

PREDILNICA
LITIJA

100
LET

1886 - 1986

OB 100-LETNICI
LITIJSKE PREDILNICE

DR. FRANCE KRESAL

ZGODOVINA PREDILNICE LITIJA

1886 – 1986

LITIJA

SEPTEMBER 1986

67/68

22873

NEKAJ MISLI

OB 100-LETNICI USTANOVITVE LITIJSKE PREDILNICE

Življenje, ki ga danes živimo in oblikujemo, nas vedno znova sooča z mnogimi dogodki, dosežki in obletnicami, za katere je prav, da jih shranimo v zakladnico našega spomina, da bi jih mogli uporabiti kot nauk za naše spoznanje in ravnanje danes in jutri, mi in generacije, ki bodo prišle za nami.

Tudi naša obletnica – 100 let Predilnice Litija zasluži primerno pozornost ne samo vseh živečih delavcev, ki so nekoč delali in še danes delajo v tej tovarni, temveč širšega kroga slovenskih ljudi, predvsem delavcev in gospodarstvenikov, kajti pomen ustanovitve litijske predilnice in ves njen nadaljnji razvoj, je odločilno posegel v procese življenja, odnose in razvojne možnosti tega kraja in okolice, hkrati pa tudi vplival na razplet in koncepcijo razvoja slovenske tekstilne industrije. Mislim, da se iz stotih let dela in razvoja naše predilnice lahko kaj naučimo, kar bo vsaj nam delavcem in delavkam v njej dalo poguma, da se na preizkušeni poteh preteklosti lotimo nove ere njenega tehnološkega in gospodarskega razmaha. Verjetno pa utegne biti šola, ki smo jo skusili v našem delu in razvoju, koristna še za koga drugega.

Že pred 10 leti, ko smo slavili 90-letnico, smo nanizali mnoge zgodovinske podatke, težave in uspehe, ki so značilni za Predilnico Litija od njenega rojstva naprej. Kronisti in statistiki bodo za naslednjih 10 let življenja te predilnice dodali še nove podatke in spoznanja, ki so v vsebinskem, materialnem in gospodarskem pogledu še bolj mikavni in spodbudni od prejšnjih. Toda ne gre za to, da bi nizali podatke in indekse in jih primerjali s prejšnjimi obdobji, da bi tako dokazovali nenehno progresijo naše uspešnosti in razvoja, čeprav morajo analitske službe obdelati tudi to plat dogajanja in primerjanja gospodarskih in drugih kazalcev. Tokrat gre predvsem za to, da bi ugotovili in spoznali, v kakšnih pogojih in s kakšnimi ukrepi je bilo mogoče zagotavljati gospodarsko stabilnost in razvoj naše predilnice, navkljub neurejenim in nestabilnim pogojem gospodarjenja v širših družbenih in gospodarskih razmerah v posameznih obdobjih, kajti te nauke in spoznanja bomo potrebovali tudi v prihodnje, saj bodo procesi gospodarskega in družbenega presnavljanja prav tako zahtevni in ostri, kakor so bili doslej in tudi obdobje njihovega trajanja zagotovo ne bo kratko.

Pred 10 leti, ob 90-letnici Predilnice smo dejali, da sta nas lastna preteklost in spoznanje logike zdravega gospodarskega življenja in razvoja naučila, da nič ne pride samo od sebe in da tudi takrat, kadar je nekemu nekaj podarjeno kot posebnost, kot privilegij, kot sistemsko olajšanje, pa nima za to opravičila v trdi logiki ekonomske resničnosti in objektivnosti, da taki gospodarski in razvojni impulzi in posebnosti niso podlaga zdravega gospodarskega življenja in razvoja. Kar se naše Predilnice tiče, mislim, da je prav, da smo se držali pomembnega pravila, da smo vedno vedeli kaj hočemo, zakaj to hočemo ali moramo, kako bomo sami zmogli to, kar želimo in tudi kakšni bodo predvideni in tudi resnični gospodarski učinki naših odločitev, in kako bomo to dosegli.

Nedvomno je bilo eno najpomembnejših izhodišč naše usmeritve in celotne politike Predilnice to, da smo morali nenehno spremljati razvoj tekstilne industrije

doma in v svetu in tako prilagajati in usklajevati naše ambicije in proizvodne usmeritve s trendi razvoja v svetu in v Jugoslaviji, kajti sicer bi neuki in nemočni opazovali razvoj drugih in tarnali nad samim seboj, ostajali bi pri ugotovitvah in željah, od česar pa nihče ne bi imel nobenih koristi in tudi razvoj bi se ustavil.

Danes bi bilo nesmiselno klicati k spominu razna ugibanja in zmotne dileme, ki so jih nekateri kdo ve zaradi kakšnih pobud ali vizij prihodnosti prinašali v slovenski družbeni in gospodarski prostor o tem, ali ima tekstilna industrija na Slovenskem svoj smisel, svojo ekonomsko zanimivost in perspektivo. Tudi takrat, kot tudi ne prej ne kasneje, se tako, kot mnogi drugi tekstilci v Sloveniji, tudi litijski predilničarji nismo pustili omajati v dilemi in smo ravnali povsem v skladu z našo lastno odgovornostjo, s prepričanjem, da obdobje slovenskega tekstilstva še ni izteklo, temveč obratno, da še vedno imamo možnosti za to, da se naša tekstilna industrija, gojena na novih, modernih tehnoloških, tehničnih in programskih podlogah, še vedno lahko uveljavi kot ekonomsko koristna, smotrna in akumulativna dejavnost tako v izvozu kot na domačem tržišču.

Čas in razvoj sta nas potrdila v pravilnosti naše presoje. Naj bo tako ali drugače, tekstilna industrija ima tudi v prihodnje svojo perspektivo, seveda primerno modernizirana in vgrajena v ekonomsko logiko ter objektivno soodvisnost v celotni industrijski oziroma gospodarski strukturi Slovenije in Jugoslavije. Toda pridobiti si moramo nove tehnološke in človeške sposobnosti in ne dopustiti, da bi razvoj na tem področju zaustavili. Zdrav in nenehen razvoj, gojen na pameti, ekonomski logiki in vseskozi spremljan s tokovi novih dosežkov tehnike in civilizacije v svetu, razvoj, ki temelji na odgovornost njenih snovalcev in predlagateljev, je gibal vsakega napredka, tudi v tekstilni industriji in v naši Predilnici, kajti le ta prinaša materialno, civilizacijsko in duhovno blagostanje.

Zato smo razvoju v Predilnici Litija vseskozi posvečali izjemno pozornost. V skladu z danimi možnostmi so tako ravnali tudi v štirih desetletjih po II. svetovni vojni, ko je tovarna prišla v roke države in potem leta 1950 v roke neposrednega upravljanja delavcev.

V stotih letih življenja, ustvarjanja in razvoja Predilnice Litija, se je zvrstilo nekaj generacij delavcev in vodečih ljudi. Dolina Save in litijska okolica je vseskozi živela s to tovarno, ji dajala moči in spodbud za njeno cvetočo rast, tovarna pa ji je kot plačilo zato vračala svoje gospodarsko, socialno, politično in moralno zadoščenje.

Predniki te tovarne, ki so začeli odpirati njeno pot pred sto leti, verjetno niso mogli predvideti ali celo slutiti možnosti njenega razmaha, pa tudi ne tako pomembnega vpliva na gospodarsko in socialno življenje tega kraja in okolice, kot se je to v resnici kasneje zgodilo.

V vsej zgodovini Predilnice je bilo pomembno tako sestaviti delavsko in strokovno zasedbo v njej, da bi bila sposobna v vsakem obdobju njenega življenja koncipirati in razviti tiste usmeritve dela in razvoja, ki bi jo peljale navkljub kriznim težavam v uspešno premagovanje vseh tistih ovir, ki so se pojavljale na poti dejanske tržne usmeritve in gospodarske logike ter trajnim vrednotam gospodarjenja. Spoznali smo, da je samo to tista resnično prava in odločilna smer, ki vsakogar v družbi in gospodarstvu vsak trenutek prisiljuje k resničnemu uveljavljanju dela, znanja in ustvarjalnosti, spoštovanja poslovne svobode, tržne konkurence, selekcije in organizacijske prožnosti, hkrati pa tudi krepki zdravje poslovne morale, odgovornosti, discipline, pravne varnosti in splošnega reda. V to smer in iz teh izhodišč so potekali v skladu z realnimi možnostmi vsi procesi vodenja, upravljanja, samoupravljanja in odločanja v naši tovarni in zato sodimo, da so dosežki, ki smo jih dosegli, trajnejše narave in presegajo gospodarske in družbene razsežnosti tovarne.

Kot rečeno, razvoju se nismo nikoli odpovedali. Vseskozi smo investirali in se modernizirali, in to ne samo stroje, zidove ter zgradbe; tudi v ljudi, v delavce in kadre. Eno brez drugega ne gre, to je železna logika razvoja, ki smo jo sami preizkusili.

Najlepša poklonitev stotemu jubileju naše Predilnice pa je sedanja največja investicija, ki smo jo pričeli že v letu 1985 in s celotnim svojim programom moder-

nizacije in obnove strojnega parka, dejansko pomeni rojstvo nove tovarne. Ta sedanja investicijska dela bodo tako po obsegu, kot po vrednosti tehnološke opreme in gradbenih objektov dosegla vrednost 2 milijardi 100 milijonov din in pomeni eno največjih investicij v povojnem obdobju naše tovarne.

S sredstvi mednarodnega kredita v vrednosti 3.200.000 US \$ bomo modernizirali skoraj v celoti tehnološki postopek, izboljšali kvaliteto proizvodov, povečali obseg proizvodnje za več kot 20 % in bistveno povečali produktivnost dela.

Investicijska oprema je že v celoti plačana in realno računamo, da bomo ta investicijski program v letu 1986 v celoti realizirali.

Ko danes ocenjujemo 100 let dolgo pot Predilnice, tedaj mislim, da ne smemo prezreti tudi naslednjega dejstva, da uspeh in razvoj nista odvisna od enega ali samo od nekaterih. Mnogo jih je, če ne večina, ki so zaslužni za dobra dela in razcvet te tovarne, toda tudi odgovorni za vse tisto, kar ni storjeno ali kar je še slabega v tovarni.

Velik del pozornosti smo posvečali tudi izboljšanju pogojev za razvoj lepšega in kvalitetnejšega življenja ljudi in delavcev v občini. Povezovali smo družbeni položaj delavcev kot v celoto, kot proizvajalce in občane ter si prizadevali odpravljati dvojnost človekovega obnašanja. Tovarna in vsi delavci smo bili vključeni v celotni samoupravni in delegatski družbeni sistem občine in razne oblike družbene, politične, kulturne in športne dejavnosti ter v samoupravne interesne skupnosti.

Za vsako smotno dejavnost pa ni pomembno zgolj vlaganje v zidove, stroje in tehnologije. Razvoj teh je potrebno sočasno povezovati tudi z razvojem ljudi, delavcev, okolja in pogojev njihovega dela in življenja. Temeljni vzvod vsega napredka pa mora biti seveda delavčeva pravica in možnost, da ve, kaj se v tovarni snuje in s kakšnim namenom, in da s prispevkom svojega dela, znanja, skrbi in odgovornosti sodeluje pri odločanju in upravljanju v razvojnih in poslovnih procesih tovarne. Pomemben pa je tudi neposreden motivacijski faktor, ki delavca spodbuja k delu in gospodarjenju, saj ve, da bo tako tudi sam imel neposredno korist v povečanem osebnem dohodku, v ugodnejših delovnih pogojih in sploh v bogatejših razmerah življenja doma, v družini in širši družbeni okolici.

100-letnica obstoja in delovanja naše Predilnice, ki jo praznujemo v tem letu, nas še posebej obvezuje. Zgraditi moramo novo tovarno. Pa ne zaradi investicije, zgradb in novih strojev, temveč zaradi trajnejšega blagostanja in delovnih potreb ljudi, delavcev, samoupravljalcev. Smisel vsakega našega naprednega snovanja mora imeti namen olajšati življenje in delo ljudem – delavcem in jih bogatejše plačati za njihov trud, delo in znanje. Novo tovarno bomo in moramo zgraditi zato, da bomo več in bolje proizvajali, da bomo šli v korak z razvitim svetom, da bi bili bogatejši in da ne bomo zaostajali za boljšimi.

In na koncu želim sporočiti tople čestitke in najboljše želje vsem nekdanjim in sedanjim delavcem naše Predilnice, vsem poslovnim sodelavcem in prijateljem naše tovarne, ki jih nimamo malo, ob tem dvakrat zlatem jubileju, ter se v imenu poslovnih in drugih delavcev zahvaliti vsem za ustvarjalni prispevek, ki so ga skozi vso dolgo zgodovino naše tovarne vlagali v nenehni razvoj te tovarne, zato da bi jim bilo v prihodnje lepše in da bi živeli oni in njihove družine bolj bogato življenje.

Ob tej priložnosti se zahvaljujem avtorju tega almanaha, dr. Francetu Kresalu, za vložen trud pri zbiranju zgodovinskega gradiva.

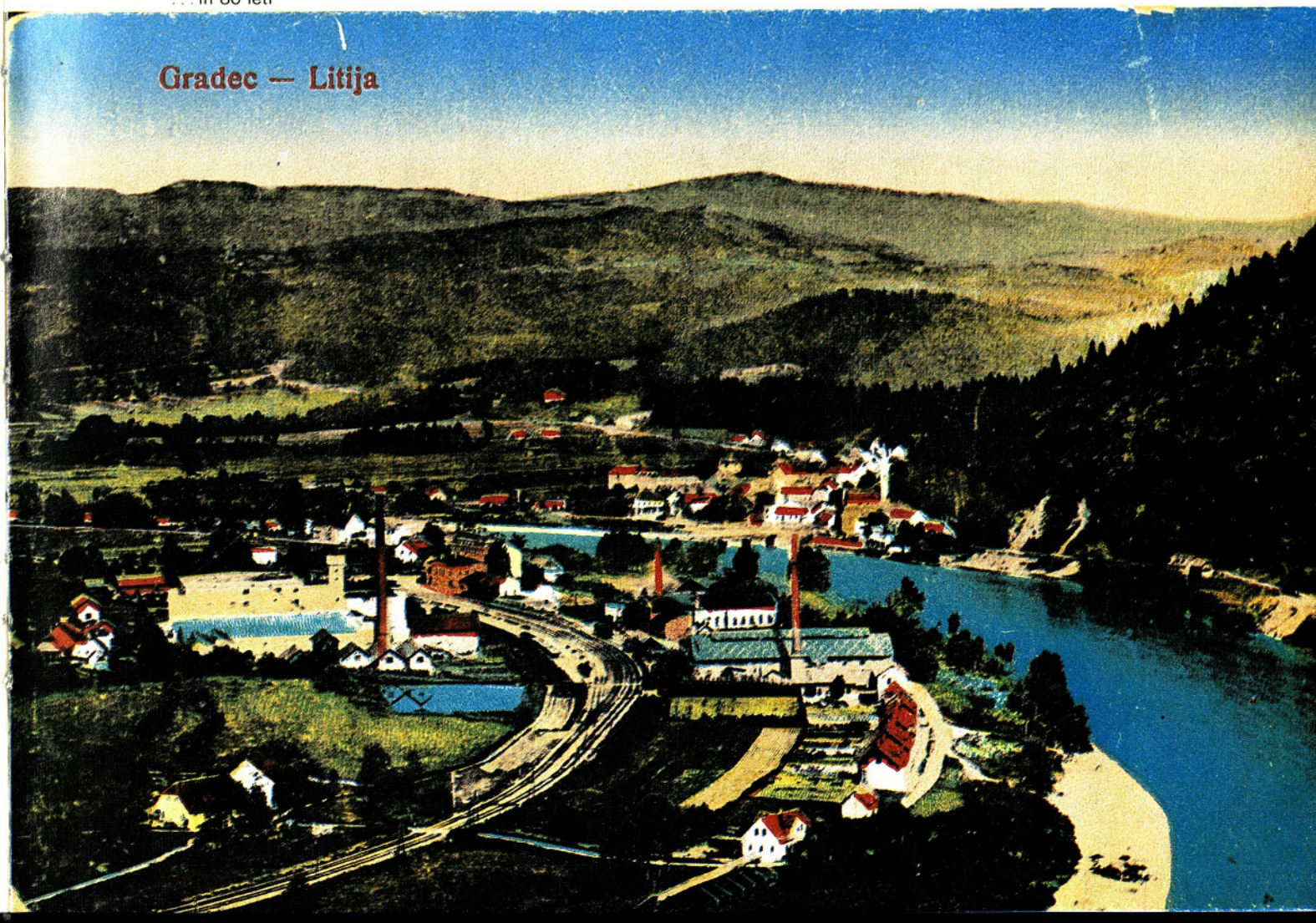
GLAVNI DIREKTOR
JOŽE MIRTIC

Litija pred približno 300...

...in 80 leti

Gradec — Litija

Litija pred 103 leti

Litija pred 30 leti ...

... in leta 1986

Predilnica pred 80 leti

GRAZDORF bei LITTAI
GRADEDEC pri LITIJU

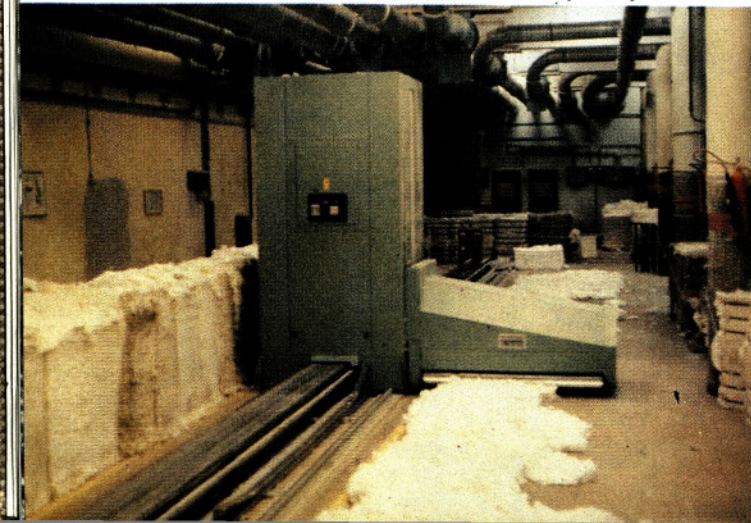

Predilnica Litija leta 1986

Železnica – okno v svet

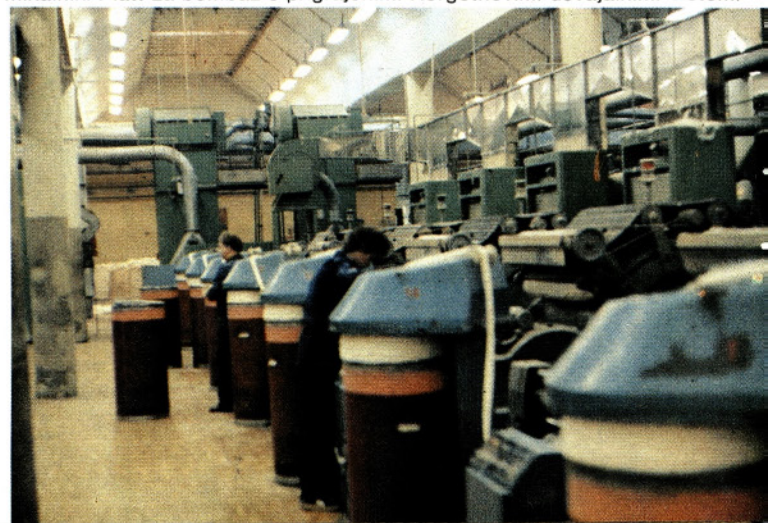

Rahljalnik bal Optomix, firme Hergeth je sodoben stroj z vgrajenim mikroprocesorjem, ki omogoča avtomatsko delovanje stroja

Največ surovin pripeljejo po železnici

Mikalniki Platt za bombaž s prigradenimi Hergethovimi dovajalnimi sistemi

Posluževanje mikalnika zahteva dosti ročne spretnosti

Stiskalnica za izdelavo bal v mesalnici vlaken obratuje od leta 1980

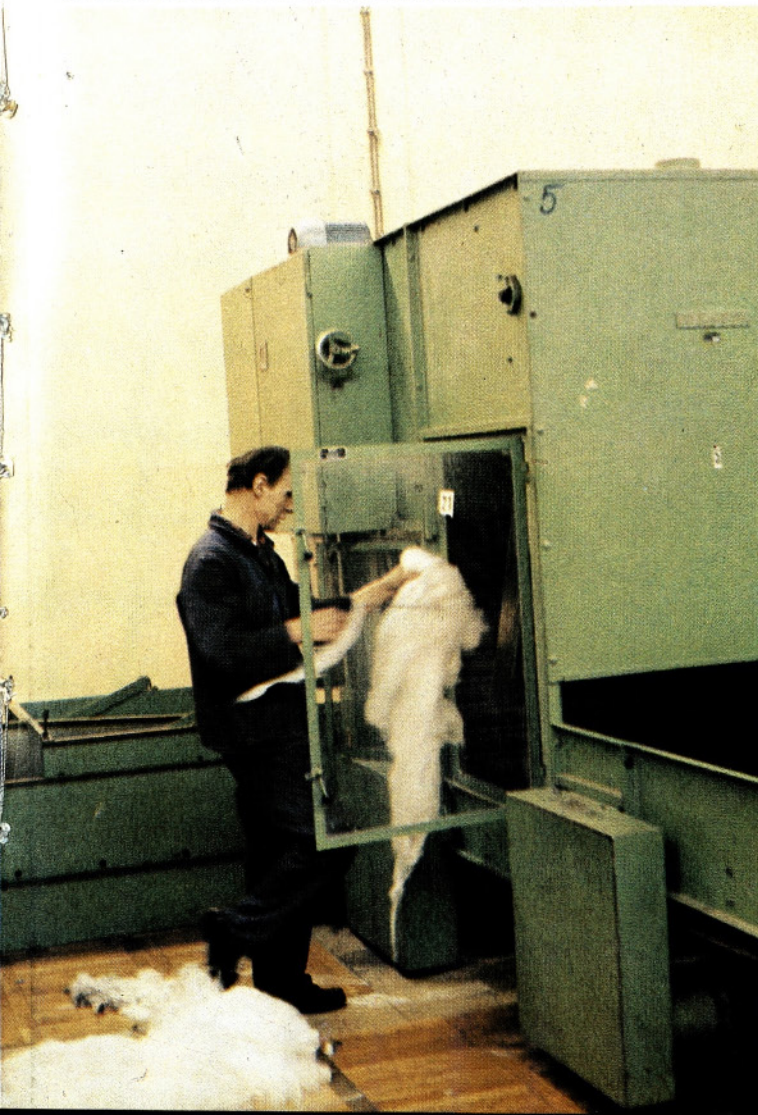
Nov moderen raztezalnik firme Vouk, montiran v letu 1986

Ob vsaki menjavi vrste materiala je treba stroje temeljito očistiti

Oddelek česalnice bombaza

Delo ob flyerju

Snemanje predprejnih navitkov s flyerja

OE predilni stroji – delavka veže pretrge

Oddelek OE

Predica pri vezanju pretrgov

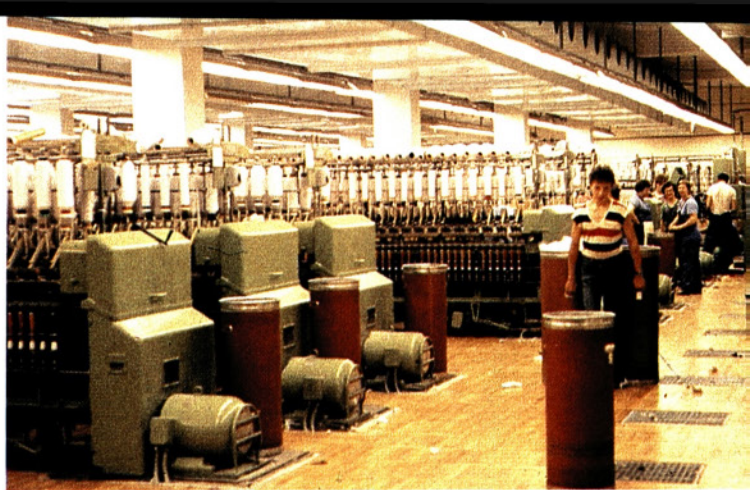
Prstančni predilni stroj firme Zinser z avtomatskim snemom kopsov

Na vse stroje so montirani potujoči čistilci – pajki

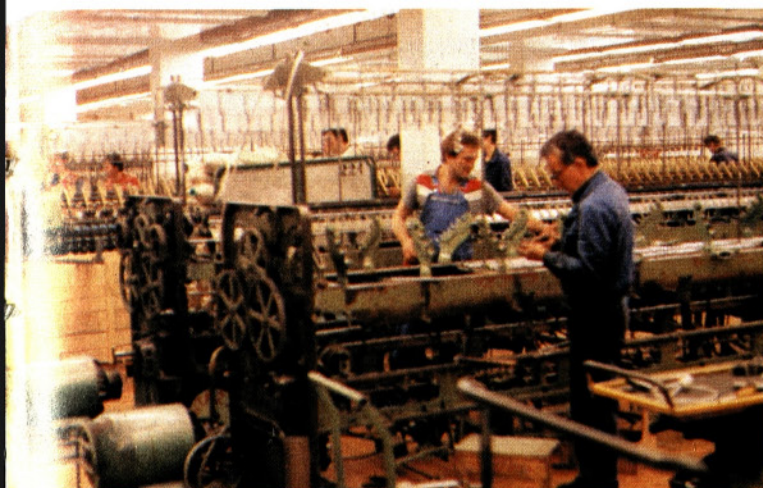

Novi prstančni predilni stroji Tekstima – montirani v letu 1984

Prvi prstančni stroji v novem prizidku predilnice, leta 1986

Rekonstrukcija starih prstančnih predilnih strojev firme Krušik v novem prizidku

Delo ob dvojilnem stroju

Poleg 19 avtomatsko-previjalnih strojev Savio, ki obratujejo že 10 let,

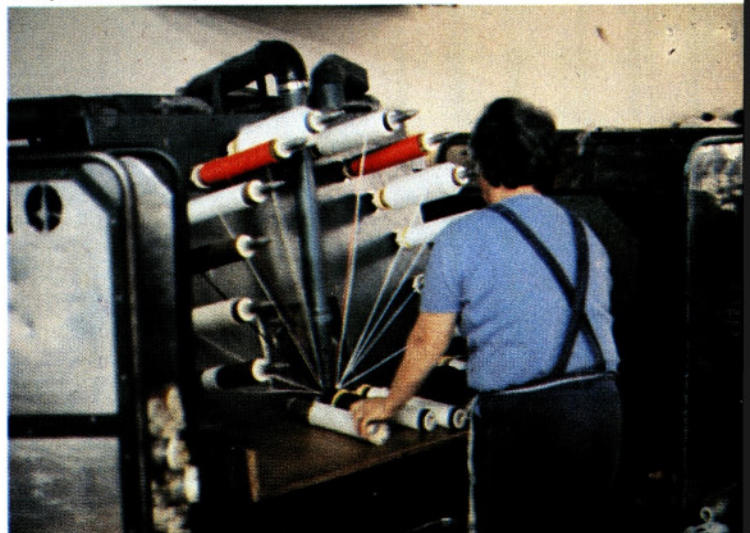
Novi DD sukalni stroji – montirani leta 1986

Klasični previjalni stroj

smo leta 1986 nabavili še dva, modernejša, s 56 vreteni

Stroj za čiščenje flyerskih cev

Stroj za tiskanje devk, izdelan leta 1960

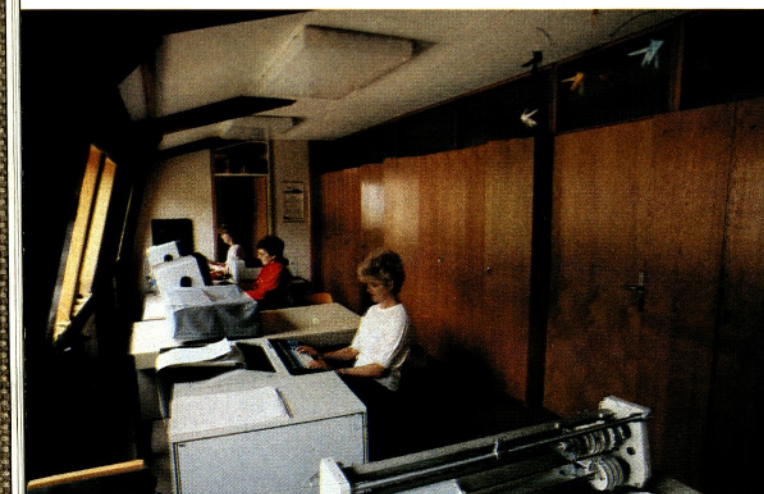
Vlagaonica gotovih izdelkov

Zapornica: novi stroj pakiranja v novi hali na montažo

Vodenje glavne knjige

Oddelek za računalniško informatiko
Kuhinja za družbeno prehrano

Točilnica v menzi
Predilnica Litija in železniška postaja

BOMBAŽNA PREDILNICA IN TKALNICA SCHWARZ ZUBLIN & Co. V LITJI 1886

Leta 1886, 19. aprila, je bila podpisana z družabniki družbena pogodba, ki določa, da se ustanovi komanditna družba z uradnim naslovom: Baumwollspinnerei und Weberei SCHWARZ, ZUBLIN & Coie, Littai. Dejavnost družbe se je začela že 5. aprila istega leta. Družba je bila vpisana 24. aprila v trgovski register sodišča v Ljubljani.¹

Protokolirana je bila samo v nemškem jeziku, tudi vso tovarniško poslovanje in korespondenco so vodili v nemškem jeziku.

Po pravilih družbene pogodbe je bila firma komanditna družba. Nosilca imena firme sta Julius Schwarz, tehnik iz Trsta, in Evgen Zublin, trgovec iz Manchesterja, ki vodita družbo, upravljata vse njene posle in predstavljata družbo navzven ter jamčita zanjo z vsem svojim osebnim premoženjem. Julius Schwarz je vodil tehnične posle tovarne in proizvodnjo, Evgen Zublin pa trgovske in finančne posle. Za svoje delo sta prejemale po 8000 do 10.000 goldinarjev plače.²

Kot komanditisti so se s svojimi deleži udeležili družbe številni člani družine Wenner, ki so imeli večje tovarne po Italiji, tj. v Salermu, Torinu in Napoliju ter trgovino v Manchesterju. Dalje so bili v firmi zastopani člani družine Schlaepfer s tovarnami v Salermu in Napoliju, tovarnar Aselmayer iz Napolija in drugi. Precej močno je bil v firmi zastopan švicarski kapital, ki sta ga vložila z družbo Peter von Planta in Heinrich Sulzer. Poleg tega je bil zastopan še nemški kapital z udeležbo berlinskega trgovca Wedekinda. Največ je bilo zastopanega italijanskega kapitala, potem švicarskega, manj pa angleškega in nemškega.

Posamezni družbeniki komanditisti so vložili v firmo naslednje deleže:

	fl
2. Julij Wenner, vloga	50.000
3. Fritz Wenner, fabrikant v Fratte di Salerno	25.000
4. Alfred Wenner, trgovec v Manchesterju, vloga	25.000
5. Emil Wenner, fabrikant v Courgne pri Torinu	35.000
6. Oskar Wenner, tovarniški direktor v Andri pri Napoliju, vloga	25.000
7. Robert Wenner, tovarnar v Scafotti pri Napoliju	10.000
8. Julij Aselmayer, fabrikant v Napoliju	25.000
9. Konrad Schlaepfer, tovarnar v Napoliju	25.000
10. Adolf Gruber, rentnik v Genovi	15.000
11. Rudolf von Salis, trgovec v Genovi	10.000
12. Emil Wepfer, fabrikant v Pordenonu	30.000
13. Karl Aselmayer, fabrikant v Napoliju	10.000
14. Rudolf Freitag, fabrikant v Napoliju	10.000
15. Heinrich Sulzer, strojni tovarnar v Winterthuru (Zürich)	
16. Pavel Wedekind, trgovec v Berlinu	25.000

Če seštejemo vse dežele, vidimo, da je celotni kapital družbe znašal 455.000 goldinarjev, razen tega je družba razpolagala še s širokim kreditom, ki so ga dali na razpolago finančniki Wennerji pa tudi drugi tovarnarji.

15. junija 1886 so vpisali v trgovski register pristop komanditista Petra von Planta, rentnika v Fürstenauu (Švica, kanton Graubünden) z vlogo 10.000 florintov.

Tako so se skupne vloge povečale za nadaljnjih 10 tisoč goldinarjev in družbena glavnica je dosegla 465 tisoč goldinarjev (florintov). Pri tem je ostalo do 23. novembra 1895.³

Družbena pogodba je bila podpisana za dobo 10 let. V tem času odgovarjajo vsi deležniki s svojimi vlogami za vse posle podjetja. Če bi hotel kak komanditist izstopiti iz družbe pred potekom veljavnosti pogodbe, svojega deleža ne bi bil mogel umakniti. Če bi hoteli med tem časom zvišati družbeniško glavnico, bi imeli prednost stari komanditisti,

1. Karl Schlaepfer, fabrikant iz Fratte di Salerno, vloga 100.000

ki bi lahko zviševali svoje vloge do neomejene višine. Novih družbenikov načelno niso sprejemali pred potekom veljavnosti pogodbe, če pa bi bil občni zbor komanditistov soglasno sklenil, da kakega kandidata sprejmejo, bi že mogel vstopiti v družbo in vložiti svoj delež, vendar se to ni zgodilo.⁴

Ko je potekel prvi rok desetih let veljavnosti pogodbe, so izstopili iz družbe trije komanditisti, 23. novembra 1895 so bili črtani iz trgovskega registra pri sodišču v Ljubljani z vsemi vlogami naslednji komanditisti:⁵ Adolf Gruber, Emil Wepfer, R. Freitag. Zakaj so ti trije izstopili, ni jasno. Težko je reči, da so se ustrašili začetnih težav pri gradnji tovarne. Mogoče so imeli finančne težave v svojem

matičnem podjetju, ali pa je to mogoče posledica gradnje enakega podjetja v Tržiču in so se zbali prehude konkurence ali pa, da bodo prišli pod direktni vpliv tržiških komanditistov, ki so vsekakor želeli oslabiti litijsko družbo, kar bi se dalo trditi za Emila Wepferja, tovarnarja iz Pordenona, ki je bil pri litijski komanditni družbi zastopan z deležem 30.000 florintov. Udeležen je bil tudi pri firmi Glanzmann, Gassner & Co. Tržič. Družba mu je načelno dovolila udeležbo z vlogo do 100.000 goldinarjev, če pa bi bil zahteval večjo vsoto, potem so si ostali pridržali pravico, da zvišajo v enakem razmerju tudi svoje vloge.

Vse to pa je težko dokazovati, ker za litijsko družbo niso ohranjeni popolni arhivi.

GRADNJA DRUGE NAJVEČJE TEKSTILNE TOVARNE NA SLOVENSKEM

Ker je družba razpolagala z zadostnim kapitalom, so gradbena dela potekala hitro in brez večjih zastojev. Brez načelnih sporov med finančniki in upravo podjetja pa tudi ni šlo. Vodstvo komanditne družbe v Litiji je hotelo graditi kombinat predilnice in tkalnice, zato so tudi prvotno izdelali načrte predilnice za 24.048 vreten in tkalnice s 720 tkalskimi stroji. Že prej pa je bil izdelan načrt za tkalnico s 696 statvami. Načrte je izdelal ing. Edmund Zublin iz Neaplja 29. aprila 1886.⁷

Stavba naj bi bila stala nasproti železniške postaje Litija, v Gradcu na parc. št. 343.

Načrt je predstavljal veliko stavbo, dolgo 130,5 m, široka bi bila na eni strani 67 m in na drugi 36,55 m. V pritličju bi uredili: na desni strani veliko tkalnico za 720 tkalskih strojev, na levi pa predilnico s selfaktorji. Med tkalnico in predilnico bi bili prostori za skladišča, za predstroje, bater in dvorišče. Na drugi strani dvorišča bi bile delavnice in kotlarna. Predilnica na levi strani bi imela dve nadstropji; v I. nadstropju bi bila mešalnica in predilnica s selfaktorji.

Ing. Edmund Zublin je predvidel za prvo stopnjo gradnje zgraditev dela predilnice s potrebnimi predobrati in samo majhen del tkalnice za 96 tkalskih strojev. Najprej je bilo stavljeno v pogon 3250 vreten za poizkusno obratovanje. Tkalnica za 720 statev oziroma 696 po drugem načrtu, ni bila nikdar zgrajena, ker so temu nasprotovali finančniki, ki ni-

so hoteli investirati toliko kapitala v novo tovarno, za katero niso vedeli, kako se bo obnesla. S to ozkosrčno politiko so naredili podjetju veliko škodo, ker so mu onemogočili, da bi se razvilo v večji tekstilni kombinat, kakor se je bila razvila tržiška tovarna.

25. oktobra 1886 je bil izdelan načrt za glavni vhod predilnice v Litiji. Leta 1892 je bilo zgrajeno skladišče predilnice in tovarniški industrijski železniški tir, 20. januarja 1893 pa črpalna postaja za vodo ob Savi z električnim pogonom. Leta 1901 je izdelala firma Maschinenfabrik von Lang-Budapest načrte za pogonske naprave, že 11. aprila 1891 pa firma F. Wetheim & Co., Wien projekt transmissijskih naprav.⁸

Za zgraditev zdravstvene ambulante so bili odobreni načrti iz leta 1905.

Načrti za zgraditev enonadstropnih delavskih hiš so bili izdelani in predloženi že 12. aprila 1911 na Dunaju za firmo Riter Rittmayer & Co. Littai.

Večje težave je delala tovarni dobava potrebne vode. 14. avgusta 1912 so bili predloženi novi načrti za dela na vodovodni črpalki in napravah ob Savi.⁹

Gradbena dela tovarne je izvršila znana in solidna firma Tönies iz Ljubljane, ki se je razvila v velepodjetje v času gradnje južne železnice.¹⁰ Na železnici je izvršila obsežna gradbena dela in postavila večino postajnih poslopij, skladišč in čuvajnic vzdolž cele pro-

ge. Tudi železniška postaja v Litiji je njeno delo, zato ni čudno, da je prevzela tudi gradnjo tekstilne tovarne. Dela je izvršila solidno in trdno. Zidovje tovarne je skoraj preveč masivno, sicer pa so bile v tistem času takšne norme. Za primer trdnosti zidu naj omenim samo to, da ob velikem potresu, ko so bile skoraj vse stavbe poškodovane, predilnice sploh ni prizadelo in tovarniški dimnik, kot najvišja zgradba v Litiji, ni dobil ob potresu niti ene razpoke. Zato ga pozneje niso zavarovali, ker je zavarovalna družba zahtevala zanj visoko tarifo, vodstvo tovarne pa je menilo, da se mu nima sedaj več kaj zgoditi, ker je že prenesel največjo katastrofo leta 1895.

V trgovski register, kjer je bila družba protokolirana, so 9. januarja 1896 vpisali naslednja dejstva:

1. Komanditna družba »Baumwollspinerei und Weberei Schwarz, Zublin & Co., Littai« temelji na družbeni pogodbi, sklenjeni dne 22. decembra 1895 in veljavni do 31. decembra 1905.

2. V družbo vstopita: trgovec v Genovi Robert von Salis z vlogo 15.000 florintov in Berta Wepfer-Bodmez, privatnica v Stuttgartu z vlogo 30.000 florintov.

3. Heinrich Sulzer poveča svojo vlogo od 35.000 florintov na 50.000, Fritz Wenner pa svojo od 25.000 na 30.000 florintov, Robert Wenner poveča delež od 10.000 na 15.000 florintov.¹¹

Značilna je pestrost sestave komanditistov. To podjetje je imelo močno kapitalno zaledje in široko mednarodno povezavo v poslovnem oziru. V prevoznih tarifah si je znalo podjetje zagotoviti velike ugodnosti pri uvozu bombaža preko Trsta, kakor tudi pri ekspediciji preje v notranjost države.

Ob koncu leta 1896 je stanje v poslovanju tovarne izgledalo takole:

	fl
kupili so nove predilne stroje za	35.833
povečali so tkalnico, kar je stalo	3.913
zgradili so stanovanjsko hišo	
in delavsko kuhinjo, za kar so porabili	6.381
nabavili so bombaž	416.496
predilniški material	18.463
utenzilije	4.628
olje, maziva	2.811
goriva	15.657
material za pakiranje	9.264
material za tkalnico	6.352
obratovanje predilnice je stalo	41.352
obratovanje tkalnice pa	18.618
za vzdrževanje delavnic so izdali	4.730
za livarno	1.379
za popravilo stavbe	1.037

	fl
stanovanjska hiša za Martina Urško	1.690
za razsvetljavo	438
skladiščenje bombaža je stalo	493
prevoz preje do fco postaje kupca	9.922
za zavarovanje vsega imetja so plačali	4.735
obresti so znašale	3.153
in davki	4.815
plača, ki so jo nakazovali na privatni račun za javna družabnika Schwarza in Zublina, ki sta vodila posle podjetja, je znašala za Julija Schwarza	8.084
in za Evgena Zublina	8.371
tkalnica v Litiji je porabila domače preje za	138.807
razne druge nabave in stroški so znašali	73.534
skupni izdatki so znašali	845.137

Tovarna je kupovala bombaž različnih vrst, od slabšega do najboljšega, vendar je predelovala večinoma boljšega, ker je predilnica izdelovala prejo višjih števil. Največ je kupovala bombaž sorte z oznakami »turbo«, »mirtledone«, »raz Elba«, »nes«, »dunbeth«, »Posejdon«, »Marie Valerie«, »Finland«, »Akvillea« in druge. Glavni dobavitelj bombaža je bila firma Kuffler & Winterstein pa tudi Alfred Wenner in firma Figli di Jacob Schwarz iz Trsta.

Predilnica je izdelovala prejo vseh števil od najnižjih do številke 26. Predla je: pincops, warcops, ringcops, kette, mischkette, kette gelb, rothfitz, america in bengal.

Okrog petino proizvedene preje je porabila litijska tovarna v lastni tkalnici, ostalo prejo je izvažala in je bila uskladiščena v tovarniškem skladišču ter pripravljena za prevoz, večji del pa je bil uskladiščen pri firmi Kuffler & Winterstein.

Tkalnica je proizvajala tkanine vseh vrst in širin od 56 cm do 156 cm z najvažnejšimi oznakami: No 100, »duse 809«, »köper 46«, »grünrosa«, »douchester«, »3 rosa«, »3 grün« in »3 violett«.

Tkalnica je izdelovala tudi žepne robce, in sicer v vrednosti 950 florintov.

Artikel, ki je šel zelo dobro v denar, so bili tekstilni odpadki, ki jih je tovarna prodala za 10.240 florintov na leto.¹²

Oglejmo si še poslovanje za četrtoletje od junija do oktobra 1902, kam je prodajala in kolikšne količine. Na prvem mestu moramo omeniti trgovsko družino Figli di Jacob Brunner iz Trsta, ki pri kupcih popolnoma prevladuje. To je imelo pozneje leta 1909 za posledico, da je kupil celo tovarno. Litijska tovarna mu je poslala 20. junija 1902 za 6.106 kron prediva, števil od 16 do 24, na postajo Matz-

leinsdorf in 700 m blaga za 347 kron. Prejo je prodajala po ceni od 4.05 kron za paket preje št. 16 in po 4.45 kron za paket boljše preje št. 24. Brunner je nabavljal večinoma boljšo prejo. Pri svojih velikih nabavah je užival 5,5-odstotni popust v tovarni. Tako je šlo dan za dnevom. Leta 1902 je znašal blagovni promet tovarne 519.000 kron, od tega je prevzela samo firma Figli di Jacob Brunner za 213.000

kron blaga. V četrtnetju od 20. junija 1902 do 2. oktobra istega leta je litijska tovarna prodala za 173.082 kron blaga in od te količine ga je kupil Brunner za 71.046 kron, to je: bombažne preje za 38.020 kron in bombažnih tkanin za 33.026 kron¹³

Kaj te številke pomenijo, nam bo bolj jasno potem, ko bomo obrazložili spremembo lastništva litijske tovarne v letu 1909.

KOMANDITNA DRUŽBA LITIJSKE PREDILNICE USTANOVI TEKSTILNO TOVARNO V VARAŽDINU

Ko se je izkazalo, da nova družba uspeva in da je sposobna razviti še večjo proizvodnjo ter da gredo izdelki dobro v denar, ker so osvojili hrvaško, bosansko in dalmatinsko tržišče, so se odločili za gradnjo tkalnice v Varaždinu, ki so jo zgradili leta 1901.¹⁴ To je bila podružnica komanditne družbe v Litiji, ki je imela nalogo zalagati samo hrvaška in bosanska tržišča, ki so bila še popolnoma nezasičena. S surovinami jo je zalagala matična tovarna v Litiji, kateri je morala vsak dan sproti poročati o vsem svojem poslovanju in ji pošiljati kopije vse korespondence.¹⁵ Varaždinska tkalnica je bila organsko dopolnilo litijske predilnice, kakor pozneje bombažna tkalnica v Preboldu v času Mautnerjevega koncerna, ko je bila litijska predilnica v sestavu delniške družbe Vereinigte österreichische Textilindustrie A. G. in po letu 1923 Jugoslovanskih tekstilnih tvornic Mautner d. d.

Leta 1901 je družba Schwarz-Zublin & Co. Littai začela graditi kot stranski obrat filialo v Varaždinu. Ing. Edmund Zublin, (Strassburg) je izdelal načrte za gradnjo tekstilne tovarne in upravno-stanovanjske zgradbe v Varaždinu. Načrti so bili odobreni 2. marca 1901. Takoj so pričeli z gradnjo. Ko je bila zgrajena podružnica v Varaždinu, se je spremenil naslov komanditne družbe iz »Baumwollspinnerei und Weberei Schwarz, Zublin & Co., Littai« v »Baumwollspinnerei und Weberei Schwarz, Zublin & Co., Littai (Krein) und Varasdin (Croatien)« s sedežem v Litiji.¹⁶

Leta 1902 je bila zgrajena podružnica komanditne družbe litijske predilnice v Varaždinu. Tkalske stroje za to tovarno je dobavljala firma Papper & Sohn s posredovanjem Ed-

warda Sgala (Leitomischl), ki pa je slabo posredoval in je s svojimi netočnimi sporočili varaždinski tovarni prinašal samo zmedo, zato je vodstvo tovarne prosilo za neposredno poslovanje s firmo, ki dobavlja stroje.¹⁷

Leta 1906. je zaposlovala varaždinska tekstilna tovarna 220 delavcev. Za pogon obrata je uporabljala parni stroj s 125 KM. Izdelovala je tkanine z oznakami: »domestic« (spec.), »osnaburgs« (spec.), »mollinos«, »floridas« (spec.), »douchesters« (spec.) in druge.¹⁸

Blago je pošiljala naslednjim trgovcem: Peska & Samardžić – Mostar, Aleksa Đurić – Petrinja, O. Karmelić – Sušak, I. Rechnetzer – Slunj, M. Rastović-Petrinja, Huseinbeg Cerić – Bosanski Novi, I. G. Salabalić – Banja Luka, M. N. Hajliković – D. Tuzla, P. Vedekovec – Zvornik, I. V. Baruch – Sarajevo, Ante Kaić – Livno, Sam Kabilijo – Banja Luka, F. Echmann itd.

Kraji posameznih trgovcev dovolj jasno kažejo, da je varaždinska tekstilna tovarna izvrševala svojo nalogo in zalagala hrvaško, bosansko in dalmatinsko tržišče. Imena trgovcev pa kažejo, koliko izmed njih je bilo domačinov, koliko Nemcev in koliko Židov.

Celo leto 1908 in še 1909 tovarna ni mogla izvršiti vseh naročil.

Varaždinska tekstilna tovarna sporoča 22. novembra 1908 naročniku blaga Aleksu Đuriću, da so »naročeno pošiljko že davno poslali, za druga naročila pa naj sklene kupčijo v Litiji, ker v njihovi tovarni veliko število tkalskih strojev stoji zaradi pomanjkanja tkalk in zato ne more izpolniti nadaljnjih naročil.¹⁹

Podobno se opravičuje tudi Huseinbegu Ceriću, da ne more poslati 23 kosov »domes-

tica, pač pa bo dobavo izvršila v sredi decembra.

O vsem poslovanju je morala varaždinska tovarna sproti poročati svoji centrali v Litiji.

Tekstilna tovarna v Litiji je zaposlovala leta 1906 400 delavcev ter je razpolagala s parnimi stroji z močjo 600 KM.²⁰

POSLOVNE IN TRGOVSKE ZVEZE PODJETJA SCHWARZ ZUBLIN & CO.

Za podjetje je vodil finančne posle v glavnem Creditanstalt na Dunaju s svojimi filijalami in razni drugi denarni zavodi, ki pa so bili več ali manj odvisni od njega, kakor npr.: Österreichische Postspargasse, Ungarische Postspargasse, Croatische Handels A. G. in privatniki, ki so imeli poslovne zveze s tovarno: Kuffler & Winterstein, ki je večinoma posloval preko Creditanstalta, Alfred Wenner in firma Figli di Jacob Brunner, ki je poslovala preko avstrijskih in ogrskih poštних hranilnic ter kreditnega zavoda.²¹

Tovarna je imela poslovne stike s ca. 117 trgovci in podjetniki.²² Oglejmo si nekaj najvažnejših in slika o poslovanju bo mnogo bolj jasna ter popolnejša.

Na prvem mestu moramo omeniti firmo Kuffler & Winterstein, ki je bila glavni dobavitelj bombaža za tovarno. V podjetju je imela na svojem računu stalno okrog 150.000 fl prometa in je dajala družbi večje kredite.²³

Firma Figli di Jacob Brunner je bila glavni odjemalec prediva in tkanin. Skozi njene roke je šlo skoraj polovico vsega prometa s predivom in tkaninami, ki ga je imela tovarna. Ti dve družini finančnikov bomo omenjali v vsej dobi obstoja tovarne, zlasti v času, ko je bila v sestavu Mautnerjevega tekstilnega koncerna, ter ju bomo tako tudi bolje spoznali.

Figli di Jacob Schwarz²⁴ iz Trsta je bolj šibka družina finančnikov in v tovarni ni mogla dobiti večjega vpliva, čeprav je bil njen predstavnik Julius Schwarz javni družabnik in tehnični vodja tovarne. Za svoje delo je prejemal visoko plačo, v podjetje pa ni mogel vložiti večje vsote in zato ni mogel odločati o njegovi usodi. Ko je v družbi prevladal kapital drugega izvora in je morala biti zato prvotna komanditna družba razpuščena ter je tovarna prešla v druge roke, se njegovo ime v zvezi s tovarno ne pojavlja nič več. Enako usodo je doživel Evgen Zublin.

Preostalih 100 trgovcev in podjetnikov ni pomenilo za tovarno toliko kot dve družini finančnikov in sicer Brunner in Kuffler, ki jim je uspelo, da sta s svojim denarjem popolnoma zagospodovali v podjetju ter ga uravnavali po svoje. Firma Schwarz, Zublin & Co. je postala popolnoma odvisna od teh dveh družin. Izgleda, da prvotni družabniki s svojim kapitalom niso mogli več obvladati podjetja, s svojimi vloženimi vlogami pa sploh ne, ker je podjetje daleč presegalo zmogljivost prvotne glavniče, ali pa so izgubili interes za to podjetje. Dejstvo je, da sta ti dve finančni skupini dobili s spretno politiko premoč v podjetju in stremeli sta za tem, da bi tovarno odtujili od prvotne komanditne družbe ter jo povezali s svojimi družbami, kar se je leta 1909 tudi zgodilo.

NASTANEK IN RAZVOJ TEKSTILNE INDUSTRIJE NA SLOVENSKEM DO LETA 1918 IN TEKSTILNEGA PODJETJA V LITJI

Tekstilna industrija na slovenskem ozemlju se je zgodaj razvijala, saj so prva podjetja začela nastajati že v tridesetih letih 19. stoletja, in je njen razvoj dosegel daleč največji obseg v primerjavi z drugimi jugoslovanskimi pokrajinami, je vendarle bila in ves čas tudi ostala obrobne pomena v okviru celotnega avstrijskega gospodarstva, v katerem se je razvijala. Zato tudi v okviru slovenskega nacionalnega gospodarstva tekstilna industrija ni imela tiste vloge, ki bi jo lahko imela. Ni se razvijala v taki smeri in v tolikšnem obsegu, da bi zadovoljevala domače tržišče, pač pa so morale slovenske dežele tri četrtine tekstilnega blaga kupovati na Češkem in v Avstriji, preje pa je bilo preveč. Predvsem tuji podjetniki, se pravi iz drugih krajev habsburške monarhije, so na slovenskem ozemlju gradili tekstilne tovarne tam, kjer so lahko izkoristili ugodnosti vodnih sil, bližine prometnih poti in predvsem poceni delovne sile. V teh tovarnah so izdelovali predvsem polizdelke, bombažno prejo in deloma surove tkanine za svoje matične tovarne na Češkem in v Spodnji Avstriji. Zato so bile pri nas izredno močno razvite bombažne predilnice, slabše pa tkalnice, belilnice, barvarne, aperature, tiskarne in druge dodelave blaga.

Enako je bilo tudi na Hrvatskem, v Slavoniji in Vojvodini, le da se je tekstilna industrija tam začela razvijati petdeset let pozneje in da se ni razvila v tolikšnem obsegu kot na slovenskem ozemlju.

Drugače pa je bilo na področju bivše kraljevine Srbije. Industrijska tekstilna proizvodnja se je začela razvijati sicer pozno, šele proti koncu 19. in v začetku 20. stoletja, tudi obseg je bil skromen in razvoj počasen, bila pa je sestavni del srbskega nacionalnega gospodarstva. Izhajala je iz domačih potreb in predvsem tudi iz domačih možnosti. Uživala je primerno carinsko zaščito. Tekstilni podjetniki so bili domači, tudi kapital je bil pretežno domač. Srbska tekstilna industrija je bazirala predvsem na domačih surovinah, te pa so bile volna, lan in konoplja. Iz teh surovin je izdelovala končne izdelke in jih na domačem tržišču tudi prodajala.

Suknarstvo, ki je bilo na Gorenjskem zelo razširjeno kot domača obrt, je v predmarčni dobi precej nazadovalo zaradi konkurence

strojno izdelanega blaga iz čeških dežel. Večjih podjetij, ki bi prešla na industrijski način proizvodnje, je bilo malo, in še ta so do konca 19. stoletja propadla ali drugače prešla v likvidacijo. Suknarna na Selu pri Ljubljani, ki so jo leta 1726 zgradili kranjski deželni stanovi, je 1747 prešla v privatne roke. Bila je ena najstarejših in sodobnih suknarn v tedanji Avstriji, opremljena z modernimi stroji, ki so omogočali celotni proizvodni postopek od surove volne do izdelanega blaga; proizvodnja je naraščala od 11.527 m leta 1729 do 60.264 m leta 1792 in naraščalo je tudi število delavcev od 106 do 1600. V začetku 19. stoletja je propadla in prenehala delati. Prav tako so druge nekoliko manjše suknarne, ki so nastale bodisi še v 18. stoletju bodisi v prvi polovici 19. stoletja, skoraj vse propadle v drugi polovici 19. stoletja. Tako sta bili kocarni Karla Florijana in Valentina Pleiweissa v Kranju (ustanovljeni leta 1825 in 1834, zaposlovali sta po 100 delavcev) likvidirani leta 1865 in 1877. Tudi suknarna Janeza Rösmana v Zgoši (ustanovljena 1795, zaposlovala je 80 delavcev) se proti koncu 19. stoletja ne omenja več. Tovarna volnenega blaga Alojza Krennerja v Škofji Loki (ustanovljena leta 1838, zaposlovala je 80 delavcev) je že v prvem desetletju 20. stoletja prenehala delati, čeprav je bilo podjetje likvidirano šele po prvi svetovni vojni. Enako usodo so doživljale barvarne in tiskarne bombažnega in volnenega blaga. Zelo znane so bile barvarne Gašperja Pollaka in Jožefa Peharce v Trzinu in Pirčeva v Kranju. Prvi dve sta bili likvidirani leta 1870 in 1890, zadnja pa se je obdržala do prve svetovne vojne.²⁵ V Ljubljani je bilo 1. julija 1867 ustanovljeno podjetje Terpinec & Zeschko, tovarna sukna in kocev, a je firma že 4. aprila 1890 prišla v likvidacijo in 18. decembra 1890 je bila izbrisana iz trgovskega registra.²⁶ Na Koroškem je bila tovarna sukna v Vetrinju, ki je v začetku 19. stoletja postavila poseben obrat še v Celovcu. Izdelovala je blago za častniške uniforme. Leta 1838 je zaposlovala nad 300 delavcev.²⁷

Svilarstvo je bilo na Goriškem še ob koncu 18. stoletja zelo razvito, je pa v predmarčni dobi skoraj popolnoma propadlo zaradi odprave carinske meje med Lombardijo in Benečijo ter našimi deželami, pozneje tudi zaradi

bolezni sviloprejk. V sedemdesetih letih 19. stoletja sledijo novi uspehi. V devetdesetih letih pa je povzročil krizo uvoz vzhodnoazijske svile. Leta 1872 je bilo na Primorskem še 29 filand (odvijalnice kokonov), ki so leta 1890 zaposlovale 2100 oseb. Leta 1894 pa je ustavila obratovanje največja filanda firme Paruzza v Trziču (Monfalcone). Propadale so tudi predilnice svile. Leta 1902 jih je bilo še 6; dva manjša obrata sta zaposlovala po 50 delavcev, štirje večji pa po 100 delavcev. Leta 1914 so bile na Primorskem samo še 3 predilnice svile. Svilarska tkalska obrt na Primorskem je postajala od leta do leta bolj skromna; leta 1858 so bile v Gorici 3 manufakture svilenega blaga s 73 statvami in 97 zaposlenimi delavci; po letu 1873 se ne omenja nobena več.²⁸

Bombažna tekstilna industrija se je začela najpozneje razvijati, je pa dosegla največji razvoj. Tekstilna industrija v pravem pomenu besede je bila pri nas samo bombažna industrija. To so bile tovarne na vodni in parni pogon, pozneje tudi na električnega, ki po velikosti in strojni opreми niso nič zaostajale za sodobnimi tovarnimi na Češkem, v Šleziji, na Moravskem, okrog Dunaja in v Vorarlbergu, kjer je bila skoncentrirana tekstilna industrija v avstro-ogrski monarhiji. Zaposlovale so po več sto delavcev. Razlika je bila edino v tem, da je bilo v omenjenih središčih veliko število takih tovarn, na slovenskem ozemlju pa samo posamezne.²⁹

Tekstilne tovarne so pri nas gradili tržaški trgovci z bombažem in večje podjetniške družbe iz Trsta in Dunaja, povezane tudi z bančnim kapitalom, ki so imele že veliko svojih tovarn na Češkem in v Spodnji Avstriji.

Prva bombažna tekstilna tovarna je bila zgrajena v Ajdovščini; delati je začela leta 1828 z 12.480 vreteni. Zgradili so jo tržaški trgovci Minerbi, Chiozza, Schnell-Griot in Marpurgo s kapitalom 1.400.000 K. Leta 1901 jo je prevzela tržaška delniška družba Società per azioni dell' R. priv. filatoio meccanico di Aidussina z 1.680.000 K delniške glavnice; ta osnovna glavnica je bila leta 1907 zvišana na 2 milijona K. Upravni svetniki te družbe so bili: dr. Armin Brunner, Alfred Herzfeld, ing. Richard Brunner, Isidor Mautner, Arthur Kuffler, dr. Ludwig Schüller, Carlo Zaccaria in ing. Richard v. Frigyessy, vsi upravni svetniki Mautnerjevega tekstilnega koncerna Kuffler in Herzfeld pa tudi dunajskega Creditanstalta. Ta družba je tovarno

povečala na 36.000 vreten in jo leta 1912 vključila v Mautnerjev tekstilni koncern.³⁰

V Ljubljani je bila leta 1837 ustanovljena mehanična predilnica in tkalnica na parni pogon. Osnova jo je William Moline, po rodu Anglež, sicer pa domačin. Predilnica je začela delati 1838. leta z 9852 vreteni, tkalnica pa 1848 s 150 mehaničnimi statvami, zaposlovala je 350 delavcev. Leta 1853 sta jo prevzeli dunajska firma Wertheimstein & Sohn in tržaška firma Jakob Konov, Henrik Long & Co., ki sta leta 1862 osnovali delniško družbo s 600.000 K osnovne glavnice; sedež družbe je bil v Trstu. Občni zbor delničarjev je 1. decembra 1906 sklenil likvidacijo tovarne, ki pa ni bila izvedena. Leta 1912 jo je prevzel Mautnerjev tekstilni koncern. Ta je ljubljansko tekstilno tovarno med prvo svetovno vojno likvidiral, tekstilne stroje pa preselil v Prebold in deloma v Litijo.³¹

Pod graščino Prebold je na starem mlinu ob Bolski leta 1838 začel graditi tekstilno tovarno Tržačan G. H. Uhlich. Bombažna predilnica je začela delati leta 1842 z 8106 vreteni. Leta 1851 jo je prevzela tržaška družba Società commerciale della fillatura e tessitura, ki jo je obdržala do leta 1857, nato je prišla za 4 leta v roke Angela Gianichesija, tudi Tržačana; leta 1861 jo je prevzela tržaška družba Cloeta & Schwarz. Medtem je 5. februarja 1866 tovarna do tal pogorela. Zgradili so novo in leta 1870 je začela zopet obratovati s 17.000 vreteni; zaposlenih je bilo 400 delavcev. Leta 1877 je tovarno kupil Jakob Brunner, tržaški trgovec, ki pa je bil že povezan z dunajskim kapitalom in Mautnerjevim koncernom. Še istega leta je tovarna zopet menjala lastnika; prevzela jo je firma tržaškega trgovca Raphaela Cardahya. Leta 1898 jo je prevzela tržaška družba Stocker, Hofmann & Co. in jo obdržala do leta 1913, ko je tovarno prevzel Mautnerjev tekstilni koncern; ta jo je med prvo svetovno vojno moderniziral in preuredil, montiral tkalnico s 490 tkalskimi stroji, predilnico pa zmanjšal na 5600 vreten.³²

V Trziču pri Trstu (Monfalcone) je družba Cotonificio triestino z 1,5 milijona K delniške glavnice leta 1884 ustanovila bombažno predilnico z 29.000 vreteni. Upravni svetniki te družbe so bili: Arthur Kuffler, dr. Armin Brunner, Alfred Herzfeld, Isidor Mautner, dr. Ludwig Schüller in Eugen Erhart, torej predstavniki tržaškega (Brunner) in dunajskega (Herzfeld, Kuffler) kapitala ter Mautnerjeve-

ga tekstilnega koncerna, ki je leta 1912 tovarno tudi prevzel.

V Tržiču na Gorenjskem je družba vorarlberških tekstilnih podjetnikov in tržaške trgovske družbe leta 1885 ustanovila bombažno predilnico s 14.852 vreteni in 240 statvami; zaposlovala je 450 delavcev. Podjetje je imelo obliko komanditne družbe in se je imenovalo Glanzmann, Gassner & Co.; imelo je 78.000 K osnovne glavnice. Ustanovila sta ga tekstilni koncern Getzner, Mutter & Co. iz Bludenza in tržaška trgovska družba Francesco Glanzmann.³³ Vorarlberške podjetnike, ki so vložili 2/3 kapitala, je predstavljala v družbi Andrej Gassner, tržaško trgovsko družbo Glanzmann, ki je vložila ostalo 1/3 kapitala, pa Edmund Glanzmann. Edmund Glanzmann je bil Švicar po poreklu, rodil pa se je v Trstu leta 1855, študiral v Švici, 1883 se je vrnil v Trst, leta 1885 se je za stalno preselil v Tržič, kjer je kot javni družabnik predstavljal švicarski kapital in vodil tehnične posle podjetja.³⁴ Getzner, Mutter & Co. je bil manjši tekstilni koncern s sedežem v Bludenzu; imel je 8 tekstilnih tovarn v Vorarlbergu s 1800 delavci. Večinoma so bile to manjše tovarne s skupno 87.332 vreteni in 562 statvami, barvarnami, tiskarnami, belilnicami, apreturami in drugimi dodelavami blaga.³⁵ Najmočnejšo vlogo v koncernu je imela družina Gassner iz Bludenza, ki je bila tudi glavni finančni interesent za zgraditev nove tovarne. Andrej Gassner se je rodil leta 1847 v Bludenzu, študiral na Dunaju, potem sodeloval v družbah za trgovino z bombažem, leta 1875 ustanovil svojo firmo za trgovino z bombažem v Liverpoolu, ki jo je obdržal tudi še potem, ko je 1891 prevzel posle javnega družabnika v Tržiču, kjer je predstavljal večinski avstrijski kapital in vodil komercialne posle podjetja.³⁶ Leta 1908 so zvišali osnovni kapital podjetja na 2.100.000 K, razmerje deležnikov pa je ostalo nespremenjeno. Tovarno so povečali na 20.000 vreten in 330 statev, število delavcev pa se je povečalo na 550 in je pri tem ostalo brez bistvenih sprememb do leta 1915, ko je tovarna prekinila obratovanje. Tovarna je bila poslovno tehnično najtesneje povezana s koncernom v Bludenzu, čeprav je finančno sicer samostojno poslovala.³⁷

Tekstilno tovarno v Litiji je zgradila komanditna družba Schwarz, Zublin & Co., ki je bila ustanovljena 19. aprila 1886 in je imela svoj sedež v Litiji; osnovni kapital družbe je bil 930.000 K.³⁸ Od vseh doslej omenjenih podjetij, je bila ta družba najbolj heterogeno se-

stavljena. Javna družabnika Julius Schwarz in Eugen Zublin v podjetje nista vložila svojega kapitala, iz seznama 17 komanditistov, ki so vložili svoj denar v osnovno glavnico, pa zasledimo močnejšo skupino devetih podjetnikov, ki so imeli tovarne v Salermu in Neaplju; ti so vložili 66 % osnovne glavnice. Od teh moramo na prvem mestu omeniti šest članov družine Wenner, ki so vložili 340.000 K, in 2 člana družine Schlaepfer, ki sta vložila 250.000 K; ostalih devet komanditistov je imelo manjše vloge od 20.000 do 70.000 K. To so bili trgovci in rentniki iz Genove, Neaplja, Torina, Pordenona, Menchestra, Züricha in Berlina. Nobeden od teh komanditistov v poslovanju družbe ni sodeloval, tudi koncern, ki je pozneje prevzel litijsko predilnico, ni povezan s temi imeni. V prvem desetletju poslovanja litijske predilnice sicer nastopa trgovska družba Figli di Jacob Schwarz iz Trsta kot kupec blaga, vendar v manjšem obsegu. Mnogo pomembnejši sta bili tržaški firmi Kuffler & Winterstein, ki je bila glavna dobaviteljica bombaža, in Figli di Jacob Brunner, ki je bila glavna odjemalka prediva in tkanin.³⁹ Ti dve firmi pa sta bili že povezani s Creditanstaltom in Mautnerjevim koncernom, ki je pozneje prevzel litijsko predilnico.

Družba Schwarz, Zublin & Co. je imela ob ustanovitvi zelo širokopotezne načrte. V Litiji je namrevala zgraditi tekstilno tovarno s 24.048 vreteni in 720 tkalskimi stroji, zaposlovala naj bi 1500 delavcev, vendar tega načrta niso izvedli v celoti. Tovarna je začela obratovati s 3250 vreteni in 96 tkalskimi stroji ter zaposlila 150 delavcev;⁴⁰ v prvih desetih letih obratovanja so razvili samo predilnico, ki je imela 24.000 vreten, tkalnice pa ne. Pač pa so leta 1901 v Varaždinu zgradili tkalnico s 160 tkalskimi stroji.⁴¹ V Litiji je bilo odslej zaposlenih okrog 450 delavcev, v Varaždinu pa 200.⁴²

Leta 1909 se je komanditna družba razšla, tekstilna tovarna v Litiji pa je postala last družine Brunner iz Trsta. Ta je litijsko predilnico fuzionirala s svojima tovarnama v Gorici in Ronchiju pod firmo Ritter, Rittmayer & Co. Tega leta so litijsko tovarno tehnično preuredili. Predilnico so modernizirali in jo z novimi stroji povečali na 34.000 vreten, tkalnico pa preselili v Gorico. Leta 1912 jo je prevzel Mautnerjev tekstilni koncern.⁴³

Vse tekstilne tovarne na slovenskem ozemlju razen tekstilne tovarne v Tržiču je leta 1912 združil koncern Vereinigte österreichische Textilindustrie A. G., na novo usta-

novljena družba s sedežem na Dunaju. Ta koncern je združeval tudi mnoge druge tekstilne tovarne v Spodnji Avstriji in na Češkem. Ustanovil ga je Mautnerjev tekstilni koncern s sodelovanjem dunajskega Bodencreditanstalta. Osnovna glavnica je bila 10.000.000 K. Upravni svetniki so bili: Artur Kuffler, predsednik združenja avstrijskih bombažnih predilnic in tkalnic, predsednik Bodencreditanstalta, upravni svetnik več tržaških podjetij in vseh družb Mautnerjevega tekstilnega koncerna; dr. Armin Brunner, tržaški podjetnik in finančnik, upravni svetnik več tekstilnih družb na slovenskem ozemlju; Alfred Herzfeld, predstavnik Bodencreditanstalta in Mautnerjevega tekstilnega koncerna; Isidor Mautner, predsednik upravnega sveta Mautnerjevega tekstilnega koncerna; Štefan Mautner, upravni svetnik vseh koncernovih družb, prav tako Ludwig Schüller; Adolf Brunner, Max Brunner in Richard Brunner, vsi upravni svetniki tekstilnih družb na slovenskem ozemlju, ki so prišle v koncern.⁴⁴

Ta koncern je leta 1912 združeval dvanajst podjetij; njihove tovarne so imele 376.000 vreten in 2150 statev ter so zaposlovale okrog 5000 delavcev. Tekstilne tovarne na slovenskem ozemlju, ki so bile združene v koncernu, bilo jih je 7, so imele okrog 158.000 vreten, 650 statev, zaposlovale so okrog 2750 delavcev in so pomenile pomemben delež njihovih proizvodnih kapacitet; imele so 42 % skupnega števila vreten in 30 % skupnega števila statev.

Leta 1912 je vseh 8 pomembnejših bombažnih tekstilnih tovarn na slovenskem ozemlju imelo okrog 178.000 vreten in 980 tkalskih strojev ter je zaposlovalo okrog 3300 delavcev. V osnovne glavnice teh podjetij je bilo do tega leta vloženih 8.270.000 K kapitala. Vse so bile delniške družbe razen v Tržiču na Gorenjskem, ki je bila komanditna družba. Ta kapital ni bil velik, dosegal ni niti polovice osnovne glavnice Kranjske industrijske družbe (18 milijonov K)⁴⁵ ali Trboveljske premogokopne družbe (19,6 milijona K).⁴⁶ Tekstilni delavci so predstavljali okrog 12 % vsega industrijskega delavstva na slovenskem ozemlju.⁴⁷ Kolikšna je bila vrednost proizvodnje tekstilne industrije na slovenskem ozemlju, nisem mogel ugotoviti, pač pa je Milko Brezigar izračunal, da je bilo leta 1913 na Slovenskem izdelanega blaga za 15 milijonov K, za 42,61 milijona K pa je bilo uvoženega iz Avstrije in zlasti iz Češke.⁴⁸

Kakšno mesto je imela tekstilna industrija na Slovenskem v okviru avstro-ogrske monarhije in kakšno v svetovnem merilu, bom za leto 1912 skušal prikazati v tabeli.

Bombažna tekstilna industrija leta 1912⁴⁹

	Delavcev	Vreten	Mehaničnih statev
slovensko ozemlje	3.300	178.000	860
Avstrija	150.900	4.718.000	130.000
Ogrska	10.000	51.423	4.500
Velika Britanija	575.000	55.165.000	764.357
Nemčija	375.000	10.599.000	230.200
Rusija	350.000	8.800.000	154.577
Francija	95.000	7.400.000	110.000
Italija	140.000	4.622.000	120.000
Švica	19.000	1.407.000	18.025
Španija	70.000	1.853.000	68.289
ZDA	350.000	29.593.000	600.000
Indija	195.277	6.300.000	50.200
Japonska	17.888	2.177.000	7.472
Kanada	30.000	855.000	20.287

Tekstilna industrija na slovenskem ozemlju v okviru Avstrije ni veliko pomenila in je bila locirana daleč stran od tekstilnih središč, vendar so bile tovarne sodobne, moderno opremljene in tudi ne manjše, kot je bilo avstrijsko povprečje. Vse so obratovalle v na novo zgrajenih ali preurejenih tovarniških zgradbah. Bile so na parni pogon. Tovarne, ki so za pogon strojev uporabljale tudi vodno silo, so imele moderne turbine. Tekstilna tovarna v Ljubljani je uvedla parni stroj leta 1838, Ajdovščina 1843, Prebold 1844. Leta 1851 so imele prve tri tekstilne tovarne na Slovenskem že 7 parnih strojev s 683 KM (na slovenskem ozemlju vključno s Trstom je bilo takrat 25 parnih strojev, v vsej Avstro-Ogrski pa 337, vključujoč tudi lokomotive in parne stroje na ladjah⁵⁰). Tekstilna tovarna v Ajdovščini je leta 1844 uvedla Fourneyronovo vodno turbino, ki je bila prva te vrste v Avstriji.⁵¹ Tekstilna tovarna v Preboldu je za razsvetljavo uporabljala plin iz svoje lastne plinarne in ga celo oddajala za razsvetljavo bližnjega naselja. Tekstilne tovarne so tudi med prvimi uporabljale električno energijo, najprej za razsvetljavo, potem pa za pogon strojev. Tovarna sukna Alojz Krenner v Škofji Loki je že leta 1893 dobila prvi električni generator in je od leta 1910 električno energijo oddajala tudi mestu.⁵² Tekstilna tovarna v Tržiču na Gorenjskem je že od leta 1902 uporabljala električno energijo iz svojih lastnih hidroelektrarn.⁵³

DELAVSTVO IN NJEGOV SOCIALNOPOLITIČNI POLOŽAJ PRED PRVO SVETOVNO VOJNO

V letih prve svetovne vojne so vse tekstilne tovarne na Slovenskem prenehale obratovati, ko jim je zmanjkalo bombaža in preje iz zaloga, dobava surovin pa zaradi vojne ni bila več možna. Tako je tekstilna tovarna v Trziču prenehala obratovati v drugi polovici leta 1915,⁵⁴ litijska predilnica 18. marca 1916, takoj nato še tkalnica v Preboldu, tekstilna tovarna v Ljubljani pa je bila demontirana. Tekstilne tovarne na Primorskem so prenehale obratovati leta 1915 in so bile med vojno tudi poškodovane. Tekstilne tovarne v Trziču, Litiji in Preboldu med vojno niso utrpeli nobene škode in so jih redno vzdrževali. Večino delavstva so po prenehanju obratovanja odpustili, obdržali so jih le toliko, kolikor je bilo potrebno za redno vzdrževanje strojev in tovarniških prostorov. Odpušteni delavci iz tekstilnih tovarn v Trziču, Litiji in Preboldu, ki niso mogli dobiti druge zaposlitve, so prejeli denarne podpore ves čas do ponovnega obratovanja po vojni. Podpore so prvotno odmerjali po mezdni razredih, v katerih so bili delavci zavarovani pri bolniških blagajnah, in so znašale od 3,5 do 8,4 K na teden za samske delavce in od 6,3 do 13,3 K na teden za oženjene delavce. Od leta 1916 dalje so denarne podpore odmerjali pavšalno po 7 K na teden za samske delavce in 8,4 K za oženjene delavce. Delavci, ki so imeli nepreskrbljene otroke, so dobivali še otroške podpore, ki so znašale po 3,5 K na teden za otroke do 8. leta starosti in 5,6 K na teden za otroke nad 8 let starosti. Delavci, ki niso stanovali v tovarniških stanovanjih in so morali plačevati stanarino, so dobivali stanovanjski prispevek 2 K na mesec. Te podpore so postajale z ozirom na rastočo draginjo med vojno vedno bolj skromne. Podpore so izplačevala podjetja vsak mesec iz svojih skladov.⁵⁵

Delovna sila je v tekstilne tovarne prihajala iz bližnje in daljne okolice, kolikor so pač dopuščale takratne prometne razmere. Za tekstilno tovarno v Trziču je Ivan Mohorič ugotavljal, da se je njen prvi delavski kader formiral iz neposredne okolice, pa tudi iz delavstva, ki je prišlo iz tekstilnih tovarn v Ajdovščini, Litiji in celo iz Duge Rese na Hrvaškem: preddelavci, mojstri in uradniki pa so prišli z Dunaja, iz Sudetov in iz Trsta. Tovarna je za te delavce zgradila 124 stanovanj.⁵⁶ Za litijsko tekstilno tovarno sem ugotavljal iz sez-

nama delavcev, da so vsi iz litijske okolice. V seznamu so razna domača slovenska imena; mojstri in uradniki pa so bili Nemci.⁵⁷ Tudi v Litiji so zgradili večje število stanovanj za delavce. Že leta 1896 so začeli graditi delavsko kolonijo, ki se je imenovala »Na stavbah«, dekliški dom in delavsko kuhinjo ter enodružinske hiše za mojstre in uradnike; leta 1906 so zgradili tudi ambulanto. Leta 1907 je 51 delavcev stanovalo v tovarniških stanovanjih. Tudi v Preboldu so zgradili večje število delavskih stanovanj.

Za celovit prikaz fluktuacije delavstva tekstilnih tovarn na Slovenskem pred prvo svetovno vojno nimam dovolj podatkov. Za tekstilno tovarno v Trziču je Ivan Mohorič ugotovil, da je leta 1909, ko je podjetje zašlo v krizo in tudi znižalo mezde, večje število tkalk odšlo na delo v Nemčijo.⁵⁸ Več podatkov za ugotavljanje fluktuacije v Trziču ni. Tekstilna tovarna v Ajdovščini je zaposlovala večje število sezonskih delavcev, ti so delali v tovarni samo pozimi, od 1. aprila do 31. oktobra pa so delali doma.⁵⁹ Za tekstilno tovarno v Litiji sem ugotavljal fluktuacijo iz plačilnih seznamov. Pregledal sem plačilne knjige za leta od 1896 do 1907, ki so ohranjene v arhivu litijske tovarne. Zasledoval sem imena vseh delavcev, ki so bila v plačilnih seznamih teh let, in izračunal, da je znašal osip delavcev od 15 do 20 % na leto. Ugotovil pa sem tudi, da ta fluktuacija ni zajemala skupine okrog 200 delavcev; njihova imena so bila v plačilnih seznamih vsa obravnavana leta. V fluktuacijo je bila torej zajeta samo ena tretjina delavstva. Dalje sem ugotovil zelo veliko primerov, da je bilo v tovarni zaposlenih po več družinskih članov ali pa sorodnikov.

Tekstilna industrija je zaposlovala predvsem žensko delovno silo; v povprečju je bilo delavk okrog 60 % vseh zaposlenih v tekstilni industriji na Slovenskem. Njihova kvalifikacijska struktura je bila slaba; skoraj vse so bile nekvalificirane ali pa polkvalificirane (priučene) delavke in so bile plačane na akord. Precej je bilo zaposlenih tudi mladoletnih delavcev in otrok. Zaposlovanje otrok do 14. leta starosti in njihovo čezmerno izkoriščanje predvsem v tovarniških obratih s take vrste delom, ki bi imelo za posledico vidno zaostajanje v telesnem razvoju, je sicer prepovedoval že dvorni dekret z dne 11. junija

1842,⁶⁰ vendar je leta 1846 v prvih treh predilnicah na Slovenskem (v Ajdovščini, Ljubljani in Preboldu) delalo 257 takih otrok ali 28 % vseh zaposlenih.⁶¹ Obrtni red z dne 20. decembra 1859 je prepovedal zaposlovanje otrok do 10. leta starosti. Otroci od 12. do 14. leta starosti so smeli biti zaposleni samo s privoljenjem očeta ali skrbnika, vendar samo za takšna dela, ki niso bila zdravju škodljiva in niso zavirala telesnega razvoja ter niso ovirala rednega obiskovanja obveznega šolskega pouka ali pa je moral biti šolski pouk organiziran v tovarni. Delovni čas za otroke do 14. leta starosti je smel trajati največ 10 ur na dan, za mladoletne delavce od 14. do 16. leta starosti 12 ur; nočno delo otrok in mladoletnih delavcev ni bilo dovoljeno.¹² V letih 1875/76 je bilo v tekstilnih tovarnah v Ljubljani in Ajdovščini zaposlenih 121 otrok do 14. leta starosti ali 12 % vseh zaposlenih.⁶³ Zakon o noveli k obrtnemu redu z dne 8. marca 1885⁶⁴ je prepovedal zaposlovanje otrok, mlajših od 14 let, v tovarniških obratih, v obrti pa mlajših od 12 let, uvedel je pa novo kategorijo mladoletnih delavcev v starosti od 14 do 16 let, ki jo je imenoval mladostni pomožni delavci; ti so smeli delati tudi v tovarniških obratih, vendar le največ po 8 ur na dan. Ponoči, to je med 8. uro zvečer in 5. uro zjutraj, niso smeli delati.⁶⁵ Leta 1892 je bilo v tekstilnih tovarnah v Ljubljani, Trzinu in Litiji 118 delavcev starih do 16 let in so predstavljali 26 % vseh zaposlenih v teh tovarnah.⁶⁶ Zakon o obrtnem redu iz leta 1885 je načelno prepovedoval delo v nočni izmeni tudi za ženske, vendar je dovoljeval izjeme in se ni izvajal.

Kvalifikacijska struktura tekstilnega delavstva je bila povsem enaka strukturi po spolu in starosti. Nekvalificirana in priučena delovna sila so bile ženske, medtem ko so bili kvalificirani delavci, predelavci in mojstri moški. Delež ženske delovne sile je počasi naraščal, delež moške je padal; v stalnem počasnem upadanju je bil tudi delež mladoletnih delavcev. V začetku devetdesetih let so predstavljale ženske 55 % vsega tekstilnega delavstva, moški 36 % in mladoletni delavci 9 %; v prvem desetletju dvajsetega stoletja se je razmerje ustalilo in je bilo žensk 60 %, moških 34 % in mladoletnih delavcev 6 %. Od moške delovne sile so bili ena tretjina mojstri in predelavci, dve tretjini pa predilci, tkalci in kvalificirani delavci v delavnicah. Delež predilcev in tkalcev je počasi nazadoval v korist ženske delovne sile.⁶⁷

Poprečne mezde so od začetka devetdesetih let (7,5 K na teden) pa do prve svetovne vojne (14 K na teden) počasi naraščale s stopnjo 2 % na leto z večjim nihanjem leta 1896 navzgor in leta 1898 navzdol.⁶⁸ Kakšni so bili razponi zaslužkov glede na strukturo delavstva po kvalifikaciji in spolu? Če vzamemo za merilo povprečne mezde moških kvalificiranih delavcev, potem so imeli predelavci 40 % višje mezde, delavke pa 20 do 25 % nižje (razpon je z leti naraščal), mladoletni delavci so prejeli 45 do 30 % nižje mezde (razpon se je z leti manjšal). Mezdni sistem je bil kombiniran s plačevanjem dela po času in dela na akord. V predilnicah je bilo 50 % delavcev plačanih na akord, 50 % pa po času; v tkalnicah je na akord delalo 75 % delavcev, 25 % jih je prejelo urne mezde. Skoraj vse delavke so delale na akord, medtem ko so moški in mladoletni delavci pretežno delali na urno mezdo.⁶⁹

Mezde so bile po posameznih podjetjih različne. Najvišje mezde so bile v Trzinu, sledila je Ljubljana, Prebold in najnižje so bile v Litiji;⁷⁰ za tovarne na Primorskem nimam podatkov. Za primer bom navedel strukturo delavskih mezd v litijski predilnici za leta 1896, 1898, 1904, 1907 in 1913. Delavce sem razdelil v štiri kategorije: mladoletni pomožni delavci, delavke, delavci, predelavci in izračunal njihove povprečne mezde.

Tedenske mezde v Litiji 1896–1913

Leto	Mladoletni pom. delavci	Delavke	Delavci	Predelavci	Povprečje
	K	K	K	K	K
1896	5	7	9,2	18	8,26
1898	5,2	5,6	9,6	16	6,90
1904	7,6	9,5	11	18	9,23
1907	8,2	9,5	12,8	22,3	10,81
1913	9,4	11,4	15,4	26,5	13,3

Leta 1907 je bil uveden nov način plačevanja akordnega dela. Vsak delavec je imel določeno garantirano dnevno mezdo. Če je delavec na akord zaslužil več, kot je znašala njegova garantirana dnevna mezda, je prejel akordno mezdo, če pa je na akord zaslužil manj, je prejel garantirano dnevno mezdo; povprečni akordni zaslužki so za 5 % presežali garantirane mezde.

Kolikšna je bila realna vrednost teh mezd, naj pokaže nekaj primerjav. Leta 1892 je plačeval delavec v Trzinu za hrano in prenočišče

5 K na teden, slabše kosilo (juha z mesom) je bilo 0,12 K; v delavski kuhinji v Litiji je leta 1907 stala prehrana 4 K na teden.

Ker so po številu prevladovali slabše plačani delavci, je bil življenjski standard večine tekstilnega delavstva v Litiji zelo slab. Če delavce po njihovih zasluških porazdelimo v posamezne stopnje življenjskega standarda (revščina, eksistenčni minimum, primeren življenjski standard, ugodje, izobilje), pridejo v poštev samo prve tri stopnje: revščina, eksistenčni minimum in primeren življenjski standard.

**Stopnje življenjskega standarda
tekstilnih delavcev v Litiji
od leta 1896 do 1907**

	1896 %	1898 %	1904 %	1907 %
revščina	50	65	45	40
eksistenčni minimum	26	28	26	26
primeren standard	24	7	29	34

Za eksistenčni minimum delavca sem računal 8 K na teden s predpostavko, da se realna vrednost tega zaslužka z leti ni spreminjala in da je polovico življenjskih stroškov predstavljala prehrana (v delavski kuhinji je stala 4 K na teden), polovico pa stanovanje, kurjava, obleka in drugo. Stroški za vzdrževanje družine so bili seveda še višji. Če sta bila v tovarni zaposlena oba – mož in žena, kar je bil v Litiji pogosten primer, se je družinski dohodek precej povečal, ker so bili zaslužki delavca višji, je bil položaj delavske družine z dvema otrokoma enak, kakor ga kaže slika stopenj življenjskega standarda v gornji tabeli. Veščlanske družine pa so sliko strukture stopenj življenjskega standarda poslabševale.

Za celovitejšo primerjavo med posameznimi podjetji in strokami ni na voljo dovolj podatkov. Zato lahko navedem le vzorčno primerjavo med mezdami tekstilnega delavstva v Litiji, papirniškega delavstva na Vevčah,⁷¹ ki so imeli podobno kvalifikacijsko strukturo, in tekstilnega delavstva v Nachodu na Češkem.⁷² Nachod je imel 1899. leta 2725 tekstilnih delavcev in je bil pomembnejši tekstilni center. Pri dveh največjih firmah (Doctor in Mautner) so imeli v letih od 1896 do 1900 nekoliko nižje mezde kot v Litiji, na Vevčah pa približno enake. Povsod pa so mezde v letih od 1897 do 1900 padale. Po letu 1900 začnejo mezde tekstilnih delavcev v Litiji zaostajati tako za mezdami papirničarjev na bližnjih Vevčah kot za mezdami tekstilnih delav-

cev v Nachodu na Češkem; leta 1907 so bile mezde litijskih tekstilcev za 18 % nižje od vevških papirničarjev in za 30 % nižje od tekstilnih delavcev v Nachodu na Češkem. Glede mezdnih sistemov ni bilo razlik; tudi v Nachodu je bil vpeljan popoln akordni sistem, kombiniran s sistemom premij. Višje mezde so bile v bombažnih predilnicah, ker je bilo tam več kvalificiranih delavcev, nižje pa so bile v tkalnicah in predilnicah lanu in konoplje, ker je bila tudi kvalifikacijska struktura tega delavstva slabša. Enako je bilo v Litiji. Sistem premij je bil progresiven; čim višji je bil zaslužek, tem višji je bil odstotek premije. Mautnerjev koncern je imel naslednjo skalo premij:⁷³

**Premije k tedenskim zaslužkom
pri firmi Mautner v Nachodu leta 1899**

Tedenski zaslužek K	Premije K	Tedenski zaslužek K	Premije K
3,60	0,20	8,00	1,20
4,00	0,30	8,60	1,40
4,60	0,40	9,40	1,60
5,20	0,50	10,00	1,80
5,60	0,60	11,00	2,00
6,00	0,70	12,00	2,20
6,60	0,80	12,60	2,40
7,00	0,90	13,20	2,60
7,40	1,00		

Način izplačevanja mezd je določal zakon o noveli k obrtnemu redu z dne 8. marca 1885. Mezda se je obračunavala in izplačevala vsak teden. Izplačana je morala biti v gotovini. Dopustno je bilo v mezde vračunavati stanovanje, hrano in uporabo zemljišča (vrta). Prepovedano pa je bilo namesto gotovine izdajati posebne konzumne znamke (truck sistem).⁷⁴ V Tržiču, Litiji in Preboldu je bilo stanovanje v delavski koloniji brezplačno, prav tako uporaba vrta v Litiji, za prehrano v delavski kuhinji v Litiji so odtrgovali po 4 K na teden. Od mezd so odtrgovali tudi za deputatni premog, ki so ga delavci lahko nabavljali pri tovarni po njenih režijskih cenah.⁷⁵

Delovni čas je bil v tovarniških podjetjih od leta 1885 omejen na 11 ur na dan; za obrtna podjetja pa delovni čas ni bil določen.⁷⁶ Vendar so bile dovoljene izjeme in delovni čas je bil lahko podaljšan na 12 ur – v predilnicah in tkalnicah za svilo; v bombažnih predilnicah in tkalnicah; v predilnicah ovčje volne, lanu in konoplje; v tovarnah za vrvi in motvoze; v barvarnah, tiskarnah in belilnicah – torej v vseh tovarnah tekstilne industrije.⁷⁷ Med delom je moralo biti eno uro in pol odmora, eno uro opoldne za kosilo, pol ure pa za malico dopol-

dne in popoldne, če je strnjen delovni čas trajal več kot 5 ur. Ob nedeljah in praznikih je moralo delo stati najmanj 24 ur. Čas za odmor ni bil plačan.⁷⁸

Do uvedbe delovnih mezd in kolektivnih pogodb so razmerje med delodajalci in delojemalci regulirali le tovarniški delovni redi, ki jih je morala vsaka tovarna izdelati za svoje obrate na podlagi obrtnega reda. Za tovarniška podjetja so šteli taka podjetja, kjer je v zaprtih prostorih s stroji delalo več kot 20 delavcev. Delovni red je moral vsebovati kategorizacijo delavcev in opis dela za ženske in mladoletne pomožne delavce; začetek in konec delovnega časa ter počitki med delom; kdaj se mezde obračunavajo in izplačujejo; pravice in dolžnosti nadzornega osebja; ravnanje z delavci v primeru obolenja ali poškodb; denarne globe za prestopke delovnega reda; odpovedni roki in razlogi za takojšnjo prekinitev delovnega razmerja. Vsak delavec je moral imeti delavsko knjižico. Obrtni inšpektorati, ki so bili uvedeni z zakonom z dne 17. junija 1883,⁷⁹ so morali paziti, da obrtni redi ne bi vsebovali protizakonitih določb in neprimerno visokih denarnih glob, predvsem pa, da bi se delavsko zaščitne določbe izvajale. Obrtni nadzorniki so imeli pravico vsak čas pregledati tovarniške prostore, delavnice in delavska stanovanja, zaslišati delavce in podjetnike ter posredovati v vseh sporih med delavci in delodajalci. Za slovensko ozemlje sta bila sedeža obrtnih inšpektoratov v Gradcu in Trstu; 7. maja 1911 pa sta bila ustanovljena še v Ljubljani in Celovcu.⁸⁰

Socialno zavarovanje delavcev. Pred uvedbo obveznega bolniškega in nezgodnega zavarovanja so si delavci pomagali s samopomočjo. Ustanavljali so bolniška in podporna društva; pri tem so sodelovali tudi podjetniki. Po obrtnem redu z dne 20. decembra 1895 so bili podjetniki dolžni ustanavljati podpore blagajne, če je bila zaradi velikega števila zaposlenih delavcev ali zaradi narave dela potrebna posebna skrb za podpiranje delavcev v primeru nezgode ali bolezni. V takem primeru je bil podjetnik dolžan ustanoviti podporno blagajno ali pa pristopiti h kaki drugi blagajni. Podporne blagajne so se vzdrževale s prispevki delavcev, prispevki za podjetnike niso bili določeni.⁸¹ Ljubljanska predilnica in tkalnica je leta 1860 ustanovila svoj bolniški sklad za vzajemno pomoč med delavci v primeru bolezni. V ta sklad so morali delavci plačevati prispevke po višini svojih

tedenskih zaslužkov; podjetje ni bilo dolžno nič prispevati. Sklad je bil last delavcev, upravljalo pa ga je tovarniško ravnateljstvo. Delavci so izvolili 12 svojih zastopnikov, ki pa so imeli v tem skladu le nekakšne nadzorstvene in posvetovalne pravice. Naloga bolniškega fonda je bila skrb za delavce med boleznijo in pa skrb za pogrebne stroške v primeru smrti. V breme sklada je podjetje plačevalo zdravnika, ki je zdravil tovarniške delavce.⁸² Leta 1860 se omenja bolniška blagajna tudi v bombažni predilnici in tkalnici v Preboldu.⁸³ V tekstilni tovarni v Trziču je bilo 2. junija 1897 ustanovljeno podporno društvo za podpiranje članov v bolezni, za primer nezgod ter ob onemoglosti in starosti. Članstvo je bilo prostovoljno, vendar so bili v društvu včlanjeni skoraj vsi delavci. Predsednik društva je bil Leo Gassner, vodja podjetja. Podporno društvo je imelo dva oddelka: podpornega in starostno blagajno za onemogle delavce. Sredstva za izplačevanje podpor so se zbirala od delavskih prispevkov. Članarina se je pobirala posebej za podporni sklad in posebej za starostni in invalidski fond. Iz podpornega sklada so člani prejeli podpore ob bolezni in v izjemnih primerih; iz starostnega in invalidskega sklada pa starostno podporo (rento), ki se je izplačevala redno vsak mesec, in pogrebne stroške (v obsegu trimesečne rente). Starostno rento so pridobili delavci po 10-letnem članstvu. Različne podpore je prejemale 30 % članstva.⁸⁴ V litijski tovarni pred prvo svetovno vojno niso imeli podpornega društva, ustanovili so ga šele leta 1928.⁸⁵

Nezgodno zavarovanje delavcev je v vsej Avstriji vpeljal zakon z dne 28. decembra 1887,⁸⁶ bolniško zavarovanje pa zakon z dne 30. marca 1888.⁸⁷

Nezgodno zavarovanje je bilo popolnoma ločeno od bolniškega in tudi organizirano je bilo posebej. Organizirano je bilo po panogah. Tovarniški delavci so bili zavarovani proti nezgodam pri delavskih nezgodnih zavarovalnicah; za Kranjsko in Primorsko je bil sedež v Trstu, za Koroško in Štajersko pa v Gradcu. Vse stroške nezgodnega zavarovanja so morali pokrivati podjetniki.⁸⁸

Bolniško zavarovanje ni bilo tako centralizirano. Izvajale so ga bolniške blagajne, ki jih je bilo več vrst: okrajne, obratne, zadružne in društvene. Podjetnik, ki je zaposloval več kot 100 delavcev, je lahko ustanovil obratno bolniško blagajno. Sredstva, s katerimi so bolniške blagajne pokrivale svoje stroške, so

morali preskrbeti skupno delavci in podjetniki. Dve tretjini zneskov so morali prispevati delavci, eno tretjino pa delodajalci; vendar prispevki delavcev niso smeli presegati 3 % njihovih mezd.⁸¹

Bolniške blagajne so začeli ustanavljati takoj po izidu zakona in do konca leta 1889 je bilo na Kranjskem in na Spodnjem Štajerskem ustanovljenih že 65 okrajnih bolniških blagajn s 14.921 zavarovanci, 23 obratnih bolniških blagajn s 5400 zavarovanci, 11 združenih bolniških blagajn s 1290 zavarovanci in 1 društvena bolniška blagajna z 282 zavarovanci. Tekstilni tovarni v Tržiču in Litiji sta ustanovili svoji obratni bolniški blagajni, ostale tekstilne tovarne so zavarovale svoje delavce pri okrajnih bolniških blagajnah. Število zavarovancev je hitro naraščalo; samo na Kranjskem je od 13.125 zavarovancev leta 1889 naraslo na 32.140 leta 1913. Bolniške blagajne so bile v svojem poslovanju skoraj popolnoma samostojne. Bile so sicer včlanjene v zvezah bolniških blagajn, ki so se pokrivala s teritoriji delavskih zavarovalnic zoper nezgode, vendar so bile kompetence teh zvez zelo majhne.⁹⁰

Za Prekmurje je veljala ogrska zakonodaja. Ta je uvedla obvezno bolniško zavarovanje šele leta 1891.⁹¹

Zavarovanje delavcev za onemoglost, starost in smrt ni bilo splošno uvedeno ne v Avstriji ne v Ogrski. Pokojninsko zavarovanje (obvezno) so imeli le rudarji v okviru bratovskih skladnic od leta 1854, železničarji od leta 1844 in nameščenci od leta 1906.⁹²

Bolniške blagajne so dajale delavcem v primeru bolezni denarne podpore v višini 60 % zavarovane mezde; ta podpora pa je lahko trajala največ 20 tednov. Ti prijemki so se imenovali boleznina. Porodnice so prejemale 4 tedne po porodu hranarino v višini 60 % zavarovane mezde. Zavarovanci so imeli pravico do zdravniške oskrbe, porodniške pomoči, zdravlil in po potrebi tudi pravico do zdravljenja v bolnici na stroške blagajne časovno omejeno – do največ 4 tedne, stroški zdravljenja v bolnici pa niso smeli presegati vsote, ki bi jo zavarovanec prejel za boleznino, če bi se zdravil doma. Ob smrti zavarovanca je znašala pogrebna 20-dnevno poprečno mezdo.⁹³

Osnova za izračunavanje bolniških podpor in delavskih prispevkov za socialno zavarovanje je bila tako imenovana zavarovana mezda. To je bila tista mezda, za katero je bil delavec zavarovan pri bolniški blagajni, in je

bila odvisna od njegove uvrstitve v posamezni mezdni razred, ne pa od njegovega dejanskega zaslužka. Dnevni ali tedenski zaslužek pa je bila plača za mezdno delo ob upoštevanju vseh dodatkov, za nadurno delo, premij, osebnih in družinskih dodatkov, dodatkov za akordno delo in ob upoštevanju vseh odtegljajev za socialno zavarovanje, denarne globe, povzročeno škodo in za druge odbitke, ki jih je dovoljeval obrtni red. Bolniške blagajne so imele 5 mezdnih razredov; le-ti so v prvem desetletju poslovanja (devetdeseta leta) ustrezali povprečnim delavskim zaslužkom na določenem območju, potem pa so začeli za dejanskimi zaslužki močno zaostajati. Pri tem so bile zlasti prizadete ženske in mladoletni delavci, katerih zavarovane mezde so za 43 do 52 % zaostajale za njihovimi dejanskimi zaslužki, medtem ko so zavarovane mezde delavcev zaostajale za 24 %, zavarovane mezde predelavcev pa samo za 20 % za njihovim povprečnim zaslužkom. Delavci so bili zaradi tega oškodovani v primeru bolezni ali nezgode, ker so dobili izredno nizko bolniško podporo ali nezgodno rento, bolniške blagajne pa zaradi majhnih dohodkov, medtem pa so bili dohodki nezgodnih zavarovalnic določeni pavšalno, glede na nevarnostno stopnjo posameznih obratov, ki so jih določali obrtni inšpektorati. Zato so leta 1907 zavarovane mezde mladoletnih pomožnih delavcev povečali za 100 %, pri delavkah so uvedli še dva nova mezdna razreda, tako da so se zavarovane mezde delavk povečale za 66, 100 ali za 120 %, zavarovane mezde delavcev so se povečale za 50 % in predelavcev za 16 %.⁹⁴ Mezdne razrede in ustrezne tedenske mezde bom za leta 1889 do 1907 prikazal v naslednji tabeli.

Mezdni razredi in zavarovane tedenske mezde obratne bolniške blagajne v Litiji od leta 1896 do 1907

Mezdni razred	1889 ⁹⁵ K	1896 K	1904 K	1907 K
mladoletne pomožne delavke	3,6	3,6	3,6	–
mladoletni pomožni delavci	4,8	–	–	7,2
delavke	6,0	5,4	5,4	9–10,8–12
delavci	9,6	8,4	8,4	12,6
predelavci	12,0	14,4	14,4	16,8

Tabelo sem sestavil iz podatkov plačilnih listov tekstilne tovarne v Litiji, plačilne liste sem dobil samo za leta 1896 do 1907. Podatke za leto 1889 sem dodal samo za primerjavo; nanašajo se na okrajno bolniško

blagajno v Ljubljani. Te mezde so bile nekoliko višje. Nisem pa mogel dobiti podatkov okrajne bolniške blagajne v Ljubljani za poznejša leta. Delavske prispevke za bolniško blagajno so obračunavali tedensko in so jih odtrgovali od delavskih zaslužkov, bolniškim blagajnam pa so jih nakazovala podjetja. Znašali so 3 % zavarovanih mezd. Tudi te bom prikazal v tabeli, ki sem jo sestavil enako kot prejšnjo.

Do leta 1907 so vse mladoletne pomožne delavce vodili v razredu mladoletnih pomožnih delavk, čeprav je bilo zaposlenih tudi nekaj moških mladoletnih delavcev. Od leta 1907 pa so bili v razredu mladoletnih delavcev samo še moški, pri delavkah pa so uvedli

nov nižji razred pomočnic, ki pa so imele nižjo garantirano mezdo kot mladoletni pomožni delavci.

Delavski tedenski prispevki za obratno bolniško blagajno v Litiji od leta 1896 do 1907

Mezdni razred	1889* K	1896 K	1904 K	1907 K
mladoletne pomožne delavke	0,11	0,12	0,12	–
mladoletni pomožni delavci	0,14	–	–	0,23
delavke	0,18	0,16	0,16	0,27–0,32–0,36
delavci	0,29	0,26	0,26	0,38
predelavci	0,36	0,44	0,44	0,51

* Okrajna bolniška blagajna v Ljubljani

DELAVSKO GIBANJE

Velika ovira za razvoj delavskega gibanja tekstilnega delavstva je bila razpršenost proletariata in vedno nov dotok razredno nezavednega proletariziranega in polproletariziranega kmečkega prebivalstva v delavske vrste tekstilcev. Delavsko gibanje tekstilcev so vodile sindikalne organizacije vseh treh smeri. Največji vpliv so imeli krščanski socialisti in dr. J. A. Krek je v svojem predavanju 5. aprila 1909 ugotovil, da je bila večina tekstilnega delavstva v krščanskosocialističnem taboru.⁹⁵ Da so krščanski socialisti prevladovali v tekstilnih tovarnah v Trzinu in Ljubljani, je priznaval tudi Anton Kristan.⁹⁶ V tekstilnih tovarnah na Primorskem so imeli močnejši vpliv narodni socialisti.⁹⁷ Socialisti pa med tekstilnim delavstvom niso imeli večjega vpliva, še največ so ga imeli v Preboldu in Litiji.⁹⁸

Socialnodemokratske strokovne organizacije so se v Sloveniji razvijale kot del avstrijskega sindikalnega gibanja; delavstvo je bilo sindikalno organizirano v strokovnih komisijah po deželah in povezano v centralne strokovne zveze, ki so imele svoje sedeže na Dunaju.

Tekstilnih delavcev je bilo na Slovenskem zelo malo organiziranih v strokovni komisiji.

Narodnosocialistične delavske strokovne organizacije, ki jih je organizirala slovenska liberalna buržoazija, so bile pred prvo svetovno vojno v glavnem omejene na Primorsko.

Sindikalno organiziranih je bilo zelo malo tekstilnih delavcev in nobena sindikalna organizacija ni imela pri tem večjega uspeha. Zato lahko govorimo samo o večjem ali manjšem vplivu, ki ga je imela ta ali ona sindikalna organizacija v posameznih tovarnah in se je kazal ob stavkovnih in mezdnih akcijah, ki pa jih med tekstilnim delavstvom še ni bilo veliko.

Prva stavka v litijski predilnici je bila leta 1905.

Nizke mezde so bile vzrok za stavko, ki je izbruhnila 6. februarja 1905. Povod za stavko pa je bilo surovo ravnanje mojstrov, ki so delavce celo pretepali. Stavka je trajala 4 dni in se je končala brez uspeha. Delavci sindikalno niso bili organizirani pri nobenem sindikatu. Tudi ob stavki se nobena strokovna organizacija ni kaj več angažirala, pač pa so se po stavki medsebojno obtoževali krščanski socialisti in socialni demokrati, kdo je kriv za neuspeh. Krščanski socialisti so socialnim demokratom očitali, da so litijsko delavstvo ob stavki izdali, ker so ga pustili na cedilu. Socialni demokrati pa so očitali, da litijsko delavstvo zato ni bilo organizirano, ker so ga krščanski socialisti poskušali pridobiti na svojo stran, kar pa se jim ni posrečilo.⁹⁹

Delavsko gibanje tekstilnih delavcev je bilo do prve svetovne vojne bolj skromno, ni bilo veliko večjih akcij.

FINANČNA STRUKTURA FIRME VEREINIGTE ÖSTERREICHISCHE TEXTILINDUSTRIE A. G. IN TOVARNA V LITJI

V tej družbi je bil zastopan avstrijski, italijanski, ali bolje rečeno tržaški, češki in madžarski kapital. Najmanj je bilo madžarskega. Nekoliko ilustrira zasedbo kapitala že sama protokolacija družbe v trgovinskem registru, ki je bila vpisana po vrsti v nemškem, italijanskem in češkem jeziku.¹⁰⁰ Zasedbo kapitala najbolje kaže upravni svet delniške družbe in ni težko uganiti, čigav kapital predstavljajo posamezni upravni svetniki. Poglejmo najprej, kdo vse je sedel v upravnem odboru: Arthur Kuffler (prezident), dr. Armin Brunner (viceprezid.), Alfred Herzfeld (viceprezident), Adolf Brunner, Wilhelm Kuffler, Theodor Freiherr von Liebig, Izidor Mautner, Štefan Mautner, dr. Ludwig Schüller, Aleksander Weiner, Eman. Weissenstein; prokuristi: dr. Gustav Ullmann, Karl Fitz, ing. Richard von Frigyesy, Johann Grossmann, Georg Ritter von Taussing, Eugen Erhard, Carlo Zaccaria, Fritz Moritz, Schimann.¹⁰¹

Finančniški družini Brunnerjev in Kufflerjev že poznamo in vemo, kaj pomenita. Približno poznamo tudi njune finančne sposobnosti. Litijsko tekstilno tovarno sta zastopali v delniški družbi Združenih avstrijskih tekstilnih industrij ti dve družini. Od družabnikov prejšnje komanditne družbe Schwarz Zublin & Co. se ne pojavi nihče več. Kaže, da sta dobila Brunner in Kuffler s spremembo lastništva že leta 1909 tekstilno tovarno v Litiji popolnoma v svoje roke in jo tako tudi obdržala. Težko bi bilo verjeti, da bi pustila odtujiti kak del kapitala litijske tovarne, ko se od starih družabnikov, ki so že imeli vložen stari kapital, ni nobeden ohranil.

Družina Mautner je bila zastopana v tej družbi veliko slabše kot Kufflerji in Brunnerji v Mautnerjevi družbi. Po vrstnem redu so šele na osmem mestu in zastopani po dveh predstavnikih. Močnejše udeležbe jim najbrž njihov kapital v tej družbi ni dopuščal. V upravnem svetu sta bila Izidor Mautner in Štefan Mautner. Oba poznamo že iz firm Avstrijske tekstilne tovarne, Ogrske tekstilne tovarne in Nemške tekstilne tovarne Mautner (Österreichische Textilwerke, Ungarische Textilwerke, Deutsche Textilwerke Mautner), razen tega sta bila še v upravnem svetu firme

Klingenhuber-Budapest in v družbi Hungaria-American Northrop A. G. Vse delnice te družbe je imela Ungarische Textilwerke A. G., ki jo je imel Mautner popolnoma v svojih rokah. Poleg udeležbe v tekstilni industriji sta bila v upravnem svetu neke papirniške delniške družbe in C. k. privilegirane delniške družbe za lokalno železnico Košice-Oderberg. Štefan Mautner je bil udeležen še v delniški družbi Rotkosteizer Textilwerke.

Dunajski kapital je zastopal še dr. Ludwig Schüller, ki je bil upravni svetnik v firmi K. k. priv. Lampen- & Metallwarenfabriken R, Dittmar, Gebrüder Brünner A. G. Wien s tovarnami v Berlinu, Rimu, Lyonu, Bombayu, Calcutti in Šangaju, Budimpešti, Pragi, Gradcu in v Trstu. To je močna firma težke industrije z visokim kapitalom, tudi angleškim, francoskim, italijanskim in češkim. Dalje je bil upravni svetnik v firmi A. G. für Minerallindustrie (prej David Fanto & Co.) Wien. To so bile velike rafinerije, povezane s francoskim kapitalom. Bil je upravni svetnik v družbi Ganz Elektrizitäts A. G. Budapest, ki je bila povezana z italijanskim kapitalom. Končno je bil udeležen še v vseh Mautnerjevih firmah.

Weiner Aleksander iz Budimpešte je predstavljal ogrski kapital v družbi Združenih avstrijskih tekstilnih industrij. Bil je upravni svetnik skoraj vseh večjih družb na Ogrskem. Najvažnejši sta bili Central-Hypothekenbank der ungarischen Sparcassen A. G. in Wiener Bankverein. Dalje je bil upravni svetnik v naslednjih podjetjih: Ungarische keramische fabriks - a. G. Budapest, premogokopne družbe v Budimpešti, avtomobilske industrije v Budimpešti, delniške družbe ogrskih plinarn, ogrske asfaltne delniške družbe, električne družbe Siemens-Schuckert Werke Budapest, delniških družb lokalnih železnic s sedežem v Budimpešti.

Ullman dr. Gustav, dunajski finančnik je bil vodilni direktor Avstrijske zavarovalne družbe in Splošne ljudske zavarovalne družbe ter Zavarovalne zveze avstrijskih in ogrskih industrialcev.

V tej družbi je treba omeniti še Eugena Erharta, upravnega svetnika Cotonificio Triestino.¹⁰²

LITIJSKA PREDILNICA V OKVIRU TEKSTILNEGA KONCERNA MAUTNER

Že prejšnja firma Ritter Rittmayer je preuredila tekstilno tovarno v Litiji v solo predilnico in jo opremila z najnovejšimi stroji. Namesto prejšnje tkalnice je namestila 10.000 novih vreten. Družba Vereinigte österreichische Textilindustrie A. G. je nadaljevala z modernizacijo predilnice. Nabavila je več novih strojev, nekaj pa jih je pripeljala iz drugih svojih tovarn. Kar je bilo za tovarne v Ajdovščini, Preboldu, Ronchi in Pottensteinu nerentabilno ali odveč, so lahko še vedno s pridom uporabili v Litiji, ki je delala z zelo ceno delovno silo in z majhnimi režijskimi stroški. Seveda ni šlo tu za zastarele stroje in naprave, pač pa so preurejali ves sistem tovarn v sestavu te družbe. Ker se je litijska tovarna specializirala na predilstvo in je s svojimi izdelki lahko zalagala druge tekstilne tovarne te družbe, so lahko le-te proizvodnjo bombažne preje skrčile ali popolnoma ustavile, stroje pa prepustile Litiji.

Tovarna je dobila 28. oktobra 1914¹⁰³ opremo za novo mešalnico in transmisijski sistem. Veliko opreme je dobila iz tovarn v Ronchi, Pottensteinu, Ajdovščini in Preboldu. Nekatere dele je dobila že 17. julija 1914. Veliko novih strojev in naprav je nabavila Strojna tovarna Tannwald. V tej tovarni so naročili stroje 6. julija 1914. Kakor je razvidno iz korespondence med upravo tovarne v Litiji in upravo delniške družbe na Dunaju, so imeli večje težave z naročili in pošilkami strojev, ker jih je tovarna neredno pošiljala in še to pogosto na napačen naslov. Tako je npr. velika pošiljka strojnih delov prišla v Brodetz, medtem ko je uprava litijske tovarne urgirala nabavo teh strojev v tovarni.

V litijski tovarni so uredili tudi nove ventilacijske naprave po zgledu tovarn v Gorici in v Ronchi.

Ko je bila litijska predilnica v sestavu družbe Vereinigte österreichische Textilindustrie, je uživala tudi drugo veliko ugodnost: bila je namreč najtesneje povezana s Tekstilno tovarno v Preboldu. Z njo je ostala v posest-rimstvu vse do konca druge svetovne vojne. Kako tesna je bila povezava med obema tovarnama kaže to, da je tkalnica v Preboldu predelovala skoraj 80 % litijske proizvodnje bombažne preje, tkalnica pa je kupovala prejo samo v Litijski predilnici.¹⁰⁴

Pred prvo svetovno vojno je predilnica v Litiji zaposlovala 375 delavcev, od tega je bilo 165 moških in 210 žensk. Kot vidimo, močno prevladuje ženska delovna sila. Za pogon strojev je tovarna razpolagala s tremi parnimi kotli in dvema električnima motorjema, s skupno močjo ca. 1400 KM.

Pred vojno je znašala produkcija bombažne preje 2,100.000 kg. Izdelovala je prejo vseh števil od Nm 12 do 42, vendar je večinoma proizvajala boljšo prejo s povprečno številko Nm 19. Porabila je 2,400.000 kg bombaža na leto.

Izdelke je prodajala po Avstriji, največ pa v Prebold, le 10 do 20 % je prodajala drugam.

Ko je izbruhnila vojna, je produkcija silno upadla. Prvo leto vojne 1914 je produkcija upadla že na polovico, tj. 1,382.000 kg bombažne preje s povprečno številko 19. Izdelala pa je še 135.000 kg predpreje. Leta 1915 se še ne čuti krize v proizvodnji, ki ostane v glavnem na isti višini kot prejšnje leto. Proizvodnja preje se zmanjša samo za malenkost in znaša 1,375.000 kg, vendar nižjih števil s povprečjem Nm 17,6 ter je izpredla potemtako dejansko še nekoliko manj preje, ker za manjše številke rabi več bombaža. Poleg tega je izdelala še enkrat toliko predpreje kot prejšnje leto in sicer 271.000 kg, verjetno za potrebe vojaščine, leta 1916 pa se že poznajo posledice splošne mobilizacije in vpoklica vse moške delovne sile na fronto ter pomanjkanje surovin. Dovoz bombaža je bil ukinjen in predelali so samo še stare zaloge. Produkcija leta 1916 strahovito upade in doseže v prvem četrtletju, ko je tovarna še delovala, komaj 61.000 kg bombažne preje s povprečno številko 17. Za vojaštvo je izdelala samo še 14.500 kg predpreje.

Med vojno je tovarna izdelovala razmeroma veliko predpreje za potrebe vojaščine (zažigalne vrvice in podobno).

Tovarna je prenehala obratovati leta 1916 in je stala štiri leta. Največ delavstva so odpustili 4. marca in nato še 18. marca 1916.¹⁰⁵ Nekoliko jih je ostalo na delu še do decembra istega leta. Ti so skrbeli le za vzdrževalna dela v tovarni, zato lahko smatramo 18. marec 1916 za konec obratovanja tovarne v Avstro-Ogrski monarhiji.

Stalni delavci, mojstri in uradniki so prejemali tudi med vojno, ko tovarna ni obratovala, znatne podpore.

Ko so se po končani vojni razmere za silo uredile, je začela delniška družba Združenih avstrijskih tekstilnih industrij obnavljati obratovanja svojih tovarn.

Litijska predilnica je začela delati v drugem četrtletju 1920.¹⁰⁶ Prvo skupino 20 delavcev so sprejeli 24. aprila in nato so sprejemali delavce vsak dan. Do 20. maja 1920 je bilo v tovarni nekaj čez 50 delavcev. To so bili sami prejšnji delavci, ves upravni aparat tovarne je pa tako ostal na mestu skozi celo vojno. Tako je bila ohranjena popolna kontinuiteta delav-

stva in uslužbenstva predvojnega stanja. Delavce so sprejemali še skozi vsa leta 1920 in 1921, največ pa so jih sprejeli decembra 1920, ko so jih sprejeli samo v štirih dneh 69. V tej prvi skupini so sprejemali večina take delavce, ki so že pred vojno delali v tovarni, le malo je bilo čisto novih.

Predilnica v Litiji je spadala v sestav Združenih avstrijskih tekstilnih industrij vse do leta 1923, ko je bila izvršena formalna nacionalizacija podjetja in ustvarjena pri nas nova delniška družba z naslovom Jugoslovanske tekstilne tvornice Mautner d. d.,¹⁰⁷ s sedežem v Ljubljani in je obsegala ob ustanovitvi Predilnico v Litiji in tkalnico v Preboldu.

JUGOSLOVANSKE TEKSTILNE TVORNICE MAUTNER IN RAZVOJ TEKSTILNE INDUSTRIJE V SLOVENIJI MED OBEMA VOJNAMA

V Sloveniji se je začela tekstilna industrija hitro razvijati takoj po prvi svetovni vojni. Splošne razmere za njen razvoj so bile enake kot za vso Jugoslavijo.

Slovenija je bila združena z ostalimi južnoslovanskimi narodi v novi državi kraljevini SHS. Nove državne meje so jo ločile od močno razvitih tekstilnih centrov v Avstriji in na Češkoslovaškem, obenem pa so ustvarile novo veliko in povsem nezasičeno tržišče. Slovenija, ki se je prej razvijala v senci močno razvitega gospodarstva v avstrijskih in čeških deželah, se je osvobodila pritiska konkurence in superiornosti močno razvite tekstilne industrije zunaj svojega ozemlja. V novi državi ni imela več podrejenega položaja. Ker je bila Slovenija industrijsko relativno najbolj razvita v Jugoslaviji, so bile možnosti, da se razvije v največji tekstilni center v novi državi. Kar je pomenila tekstilna industrija na Češkem in v Avstriji za habsburško monarhijo, to naj bi pomenila Slovenija za Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev. To se v dvajsetletnem razvoju sicer ni povsem uresničilo, ker je srbska buržoazija, ki je bila politično najmočnejša in je vodila tudi gospodarsko politiko države, močno podpirala razvoj tekstilne industrije doma. Kljub temu se je tekstilna industrija v Sloveniji razvila do take stopnje, da je njena proizvodnja predstavljala 37 % vrednosti vse tekstilne proizvodnje v Jugoslaviji. Tekstilna industrija v Sloveniji (prav tako na

Hrvatskem, kjer pa se je manj razvila) se je razvila predvsem s tujim kapitalom, v Srbiji pa je prevladoval domači kapital.

Slovensko gospodarsko in politično vodstvo si je začelo takoj po vojni prizadevati, da bi v Sloveniji zgradili močno tekstilno industrijo s sodelovanjem jugoslovanskega in češkoslovaškega kapitala ob močnejši državni podpori. Za tak načrt so bili zelo zainteresirani tudi češkoslovaški gospodarstveniki, s katerimi je imel Ivan Hribar že leta 1919 pogovore in naročil projekt o razvoju tekstilne industrije v Sloveniji.¹⁰⁸

Že 14. februarja 1920 je František Martinek ekspert za tekstilno industrijo pri češkoslovaški vladi, predložil predsedništvu deželne vlade za Slovenijo načrt in kalkulacijo za graditev velike tekstilne tovarne za izdelovanje vojaškega sukna, lodna in odej v Sloveniji. Za zgraditev tovarne je predlagal tri lokacije: v Peklu pri Borovnici, v Medvodah in Mariboru.

Predsedništvo deželne vlade za Slovenijo je 15. februarja 1920 poslalo ta predlog ministrstvu za trgovino in industrijo v Beogradu in prosilo, naj pooblasti odsek ministrstva za trgovino in industrijo v Ljubljani, da podpira nameravano podjetje in mu zagotovi vse državne ugodnosti pri ustanovitvi. Predsedstvo je utemeljevalo ustanovitev podjetja z velikimi potrebami tržišča in s predvideno veliko rentabilnostjo.

Ministrstvo za trgovino in industrijo v Beogradu tega načrta ni podprlo in ni izdalo nobene naredbe o olajšavah niti za to podjetje niti za splošen razvoj tekstilne industrije v Sloveniji.¹⁰⁹ Tako podjetje, ki bi se razvilo v center volnene industrije v Sloveniji, ni bilo ustanovljeno. Tekstilna industrija se je v povojni industrializaciji Slovenije razvila v drugo smer. Razvila se je bombažna tekstilna industrija, industrija volne pa je ostala domena srbske tekstilne industrije.

V dvajsetletnem razvoju tekstilne industrije v Sloveniji med obema vojnama sta postala Maribor in Kranj najpomembnejša tekstilna centra. Maribor je dajal razvijajoči se tekstilni industriji dovolj električne energije iz malo prej zgrajene hidroelektrarne Fale, Kranj pa vodno energijo Save ter elektriko iz Majdičeve elektrarne v Kranju in iz elektrarne Završnica Kranjskih deželnih elektrarn. Obe mesti sta imeli ugodno prometno lego, mestno in okoliško prebivalstvo pa je dajalo dovolj delovne sile za potrebe tekstilnih tovarn.

V Mariboru se je tekstilna industrija razvila najprej in je bila tudi pozneje najbolj razvita. V Kranju se je tekstilna industrija razvila nekaj let pozneje, dala pa mu je popolnoma svoj značaj. Druga mesta so pritegnila tekstilne podjetnike šele pozneje. Nobena lokacija starih tovarn (Tržič, Litija, Prebold) pa ni pritegnila podjetnikov, da bi v njeni bližini zidali nove tekstilne tovarne.

Do leta 1941 je bilo v Mariboru zgrajenih 11 večjih tekstilnih tovarn, v Kranju pa 8. Drugod tekstilna industrija ni bila tako osredotočena, tudi tovarne so bile nekoliko manjše. V Ljubljani z okolico so bile 4 tovarne, v Celju 3, v Škofji Loki, Kočevju in Laškem po 2, v Tržiču, Grosupljem, Litiji, Preboldu in Majšperku je bila po ena večja tekstilna tovarna. Manjša tekstilna podjetja in pletilstvo so se razvijala v Ljubljani z okolico (10). Okrog Domžal in Kamnika (5), Radovljice (4), Kočevja (3), Maribora (12), Celja (6) in v Novem mestu (5); v Žireh in na Bledu se je razvilo industrijsko izdelovanje čipk in vezenin.

Do leta 1923 je nastalo 9 večjih tekstilnih podjetij, med leti 1923 in 1930 še 17, od 1930 do 1936 ni nastalo nobeno večje tekstilno podjetje.

Za Slovenijo je bila značilna predvsem bombažna tekstilna industrija. Le nekaj tovarn je predelovalo tudi umetno svilo iz celuloznih vlaken, volno in lan. Domačih surovin ni bilo. Najprej se je razvila samo tkalska industrija: v tridesetih letih se je močneje razvila predilna industrija, vendar nikoli tako, da bi lahko pokrivala vse potrebe domačih tkalnic. Zato so poleg surovega bombaža uvažali še velike količine bombažne preje. Tekstilne tovarne v Sloveniji so predelale 75 % vsega surovega bombaža in 56 % vse bombažne preje v Jugoslaviji. Bombaž so uvažali iz ZDA in Anglije, prejo pa iz Italije, Češkoslovaške in Avstrije.¹¹⁰

JUGOSLOVANSKE TEKSTILNE TVORNICE MAUTNER

Tekstilni koncern Mautner so leta 1905 ustanovili podjetniki iz družine Mautner pod vodstvom Isidorja Mautnerja in dunajski Bodencreditanstalt. Po prvi svetovni vojni se je koncern razdelil na avstrijski del s sedežem na Dunaju pod vodstvom Bodencreditanstalta in na češki del s sedežem v Nachodu pod vodstvom Živnostenske banke iz Prage; krovno družbo pa je predstavljala firma Veenigde Textil Maatshappijen Mautner N. V. s sedežem v Rotterdamu. Češka skupina je obsegala Mautnerjeve tekstilne tovarne na Češkoslovaškem in v Jugoslaviji do leta 1930, avstrijska skupina pa Mautnerjeve tovarne v Avstriji, na Madžarskem, v Romuniji in

od leta 1930 tudi v Jugoslaviji. Med obema vojnama je imel ta koncern okrog 40 tekstilnih tovarn z 800.000 vreteni in 12.000 tkalskimi stroji in je zaposloval okrog 20.000 delavcev.

Dne 28. marca 1923 je bilo ustanovljeno podjetje Jugoslovanske tekstilne tvornice Mautner, d. d., s sedežem v Ljubljani, ki je prevzelo v upravljanje tekstilni tovarni v Litiji in Preboldu. Osnovna glavica je bila 10 milijonov dinarjev in je bila po valorizaciji leta 1927 dvignjena na 20 milijonov dinarjev. Podjetje je formalno ustanovila Ljubljanska kreditna banka ob sodelovanju Mautnerjevega tekstilnega koncerna, dejansko pa dunaj-

ski Bodencreditanstalt, praška Živnostenska banka in Mautnerjev koncern. Formalno razmerje med domačim in tujim kapitalom osnovne glavnice je bilo 55 : 45 in se je naslednje leto še izboljšalo v korist domačega kapitala, ker je Ljubljanska kreditna banka prevzela še 5000 delnic od Arturja Kufflerja in Isidorja Mautnerja; do leta 1930 je bilo razmerje med domačim in tujim kapitalom 60 : 40.

Mautner, d. d., Ljubljana od 1923 do 1941
Upravni svetniki Jugoslovanskih tekstilnih tvornic

Upravni svetniki	1923	1927	1930	1934	1938	1941
Alojzij Tykač, Ljubljana	+	+	+			
Richard Schwinger, Ljubljana	+	+	+			
dr. Fran Pavlin, Ljubljana	+	+	+	+	+	+
Isidor Mautner, Dunaj	+					
Artur Kuffler, Dunaj	+	+	+			
Štefan Mautner, Dunaj	+	+	+	+		
Jidrich Belohribek, Praga	+	+	+			
Rudolf Steiner, Dunaj	+	+	+			
Benzion Bully Beograd	+	+	+			
Ivan Hribar, Ljubljana	+	+				
Josip Dekleva, Zagreb		+	+	+	+	+
Makso Antič, Zagreb			+	+	+	+
Nikola Kostrenčič, Zagreb			+	+	+	+
Josip Luckmann, Ljubljana			+	+	+	+
Ernest Zucker, Dunaj				+		
Ernest Geiringer, Dunaj				+	+	+
Jan Trebicki, Praga				+	+	+
Cvetko Gregorič, Beograd				+	+	+
Ivan Mohorič, Ljubljana				+	+	+
Rado Hribar, Ljubljana				+	+	+
Oskar Barth, Zagreb					+	+
Hans Friedl, Dunaj					+	+

V enakem razmerju je bil sestavljen tudi upravni svet delniške družbe, ki so ga sestavljali trije predstavniki Ljubljanske kreditne banke (Alojzij Tykač, Richard Schwinger, dr. Fran Pavlin), generalni direktor podjetja (Josip Dekleva), dva predstavnika javnega in poslovnega življenja v Jugoslaviji (Ivan Hribar, Fran Zupanc), trije predstavniki Mautnerjevega koncerna (Isidor Mautner, Štefan Mautner, Artur Kuffler), en predstavnik dunajskega Bodencreditanstalta (Rudolf Steiner) in en predstavnik Živnostenske banke v Pragi (Jidrich Belohribek). Bilo je torej 6 predstavnikov večinskega paketa delnic v domačih rokah in 5 predstavnikov manjšinskega paketa v tujih rokah. Posamezna imena so razvidna v seznamu upravnih svetnikov Jugoslovanskih tekstilnih tvornic, d. d., od 1923 do 1941.¹¹⁴

Leta 1930 je prišlo do velikih sprememb, ki so bile že rezultat gospodarske krize. Jugoslovanske tekstilne tvornice Mautner so pri-

šle iz interesne sfere praške Živnostenske banke v interesno sfero dunajskega Creditanstalta für Handel und Gewerbe. Ljubljanska kreditna banka je opustila udeležbo pri Jugoslovanskih tekstilnih tvornicah Mautner, prodala vseh 60.000 delnic (za 18 milijonov din in pri tem zaslužila 12 milijonov din) in odpovedala kredit.¹¹⁵ Vse delnice je prevzel konzorcij, ki so ga sestavljali: Kreditni zavod za trgovino in industrijo v Ljubljani, Jugoslovanska banka v Zagrebu in Creditanstalt z Dunaja: delnice so si razdelili v razmerju 25 : 25 : 25 : 25.¹¹⁶ Formalno razmerje med domačim in tujim kapitalom osnovne glavnice je bilo 75 : 25 in je ostalo nespremenjeno do 22. julija 1941, ko je na izrednem občnem zboru delniške družbe Creditanstalt deponiral vseh 100.000 delnic.

Zamenjali so se tudi upravni svetniki. Leta 1930 so prišli v upravni svet Josip Luckmann, Makso Antič in Nikola Kostrenčič, direktorji omenjenih treh jugoslovanskih denarnih zavodov, in Ernest Geiringer, ravnatelj dunajskega Creditanstalta. Predstavniki Ljubljanske kreditne banke in praške Živnostenske banke so ostali v upravnem svetu še do leta 1931. Leta 1934 so prišli v upravni svet še: Jan Trebicki iz Prage, zastopnik obrata Cosmanoss v Preboldu, Cvetko Gregorič, sekretar zveze tekstilnih industrij Jugoslavije iz Beograda, Ivan Mohorič, predsednik zbornice TOI iz Ljubljane, Rado Hribar, predsednik Hipotekarne banke iz Ljubljane, Oskar Barth, nemški konzul iz Zagreba in Fran Pavlin iz Ljubljanske kreditne banke.¹¹⁸ Vsi so ostali upravni svetniki do 1941, ko so 22. julija na izrednem občnem zboru izvolili nov upravni svet, ki so ga sestavljali: Hans Friedl, Viktor Hradek, Erich Hulek, Josip Luckmann, Josef Patzak in Friedrich Hammer. Na tem občnem zboru je Creditanstalt položil vseh 100.000 delnic in se izkazal za edinega lastnika družbe, kar je bil dejansko že prej.¹¹⁹

Z osnovno glavnico je bil namreč krit zelo majhen del vrednosti kapitala (osnovnega in obratnega), večji del so predstavljali krediti. Že ob ustanovitvi družbe leta 1923 je bil prevzem tekstilnih tovarn v Litiji in Preboldu (knjižna vrednost imetja je bila 47,145.917 din, dejansko pa več) krit pretežno s kreditom 37,145.917 din), ki sta ga odobrila Mautnerjev tekstilni koncern tj. njegova krovnna družba in Ljubljanska kreditna banka. Vsota kreditov je rapidno naraščala do leta 1928, ko so krediti dosegli 95,308.175 din in so bili skoraj petkrat višji od osnovne glavnice; dve tretjini

so bili tuji krediti, ena tretjina pa domači. Večino tujega kredita je odobrila Mautnerjeva krovna družba Vereenigde Textil Maatschappijen N. V. Rotterdam, domačega pa Ljubljanska kreditna banka in od leta 1928 tudi Jugoslovanska banka iz Zagreba in Jugoslovanska združena banka iz Zagreba.¹²¹

Vsa ekspanzija Mautnerjevega koncerna v Jugoslaviji je slonela predvsem na tujih kreditih in je zato precej upadla, ko jih je leta 1930 omejil dunajski Creditanstalt, ki je prevzel kreditiranje Mautnerjevega koncerna po zlomu Bodencreditanstalta. Jugoslovanske tekstilne tvornice Mautner so hitro občutile posledice. Še istega leta so morale prodati vse delnice beograjske tekstilne tovarne in druge vrednostne papirje in se pri ekspanziji omejiti na lastna sredstva. Vsota kreditov je padala vse do leta 1938, ko je bila za 10 milijonov dinarjev manjša (26.568.000 din) kot leta 1923. Razmerje med tujimi in domačimi krediti je ostalo nespremenjeno. Leta 1930 je Ljubljanska kreditna banka odpovedala svoje sodelovanje in na njeno mesto je stopil Kreditni zavod za trgovino in industrijo v Ljubljani. Domače kredite je odobral konzorcij Kreditnega zavoda, Jugoslovanske banke in Jugoslovanske združene banke, tuje pa Creditanstalt. Tuji krediti so močno posegali kredite domačih denarnih zavodov, njihova udeležba pri osnovni glavnici ni imela realne osnove.¹²²

Jugoslovanske tekstilne tvornice Mautner, d. d., so se razvile v eno največjih tekstilnih podjetij v Jugoslaviji. Ob ustanovitvi leta 1923 je imela družba tekstilni tovarni v Litiji in Preboldu, v kateri je bilo investirano okrog 15 milijonov dinarjev kapitala. Leta 1926 je kupila vse delnice Beograjske tekstilne industrije, d. d., z 20 milijoni din delniške glavnice. Beograjsko tekstilno tovarno je temeljito modernizirala in razširila v kombinat s 4200 vreteni, 650 statvami in 400 pletilnimi stroji, ki je zaposloval okrog 1300 delavcev. Vrednost vseh investicij Jugoslovanskih tekstilnih tvornic Mautner je narasla na 50 milijonov dinarjev.¹²³ Zaradi finančne krize je morala leta 1930 prodati vse delnice Beograjske tekstilne industrije, d. d. Prodala jih je Jugočeški iz Kranja za 29 milijonov dinarjev.¹²⁴ V letih 1929 do 1934 je v okviru Jugoslovanskih tekstilnih tvornic Mautner obratovala tovarna preprog v Preboldu, potem so jo opustili in stroje prodali.¹²⁵ V izpraznjenih tovarniških prostorih so leta 1934 uredili moderno tekstilno tiskarno v kooperaciji s češko firmo

Cosmanoss, s katero so sklenili 10-letno kooperacijsko pogodbo o proizvodnji in prodaji tiskanega bombažnega blaga. V tiskarno Cosmanoss v Preboldu so investirali okrog 12 milijonov dinarjev.¹²⁶ V modernizacijo predilnice v Litiji in tkalnice v Preboldu so do leta 1939 investirali še 10 milijonov dinarjev kapitala. leta 1938 je bilo v tovarnah Mautnerjevega tekstilnega koncerna v Jugoslaviji investirano 68,9 milijona dinarjev kapitala.

Podjetje je imelo bombažno predilnico v Litiji z 38.432 vreteni, v Preboldu pa tkalnico z okrog 500 statvami, belilnico, barvamo in moderno tiskarno v kooperaciji s firmo Cosmanoss. Štiri leta (od 1926 do 1930) je v beograjski tekstilni tovarni izdelovala bombažne tkanine in pletenine, v Preboldu pa vozlane preproge (od 1929 do 1934). Leta 1924 je bila vrednost proizvodnje okrog 10 milijonov dinarjev, v tridesetih letih je bila skoraj desetkrat večja. Leta 1939 je predilnica v Litiji izdelala 2352 ton bombažnega prediva v vrednosti 58.359 milijonov din, tkalnica v Preboldu 5222 milijonov metrov bombažnih tkanin v vrednosti 30.298 milijonov dinarjev, tiskarna pa 2,8 milijona metrov tiskanih tkanin v vrednosti 10.398 milijonov dinarjev. Skupna vrednost proizvodnje leta 1939 je znašala 99.055 milijonov dinarjev.¹²⁸

Ko sta tekstilni tovarni v Litiji in Preboldu sredi leta 1920 obnovili svoje obratovanje, sta zaposlili okrog 500 delavcev, do leta 1939 se je število zaposlenih podvojilo. V posameznih letih sta imeli tekstilni tovarni v Litiji in Preboldu naslednje število delavcev:

Leto	Število delavcev	Leto	Število delavcev
1920	500	1935	817
1924	780	1937	1083
1927	774	1939	1052
1931	656		

Tekstilna industrija je bila najpomembnejša industrijska veja v slovenskem gospodarstvu med obema vojnama. Nanjo je odpadlo 23 % vsega osnovnega kapitala, ki je bil investiran v industrijo na Slovenskem do leta 1939, imela je 37 % vseh delovnih mest v industriji in dajala 25,5 % vrednosti vse industrijske proizvodnje.¹³⁰

Po količini osnovnega kapitala in po številu delovnih mest (kakor tudi po številu zaposlenih delavcev) je bila tekstilna industrija na prvem mestu, po količini osnovnega kapitala na eno delovno mesto na zadnjem mestu, po vrednosti proizvodnje na enega delavca je bi-

la tekstilna industrija nad povprečjem, glede vrednosti proizvodnje na 100 din vloženega osnovnega kapitala pa na drugem mestu. Tovrstne primerjave zelo veliko povedo in zelo razložijo tudi velik in hiter porast tekstilne industrije v Sloveniji. V tekstilni industriji je bilo treba vložiti najmanj osnovnega kapitala v eno delovno mesto, prinašalo je pa nadpovprečno vrednost proizvodnje.

V Sloveniji je bilo v tekstilno industrijo vloženo največ kapitala. Leta 1939 ga je bilo 517,64 milijonov dinarjev. Bil je zelo koncentriran, čeprav je bilo število podjetij veliko; 85 % vsega osnovnega kapitala je bilo v 21 največjih tekstilnih podjetjih, 15 % pa v vseh ostalih 81 podjetjih.¹³¹

Vse pomembnejše tekstilne tovarne v Sloveniji leta 1939

Skupina tovarn	Število tovarn	Osnovni kapital milijonov din	Proizvodnja			Število delavcev
			tkanin milijonov m	prejet	vrednost milijonov din	
Tržič, Litija, Prebold	3	110,9	15,2	4.182	200,1	2.122
Maribor	15	177,45	37,15	7.174	440,35	7.029
Kranj	8	114,9	30,00	350	265,9	4.008
Drugi kraji	24	80,5	13,7	1.895	198,5	3.421
Pletilstvo itd.	17	27,7	–	–	68,36	1.633
Skupaj	67	511,45	96,05	13.602	1.173,21	18213

DELNICE JUGOSLOVANSKIH TEKSTILNIH TVORNIC MAUTNER

Kot predmet delovanja družbe je bilo vpisano v trgovskem registru naslednje:

1. Pridobivanje, ustanavljanje in obratovanje tovarniških podjetij in naprav, ki spadajo k tekstilni industriji, oz. so z njo v sorodni zvezi;

2. udeležba pri takih podjetjih, zlasti nakup, prevzem in oddaja njihovih poslovnih deležev in delnic;

3. nabava in izkoriščanje patentov, vzorcev in žigov, ki se nanašajo na te stroke fabrikacije;

4. trgovina z izdelki, polizdelki, in surovinami tekstilnih industrij.

Vse oblike delovanja je družbo zelo hitro uresničevala. Že 14. septembra 1923. leta je ustanovila podružnico v Zagrebu, 21. decembra 1930 pa v Skopju. Leta 1924 je nakupila delnice Beograjske tekstilne tvornice v Beogradu, leta 1929 je ustanovila tovarno preprog, ki je delala le nekaj let, 1934 pa tiskarno in oplemenjevalnico v sodelovanju s češko firmo Cosmanos.

Firma se je podpisovala tako, da sta se podpisovala pod besedilom firme, ki je tiskano, napisano ali odtisnjeno z žigom v enem izmed registriranih jezikov, to je v slovenskem, francoskem, angleškem ali nemškem,

dva upravna svetnika, upravni svetnik in ravnatelj s prokuro, oziroma kak prokurist ter ravnatelj, in sicer zadnja dva s pristavkom p. p. (per procuro).

Osnovna glavnica nove delniške družbe je znašala 10 milijonov dinarjev, ki je bila vsa vplačana v gotovini.

Dne 28. marca 1923 je družba izdala na to osnovno glavnico 100 tisoč delanic Jugoslovanskih tekstilnih tvornic Mautner d. d. z nominalno vrednostjo 100 din. Delnice so bile izdane v dveh vrednostih, v paketih po 25 delnic skupaj v nominalni vrednosti 2500 din in v paketih po 100 delnic v vrednosti 10.000 din. 25 delnic je štel na občnem zboru 1 glas. Izdanih je bilo 1000 paketov po 25 delnic v skupni nominalni vrednosti 2.500.000 din in 750 paketov po 100 delnic v skupni nominalni vrednosti 7.500.000 din. Delnicam je bila priložena pola kuponov za dviganje dividend, zadnji kupon je bil za poslovno leto 1942. Poleg tega je bil priložen še talon za leto 1943, s katerim bi tega leta dvignili nove kupone.

Delnice so bile prežigosane na 200 din nominalne vrednosti 1. novembra 1928. Žigosanje ob povečanju nominalne vrednosti na 200 din je izvršil davčni urad v Ljubljani. Paket 25

delnic v prejšnji nominalni vrednosti 2500 din so prežigosali v nominalno vrednost 5000 din, pakete po 100 delnic v nominalni vrednosti po 10.000 din pa v vrednost 20.000 din nominalne vrednosti. Po izvršenem žigosanju so žig komisijsko uničili. Delnice so bile prežigosane tudi z žigom o oprostitvi takse na povečanje nominalne vrednosti. Vrednost delnic se je povečala po sklepu občnega zbora delniške družbe z dne 30. junija 1927, ko so z valorizacijo imetja zvišali osnovno glavnico na 20 milijonov din.

Po zadnjem izrednem občnem zboru delniške družbe Jugoslovanskih tekstilnih tvornic Mautner d. d., ki je bil dne 22. julija 1941 so bile delnice zopet prežigosane, tokrat na 10 RM nominalne vrednosti. Osnovno glavnico 20 milijonov din so zamenjali za 1 milijon RM in jo razdelili na 100 tisoč delnic.

Generalna skupščina nemške družbe Littai Pragwalder Textilwerke, Prebold pa je sklenila 29. novembra 1942 povečati osnovno glavnico na 4 milijone RM. Ta sklep je odobril odlok šefa civilne uprave za Spodnjo Štajersko, z dne 11. januarja 1943. Glavnica je bila razdeljena na 4 tisoč delnic po 1000 RM no-

minalne vrednosti. Delnice so prežigosali tako, da so pakete 25 delnic po 10 RM oz. 200 din prejšnje vrednosti šteli za eno delnico z nominalno vrednostjo 1000 RM. Tako so dobili 1000 kosov po 1 delnico z vrednostjo 1000 RM in 750 kosov po 4 delnice v skupni nominalni vrednosti 4000 RM.

Vse delnice Jugoslovanskih tekstilnih tvornic Mautner d. d. so uničili 20. septembra 1943. leta na Dunaju v prostorih banke Creditanstalt. Skupno z delnicami so pred komisijo s posebnim strojem uničili še kupone Nr. 20 za prejem dividend iz poslovnega leta 1942 in talon za leto 1943.

Uničene delnice so zamenjali z delnicami v RM, ki so se glasile na novo ime firme Littai Pragwalder Textilwerke A. G. Pragwald.

Izdala jih je Creditanstalt – Bankverein Wien na zahtevo odloka z dne 1. septembra 1943. V lasti pa jih je imela firma Pottendorfer Spinnerei u. Felixdorfer Weberei A. G. Wien do konca vojne, ki so postale z zaplenbo premoženja, ki so ga predstavljale, brezpredmetne. Taka je bila usoda delnic delniške družbe Jugoslovanskih tekstilnih tvornic Mautner.

USTANOVITEV BEOGRAJSKE TEKSTILNE INDUSTRIJE 1924 IN RAZVOJ TOVARNE

Ta družba je prevzela tiste tovarne dunajskega Mautnerja, ki so bile na teritoriju Jugoslavije, torej Predilnico v Litiji in Tkalnico v Preboldu. Podjetje je bilo prvotno protokoli-rano v Ljubljani, ker sta bili obe tovarni v Sloveniji, komercialna direkcija pa je bila v Zagrebu, ker je bil tam center tekstilne trgovine. Tudi ostala tekstilna podjetja Slovenije so imela svoja glavna skladišča in svoj glavni prodajni biro v Zagrebu.

V tej dobi po nacionalizaciji je bila osnovna delniška glavnica potrjena v višini 10 milijonov dinarjev in razdeljena na delnice po 100 din nominalne vrednosti. Pozneje je bila z valorizacijo dvignjena osnovna glavnica na višino 20 milijonov din. Glavni delničar je bil Creditanstalt na Dunaju.¹³²

Predilnica v Litiji je proizvedla v letu 1922 2,900.000 kg preje, obrat v Preboldu po 6,500.000 kg tkanin.¹³³

Družba jugoslovanskega Mautnerja je bila zelo aktivna. Že leta 1924 je upravni svet raz-

širil poslovanje in osnoval Beograjsko tekstilno industrijo v Beogradu s pomočjo katere bi se vršila ekspanzija proti jugu. Beograjska tekstilna industrija pravzaprav ni bila novoustanovljena tovarna. Obstajala je že prej precej časa pod firmo Milan Ječmenica & Co. Ob prevzemu je postala delniška družba z glavnico 6 milijonov dinarjev, ki pa je bila leta 1925 zvišana na 10 milijonov dinarjev. Tovarna je bila postopno razširjena in modernizirana, tako da je hitro postala največja tekstilna tovarna na Balkanu sploh. Imela je predilnico in tkalnico bombaža, 650 statev in 4200 vreten, kompletno napravo za tkanje svile, barvarno, tiskarno, apreturo, rototiskarno itd. V dobi konjunktura je tovarna zaposlovala 1500 delavcev.¹³⁴ V letu 1926 so izvršili v tovarni večja obnovitvena dela.

Načrti za rekonstrukcijo, modernizacijo in razširitev so bili predloženi 1. julija 1926. leta. Vsa dela je vodil in nadziral Mautnerjev tekstilni koncern iz svoje centrale na Dunaju.

Načrte je izdelala firma Vereinigte österreichische Textilindustrie A. G. Wien.¹³⁵

Na tem primeru se zopet vidi, koliko je bila vredna nacionalizacija leta 1923 in osamosvojitve Jugoslovanskih tekstilnih tvornic Mautner. Tovarne so ostale ne-le samo v interesni sferi Mautnerjevega koncerna, pač pa tudi pod direktnim njegovim nadzorstvom. Bile so samo njegova filiala.¹³⁶ To se je odražalo tudi v zaposlovanju tujih tekstilnih strokovnjakov in upravnikov v predilnici.

Od vseh Mautnerjevih podjetij v posameznih državah je najbolje delala družba jugoslovanskega Mautnerja, pri ostalih je imel Creditanstalt na Dunaju kot glavni delničar precej izgube, posebno pri čehoslovaškem.

Leta 1929 je družba prizidala preboldski tovarni tkalnico za preproge. Izdelovati so pričeli zvozlane preproge po sistemu Banyai, ki so šle zelo dobro v denar. Patent za izdelovanje teh preprog so kupili za 10.000 dolarjev, za statve pa so plačali po 200.000 čeških kron.¹³⁷

5. julija 1930 so bili predloženi upravi predilnice načrti naprav za selfaktorje. Vsa potrebna dela je izvršila firma Eisenwerk Wüpper, Hannover.¹³⁸ Novembra 1933. leta so pričeli graditi nov objekt za motovilnico, ker je bilo veliko povpraševanje po preji v paketih, ki so jo kupovale predvsem obrtnice na podeželju. Veliki dvorani so prizidali še en prostor, kamor so montirali 14 prstančnih strojev, ki so jih prepeljali iz Prebolda.¹³⁹ Od tam so izločili vse predilne stroje, ker so montirali novo tekstilno tiskarno s tremi rotorji. Novo tiskarno je družba zgradila v sodelovanju z renomiranim češkim podjetjem Cosmanos.

Ta razširitev je bila nujno potrebna z ozirom na spremenjene prilike v letih 1932, 1933, ko so pričela na veliko delovati mnoga novoosnovana konkurenčna podjetja in je družba Mautner vse teže prodajala surovo robo. Zato je uprava Jugo-Mautnerja sklenila, da poleg modernizacij strojnih naprav izvrši tudi razširitev proizvodnje. Zaradi tega je upravni odbor delniške družbe sklenil, da za leto 1933 ne bodo izplačali dividend, pač pa bodo od 1.777.000 din čistega dobička, ki je bil ustanovljen v tem letu, porabili 1.200.000 din kot posebno dotacijo rezervnemu fondu za sodelovanje podjetja pri novoustanovljeni tiskarni.

Tako so znašale 1934. leta glavnica in rezerve skupno 28,450.000 din.¹⁴⁰

Povečanje lastnih sredstev je bilo nujno, da podjetje ne bi prišlo v preveliko odvisnost od firme Cosmanos, če bi ta vložila le preveč svojega kapitala v novozgrajeno tiskarno. Že tako je bilo podjetje popolnoma odvisno od tujine, kamor so tudi odtekali vsi dobički, ki so se mogli odtujiti.

V čistilnici je nastal leta 1933 požar, zato so jo obnovili in predelali z vsemi stranskimi obrati. Dela so bila končana leta 1936. Naslednje leto poleti, tj. leta 1937, je zopet nastal požar v čistilnici in uničil več naprav, zlasti stroj za predelavo odpadkov, in jo je bilo treba zopet obnoviti. Predelali in izboljšali so tudi mešalnico. Obnovitvena in prenovitvena dela je vodil Mautnerjev tekstilni koncern iz svoje centrale na Dunaju. Iz tovarne tega koncerna v drugih državah, predvsem iz Avstrije in Češke, je prejemale predilnica mnogo zastarele in drugod izločene opreme in strojev.¹⁴¹ Naprave v mešalnici je 9. oktobra 1937 montirala firma Pottendorfer Spinnerei und Felixdorfer Weberei A. G. in sicer obrat Spinnerei Felixdorf v Felixdorfu.⁹⁸

V letih 1939 do 1941 so nabavili o tovarni 45 prstančnih strojev. Demontirali pa so 10 selfaktorjev, ki niso bili več rentabilni in do konca izrabljeni. V tem času so kupili in montirali 13 novih mikalnikov. Izboljšali in obnovili so tudi kotlarno; zamenjali so ekonomizer.

Predilnica je imela v stari Jugoslaviji 37.072 vseh vreten, od tega je bilo 11.160 selfaktorskih. Z uvedbo prstančnih predilnih strojev se je število selfaktorskih vreten zmanjšalo na 3600, celotno število vreten pa na 35.640. Sicer pa se je število vreten v litijski predilnici, kakor tudi v vseh drugih, stalno izpreminjalo.

Stroji večinoma niso bili več novi; 23 prstančnih strojev (10.600 vreten) je bilo celo iz leta 1909. Tudi izpredilni stroji v vmesnih fazah niso bili več najboljše.

Leta 1940 je začela predilnica izdelovati prejo iz mešanice bombaža in umetnega vlakna (Zellwolle in fiocco) v razmerju 67 : 33

Po nemški okupaciji bi tovarna lahko delala s še večjo zmogljivostjo, ker so montirali nekaj večjih in sodobnejših strojev. Ker pa je zmanjkalo bombaža, je tovarna predelovala samo umetno vlakno.¹⁴³

STATISTIČNO POROČILO O PREDILNIŠKI PROIZVODNJI MAUTNERJEVEGA TEKSTILNEGA KONCERNA IZ LETA 1925, KI VSEBUJE TUDI LITIJSKO PREDILNICO. POROČILO PRIKAŽUJE VRETSKE KAPACITETE IN NJIHOVO IZKORIŠČENOST, PROIZVODNJO PO KOLIČINI IN KVALITETI, ŠTEVILO DELAVCEV IN NJIHOVO STORILNOST, DELAVSKE PLAČE V CELOTI IN NA ENOTO PROIZVODA; VSE MEZDE SO PRERAČUNANE NA ČESKE KRONE (1 din = 0,59 Kč).

Spinnereiproduktion per 15. Periode vom 13. VII. bis 25. VII. 1925.

	Betrieb	Arbeits-Stän.	S p i n d e l n					Produktion in kg			Nr.	Schneller	Spindelstdn.	Schneller in 8 Spdl.-Std.	Arbeiter incl. Meister	Arbeiter per		Produkt. pro beschäftig. Arb. in d. Periode	L ö h n e			Anmerkung	
			aufgestellt	l a u f e n d		Hde Gesamt aufiest.	Gesamt	erzeugt ab 1. Jänner	pro Tag (Schichten je 8 Std.)	1000 Spindl.						1000 kg	per kg: 100		Gesamt	Hfd. ab 1. Jänner			
				I. Schicht	II. Schicht																Gesamt		
Feinspinnerei	Nachod	91.16	102.608	98.296	26.731	125.027	124.84	139.315.2	2,050.409.7	12.212.4	23.62	7.258.990	11,409.964	5.09	1062	8.49	7.61	131.78	Kč	225.72	314.733.42	4,398.815.82	R.
	Brodetz	91.87	36.996	33.924	33.925	67.849	183.4	67.735.2	963.449.8	5.917.7	23.02	3,442.020	6,212.932	4.43	523	7.71	7.72	129.61	"	195.79	135.363.92	2,093.895.02	B.
	Franzensthal	48	19.128	18.689	-	18.639	97.44	6.415.3	187.452.2	1.069.2	33.50	473.982	894.672	4.23	110	5.92	17.74	58.82	"	284.02	32.867.42	523.550.58	F. Melaub
	Scharfenstein	48	11.424	9.037	8.916	17.953	157.75	10.453.2	261.167.9	1.742.3	16.22	374.441	861.744	3.48	153	9.02	14.68	68.33	"	218.25	45.733.82	605.940.74	J. - -
	Friedrichsthal	88	23.124	20.370	16.561	37.131	160.57	51.159.2	689.300.1	4.650.9	18.51	2,088.360	3,267.528	5.77	368	9.92	7.79	139.02	"	179.07	138.670.92	1,412.356.36	F.
	Tetschen	91.72	16.540	16.186	7.143	23.329	141.04	25.143.2	344.222.7	2.792.8	21.57	1,196.310	2,139.735	4.47	196	8.40	7.92	128.28	"	238.04	59.852.44	825.165.02	J.
	Rosenberg	49.5	132.108	129.562	31.076	160.638	121.5	113.177.8	3,071.054.7	18.291.4	19.38	4,836.120	7,951.581	4.87	1,523	9.48	13.45	74.2	"	197.05	376.234.82	5,761.475.72	R. Melaub
	Neunkirchen	96	40.476	34.173	10.929	45.102	111.43	43.736.1	640.104.1	3.595.1	26.72	2,482.421	4,329.792	4.59	410	10.1	9.5	105.2	"	236.55	102.040.46	1,471.747.92	R.
	Sollenau	96	22.676	13.721	13.721	27.442	121.02	35.927.2	486.915.8	2.993.2	18.22	1,447.556	2,634.432	4.38	255	9.29	7.7	140.9	"	210.62	82.339.07	1,063.724.98	J.
	Günselsdorf	96	10.060	9.071	-	9.071	85.08	16.564.1	204.648.1	1.380.3	14.43	527.304	865.056	4.87	100	11.02	6.03	165.64	"	168.23	28.757.44	400.096.34	F.
	Felixdorf	96	19.524	16.843	-	16.843	86.26	26.793.2	366.733.7	2.232.2	18.92	1,117.135	1,616.928	5.53	166	9.8	6.2	161.42	"	176.58	48.286.47	699.765.85	F.
	Pottendorf	96	34.264	20.666	20.666	47.332	120.63	54.730.7	719.776.4	4.560.8	17.21	2,076.422	3,967.872	4.78	424	10.26	7.75	129.7	"	209.5	114.959.86	1,782.554.66	P.
	Pottenstein	96	24.796	21.216	10.405	31.621	127.52	39.352.1	534.890.7	3.279.3	21.59	1,874.087	3,035.616	4.93	322	10.78	8.18	122.27	"	263.55	103.772.43	1,391.864.93	P.
	Rohrbach	96	39.744	34.092	34.092	68.184	176.56	72.819.2	1,038.738.7	6.068.2	22.61	3,631.510	6,545.664	4.44	587	8.62	8.06	124.05	"	217.92	158.770.32	2,271.093.76	R.
	Ebensee	96	6.384	5.402	5.605	11.007	172.42	10.097.2	91.527.8	841.4	20.62	459.461	1,056.672	3.48	113	10.12	11.79	89.35	"	273.93	27.660.32	319.741.04	J.
	Pragwald	96	5.600	4.177	2.800	6.977	124.59	11.396.5	168.626.7	949.7	20.72	520.974	669.792	6.22	48	6.02	4.88	237.42	"	73.72	8.408.75	125.049.66	P. keine Vorwerke
	Littai	96	31.280	30.505	25.869	56.374	180.22	78.182.7	1,064.893.5	5.987.5	20.79	3,480.380	5,471.904	5.74	549	9.74	7.38	142.43	"	169.54	132.477.45	1,928.186.02	L.
	Sa. und φ	82.24	576.732	516.020	248.439	764.459	132.55	802.399.4	12,903.309.92	77.965.7	21.07	37,281.573	62,871.884	4.74	6909	9.04	8.61	116.74	Kč	206.98	1,909.717.77	27,214.422.93	
Abfallspinnerei	Nachod	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	R. außer Betrieb
	Friedland	96	18.520	11.390	11.000	22.390	120.2	21.634.5	297.513.1	1.802.9	12.02	591.947	2,149.440	2.20	268	11.97	12.42	80.78	Kč	258.42	55.902.49	722.568.52	F.
	Rosenberg	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	R. außer Betrieb
	Pottendorf	96	2.200	1.916	1.916	3.832	174.77	4.623.2	68.031.1	385.3	10.92	113.921	367.872	2.48	54	14.09	11.68	85.62	"	347.43	15.786.03	208.466.37	P.
	Sa. und φ	96	20.720	13.306	12.916	26.222	126.55	26.257.8	365.544.1	2.188.2	11.84	705.868	2,577.372	2.24	322	12.28	12.26	81.54	Kč	273.02	71.688.52	937.034.92	
Zwirnerei	Nachod	94	3.232	3.232	-	3.232	100.1	7.751.1	77.176.5	608.6	11.45	180.568	303.808	4.75	40	12.37	5.59	178.77	Kč	132.72	10.877.22	129.687.32	R.
	Brodetz	95	830	722	722	1.444	173.97	2.860.2	44.923.1	240.2	12.84	81.000	137.780	4.72	71	7.62	3.83	260.02	"	177.85	5.087.1	87.821.27	B.
	Bensen	88.07	5.556	4.473	4.320	8.743	157.36	24.507.5	359.876.1	2.227.9	7.49	404.722	769.996	4.20	120	13.72	4.92	204.22	"	115.78	28.227.92	478.645.69	B.
	Pottendorf	96	21.286	11.699	-	11.699	54.96	37.645.2	451.786.7	2.637.4	8.72	606.332	1,123.104	4.31	181	15.47	5.72	174.84	"	151.92	48.071.34	689.039.97	P.
	Rosenberg	49.5	7.052	6.373	4.742	10.515	149.78	15.510.1	479.579.1	2.506.7	8.58	293.420	520.492	4.57	157	14.93	10.72	98.82	"	121.92	26.473.1	456.592.22	R. Melaub
		Sa. und φ	79.94	37.956	26.439	9.794	35.633	93.88	81.674.7	1,332.747.2	8.221.5	8.66	1,566.039	2,855.180	4.38	509	14.28	6.23	160.46	Kč	136.72	118.736.51	1,781.786.79

Anmerkung: Entgelte sind im reinen Nettolohn per Mr und Spinnlohn per kg nicht berücksichtigt!

φ Devisenkurse: 1 S = 477,46, 1 Din = 0,599 Kč,

POGONSKE NAPRAVE

15. avgusta 1927 so se pričela dela na parnem stroju. Montirali so nove parne kotle in turbino s 1500 KM, kar je znatno povečalo zmogljivost tovarne.

V letih 1930 do 1937 so izvedli v predilnici večja dela pri elektrifikaciji. Izboljšali so instalacijo elektrike ter nabavili mnogo nove opreme, naprav in strojev. Leta 1929 so nabavili električni generator in pogonske naprave. 30. aprila 1932 so pričeli z rekonstrukcijo glavnega pogona. Do novembra so bila dela končana in 11. novembra 1932. so naprave stekle. 11. septembra 1934. leta je naredil ing. I. Geiringer načrt za spremembo pogona glavnega 1500 kW dynama. Načrti za 500 kW generator, za njegovo montažo in potrebe instalacije so bili predloženi upravi podjetja ter srezkim oblastem februarja 1936, odobreni pa šele 3. julija 1936. Kmalu nato je stekel tudi generator in dal prve kilovatne ure električne energije. Večino električnih naprav so nabavile firme Westinghouse electric & MFG Co. New York.

firma Siemens in Elin Fabrik Weiz; izvršile so tudi večino montažnih del.¹⁴⁴

VODNA ČRPALKA OB SAVI

Težavna je bila zadostna preskrba predilnice in njenih strojev s potrebno vodo. Črpali so jo iz Save, ki pa po stanju vode zelo niha. Med najnižjim in najvišjim vodnim stanjem Save v Litiji je bila največja razlika leta 1923, ki je znašalo 7030 mm; normalna višina vode leta 1928 pa je bila 2300 mm.

Februarja 1929 so pričeli graditi veliko vodno črpalko ob Savi. Postavili so 8 m visoko črpalno postajo iz železobetonske konstrukcije. Vsa dela je izvršilo gradbeno podjetje G. Tönies, družba z omejeno zavezo v Ljubljani, ki je izdelala tudi vse potrebne načrte.

Isto podjetje je 4. marca 1929 izdelalo načrte cisterne za toplo vodo s črpalko za dviganje vode in načrte za dovod in odvod tople vode iz turbocentrale.¹⁴⁵

DELAJSKA KOLONIJA

Predilnica je začela graditi delavsko kolonijo leta 1923. Da bi si zagotovila zadostno število delavstva in si ga pridobila zase, se je družba prizadevala, da bi mu kako zagotovila najosnovnejše potrebščine, t. j. eksistenčni minimum. V interesu tovarne je bilo, da bi bilo delavstvo čimbolje preskrbljeno in da bi živelo v znosih okoliščinah, ker je od življenjskega standarda odvisna tudi njegova delovna storilnost. Če je tovarna hotela, da bodo delavci redno opravljali delo 8 ali tudi po več ur na dan ter da bo čim manj bolezenskih izostankov, so morali poskrbeti za čim večje število stanovanj. Dobra četrtina delavstva je živela izven Litije in je prihajala na delo iz okoliških vasi. Po novejši statistiki, iz dobe po osvoboditvi, je od 1386 zaposlenih v Litiji in bližnji okolici odpadlo na prebivalce Litije 946 oseb, ostalih 440 pa je prebivalo izven Litije in hodilo dnevno na delo, in to iz razdalje do 5 km 281 oseb in iz razdalje od 5 do 15 km 139 oseb; od tega jih je hodilo peš ali se vozilo s kolesi 391 oseb, z vlakom pa se je vozilo na delo 49 oseb.¹⁴⁶

Stanje okrog leta 1923 je bilo seveda sorazmerno slabše in je mnogo več ljudi hodilo na delo peš iz daljnih in bližnjih vasi, oziroma je lahko stanovalo v Litiji ter v bližini tovarne še manj delavstva.

Jeseni leta 1923 je začela delniška družba Jugoslovanskih tekstilnih tvornic Mautner graditi delavsko kolonijo v Gradcu pri predilnici. Prve hiše so bile izdelane že v začetku leta 1925. Z gradnjo delavskih hiš je imela družba štirikratno korist. Pridobila si je zupanje delavstva, ki je pri boljših življenjskih pogojih zvečalo delovno storilnost. Tu je lahko vlagala in skrivala svoje prekomerne dobičke, ki bi jih sicer ne mogla prenesti izven države, in deležna je bila davčne oprostitve za novozgrajene stavbe. To nam dokazuje dopis, ki ga je poslala firma Jugoslovanske tekstilne tvornice Mautner d. d. Predilnica v Litiji, 11. julija 1925. leta, davčni upravi: »Na podlagi priloženih prilog . . . prosi podpisana tvrdka za davčno oprostitve svojih dveh novozgrajenih delavskih hiš v Gradcu na parceli št. 1345, k. o. Hotič. Gradnja hiš se je pri-

čela 9. septembra 1923 dne 5. februarja 1925. pa so bile zgrajene in 1. marca delno vseljive.«

5. februarja 1926 je komisija županstva v Hotiču pregledala novozgrajene hiše v tovarniški koloniji v Gradcu in odobrila rešitev prošnje za davčno oprostitev.¹⁴⁷

Prvotni načrt delavske kolonije je predvideval 7 stanovanjskih hiš in dekliški dom s potrebnimi stranskimi poslopji ter vodnjakom. Od tega so bile 4 delavske hiše, 3 pa za mojstre; v vsaki so bila po 4 stanovanja. Dekliški dom naj bi imel gledališko dvorano, 8 spalnic in bolniško sobo; tu bi bilo stanovanje za okrog 120 deklet. Za večje družine sta bili predvideni 2 sobi in kuhinja, za manjše pa 1 soba in kuhinja. Delavske hiše so imele tudi več podstrešnih sob. Stanovanja so bila opremljena in preskrbljena z vodo in elektriko. Vsako stanovanje je imelo zelenjavni vrt. Družba je imela v Litiji tudi okrog 48 ha zem-

lje, ki jo je nudila delavcem v najem za minimalno odškodnino.¹⁰⁴

Načrti za zgradbo dekliškega doma so bili izdelani 20. februarja 1924; županstvo v Hotiču pa jih je odobrilo 24. septembra. Nadaljnji načrti hiš so še iz avgusta 1926. V istem času so bili predloženi še načrti za mojstrsko in za uradniško hišo. Dokončni načrti s situacijskimi narisi nove kolonije in vodovoda so bili izdelani avgusta 1926. Naredilo jih je gradbeno podjetje Rudolf Exner, Celje.

Julija 1925 je bil predložen še en načrt za mojstrsko hišico.¹⁴⁹

Po uradnem poročilu uprave Predilnice v Litiji, z dne 5. maja 1927, je stanovalo v tovarniških stanovanjih 62 % v tovarni zaposlenega delavstva; le 38 % jih ni stanovalo v tovarniški koloniji. Od teh 38 % moramo odšteti večje število delavcev, ki so bili doma iz Litije ali bližnje okolice, in so imeli torej lastna stanovanja.

RAZVOJ PODJETJA 1920–1930

S prvo konjunkturo tekstilne industrije po prvi svetovni vojni v letih 1919, 1920 je začela litijska predilnica zopet obratovati. Sprejela je skoraj vse delavce, ki jih je l. 1916 odpustila, ko je tovarna zaradi vojnih razmer prenehala obratovati. Leta 1922 je proizvedla že 2,900.000 kg bombažne preje in je torej za 800.000 kg preseгла predvojno zmogljivost, ki je znašala 2,100.000 kg bombažne preje.¹⁵⁰

Krize, ki je sledila v letu 1922, litijska predilnica sama ni čutila, pač pa je hudo prizadela njene lastnike. Mautnerjev koncern je zašel v finančno krizo. V času deflacije so bili krediti ustavljeni, kar je prizadelo tudi družbo Mautner, ki je bila sicer močna. Finančne posle Mautnerjevega tekstilnega koncerna je vodila dunajska Bodencreditbank. Ko je zašel Bodencreditanstalt v krizo in je bil pred zlomom, so zamrznili krediti Mautnerjevega koncerna.¹⁵¹

Ta kriza je bila kratkotrajna in za predilnico v Litiji ni imela posebnih posledic.

Leta 1923 nastopi največja konjunktura v tekstilni industriji. V tem obdobju je nastalo ca. 25 novih tekstilnih obratov. Tovarne Mautnerjevega koncerna pa so to konjunkturo izkoristile za ureditev svojih finančnih vprašanj in medsebojnega odnosa. Družba je

uredila finančno poslovanje z novim Creditanstaltom, ki je prevzel posle prejšnjega Bodencreditanstalta in s češko Živnostensko banko v Pragi. Ti dve banki sta uredili Mautnerjeve finance.

Številne tovarne prej enotnega tekstilnega koncerna so se zdaj združile v več tako imenovanih nacionalnih delniških družb. Tako so nastale Jugoslovanske tekstilne tvornice Mautner d. d. Ljubljana. To konjunkturo je naša predilnica izrabila za vsaj delno osamosvojitve. Sedaj sta pri finansiranju sodelovali tudi Ljubljanska kreditna banka in Kreditni zavod za industrijo in trgovino v Ljubljani.

Predilnica v Litiji in tkalnica v Preboldu sta delali z velikim poletom. Nadaljnjo konjunkturo tekstilnih tovarn sedaj Jugoslovanskega Mautnerja je podjetje izkoristilo za svojo modernizacijo in razširitev, zlasti pa za ekspanzijo svoje trgovine proti jugu. Že proti koncu konjunkturo je družba kupila tekstilno tovarno Milan Jermenica & Co v Beogradu. Ustanovila je novo delniško družbo Beograjsko tekstilno industrijo, akcijska družba s 6 milijoni din osnovnega kapitala, ki je bil leta 1925 zvišan na 10 milijonov dinarjev in pozneje na 20 milijonov dinarjev, vplačanih pa je bilo samo 10 milijonov dinarjev.

S preostalimi sredstvi je firma gradila delavsko kolonijo. Tej konjunkturi je v letih 1924 in 1925 sledila kriza kot posledica deflacije. Primanjkovalo je plačilnih sredstev in kreditov. Razmere so se v nekaj letih uredile in leta 1926 nastopi druga konjunktura, ki je trajala vse do svetovne gospodarske krize 1929, 1930. To obdobje je družba Jugoslovanskega Mautnerja do konca izkoristila. Predilnico v Litiji je modernizirala in nabavila več novih strojev. Dve hiši delavske kolonije je zgradila že med krizo, ostale pa po letu 1926, ko je zgradila še dekliški dom in mojstrske hiše. V tem obdobju je družba zgradila še tovarno preprog pri tkalnici v Preboldu.

Leta 1927 je imela predilnica v Litiji skupno 36.888 vreten, oziroma 55 trostlov s 25.912 vreteni in 12 selfaktorjev z 10.968 vreteni. Predla je predvsem prejo visokih števil. Poprečna številka je bila 19.¹⁵²

Uvozila je 14.639 bal bombaža, tj. 3 milijone 121.546 kg, in sicer 9941 bal ameriškega bombaža (2.141.917 kg) in 5143 bal indijskega bombaža (979.629 kg). Letna produkcija je znašala 2.681.227 kg preje. Od tega je lastna tkalnica v Preboldu porabila 833.600 kg, druge tekstilne tovarne in drugi potrošniki bombažne preje v državi pa 1.767.952 kg, 97.675 kg preje pa je tovarna izvozila, predvsem v Nemčijo, čeprav so naše tkalnice istočasno uvažale prejo iz inozemstva in tudi iz Nemčije.¹⁸³

Takoj ob nastopu konjunktura, že leta 1926. je družba Vereinigte österreichische Textilindustrie A. G. Wien, pravzaprav Mautnerjev evropski tekstilni koncern, pripravila modernizacijo in prenovitev Beograjske tekstilne tovarne. Dela pri Beograjski tekstilni tovarni so stala zelo veliko, ker so tovarno preuredili v najmodernejši tekstilni kombinat na Balkanu. Nakup in modernizacija tako velikega obrata je bil tudi za tako firmo, kot so bile Jugoslovanske tekstilne tvornice Mautner, le prevelik zalogaj. Zlasti še, ker je firma že ob ustanovitvi prevzela od Mautnerjevega koncerna precejšnje dolgove pri Creditanstaltu. Ti dolgovi so izvirali še od kreditiranja investicij in materiala v prvem obdobju poslovanja po vojni. Nabava delnic Beograjske tekstilne tovarne se je tudi izvršila večinoma s kreditom. Družba je morala plačevati visoke obresti. V letih 1926 1927 in 1928 je plačevala po 8,7 milijonov dinarjev, 8,96 milijona in 11,423 milijonov dinarjev obresti od 90,685 milijonov dinarjev, 91,827 milijonov in 95,318 milijonov din dolga in kreditov, medtem ko v

teh letih ni znašala vrednost proizvodnje niti polovico več od zneskov, ki jih je družba plačevala za obresti, vrednost produkcije je znašala 14,150.000 din v letu 1926, 16,152.000 din v naslednjem letu in 18,663.000 din leta 1928.

Oglejmo si kako se odraža poslovanje in finančno stanje družbe v letnih bilancah zadnjih treh let.¹⁵⁵

Aktiva	1928	1927	1926
zemljišča	1.096	1.096	357
zgradbe	26.317	25.267	17.593
stroji	16.391	13.000	2.769
inventar	2.570	2.399	1.341
dolžniki	35.421	34.710	41.104
vrednostni papirji	19.173	19.173	18.179
blagajna	957	1.158	246
zaloge	28.346	27.583	22.866
Pasiva			
glavnica	20.000	20.000	10.000
rezerve	6.425	6.233	183
amortizac. fond	6.823	4.537	2.366
upniki	95.318	91.927	90.685
dobiček	1.481	1.547	976
Skupna bilanca	130.285	124.391	104.458

Pomen podjetja se vidi iz njegove skupne bilance, ki precej presega 100 milijonov dinarjev. Takih podjetij ni bilo veliko. Investicije znašajo okrog 45 milijonov dinarjev, lastna sredstva in amortizacijski fond pa 33 milijonov dinarjev. To pomeni, da je bil velik del investicij izvršen s kreditom, zlasti tiste investicije, ki so bile izvršene po vojni. Tudi nabave vrednostnih papirjev, ki znašajo ca. 20 milijonov dinarjev, so bile izvršene z bančnim kreditom. Tu gre za delnice Beograjske tekstilne tovarne, ki jih je družba Jugoslovanskih tekstilnih tvornic Mautner obdržala zase. Zaloge blaga in surovin so bile prav tako pokrite z bančnim kreditom.

Kaže, da je razmerje tujih in lastnih sredstev sila neugodno za podjetje. Vse investicije in vsa poslovna dejavnost bi morala biti pokrita za lastnimi sredstvi. Zato bi bilo potrebno dvigniti delniško glavnico vsaj do 50 milijonov dinarjev, kot so to naredili v Predilnici Duga Resa. To bi se lahko izvršilo posebno takrat, ko se je podjetje po ločitvi od avstrijskega in čehoslovaškega Mautnerja oprlo na močne bančne zveze. Toda lastniki tovarne te družbe niso hoteli vložiti novega kapitala v podjetje, želeli so le iztisniti čim večje dobičke in koristi.

Leta 1927 je bila povišana glavnica od 10 na 20 milijonov dinarjev. Razmeroma visoke zneske imajo v bilanci dolžniki, zlasti v letu

1926. To je posledica slabe prodaje preje in tekstilnega blaga. Ker trgovci niso imeli gotovine, jim je dajala tovarna blago na kredit. Vrednost zgradb, ki so jih v zadnjem času zgradili ali dokupili, znaša skoraj 9 milijonov dinarjev, tj. vrednost delavske kolonije in beograjske tovarne. Vrednost strojev se je od leta 1926 do 1928 povečala za skoraj 14 milijonov dinarjev in to na račun opreme beograjske tovarne in predvsem novih strojev za predilico v Litiji, ker je bila tovarna preprog pri tkalnici v Preboldu opremljena šele leta 1929. Vrednost zemljišča pa se je povišala od leta 1926 za 640.000 din, od česar je bilo zemljišče v Beogradu vredno ca 180.000 din.

Ker se razmerje lastnih sredstev do tujih in do vrednosti investicij tudi v letih gospodarske prosperitete ni izboljšalo in ker je že grozila svetovna gospodarska kriza, je upravni odbor delniške družbe jugoslovanskega Mautnerja sklenil prodati beograjsko tovarno in vse koristi v zvezi z njo. Zadnja seja upravnega odbora beograjske tovarne pri jugoslovanskem Mautnerju je bila junija 1930.¹⁵⁶ Glavni kupec je bila Jugočeška d. d. Kranj. Manjši del strojev so demontirali in odpeljali v Kranj, ostale pa je zadržala firma Mautner in jih montirala v predilnici v Litiji. Tako je imela od te prodaje še največ koristi litajska predilnica. V Beogradu in v Skopju sta še ostali poslovalnici, ki sta sedaj razpečevali samo prejo litajske predilnice.

Na občnem zboru Jugočeške, spomladi 1930., so zahtevali njeni upavni svetniki, da sprejmejo ponudbe družbe Mautner in kupijo vse delnice beograjske tovarne in to s pomočjo večjega posojila, ker beograjska tovarna ni bila majhna in poceni. Dogovor o prodaji je bil sklenjen junija 1930.¹⁵⁷ Prodajna cena je bila okrog 40 milijonov dinarjev, kar se vidi iz letnega bilančnega računa. V

postavki upniki se je znesek zmanjšal od leta 1928 do 1930 za 41,3 milijone dinarjev, tj. od 95,3 milijonov dinarjev na 54 milijonov dinarjev.¹⁵⁸

Zmanjšanje te pozicije je samo posledica prodaje beograjske tekstilne tovarne, ker se poslovni volumen v tem času ni tako bistveno zmanjšal. Prodajni znesek je jugoslovanski Mautner porabil za zmanjšanje svojih dolgov. Pri tem je treba povedati, da so bili glavni upniki obenem glavni delničarji te družbe, torej lastniki Mautnerja na Dunaju in v Pragi. S tem se je zmanjšalo veliko breme obresti in izboljšal se je odnos lastnih sredstev do tujih. Medtem, ko so bila 1928. l. tuja sredstva za okrog trikrat večja od lastnih, so bila leta 1931 večja smg še za 1 in pol krat, pri tem pa so upniki povišali svojo pozicijo še za 9 milijonov dinarjev,¹⁵⁹ predvsem po zaslugi predilnice v Litiji, ki je dajala prejo na kredit.

Lastna sredstva tovarne so znašala ob koncu leta 1931 43,45 milijonov dinarjev, 1928 pa le 33,25 milijonov dinarjev. To povečanje je prišlo od amortizacijskega fonda, ki se je zadnja tri leta povečal za 3,27 milijonov dinarjev. Glavnica in ostali rezervni fondi so ostali v glavnem neizpremenjeni. Zemljišče, zgradbe in ostale nepremičnine ter stroji so bili vredni 47 milijonov dinarjev, torej samo za kakšen milijon dinarjev več od lastnih sredstev. Vse investicije so torej bile pokrite z lastnimi sredstvi.

V zadnjih treh letih so bile izvršene strojne naprave v vrednosti 5 milijonov dinarjev. Zaradi prodaje beograjske tovarne se je posest vrednostnih papirjev zmanjšala za 19 milijonov dinarjev. Ker je vrednost surovin na svetovnem tržišču pod vplivom svetovne gospodarske krize katastrofalno padla, je podjetje to izkoristilo in nabavilo velike količine bombaža – za 27 milijonov dinarjev.

JUGOSLOVANSKE TEKSTILNE TVORNICE MAUTNER V DOBI SVETOVNE GOSPODARSKE KRIZE

Svetovno gospodarsko krizo je podjetje zelo dobro prestalo. Tekstilno industrijo je kriza tudi sicer najmanj prizadela, toda jugoslovanski Mautner si je še posebno dobro opomogel z uspešno prodajo beograjske tovarne. Vrednost proizvodnje je v letih krize padla samo za 1 milijon dinarjev v letu 1929.

in za ca. 3 milijone dinarjev v letu 1930. Od leta 1928 do 1933 je znašala vrednost produkcije v milijonih dinarjev: 18,636, 17,484, 15,093, 17,483, 16,671 in 19,092.

Čisti dobiček se je spreminjal nekoliko drugače. Občutno je padel še leta 1931, ko se je zmanjšal od 2,432 milijona dinarjev, kolikor je

znašal prejšnje leto, na 1,678 milijonov dinarjev. Potem se giblje približno v tej višini vse do leta 1935, ko se zopet dvigne na 2,342 milijona dinarjev in pozneje na preko 4 milijone dinarjev.¹⁶²

Normalna produkcija je stekla šele leta 1933. Leta 1931 je predilnica Litija nabavila le ca. 8500 bal bombaža, kar je skoraj polovico manj kot leta 1927. Od tega je bilo polovico indijskega, ki je bil najcenejši. Proizvedli so ca. 1,400.000 kg preje, kakor se da ceniti po podatkih za I. polletje 1931. leta.¹⁶³

Družba jugoslovanskega Mautnerja je zaposlovala v svojih dveh tovarnah, tj. v Litiji in v Preboldu, v prvi polovici leta 1931 656 delavcev, tj. za 118 manj kot v letu 1927.¹⁶⁴ Te delavce je v času krize odpustila in so bili brez zaslužka, prejemali pa so manjšo podporo za brezposelne. Družba je imela delavski podporni fond, iz katerega je dajala te podpore. Ustanovil ga je v svoji oporoki še stari Mautner, ki je bil eden izmed glavnih lastnikov tovarne. Ta fond so vodili v bilančnih knjigah in se je izpolnjeval z dohodki proizvodnje. Leta 1928 je znašal 150.000 dinarjev, potem se je povečal na 200.000 dinarjev, 1930 na 250.000 dinarjev in leta 1931 na 300.000 dinarjev, kar je ostalo do vojne.

Od zaposlenih je bilo 257 moških, 374 žensk in 25 mladoletnih. Upravnega, pisarniškega in komercialnega osebja je bilo 44, tehničnega 25, od tega je bilo 5 tujih državljanov, ki so prejemali veliko večje plače kot domači. Nekvalificiranih delavcev je bilo 473, od tega 219 žensk in 21 mladoletnikov, kvalificiranega pomožnega delavstva pa je bilo 193, od tega zopet 142 žensk in mladoletnikov in le 51 moških, ostalo so bili profesionalisti. Vajencev niso imeli. Družba je zaposlovala 8 tujcev, več jih je bilo še v upravi.¹⁶⁶

Po krizi v letih 1932 in 1933 so bile v naši tekstilni industriji nove okoliščine. V tem času je bilo že več tekstilnih tovarn, mnogo novih pa je nastajalo že ob začetku nove konjunktore. Začela se je močna notranja konkurenca za prodajo proizvodov, kar je imelo za posledico večje znižanje cen, zlasti surovim proizvodom. Zmanjšanje dobičkov pa seveda ni šlo v račun industrialcem. Cene domačih proizvodov so padle tako globoko, da jih pred inozemskimi konkurenti ni mogla več ščititi zaščitna carina v dosedanji višini. Zato so zahtevali povečanje zaščitne carine.

Proizvodni stroški preje v litijski predilnici so bili v primerjavi s češkimi tovarnami, ki so

bile daleč bolj rentabilne in bolj moderno opremljene, naslednji:¹⁶⁷

Cena za 1 kg bombaža srednje kvalitete

Litija: Bombaž v Bremnu	40,82 cent za 1 kg
prevoz Bremen-Litija	0,15 cent za 1 kg
carina	0,02 cent za 1 kg
Skupaj	40,99 cent za 1 kg
Češka: Bombaž v Bremnu	40,82 cent za 1 kg
prevoz	0,06 cent za 1 kg
carina	0,02 cent za 1 kg
Skupaj	40,90 cent za 1 kg

Proizvodni stroški za predelavo bombaža v 1 kg preje:

	Češka din	Litija din
Mezde v predilnici	1.812	3.275
delavska bolniška blagajna	0.044	0.072
plače	0,280	0,419
bolniška blagajna uslužb.	0.008	0.013
starostno zavarovanje	0,006	0,008
nadomestni deli in stroj.		
oprema predilnice	0.821	1.389
premog	0.921	1.205
pogon, razsvetljava	0.235	0.284
vzdrževanje poslopja	0.032	0.054
delavnice	0.076	0.115
pisarne	0.029	0,041
diverze	0,114	0,327
amortizacija	0,970	1,713
trošarine	0,739	1.115
davki	0.501	0.625
zavarovalnina	0.172	0,185

Skupaj 6,760 din 10,850 din
= 12,07 cent = 19,38 cent

V Litiji so stali proizvodni stroški za 1 kg preje 10,85 din, na Češkem pa le 6,76 din.

Lastna cena 1 kg preje	Litija	Češka
bombaž	40,99 cent	40,90 cent
proizvodni stroški	19,38 cent	12,07 cent
Skupaj	60,37 cent	52,97 cent

Tržna cena preje št. 20 je bila 63 cent za 1 kg, zaščitna carina pa je znašala 4,92 cent za 1 kg. Iz tega sledi, da je dobila domača predilnica 63 cent za 1 kg preje, tuje pa le 58,08 cent, ker so morale plačati 4,92 cent uvozne carine.

Poglejmo, kolikšen dobiček za 1 kg preje je dobila domača predilnica, oziroma tuja:

	Litija	Češka
Prodajna cena za 1 kg preje	63 cent	58,08 cent
Lastna cena za 1 kg preje	60,37 cent	52,97 cent
Čisti dobiček ...	2,63 cent	5,11 cent

Tu je predilnice, ki so izvažale v Jugoslavijo, so kljub zaščitni carini zaslužile za 2,48 cent pri kg preje več kot domače.

Tovarna v Litiji je morala plačevati visoko amortizacijo za nove zgradbe (razširitev tovarne in zidanje delavske kolonije). Plačevati so morali visoke plače tujim tehničnim strokovnjakom. Vse stroje so morali uvažati iz tujine, prav tako nadomestne dele in popravljati so jih morali tuji strokovnjaki, kar je zopet veliko stalo. Večkrat so dobivali bombaž neredno in so morali stroji večkrat stati, kar je zopet zvišalo režijske stroške. Da so se temu izognili, so nabavili večje količine surovin, ki pa so jih kupili s kreditom, za kar so morali plačevati visoke obresti.

Za predelavo 1 kg bombaža je plačala uprava predilnice 3,79 din mezde; vrednost, ki jo je predelani material pri tem pridobil, pa je znašala 22,01 din. Mezda je torej obsegala 17 % te povečane vrednosti. Za predelavo 1 kg preje v tkanino so plačali 6 do 10 din mezde; vrednost blaga pa se je s predelavo povečala za 25 din. Mezde odgovarjajo potemtakem 25 do 40 % zvišane vrednosti blaga. Da je udeležba mezde pri zvišanju vrednosti blaga pri predilnicah manjša kot pri tkalnicah, razlagajo s tem, da predilnice zahtevajo večje investicije in večje tveganje, za kar je potrebno več denarja.

Po krizi je bila družba jugoslovanskega Mautnerja zelo aktivna, veliko je gradila, modernizirala, obnavljala in nabavljala. Zgradila je delavsko kolonijo pri predilnici v Litiji, v tovarni je montirala več novih strojev ter pogonskih naprav, izvedla je delno rekonstrukcijo čistilnice, zgradila tekstilno tiskarno v Preboldu v sodelovanju s češko firmo Cosmanos, kupila je posest nekdanje topilnice svinca v Litiji in drugo.

Po zgraditvi moderne tiskarne se je družba na novo registrirala, ker se je zaradi sodelovanja s češko firmo Cosmanos spremenil naslov. Po pogodbi med Mautnerjem in Cosmanos, ki je bila sklenjena za 10 let, je češka firma dala stroje in tehnično vodstvo ter svoje izkušnje in vzorce, Mautner pa je prevzel izdelavo in prodajo izdelkov. Čisti dobiček pa so delili na pol. Družba se je protokolirala 23. maja 1934 pod novim naslovom: Jugoslovanske tekstilne tvornice Mautner d. d. Tkalnica in del tiskarne Cosmanos Prebold, Predilnica Litija.¹⁶⁸ Družba je sedaj razpolagala s predilnico, tkalnico in tiskarno. Tovarna preprog je že prej prenehala obratovati. Imela je zastopstva v Zagrebu, Beogradu in v Skopju.

Leta 1934 je družba kupila vso posest bivše litijske topilnice svinca. Kupna pogodba je bila sklenjena 22. marca 1934. Posest je prodala Pražarna in kemična tovarna d. d. Celje, ki je bila pravna nasledica prejšnje Topilnice svinca in srebra ter kemične industrije d. d. Litija; ta je posedovala naslednjo posest: fužine z administracijskim poslopjem št. 15 in 16, dve parceli kot rudnišče, tri pašnike, njivo, skladišče in topilnico, vse v katastrski občini Hotič pod vl. št. 372 in parc. števil. 1950/1-11 in 1351/1-5.

Na tem zemljišču je prej stala tovarna z raznimi tovarniškimi poslopi in drugimi objekti. Prvotno so ocenili zemljišča s stavbami vred na 2,350.000 dinarjev. Medtem so v letu 1933 odprodali in odstranili vse zgradbe in stroje, ostalo je le prazno zemljišče in zgradba za pisarno ter vratarska uta. Vrednost samega zemljišča je bila ocenjena na 480.000 din, kar je ustrezalo kupcu, ker je bila posest v njegovi neposredni bližini.¹⁶⁹

To je bila za predilnico v Litiji zelo ugodna kupčija, ker je tako prišla do večjega zemljišča v bližini tovarne. Družba je nameravala zgraditi na tem prostoru večjo moderno tkalnico, ki bi dopolnjevala predilnico namesto dosedanje oddaljene preboldske tekstilne tovarne. Izdelali so že okvirne načrte za organizacijo proizvodnje. Prejo bi pošiljali iz predilnice s posebnimi napravami naravnost v tkalnico. Realizacija tega načrta bi lahko imela ogromen pomen za litijsko tovarno. Večina potrebnega kapitala bi vložil dunajski Mautner, nekaj pa tudi jugoslovanski finančniki.

Do izvedbe tega načrta ni prišlo, ker je dunajski Mautner zašel v finančne težave, domači finančniki pa niso bili zmožni izvesti tega, niti niso kazali volje, da bi vložili več kapitala v to podjetje. Morda je pri tem igrala vlogo tudi močna intervencija dekanije v Šmartnem, ki si je na vso moč prizadevala, da bi onemogočila zgraditev tkalnice ali razširitev in povečanje predilnice, ker se je bala večjega števila delavstva v Litiji, kar bi omajalo njene pozicije v tem kraju.

Kljub temu, da je družba Mautner v zadnjem času veliko kupovala in investirala, je ostala njena letna bilanca za leto 1935 zelo ugodna. Vrednost zgradb se je povečala za več kot 3 milijone, vrednost strojev za 8 milijonov dinarjev, naprav in inventarja za 1 milijon dinarjev, malenkostno so se povečali tudi dolžniki, medtem ko se dolg pri upnikih ni zvečal.

OD KONJUNKTURE 1935/36 DO DRUGE SVETOVNE VOJNE

Leta 1936 so se razmere v predilnici zelo izboljšale. Tovarna je delala s polno zmogljivostjo; prejo je lahko prodajala, ker ni bilo italijanskih konkurentov.

Leta 1935 smo plačali za uvoz bombažne preje in tekstilne robe 2 milijardi 105 milijonov dinarjev. Leta 1936 pa le 790 milijonov din. Razliko, ki je predstavljala vrednost uvoza predvsem iz Italije, smo nadomestili z domačo proizvodnjo.

Čisti dobiček družbe Mautner za leto 1936 je znašal 3,57 milij. din; če prištejemo še prenos iz prejšnjega leta, je znašal skupni dobiček 4,64 milijonov din. Od tega so porabili za 15 % dividend 3 milijone din.

V času konjunktura leta 1936 se je število zaposlenih v vseh tovarnah jugoslovanskega Mautnerja zvišalo od 817 na 1083, t.j. za 266, kar ustreza povečanju v prejšnjem letu. Samo v predilnici Litija je bilo zaposlenih 640 delavcev in sicer 162 moških, 435 žensk in 46 mladoletnikov. Upravnega, pisarniškega in komercialnega osebja je bilo 8, tehničnega 6. Povprečne plače so bile: za moške od 5000 do 6500 din za mesec, za ženske pa od 1200 do 2500 din. Kvalificiranih delavcev je bilo 481, od tega 375 žensk. Mezde so znašale 28,64 do 51,20 din na dan za moške, ženske so dobivale po 32 do 40 din na dan. Nekvalificiranih delavcev je bilo 135, od tega 45 mladoletnikov, ki so imeli mezde po 20 do 24 din na dan, odrasli pa 30 do 38 din. Med delavci je bilo tudi nekaj tujcev, ki so dobivali enake plače kot ostali delavci. En vajenec je dobival po 16 din dnevno.

Tovarna je proizvedla 2,585.409 kg bombažne preje, kapaciteta pri normalnem obratovanju pa je bila 2,500.000 kg v dveh izmenah. Predelali so 2,153.789 kg ameriškega bombaža; 381.817 kg vzhodnoindijskega in 407.253 kg bombaža iz Brazilije, Egipta, Sirije, Peruja in Ugande.¹⁷⁰

Ugodno konjunkturo tekstilne industrije so izkoristile že obstoječe večje tovarne in razširile proizvodnjo, nastalo pa je tudi več novih podjetij. Število tekstilnega delavstva je po podatkih Suzorja naraslo od 34.700 v letu 1933 na 60.200 v letu 1937. Leta 1937 je padla cena bombaža na svetovnem tržišču, kar je imelo za posledico tudi padec cen bombažnih izdelkov; konjunktura, ki je že nekaj let trajala, je začela upadati.

Na to je zelo hitro reagirala tudi litijska predilnica. V I. polletju 1938. leta se je produkcija zmanjšala, število delavstva se je znižalo.

Struktura delavstva v I. polletju je ostala v glavnem nespremenjena, občutno se je zmanjšalo le število moških kvalificiranih delavcev in sicer za 37 in nekvalificiranih delavk tudi za 37. Zvišalo pa se je število tehničnega osebja za 10, ti so bili sami Slovenci. To je prva večja zaposlitev domačih tekstilnih strokovnjakov, ki so se izšolali v tujini in specializirali v domačih tovarnah Mautnerjevega tekstilnega koncerna. Začel se je srdit boj za prestiž domačega tekstilnega kadra, ki so ga zapostavljali tuji strokovnjaki: v litijski predilnici je šlo konkretno za Josipa Dontha. Državne oblasti so večkrat zahtevale, da morajo namesto njega zaposliti domačega strokovnjaka. Uprava predilnice pa se je na vse načine izgovarjala, da je nepogrešljiv in opravičevala stalno podaljševanje njegove zaposlitve z njegovo veliko strokovno sposobnostjo. Bil je tehnični vodja tovarne.

V II. polletju se je število delavcev znižalo v glavnem z odpustitvijo mladoletnikov.

Na jesen leta 1938 so se plače precej znižale in so znašale za upravno, pisarniško in komercialno osebje povprečno 3175 din za moške in 1900 din na mesec za ženske, za tehnično osebje pa 2600 din mesečno. Ostale delavce so plačevali 14-dnevno. Celomeščne povprečne mezde so znašale za profesionaliste 1184 din, za kvalificirane delavce 853 din, za delavke 768 din, za nekvalificirane delavce pa 750 din za moške in 672 din za ženske.

Najbolj so se znižale plače za tehnično osebje, katerih povprečje je sedaj komaj preseglo prejšnji minimum, nato za kvalificirane delavce, ki so padle skoraj za 150 din za moške in 90 din za ženske. Prav zaradi tako močnega znižanja plač se je število moške delovne sile v tovarni tako zmanjšalo. Tudi mezde drugih delavcev so bile znižane, vendar ne v toliki meri.

Čisti dobiček je bil izkazan v višini 4,18 milijonov din, kar pa ni bilo vse. Izredni dohodek ob špekulaciji z vrednostnimi papirji v znesku 3,73 milijonov. din je bil še pred zaključkom računskih knjig vnesen v rezervni fond. Od izkazanega čistega dobička je šlo 230.000 din

za tantieme upravnemu odboru in 3 milijone din za izplačilo 15 % dividend.

Decembra 1939. leta je bilo za predilnico stanje bombaža zelo pereče. Zalog ni bilo več, bombaž, ki so ga imeli že naročenega, je bil na poti, a so ga angleške kontrolne oblasti zaplenile. Zanimali so se za turški bombaž, ki je bil sicer slabši in za 70 % dražji, a ker ni bilo drugega na razpolago, so se hoteli rešiti s to nabavo. Domačega bombaža so kupili 20 tisoč kilogramov.

Že v začetku septembra 1939 so morali zaradi pomanjkanja bombaža omejiti obratovanje predilnice na 4 dni v tednu. V skladiščih

so imeli 2 tisoč bal ameriškega in 500 bal indijskega bombaža, kar je zadostovalo do februarja 1940. Ker so uspeli kupiti naknadno še 1450 bal bombaža, so obratovanje tovarne kmalu povečali na 5 dni v tednu.

Predilnica je v tem času finančno dobro poslovala.

Mezde delavcev so se v letu 1939 povečale za 10 %. Na predlog upravnega svetnika delniške družbe Dr. Friedla so pooblastili ravnateljstvo, »da v sporazumu z drugimi podjetji na novo uredi prejemke uradnikov in delavcev, ker je draginja naraščala in se je bilo zaradi napetih razmer v svetu bati revolucionarnega nastopa delavstva.«

POMANJKANJE SUROVIN OB ZAČETKU DRUGE SVETOVNE VOJNE

Preskrba z bombažem se je leta 1940 še bolj poslabšala. Prevoz bombaža je postal skoraj nemogoč. Jugosovanske predilnice so v Turčiji nabavile 3 milijone kg bombaža, ki pa ga je bilo zelo težko prepeljati v Jugoslavijo. Romunske oblasti so zaplenile vse rečne ladje, ki so bile prvotno namenjene za prevoz bombaža, ker so bili lastniki Židje; jugoslovanskih ladij ni bilo mogoče dobiti, ker je vse zasegla vojska. Z veliko težavo so najeli nekaj angleških ladij. Ves bombaž sploh ni prišel do predilnic. Pogajanja za nabavo bombaža so bila tudi z ZSSR in Egiptom, a brez večjih uspehov. Pač pa je bil dosežen sporazum z Italijo za nabavo bombažne preje.

O kritičnem stanju predilnic je poročal direktor delniške družbe Makso Antić na seji upravnega odbora 23. maja 1940. leta. Tovarna je imela zaloge bombaža samo še za 2 meseca, zato je delala že od januarja tega leta le v eni izmeni po 5 dni na teden, prej pa nekaj časa celo samo 4 dni. Delavci so zato zaslužili namesto 190 din na teden le 118 din, kar ni zadoščalo za preživetje, zato so iz posebnega fonda dajali podporo po 20 din na teden, tako da je tedenska plača znašala 138 din, ali 73 % normalne plače. Delali so v turnusih. Za čas, ko delavec ni delal, mu je tovarna plačala 40 din in še posebno podporo iz bednostnega fonda, ker pa se je ta fond kmalu izčrpal, je plačevala družba iz svojih dohodkov podpore brezposelnim delavcem, in sicer v skupnem znesku 28.600 din na te-

den. Delavec je dobil tako malenkostno podporo, komaj nekaj čez 50 din na teden. Poleg tega so dobili še draginjski dodatek, ki je znašal 37 % normalne plače. Ta dodatek so izplačevali delavcem in uslužbencem.

Ne samo proizvodnja, pač pa tudi finančno poslovanje je zelo nazadovalo v 1940. letu.

Ker je primanjkovalo bombaža, je tovarna prešla na predelavo lesne volne. To umetno vlakno so uvažali iz Italije in iz Nemčije. Lesna volna iz Italije je bila poznana kot »fiocco«, iz Nemčije pa kot »zellwolle«. Vsa ta umetna vlakna pa so bila obdavčena s 43 % kot luksuzni material. To je bilo za tovarne veliko breme.

Zaradi pomanjkanja surovin je morala tovarna skrbeti za proizvodnjo na minimum. Upravni odbor delniške družbe je na občnem zboru 23. maja 1940 poročal, da bi mogli ob trenutni zalogi surovin zaposliti samo 70 delavcev, ostalih 430 pa ne. To stanje je bilo zelo nevarno za tovarno. Brezposelnost je grozila vsak dan huje. Posvetovali so se s predstavniki državnih oblasti in sklenili, da se ustanovi fond za pomoč brezposelnim. V ta fond so morala plačevati svoje prispevke vsa podjetja.

V taki nevarnosti so bile sedaj vse industrije, ki so bile izključno vezane na uvoz surovin. V tekstilni industriji so bile najhuje prizadete bombažne predilnice, ki so uvažale skoraj ves bombaž, domača proizvodnja je pokri-

vala le 2,5 % potreb predilnic. Tkalnice so občutile pomanjkanje surovin nekoliko pozneje, ker so imele predilnice prejo še na zalogi od prejšnjih konjunktturnih let. Družba jugoslovanskega Mautnerja je morala imeti v svojih skladiščih v Litiji in v Zagrebu ca. 1.222.500 kg bombažne preje.

Kakor je padala produkcija bombažne preje in storilnost od začetka leta 1940, tako so rasli proizvodni stroški od 4,70 din za 1 kg v marcu 1940 do 7 din v juliju, 8,60 v avgustu, nato so se v oktobru in novembru nekoliko znižali, ker so v tovarni racionalizirali proizvodnjo v novonastalih pogojih; nekaj delavcev so tudi odpustili, da jim ni bilo treba plačevati podpor. Z januarjem 1941 so se proizvodni stroški začeli spet dvigati in se gibati

na višini 9 do 10 din in končno dosegli višino 10,44 din v polovici leta 1941.

V letu 1941 je bilo stanje v predilnici težko. V zadnjih mesecih obstoja stare Jugoslavije je predilnica sicer dobila nekaj bombaža iz državnih skladišč, ki ga je predelala za vojaške potrebe, zato se je proizvodnja nekoliko dvignila. V vedno večji meri so tudi izdelovali prejo iz umetnih vlaken. Največja mesečna produkcija je bila od polovice februarja pa do 25. marca, v aprilu, ko je izbruhnila vojna, pa je razumljivo, da je padla skoraj za polovico. Nemci so dobili v svoje roke tovarno nepoškodovano in takoj obnovili obratovanje ter dosegli razmeroma visoko produkcijo, kolikor so seveda dopuščale zaloge surovin. Pozneje so prešli popolnoma na predelavo samo umetnih vlaken.

DRUGA SVETOVNA VOJNA

Vihra II. svetovne vojne je zajela tudi Jugoslavijo. Dne 25. marca 1941 je jugoslovanska vlada podpisala pristop k trojnemu paktu. S tem pristopom k trojni pogodbi je profašistični del jugoslovanske buržoazije priznal novo fašistično razdelitev sveta v smislu pogodbe, ki so jo 27. septembra 1940 podpisale vodilne fašistične sile: Nemčija, Italija in Japonska. Kakor hitro se je v Jugoslaviji zvedelo o pristopu k paktu, je vso državo – po nekod prej in bolj močno, po nekod nekoliko kasneje – zajel val velikega nezadovoljstva ljudskih množic, ki je dosegel svoj višek 27. marca. Večje demonstracije so bile tudi v Litiji, ki so se jih v velikem številu udeležili zlasti predilci. Te demonstracije, za katere je dala iniciativo KPJ, so dale posredno tudi oporo oficirski skupini, ki je v noči od 26. na 27. marec vrgla Cvetkovićevo vlado, proglasila mladoletnega kralja za polnoletnega, pregnala kneza Pavla in sestavila novo vlado »narodne sloge« s predsednikom generalom Simovićem na čelu. Nova vlada pakta ni preklicala. Hitler je kljub temu smatral Jugoslavijo za nesiguren faktor na njegovem desnem krilu v

predvidenem napadu na SZ in je že 27. marca izdal ukaz za napad na Jugoslavijo.¹⁷¹

Zadnjega marca so odšli prvi Litijani na orožne vaje, 1. aprila pa so že prihajali na zborna mesta v Litijo prvi mobiliziranci. Dne 6. aprila je Hitler brez vojne napovedi napadel Jugoslavijo. 8. aprila so odšli prvi litijski prostovoljci v vojsko, a so se kmalu razočarani vrnili. 10. aprila je nemški bombnik napadel pri Litiji umikajočo se jugoslovansko vojsko.

Nemška vojska je zasedla Litijo dne 13. aprila 1941. Prišli so iz dveh smeri: in to ob Savi od Zidanega mosta in preko Trojan. Litijo so zasedli brez bojov, ker je vsa jugoslovanska vojska že prej odšla. Nemška zasedbena vojska je prišla v Litijo šele 18. aprila. Prve vojaške enote, ki so prišle v Litijo 13. aprila, so odšle naprej s fronto.

Nemci so namestili v Litiji močno vojaško posadko 181. policijskega bataljona, gestapo in Grenzschutz. Posadke so bile v Šmartnem in v Ponovičah.¹⁷²

Nemci so s pomočjo kulturbunda in pete kolone takoj prevzeli vso upravo.

KONEC DELNIŠKE DRUŽBE JUGOSLOVANSKE TEKSTILNE TVORNIC MAUTNER

Predilnica je po nemški zasedbi nemoteno nadaljevala svoje delo.

V ozadju delniške družbe jugoslovanskega Mautnerja pa je nemški kapital obračunal še z zadnjimi ostanki jugoslovanske uprave v tem podjetju in na vodilna mesta nastavil svoje predstavnike, člane kulturbunda in zastopnike šefa civilne uprave. Te zadeve so dokončno uredili na 49. in obenem zadnji seji upravnega odbora d. d. Jugoslovanskih tekstilnih tvornic Mautner, ki je bila 16. maja 1941 v Zagrebu. Na seji so bili prisotni: predsednik upravnega odbora Makso Antić in upravni svetniki dr. Hans Friedel, kot zastopnik dunajskega Creditanstalta, dr. Nikola Kostrenčić, ki je zastopal še dr. Cvetka Gregoriča in dr. Frana Pavlina, Josipa Lukmana je zastopal dr. Hans Friedel, dalje sta bila prisotna še ravnatelj Richard Stuckart in Emerich Kisslinger in člana nadzorstva Josip Patzak in dr. Nadko Katičić.

Predsednik Antić je predal besedo dr. Friedlu in na osnovi njegovega poročila je upravni odbor sklenil, da se poveri Emerichu Kisslingerju vrhovno vodstvo družbinih poslov, podelili so mu prokuro in mu dali naziv ravnatelja.

Dotedanji ravnatelj Stuckart je izjavil, da se v interesu družbe odreka mestu ravnatelja in prokure.

Sprejeli so enoglasni sklep, da se nearijskim nameščencem družbe, ki so se tega dne še nahajali v službi, takoj odpove in se jih izplača, kot se po zakonu zahteva. Poimensko so naštetih naslednji uslužbenci: Aleksander Lande iz Beograda, Ermih Schwitter, Josip Papo-Papič in Klari Muftić iz Zagreba.

Dalje je Makso Antić sporočil, da je dosedanji član upravnega odbora Oskar Barth, ki je bil odsoten in ga je zastopal Makso Antić, odstopil s svojega položaja. Odbor je odstop sprejel enoglasno.¹⁷³ Nato so odstopili s svojega položaja še vsi ostali upravni svetniki, ki niso imeli v novo nastalih razmerah nič več opore in utemeljitve za obstanek v upravnem odboru. Ti so bili: Makso Antić in Nikola Kostrenčić iz Jugoslovanske združene banke Zagreb, Franc Pavlin iz Ljubljanske kreditne banke in Ivan Mohorič ter dr. Cvetko Gregorič, prvi bivši minister in predsednik zbornice za trgovino, obrt in industrijo, drugi pa sekretar Saveza tekstilnih industrij.

Ker so nastale v upravnem odboru tako velike spremembe in ker so se pojavili še drugi problemi, ki jih je bilo treba takoj rešiti, za katere pa ni bil več pristojen upravni odbor, je bilo treba nujno sklicati izredni občni zbor delničarjev družbe Jugoslovanskih tekstilnih tvornic Mautner, da delničarji, t. j. lastniki družbe, sami odločijo z večino glasov o usodi podjetja.

Izredni občni zbor delniške družbe Jugoslovanskih tekstilnih tvornic Mautner je bil 22. julija 1941 na Dunaju, Schottengasse št. 6 v prostorih Creditanstalta. Tedaj šele se je pred javnostjo pokazal pravi lastnik Mautnerjevih tovarn v Jugoslaviji. Cela vrsta upravnih svetnikov, ki so prej sedeli v upravnem odboru družbe in predstavljali vplivne bančne ravnatelje, častitljive politike, ministre in bivše ministre, so sedaj odleteli iz uprave kot bi pihnil, ker niso imeli za seboj za izvolitev potrebne večine delnic. Lastnik delnic je bil samo eden in to je bil Creditanstaltbankverein.

Na tem izrednem občnem zboru družbe, ki naj bi uzakonil obstoječe stanje in legaliziral to, kar je že dalj časa obstajalo, so bili prisotni člani upravnega sveta, ki je bil postavljen že po odstopu starih upravnih svetnikov. Prisotni so bili: dr. Hans Friedel in dr. Erich Hulek, kot predstavnik Creditanstalta in Friedrich Rädhammer, kot predstavnik šefa civilne uprave v upravnem odboru delniške družbe, da bi nadziral delo in izvajanje gospodarskega načrta v tovarnah, ki so sedaj spadale pod Gauwirtschaftskammer Kärnten in bile vključene v štiriletni nemški gospodarski plan.

Izredni občni zbor je vodil dr. Hans Friedl. Pred začetkom je ugotovil, da je bil občni zbor pravočasno sklican in da so bili povabljeni vsi delničarji Jugoslovanskih tekstilnih tvornic Mautner; dalje je ugotovil, da je položil vseh 100.000 delnic po 200 din nominalne vrednosti en sam delničar, ki predstavlja celoten delniški kapital družbe in vseh 4000 glasov, ki predstavljajo občni zbor družbe. Ker je bilo torej prisotih vseh 4000 glasov delniške družbe, je bil občni zbor sklepčen.

Na občnem zboru so sklenili, da se sedež družbe prenese v Maribor in se tam vpiše v trgovski register. Prej je bila firma vpisana v tr-

govskem registru v Ljubljani. Ker je vse področje, kjer so stale Mautnerjeve tovarne v Jugoslaviji, in njihovo zaledje prišlo pod nemško upravo, je bilo nujno, da se tudi sedež prenese na to področje. Podružnici v Zagrebu in Beogradu so še naprej obdržali, v Skopju so jo pa ukinili. Dosedanji naslov delniške družbe so spremenili v Littai Pragwalder Textilwerke A. G. S tem so spremenili prvi člen družbinih pravil in je moral s tem soglašati občni zbor. Dalje so prilagodili pravila družbe

splošnemu zakonu o delniških družbah z dne 30. januarja 1937, ki je veljal za Nemčijo.

Dalje je predstavnik delničarja Hans Friedl predlagal naslednji upravni odbor: Viktor Hradek, Dunaj, dr. Erich Hulek, Dunaj, Josip Luckmann, Ljubljana, Josef Patzak, Dunaj, Friedrich Rädhammer, Dunaj. Občni zbor jih je enoglasno izvolil za običajno funkcijsko dobo. Za sprejemanje, pregled in potrjevanje zaključnih bilanc so določili Treuchand-Aktiengesellschaft, Stuttgart.¹⁷⁴

DUNAJSKI CREDITANSTALT JE BIL LASTNIK LITIJSKE PREDILNICE IN VSEGA MAUTNERJA

Lastnik tekstilnih tovarn v Preboldu in v Litiji je bil tekstilni koncern Vereinigte österreichische Textilindustrie A. G. Wien. Ta družba pa je bila združena s še tremi drugimi velikimi tekstilnimi družbami v skupnem Mautnerjevem tekstilnem koncernu, ki je obsegal 39 tovarn. Ta koncern so sestavljali: Textilwerke Mautner A. G. Nachod u. Wien s tovarnami v Šleziji, na Moravskem in v okolici Dunaja, Rosenberger Textilwerke Mautner A. G., Budapest (Rozsahegy fonogyár) s tovarnami okrog Budimpešte, Deutsche Textilwerke Mautner A. G. Plauen s tovarnami v Šleziji in na Saškem ter Vereinigte österreichische Textilindustrie A. G. Wien s tovarnami na Češkem (Brodec, Děčín), v Gornji Avstriji (Neukirchen), v Spodnji Avstriji (Sollenau, Günselsdorf), na Goriškem (Gorica, Ajdovščina, Tržič-Monfalcone) in na Kranjskem ter Štajerskem (Litija, Prebold).¹⁷⁵

Finančne posle za ta koncern je opravljal dunajski kreditni zavod Boden Creditanstalt A. G. Wien. Poslovanje in odnosi med Creditanstaltom in Mautnerjevim tekstilnim koncernom kažejo na to, da so delničarji deponirali vse svoje delnice pri tem zavodu, ki je po posebni koncernski pogodbi razpolagal z njimi, delničarji pa so uživali pravico do dividend in upravljali tovarne. Z vse večjim poslovanjem pa so prvotni lastniki koncerna vedno bolj postajali odvisni od tega denarnega zavoda. Pozneje je v tem koncernu dobila vedno večji vpliv češka Živnostenska banka v Pragi in v letih po prvi svetovni vojni celo prevladujoč vpliv. Po prvi svetovni vojni so zaradi spremenjenih državnih meja in zaradi gospo-

darske nestabilnosti nastale motnje v poslovanju Mautnerjevega tekstilnega koncerna. Zato so namesto enotnega koncerna, ki se ni oziral na državne meje, ustanovili samostojna podjetja v okviru državnih meja. Tako je bila ustanovljena pri nas delniška družba Jugoslovanskega Mautnerja, ki je prevzela od družbe Vereinigte österreichische Textilindustrie, ki je bila del Mautnerjevega koncerna, tovarni v Litiji v Preboldu.

Pravila novoustanovljene delniške družbe je potrdilo ministrstvo za trgovino in industrijo 11. novembra 1922. leta, ustanovni občni zbor pa je bil v Ljubljani 28. marca 1923. leta. Družba je bila ustanovljena za nedoločen čas. V trgovski register pa se je vpisala 26. maja 1923. leta.

Osnovna glavnica novoustanovljene družbe je bila razpisana v višini 10 milijonov dinarjev. Približno tretjino delnic sta dobila Mautner in Kuffler, kot bivša lastnika tovarn, dve tretjini kapitala pa sta vplačali Ljubljanska kreditna banka in Kreditni zavod za trgovino in industrijo v Ljubljani. Večji paket delnic so kupili tudi Rudolf Steiner iz znane dunajske finančne družine in ravnatelj Boden Creditanstalta, Jidrih Belohribek, predstavnik Živnostenske banke in Benzion Bulli, bankir iz Beograda. Temu odgovarjajoča je bila tudi zasedba v upravnem odboru delniške družbe. Vodilno mesto sta zasedla Izidor Mautner, kot predsednik, in Artur Kuffler, kot podpredsednik, drugo podpredsedniško mesto je zasedel Alojz Tykač, direktor Ljubljanske kreditne banke. Nato so sledili drugi.

Koliko kapitala, ki sta ga vplačali Ljubljanska kreditna banka in Kreditni zavod za trgovino in industrijo v Ljubljani, je bilo res domačega, pokaže dejstvo, da je prvo banko osnovala Živnostenska banka in imela v njej precej svojega kapitala, druga pa je nastala s pomočjo Creditanstalta in je bila ves čas tesno povezana z nemškim kapitalom.¹⁷⁶ Torej sta bila v ozadju teh dveh bank ista denarna zavoda, ki sta na Dunaju držala v svojih rokah cel Mautnerjev tekstilni koncern.

Upravni svet se je z leti spreminjal, kot so se spreminjali lastniki delnic. Vedno večji paket delnic je imela Živnostenska banka, ki se je po spojitvi z Escomptno češko banko in filialami dunajskega Creditanstalta v Pragi 1920. leta zelo ojačila in svojo osnovno glavnico več kot podvojila (250 milijonov K. č.). V tridesetih letih je izstopil iz upravnega odbora Artur Kuffler, Izidor Mautner pa je umrl, a ga na predsedniškem mestu ni zamenjal sin Štefan Mautner, ki je bil tudi upravni svetnik, pač pa Makso Antič, direktor Jugoslovanske združene banke Zagreb–Beograd. Makso Antič je ostal predsednik upravnega odbora delniške družbe jugoslovanskega Mautnerja do njenega konca 22. julija 1941. leta.

Po tridesetih letih sta nastopili v delniški družbi z večjim vplivom tudi Jugoslovanska banka v Zagrebu in Jugoslovanska združena banka Zagreb–Beograd. Sedaj so bili v Jugoslaviji štirje denarni zavodi lastniki delnic jugoslovanskega Mautnerja. Za ljubljanski banki smo že ugotovili, da sta povezani ena s češko Živnostensko banko, druga pa z dunajskim Creditanstaltom, večinski paket Jugoslovanske banke pa je držala Živnostenska banka, medtem ko je v Jugoslovanski združeni banki prevladoval Creditanstalt.¹⁷⁷

Ko se je Creditanstalt leta 1934 fuzioniral z Wienerbankvereinom, se je ta denarni zavod tako okrepil, da je iz delniške družbe izpodrinil češki kapital. Po koncernski pogodbi je postal Creditanstalt absolutni lastnik vseh delnic jugoslovanskega Mautnerja, posedovali pa so jih še naprej Jugoslovanska združena banka Zagreb–Beograd, Jugoslovanska banka Zagreb, Kreditni zavod za trgovino in industrijo Ljubljana in Vereinigte Textil Matschappien, Rotterdam,¹⁷⁸ ki se pojavi v naši delniški družbi po letu 1925 v zvezi z Beograjsko tekstilno tovarno a. d. Beograd, katere delnice je pokupila naša delniška družba in jih pozneje prodala Jugočeški. (Ta

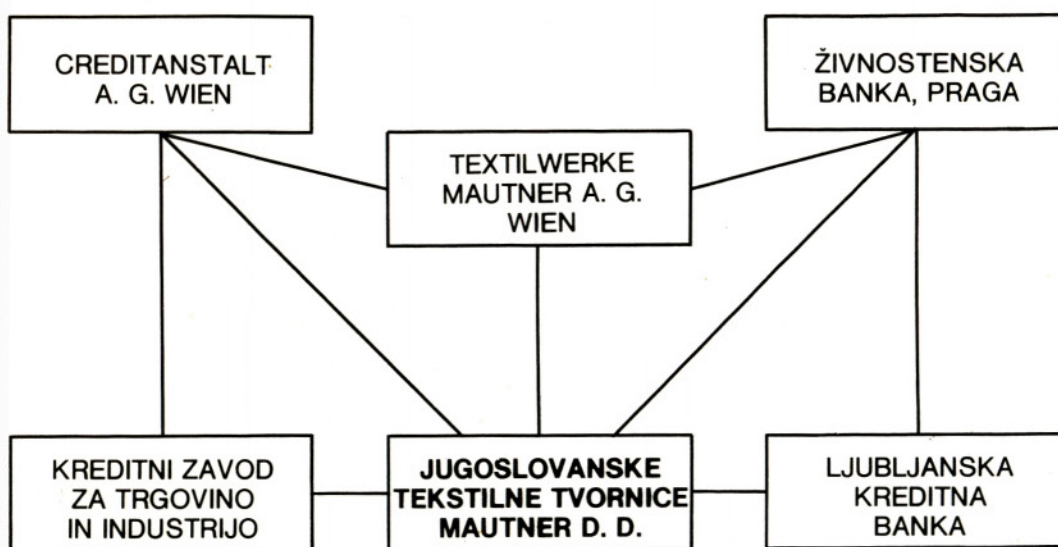
rotterdamska skupina je imela od 20 milijonov din kapitala, kolikor je znašala osnovna glavnica te družbe, v svoji lasti za 9 milijonov din delnic.)

Na občnem zboru delniške družbe Jugoslovanskega Mautnerja so položili 1936. leta delnice naslednji imetniki:

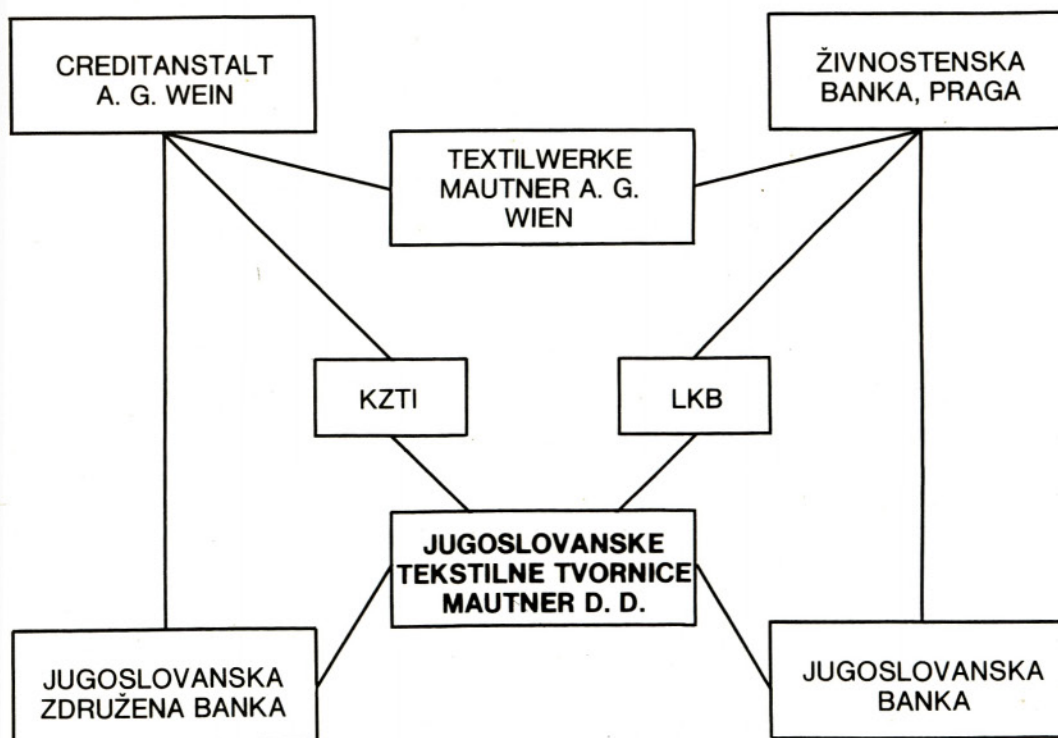
	Delnice	Din
Jugoslovanska združena banka, Zagreb	24.850	4,970.000
Jugoslovanska banka d. d., Zagreb	24.850	4,970.000
Kreditni zavod za trgovino in industrijo, Ljubljana	24.850	4,970.000
Vereinigte Textil Matsch., Rotterdam	24.850	4,970.000
Dr. Ernst Zucker, Zürich	50	10.000
Makso Antič, Zagreb	50	10.000
Dr. Nikola Kostrenčič, Zagreb	50	10.000
Josip Luckmann, Ljubljana	50	10.000
Dr. Fran Pavlin, Ljubljana	50	10.000
Dr. Franc Rottenberg, Wien	50	10.000
Dr. Jan Trebický, Praga	50	10.000
Oskar Barth, Zagreb	50	10.000
Ivan Mohorič, Ljubljana	50	10.000
Rado Hribar, Ljubljana	50	10.000
Dr. Cvetko Gregorič, Beograd	50	10.000
Richard Stuckart, Zagreb	50	10.000
	100.000	20,000.000

Leta 1938 je postal Creditanstalt neposredni lastnik vseh 100.000 delnic Jugoslovanskih tekstilnih tvornic Mautner d. d. in jih posedoval neprekinjeno do 31. decembra 1941, ko je vse delnice prepustil družbi Pottendorfer Spinnerei und Felixdorfer Weberei A. G. s sedežem na Dunaju. Zakaj je prepustil Creditanstalt vseh 100.000 delnic jugoslovanskega Mautnerja tej družbi, ni znano, ker ni na razpolago dovolj podatkov, verjetno jih je zamenjal s to družbo za kak drug paket delnic, ki je bil zanj bolj pomemben in je morda s to zamenjavo zagospodoval še nad eno družbo. Na žalost se doslej še ni dalo ugotoviti, kaj je družba Pottendorf Spinnerei und Felixdorfer Weberei nudila Creditanstaltu v zameno za prejete delnice. Za Creditanstalt je bilo brez pomena, kdo drži delnice jugoslovanskega Mautnerja, ali jih ima sam ali pa tovarna Pottendorf, ker je Creditanstalt itak imel 97,7 % delnic te družbe¹⁷⁹ in je dejanski lastnik jugoslovanskega Mautnerja ostal Creditanstalt vse do zaplembe celotnega premoženja delniške družbe Jugoslovanskih tekstilnih tvornic Mautner, ki je bila opravljena 22. julija 1945. leta.

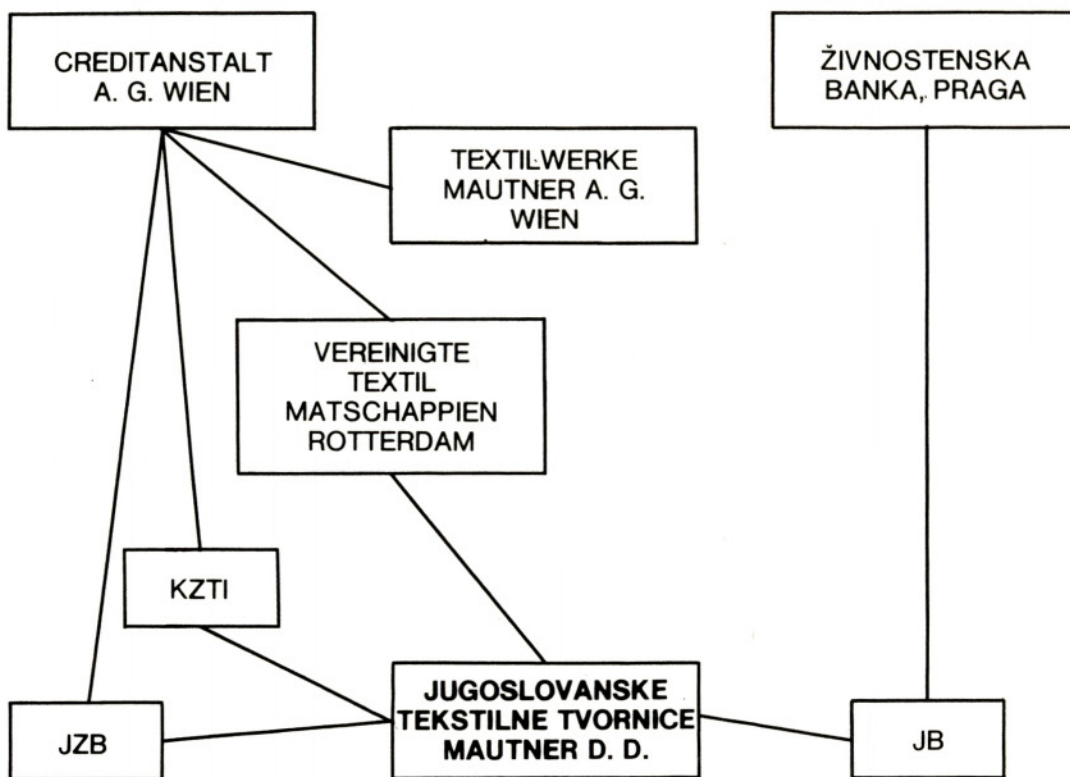
SLIKA FINANČNE POVEZAVE JUGOSLOVANSKIH TEKSTILNIH TVORNIC MAUTNER S TU-
JIMI IN DOMAČIMI DENARNIMI ZAVODI V RAZLIČNIH OBDOBJIH

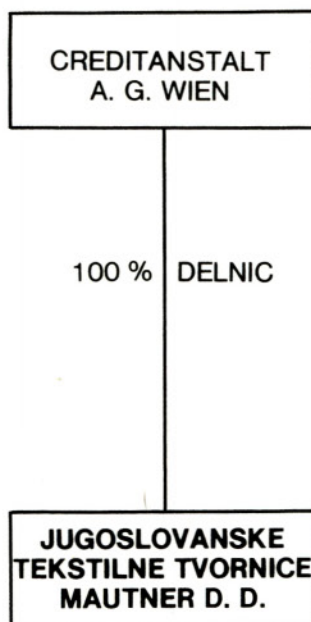
1923

1930

1937

1938

LITTAI-PRAGWALDER TEXTILWERKE AKTIENGESELLSCHAFT

Firma je bila ustanovljena 22. julija 1941 s sklepom izrednega občnega zbora delniške družbe Jugoslovanskih tekstilnih tvornic Mautner. Nova firma je bila neposredni naslednik prejšnje firme. Delničar Creditanstalt jo je smatral za identično z jugoslovanskim Mautnerjem in je obdržal njene delnice vse do 20. septembra 1943. Šele 1. septembra 1943 so zamenjali delnice Jugoslovanskih tekstilnih tvornic Mautner z novimi, ki so se glasile na novo ime firme.

Ob ustanovitvi firme Littai pragwalder Textilwerke A. G. so spremenili samo nekatere člene pravil prejšnje delniške družbe in jih prilagodili nemškemu zakonu o delniških družbah in izvolili novi upravni odbor, v ostalem je še naprej veljal stari pravilnik. Najprej je bil sedež firme premeščen v Maribor in družba se je vpisala v trgovski register sodišča v Mariboru; 2. septembra 1943 pa so sedež prenesli v Prebold in družbo vpisali v trgovski register sodišča v Celju.¹⁸⁰

Delniške družbe Jugoslovanskih tekstilnih tvornic Mautner po okupaciji niso likvidirali, pač pa je obstajala naprej pod novim imenom Littai Pragwalder Textilwerke A. G. Ker je vojna preprečila, da bi poslovno poročilo za leto 1940 sprejeli na občnem zboru delničarjev v letu 1941, so ga sprejeli šele 27. aprila 1942. Poslovno poročilo so podali še v dinarski vrednosti, ki so jo prevedli v RM v razmerju 20:1 (20 din za 1 RM). Bilanca pokaže popolnoma drugačno sliko, kot jo je dalo poročilo uprave delniške družbe ob koncu leta 1940. Takrat se omenja le 1,200.000 din čistega dobička, sedaj pa ga izkazuje samo za leto 1940 3,645.479 din (182.274 RM) skupno s prenosom dobička iz prejšnjega leta pa 4,415.056 din (220.753 RM). Za vrednost proizvodnje navaja poslovno poročilo 36,321.225 din (1,816.061 RM), kar bi bilo z ozirom na reducirano delo skoraj neverjetno, če pa upoštevamo zvišanje cen proizvodov v času, ko so izdelke prodali, ta številka odgovarja stvarnemu stanju.

Dobiček, ki je bil izkazan v tem letu so prenesli na nov račun za leto 1941.

Poslovno leto 1941 so razdelili na dva dela. Od 1. januarja 1941 do 12. julija istega leta je poslovno poročilo še v dinarski vrednosti, v drugi polovici leta pa so vodili poslovanje samo v RM.

O težavah predilnice v letu 1941 je poročal predstavnik podjetja Kieslinger na seji 27. aprila 1942. Predilnica se je borila s pomanjkanjem surovin, deloma je prešla na predelovanje odpadkov in umetnih vlaken. Dalje je pomenilo za podjetje veliko oviro, ker ni prispel turški bombaž, ki ga je bivša firma že plačala pri prejšnji jugoslovanski Narodni banki v znesku 23,100.000 din, prav tako ni prispel ruski bombaž, ki je bil tudi že plačan v znesku 9,500.000 din.

Tovarna je delala v eni izmeni po 5 dni v tednu do maja; maja pa je začela delati 6 dni v tednu. Proizvodnja je padla od 1,390.000 kg v letu 1940 na 1,066.000 kg v letu 1941 (kapaciteta predilnice je znašala v tem času 2,500.000 kg).

V tem letu so v predilnici nabavili precej novih strojev in preuredili naprave. Še pred okupacijo so nabavili 10 novih prstančnih strojev z elektromotorji in predelali generator. Po okupaciji pa so prevzeli vse predilne stroje in naprave Sirčeve tovarne v Kranju. Ti stroji so bili popolnoma novi. V glavnem je bilo to 8 prstančnih strojev z vsemi potrebnimi napravami in motorji AEG. Za prevzem teh strojev so plačali 353.000 RM.

Proti koncu leta 1941 je morala tovarna nekaj tednov stati, ker ni bilo surovin; »zellwolle« in »fiocco« ni prihajal v zadostni količini. Izgleda, da je teh surovin manjkalo v Nemčiji in Italiji.

Zaradi pomanjkanja surovin je proizvodnja še nadalje padala. V letu 1942 so proizvedli le 819.000 kg preje, naslednje leto samo še 736.746 kg, v petih mesecih 1944. pa 327.899 kg preje. Za poznejšo dobo ni bilo mogoče dobiti podatkov, sicer pa je oktobra 1944 proizvodnja sploh prenehala, ker so bile tovarniške naprave poškodovane in ker komunikacije niso omogočale dovoza surovin.

Pri tako nizki proizvodnji je bila storilnost še manjša, saj so za tako majhno proizvodnjo zaposlovali leta 1943 262 delavcev (67 moških in 195 žensk) in 21 uslužbencev, v prvi polovici leta 1944 pa 221 delavcev (56 moških in 155 žensk) ter 20 uslužbencev.¹⁸¹

Da je bila storilnost v predilnici tako majhna (nič boljše ni bilo v obratih družbe v Preboldu), je brez dvoma tudi posledica uspešnega delovanja terenskega odbora OF v tovarni, ki je obstajal že od leta 1942 in orga-

niziral sabotažne akcije, kjer jih je le mogel. Aktivisti OF, ki jih je podpiralo vse delavstvo, ki je bilo naklonjeno narodnoosvobodilnem gibanju, s pomočjo minerskega voda Kamniško-zasavskega odreda organizirali napad na tovarniške naprave in jih hudo poškodovali, zaminirali so transformatorsko postajo,

pokvarili kretnice na industrijskem tiru in porušili vodno črpalko. Večje število delavcev je odšlo v partizane. Vse te okoliščine so prisilile upravo tovarne, da je 20. oktobra 1944 prenehala delati.

Tovarna je začela zopet delati šele po osvoboditvi.

DELAVSKE SINDIKALNE ORGANIZACIJE

Med obema vojnama so bili tekstilni delavci organizirani v socialistični Strokovni komisiji (SK), krščanskosocialistični Jugoslovanski strokovni zvezi (JSZ), narodnoliberalni Narodni strokovni zvezi (NSZ) in od leta 1935 dalje tudi v režimski klerikalni zvezi združenih delavcev (ZZD). Prva leta po vojni je bilo delavsko sindikalno gibanje zelo živahno in v delavskih strokovnih organizacijah je bila včlanjena približno ena tretjina vseh delavcev; sredi dvajsetih let je število članstva delavskih strokovnih organizacij zelo upadlo, tako v absolutnem številu kot v odnosu do števila vseh zaposlenih delavcev, ki je ves čas hitro naraščalo: sredi tridesetih let so se delavske strokovne organizacije zopet okrepile in število sindikalno organiziranih delavcev je znašalo okrog eno četrtno vsega zaposlenega delavstva.

Tekstilni delavci so bili razmeroma slabo organizirani v vsej Sloveniji. Prva leta po vojni, ko je bilo splošno delavsko gibanje zelo razgibano in močno, je bilo tekstilnega delavstva še malo in je bilo nepomembno v primerjavi z drugimi gospodarskimi vejami. Ko pa je v drugi polovici dvajsetih in v prvi polovici tridesetih let tekstilno delavstvo postalo številčno močno in celo najštevilčnejša industrijska skupina, je bilo napredno delavsko gibanje v najhujšem zatiranju, slovensko politično in sindikalno gibanje pa razcepljeno; posledica je bila, da je tekstilno delavstvo povečini ostalo strokovno neorganizirano ali pa je bilo včlanjanje kampanjsko samo v času mezdnih gibanj. Šele v drugi polovici tridesetih let je bilo strokovno organiziranje tekstilnih delavcev bolj sistematično in stalno in je zajelo približno eno četrtno vseh tekstilcev.

Natančnejše število vseh sindikalno organiziranih delavcev je zaradi pomanjkanja podatkov zelo težko ugotoviti. Število članov

je pri vseh sindikalnih organizacijah zelo nihalo. Najštevilčnejša in najmočnejša je bila socialistična Strokovna komisija, sledila je krščanskosocialistična Jugoslovanska strokovna zveza, medtem ko je bila Narodna strokovna zveza zelo šibka; režimska klerikalna Zveza združenih delavcev, ki je bila ustanovljena leta 1935, je pridobivala svoje člane v manjših podjetjih, predvsem obrtniških, v večjih tekstilnih tovarnah pa se ni uveljavila.

Takoj po vukovarskem kongresu KPJ (20. do 24. junija 1920) bi moral zasedati tudi centralni delavski sindikalni svet (CRSVJ), vendar je mogel zaradi nasprotovanja oblasti zasedati šele od 26. do 28. junija 1920 v Beogradu. Te sindikalne konference so se udeležili tudi 4 delegati iz Slovenije. Na plenumu 29. junija 1920 je centralni delavski sindikalni svet (CRSVJ) sprejel v svojo sestavo celotno razredno sindikalno gibanje na Slovenskem, vključeno v Strokovno komisijo.

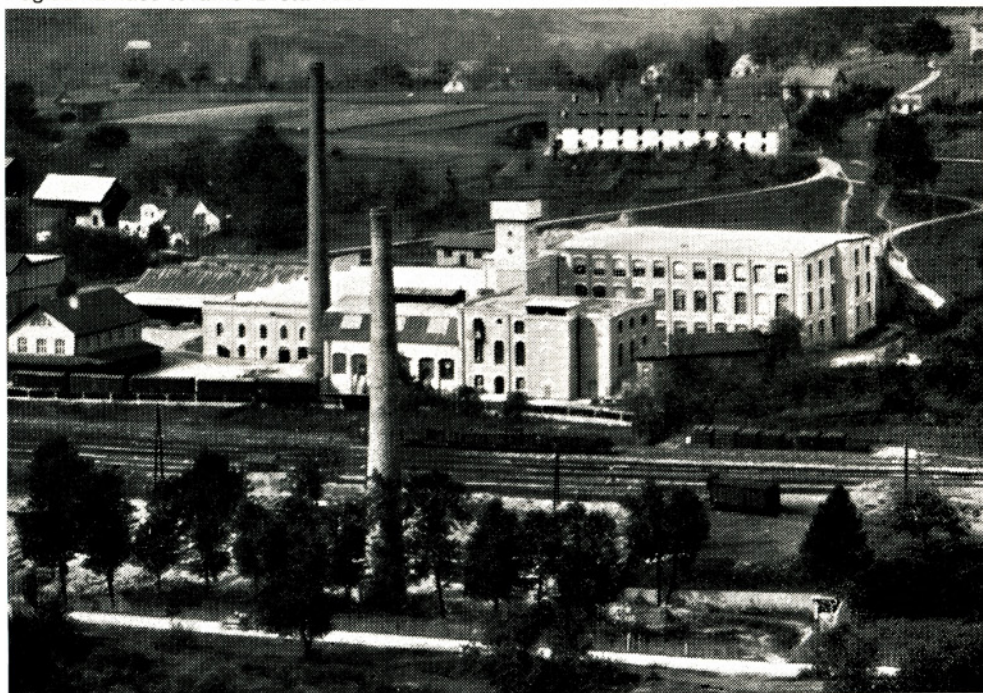
Z Obznano (30. decembra 1920) je bilo do sprejetja ustave prepovedano vsakršno delovanje KPJ in vseh njenih političnih in strokovnih organizacij; oblast je prostore številnih delavskih sindikatov zaprla in zapečatila. To je bil hud udarec delavskemu gibanju.

Številnim intervencijam in protestom v parlamentu in zunaj njega je morala oblast popustiti in dovoliti obnovitev delovanja delavskih strokovnih organizacij. Delovanje pa so smele obnoviti šele pod pogojem, če so se izjavile za nepovezanost in neodvisnost od KPJ, to so morale dokazovati s spremenjenimi društvenimi pravili in statuti.

Tako so nastali Neodvisni sindikati, ki jih je ustanovila in izgradila ilegalna KPJ, ko je po sprejetju zakona o zaščiti države (2. avgusta 1921) postalo jasno, da ne bo mogoče obnoviti delovanja CRSVJ na prejšnjih osnovah, in ko se ni moglo več preprečiti razbijaško delovanje socialistov, ki so, izkoriščajoč ofenzi-

Posnetek Litije iz leta 1929. Na njem so še objekti topilnice svinca
Pogled na našo tovarno iz leta 1929

Vodstvo Jugoslovanskih tekstilnih tvornic »Mautner« s pisarniškim osebjem, mojstri in delavskimi zaupniki litijske predilnice, leta 1932

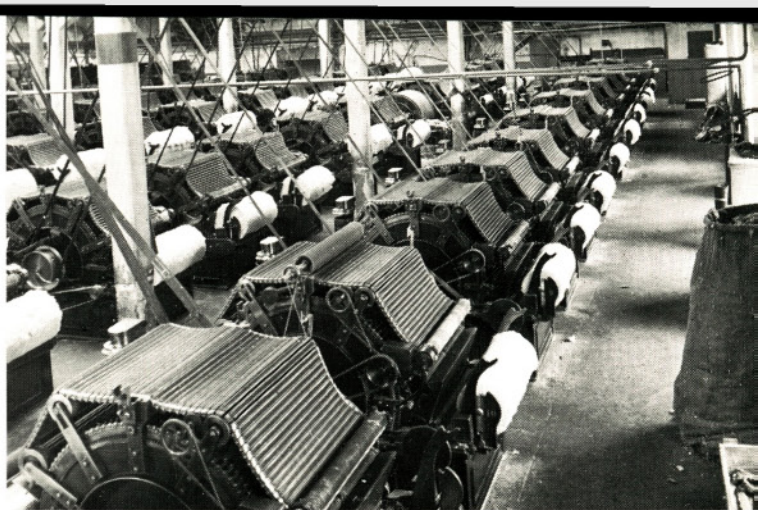
Folklorna skupina predilniške mladine leta 1946

V mladinski klubski sobi v Cerarjevi hiši – leta 1946

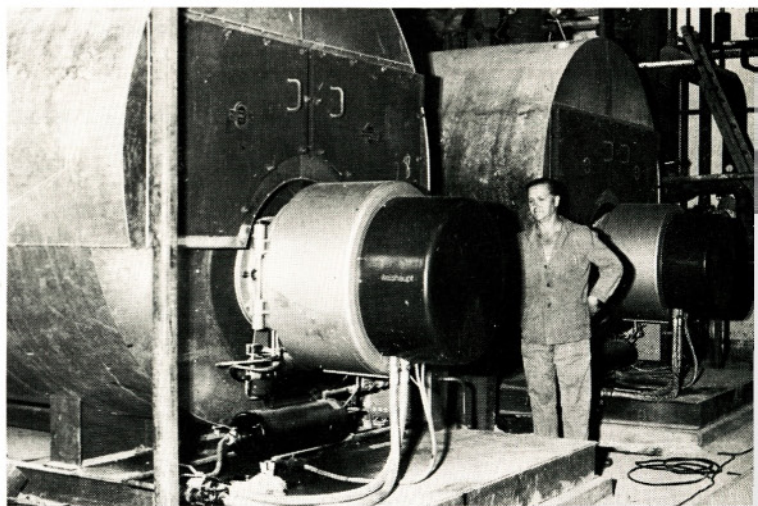
Tovarna pred rekonstrukcijo

Mikalniki s transmissijskim pogonom pred rekonstrukcijo

Oddelek za izdelovanje cevk, ki je bil pred leti ukinjen

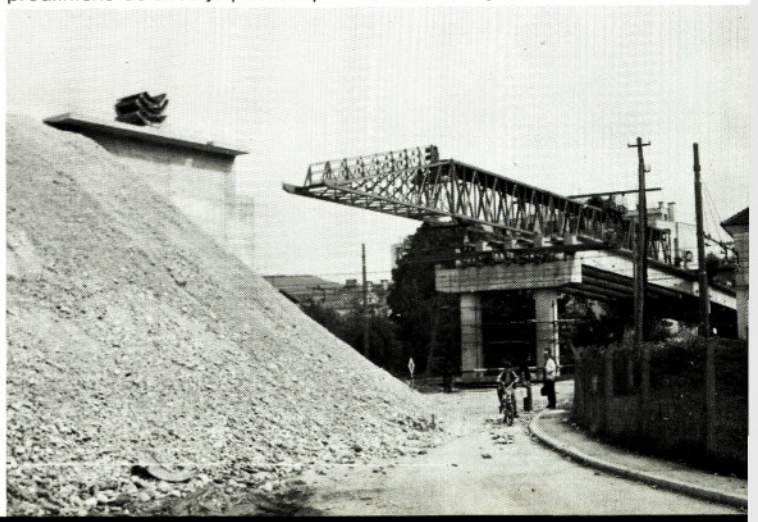

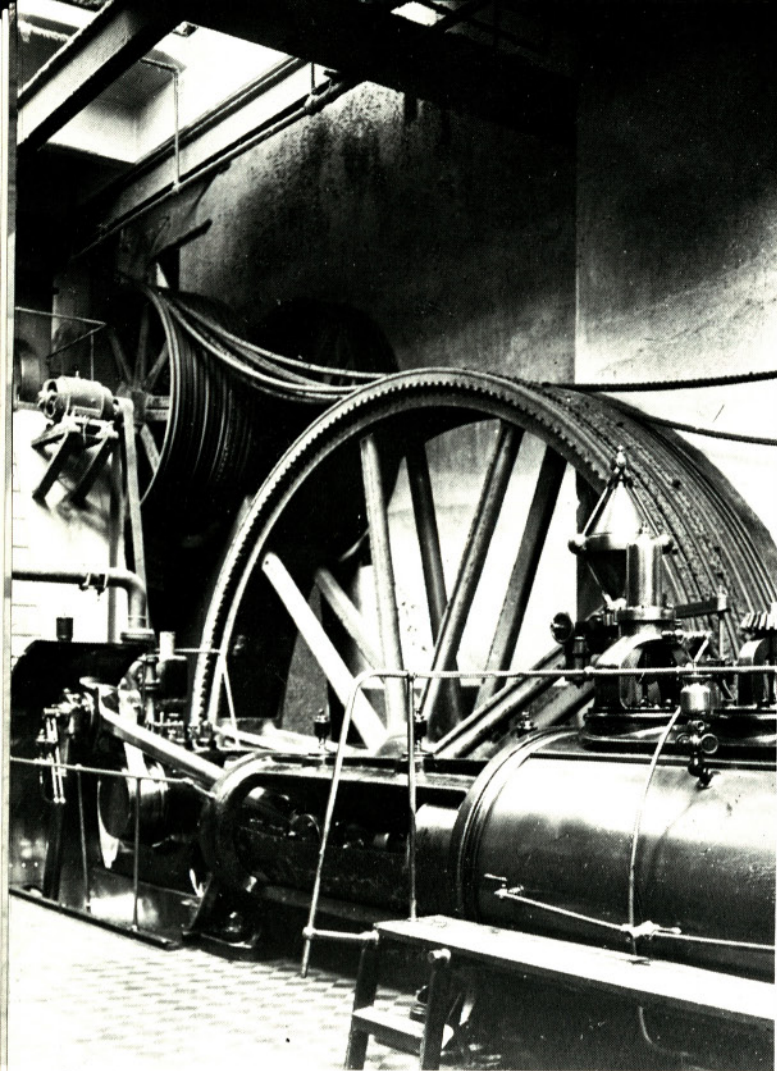
Kotlarna za ogrevanje

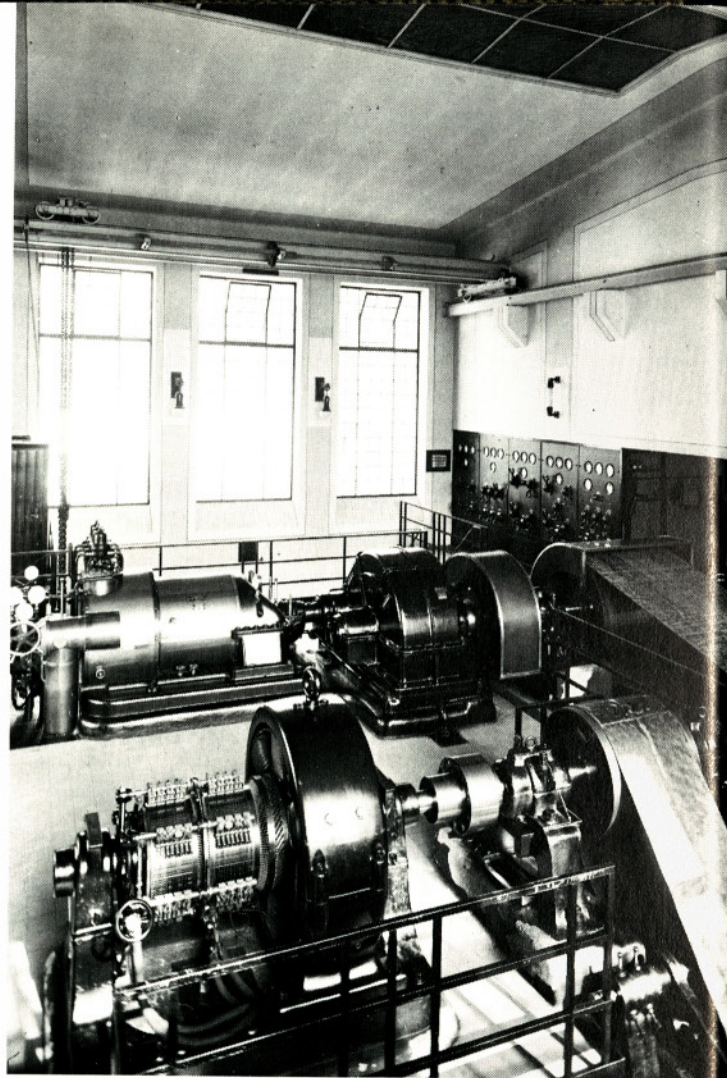
Sava je večkrat poplavljala in leseni most je komaj še stal

Leta 1973 je zgrajen nov most in leto kasneje še nadvoz čez železnico. Za predilniške delavce je postala pot na delo varnejša

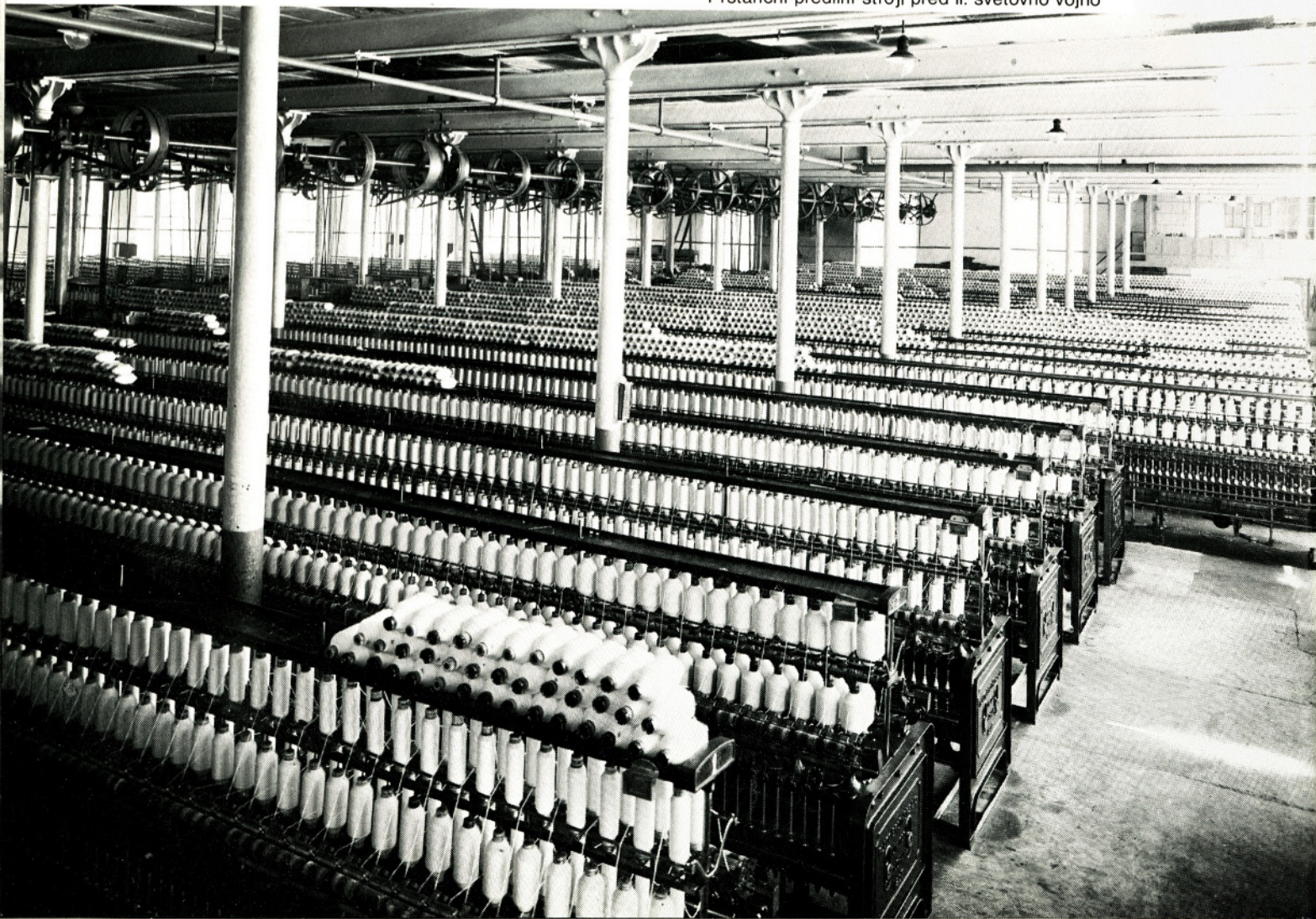

Parni stroj, s katerim si je pomagala predilnica leta 1946, ko je odpovedala turbina

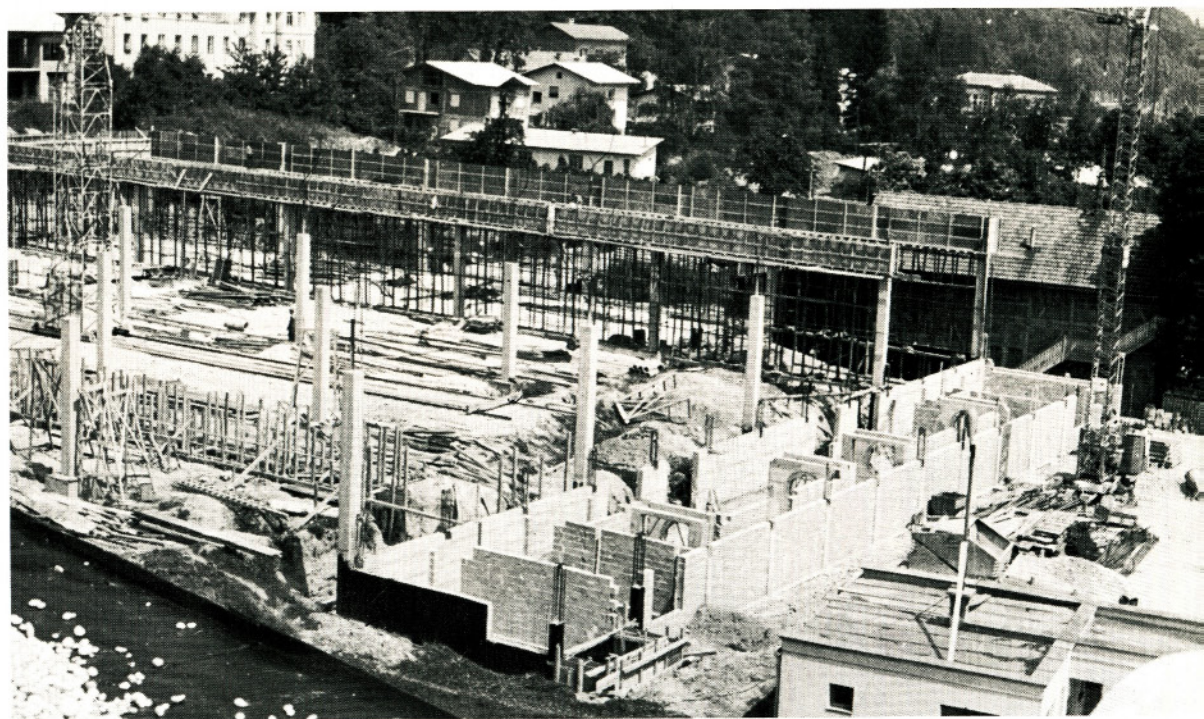

Parna turbina in generator. Turbina je odpovedala 1946. leta
Prstančni predilni stroji pred II. svetovno vojno

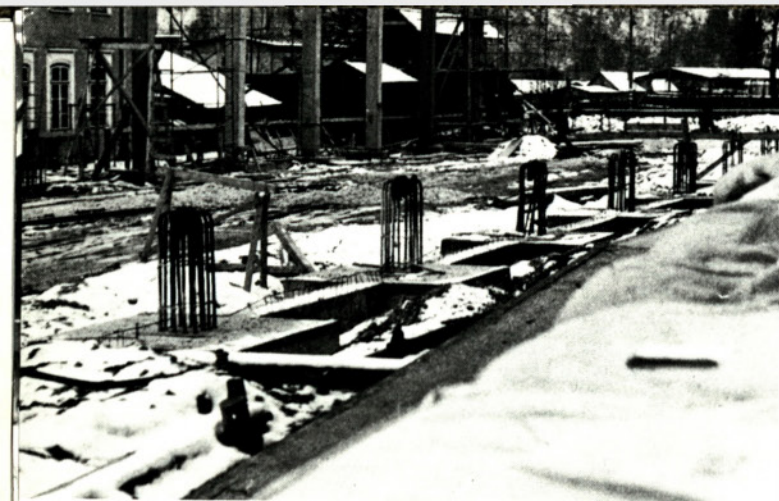
Predpredilnico smo gradili tudi s prostovoljnim delom

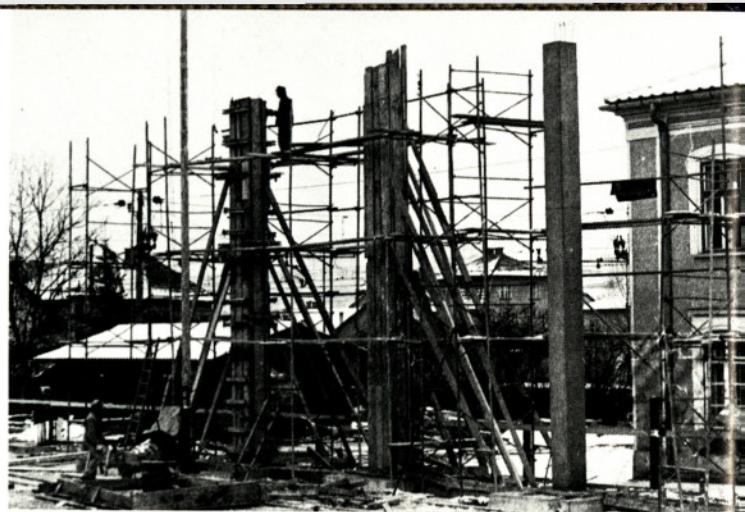
Gradnja sukalnice

Gradnja sukalnice – pred njo aneks za klima naprave, garderobe in sanitarije

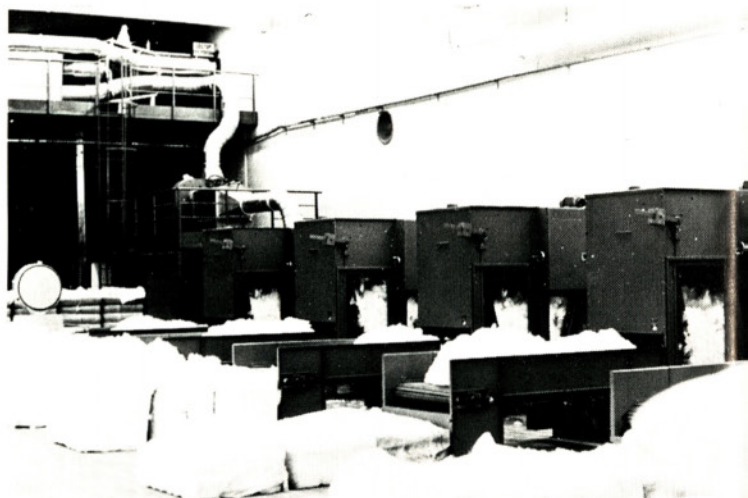
Med industrijskim tirom in železnico so že izdelani temelji za novo predmešalnico vlaken

Izdelava stebrov za predmešalnico vlaken

Montaža primarnih nosilcev za predmešalnico vlaken

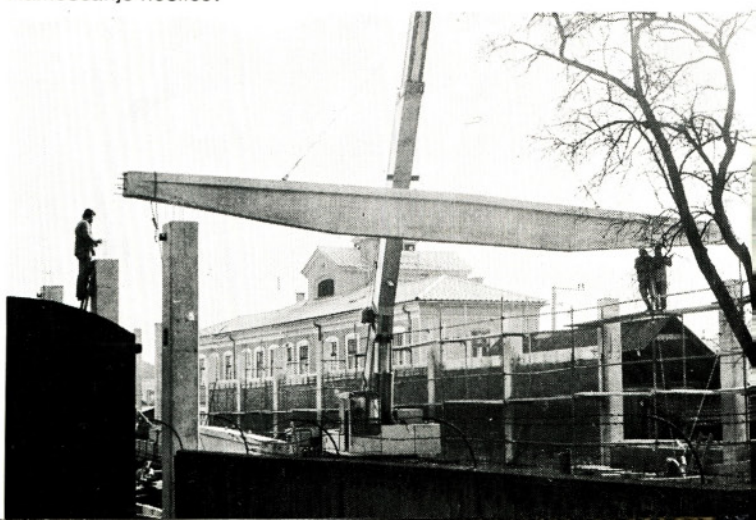
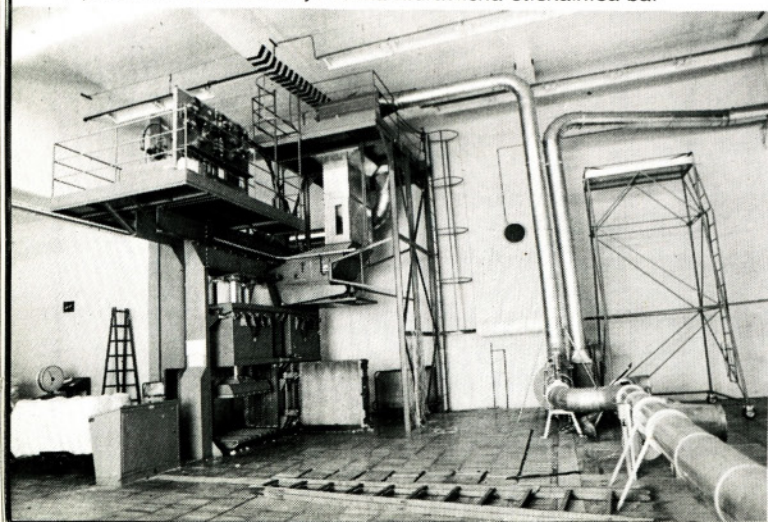
Oprema v predmešalnici vlaken

Predmešalnica vlaken je zgrajena

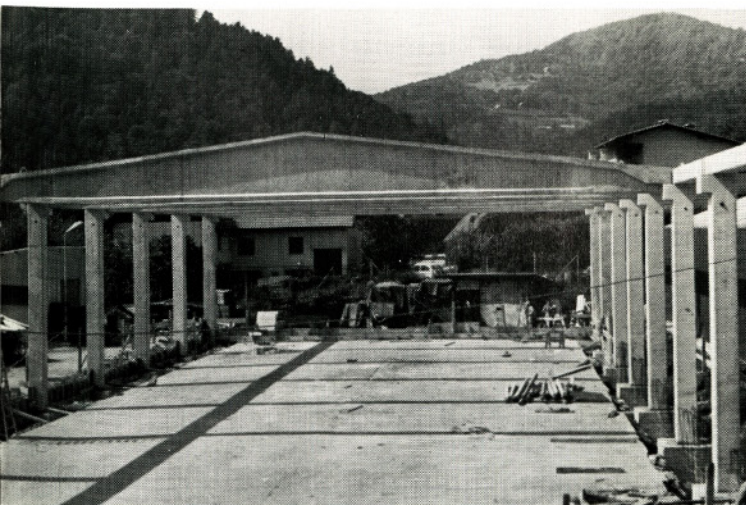
V predmešalnici vlaken je velika hidravlična stiskalnica bal

Nameščanje nosilcev

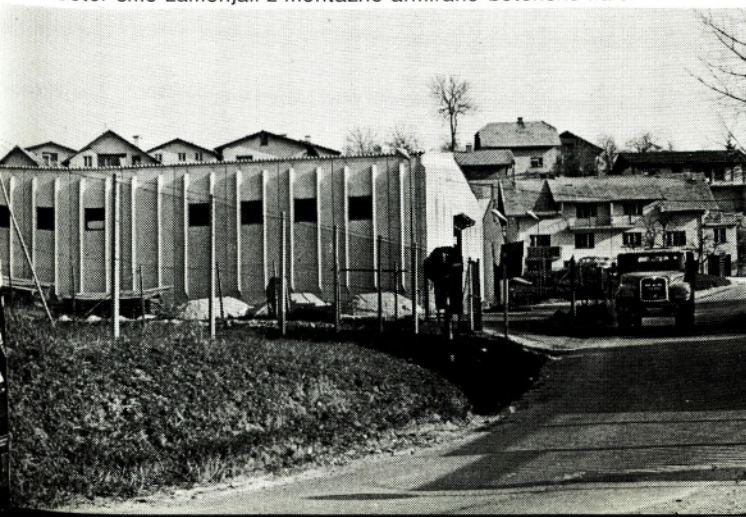

Izdelava temeljev za prizidek k predpredilnici leta 1985

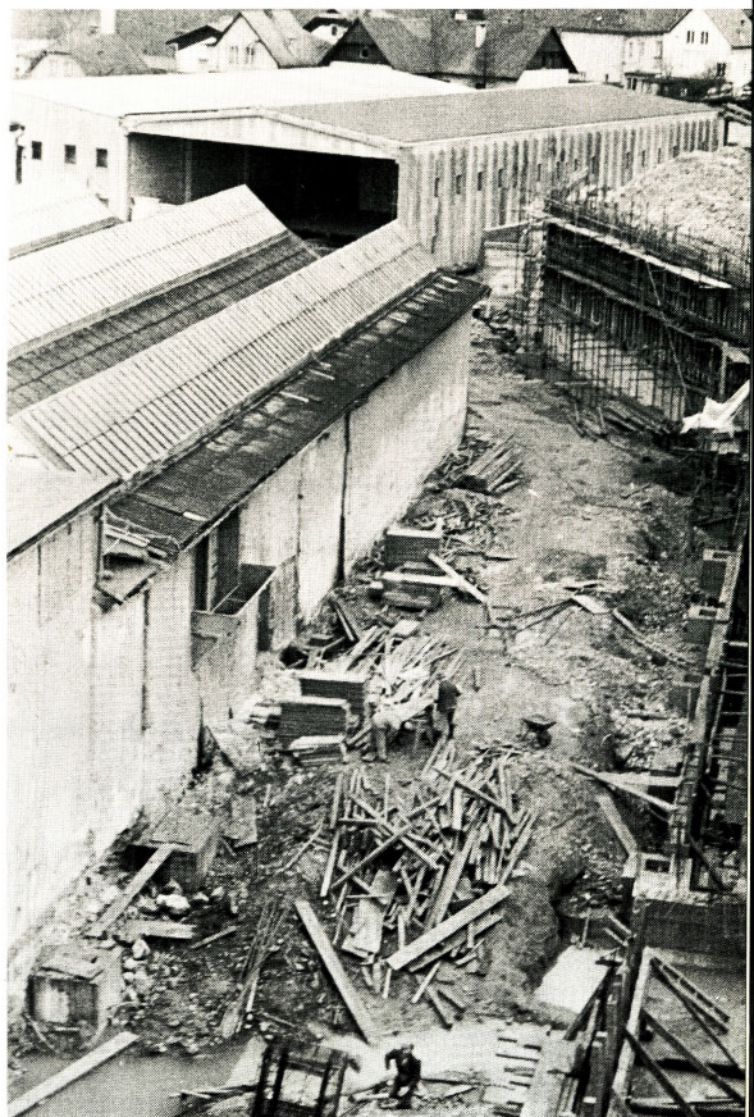

Pričetek gradnje novega skladišča

Šotor smo zamenjali z montažno armirano-betonsko halo

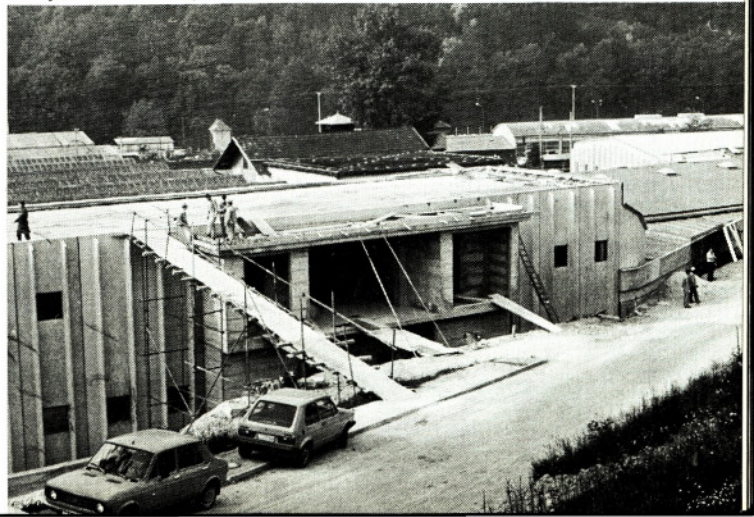

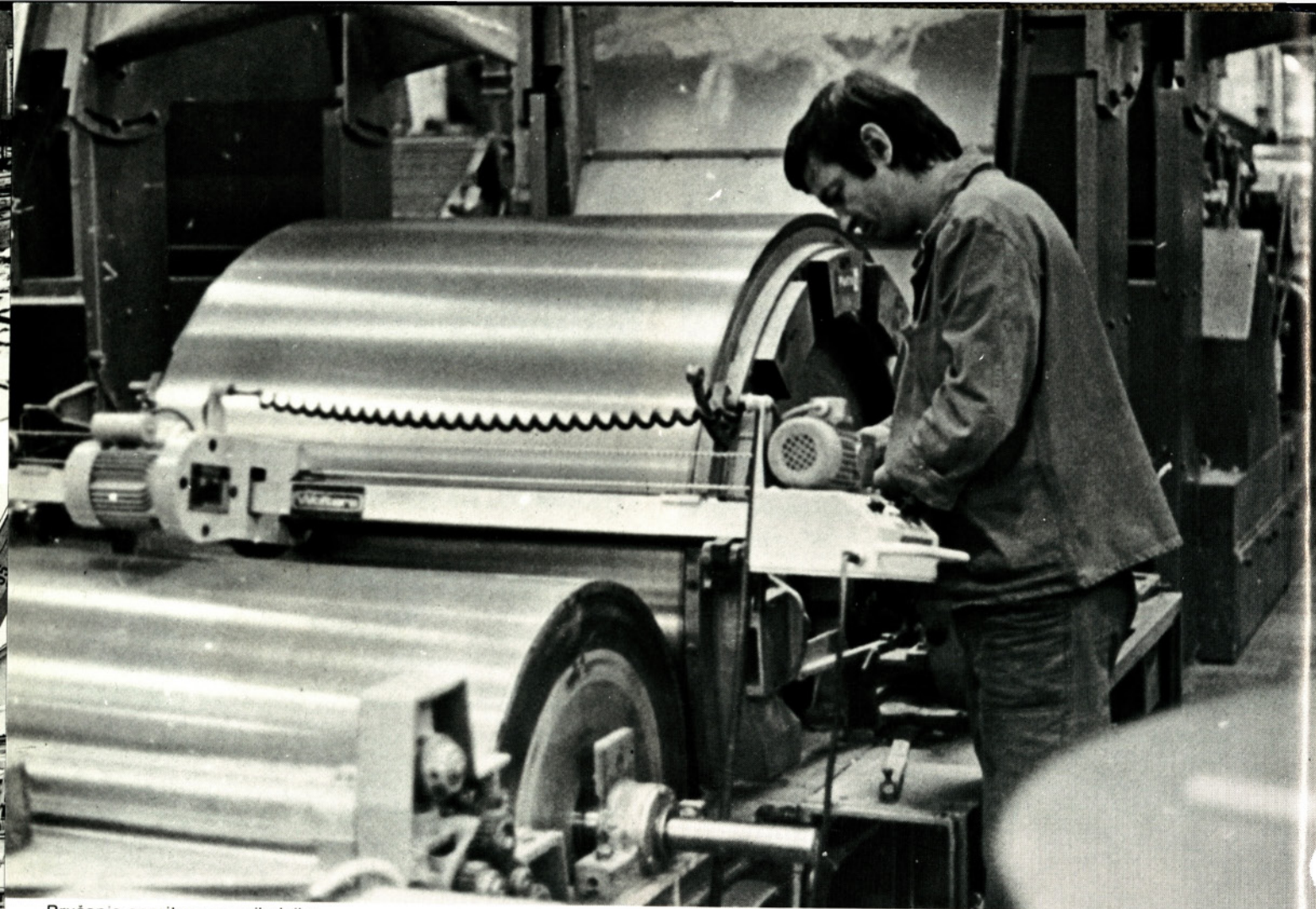
Gradnja prizidka k predilnici sintetike

Montaža hale za prizidek k predpredilnici

Zaključna dela na prizidku

Brušenje garniture na mikalniku

Delo v valjčkarni

Mojster v predpredilnici

vo in množični teror buržoazije proti komunizem in KPJ, začeli odločno ustanavljati svoje sindikalno gibanje.

Socialisti so med tem časom obnovili svojo sindikalno centralo GRSJ in ob pomoči policije prevzemali zaprte delavske domove, arhive in premoženje delavskih strokovnih organizacij.

Oktober 1925 sta se obe sindikalni centrali združili v Ujedinjeni radniški sindikalni savez Jugoslavije (URSSJ). Tako so nastali ursovi sindikati, ki jih je od znotraj osvojila partija in preko njih izvajala svojo politiko na sindikalnem področju.

Povečana aktivnost dela v razrednih sindikatih se je opazala sedaj tudi med komunisti. Zlasti po razširjeni seji CK oktobra 1933 so začeli komunisti pravilneje gledati na delo v

sindikatih. V sindikalno delo so se vključevali elastičneje kot prej v okviru revolucionarnih sindikalnih opozicij.¹⁸²

Dne 18. marca 1934 je bil v Ljubljani kongres Strokovne komisije za Slovenijo; na njem je 48 delegatov zastopalo 12.000 članov. Na kongresu je bil Franc Leskošek izvoljen za predsednika izvršnega odbora Strokovne komisije; že prej pa je bil izvoljen za tajnika pokrajinskega odbora SMRJ.¹⁸³ Na državni partijski konferenci v Ljubljani decembra 1934 so med drugim sklenili, da je treba popraviti napake iz preteklosti in da je mesto komunistov tudi v reformističnih sindikatih in da so glavna baza njihovega sindikalnega dela sindikati URSSJ kot najmočnejša delavska strokovna in razredna organizacija.¹⁸⁴

MEZDE IN MEZDNI SISTEMI

V tekstilni industriji so vedno bolj vpeljevali akordni sistem. Z akordnim sistemom so podjetniki silili delavstvo k nadurnemu delu.

Akordni sistem je bil vpeljan predvsem za nekvalificirane in priučene delavce, to pa so bile v tekstilni industriji predvsem ženske. Leta 1930 je bila kvalifikacijska in mezdna struktura naslednja.¹⁸⁵

Kvalifikacija	
Moški	Ženske
NK – 29 %, PK – 52 %, K – 19 %	NK – 16,6 %, PK – 83,4 %, K – 0 %

Mezdni sistem	
Moški	Ženske
časovna mezda 76,86 %, akordna mezda 23,14 %,	časovna mezda 28,87 %, akordna mezda 71,13 %

Kvalificiranih delavk ni bilo, prevladovale so polkvalificirane, to se pravi priučene, na katerih je slonela večina tekstilne proizvodnje; prav te so delale skoraj izključno na akord. Moški so imeli boljšo kvalifikacijsko strukturo in več kot tri četrt jih je delalo na časovno mezdo. Formalno ženska delovna sila

ni bila slabše plačana od moške, dejansko pa je bila, ker je bila nameščena na slabše plačanih delovnih mestih in ker je bila njena kvalifikacijska struktura tako neugodna. O kvalifikaciji delavcev je odločalo podjetje.

Mezde so naraščale do leta 1923, ko so znašale okrog 20 do 25 din na dan za ženske in 30 do 50 din za moške;¹⁸⁶ 70 % tekstilnega delavstva je v tridesetih letih prejelo 20 do 35,8 din na dan (520 do 930 din na mesec).¹⁸⁷

Tekstilna tovarna v Litiji je imela najbolj popolno vpeljan akordni sistem. Časovne mezde so dobivali v glavnem le mojstri, skladiščniki in stalno zaposleno pomožno osebje. Tekstilni delavci v pravem smislu besede so skoraj brez izjeme prejeli akordne mezde. Bilo je nad 80 raznih akordnih postavk (norm.)

Minimalni akordni zaslužki se v tridesetih letih niso veliko spreminjali in so znašali v predilnicah 3 do 3,25 din na uro za ženske in 4 do 4,25 din za moške ter v tkalnicah 2,50 do 3,50 din za ženske in 4, do 4,50 din za moške. Poprečne akordne mezde so v tridesetih letih znašale 3 do 4 din na uro (624 do 832 din na mesec).

MATERIALNI POLOŽAJ TEKSTILNEGA DELAVSTVA

Materialni položaj tekstilnega delavstva v Sloveniji bomo skušali prikazati s podatki o njihovih zasluških in izdatkih za življenjske potrebe. Tako bomo izračunali njihove realne mezde, ki so jim omogočale tak ali drugačen življenjski standard; ali so živeli v revščini, na stopnji eksistenčnega minimuma ali v primernem življenjskem standardu.

Življenjski standard je sicer poprečna raven celotnih življenjskih, delovnih in družbenih razmer določenega kraja in časa, vendar zanj ni absolutnih meril, ker se s stopnjami družbenega razvoja spreminjajo tudi potrebe ljudi in z njimi merila potreb, katerih zadovoljitev tvori vsebino življenjskega standarda. Mi pa bomo skušali prikazati samo nivo eksistenčnega minimuma in ugotoviti stroške za njegovo zadovoljevanje s predpostavko, da se merila za eksistenčni minimum v teh letih niso spremenila. Uporabili bomo podatke in statistike inšpekcije dela in delavske zbornice v Ljubljani.

Višina stroškov eksistenčnega minimuma je bila odvisna od cen potrošnih dobrin, njegovo zadovoljevanje pa še od višine delavskih mesečnih zaslužkov. Čim višji so bili delavski mesečni zaslužki in čim nižje so bile cene potrošnih dobrin za zadovoljevanje potreb eksistenčnega minimuma, tem višje so bile delavske realne mezde.

Tako je delavska zbornica v Ljubljani za leto 1934 izračunala stroške eksistenčnega minimuma za enega delavca v znesku 691

din na mesec, za štiričlansko delavsko družino pa 1668 din na mesec. Pri tem je računala izdatke za hrano 223 din na mesec, za stanovanje 300 din, za kurjavo in razsvetljavo 64 din in za obleko 104 din na mesec za posameznike; za družino pa: 669 din za hrano, 600 din za stanovanje, 128 din za kurjavo in razsvetljavo in 270 din na mesec za obleko.¹⁸⁸

Najbolj neugodno razmerje stroškov za prehrano in zaslužkov je bilo leta 1921 in v letih od 1933 do 1934, najugodnejše pa v letih od 1925 do 1932.

V nobenem razdobju poprečni mesečni zaslužki niso zadoščali za pokrivanje vseh življenjskih stroškov navedenega eksistenčnega minimuma. Podrobnejša struktura, ki se v obravnavanih letih ni bistveno menjala, pa je bila takale: 54 % delavcev s svojimi zasluški ni moglo pokrivati niti stroškov svojega življenjskega minimuma in so živeli v revščini; 12 % delavcev je bilo na nivoju eksistenčnega minimuma, 34 % delavcev si je s svojimi zasluški lahko omogočilo nekoliko boljši življenjski standard, če jim ni bilo treba vzdrževati družine. Okrog 10 % delavcev s svojimi zasluški ni moglo pokrivati niti izdatkov za svojo prehrano po eksistenčnem minimumu. Eksistenčnega minimuma štiričlanske delavske družine pa delavci v Sloveniji z enim zaslužkom niso mogli zadovoljivo pokrivati. V takem primeru so si morali prikrajševati pri hrani, obleki in stanovanju in so živeli v revščini.

MEZDNA IN STAVKOVNA GIBANJA TER POLOŽAJ TEKSTILNIH DELAVCEV OD LETA 1919 DO KOLEKTIVNE POGODBE LETA 1935

V prvih letih po vojni, ko je bilo delavsko gibanje v Sloveniji najbolj razgibano in revolucionarno usmerjeno, tekstilno delavstvo še ni sodelovalo s svojimi meznimi in stavkovnimi akcijami, ker še ni bilo redno zaposleno, pač pa se je delno vključevalo v splošne politične akcije v delavskem gibanju.

Tekstilna industrija v Sloveniji, to se pravi tekstilna tovarna v Trziču in Mautnerjevi tovarni v Litiji in Preboldu, je začela obratovati

še le v letu 1920; drugih večjih tekstilnih tovarn do leta 1921 še ni bilo.

Leta 1921 je pa že tudi tekstilno delavstvo nastopalo s svojimi akcijami. Delovne razmere so bile slabe v vseh treh tovarnah, ki so obnovile obratovanje po štiriletnem mirovanju. Higijenske naprave so bile neprimerne, varnostne naprave pomanjkljive, podjetja so kršila osemurni delavnik in stalno zahtevala podaljševanje delovnega časa, podjetniki ni-

so hoteli priznavati delavskih zaupnikov. Materialni položaj delavstva je bil zelo težak, ker so cene življenjskih potrebščin stalno rasle, mezde pa so bile nizke in podjetniki so se stalno upirali njihovem zviševanju. Take razmere so pripeljale do več mezdnih gibanj leta 1921, ki so se končala tudi s stavko.¹⁸⁹

Že v začetku leta 1921 se je začelo mezdno gibanje v tekstilni tovarni v Litiji. Vodila ga je Narodna strokovna zveza in ni uspelo.¹⁹⁰ Dne 8. marca 1921 je bila sklenjena kolektivna pogodba, ki je urejala delovne razmere in plače samo za mojstre in uradnike. V splošnem delu kolektivne pogodbe je bilo določeno, da traja delovni čas 8 ur in pol, ob sobotah pa le dopoldne. Nadurno delo (nad 48 ur na teden) je moralo biti plačano ob delavnikih s 50-odstotnim poviškom, delo ob nedeljah in praznikih pa s 100-odstotnim poviškom. Za mojstre in uradnike je določala pogodba premijo po 1 K od 100 metrov izdelanega blaga, vsako leto po dve dobri delovni obkleki, ob smrti uslužbencev, ki so delali v tovarni več kot 10 let, je moralo podjetje izplačati svojem trimesečno plačo z dokladami. Dopust so lahko izkoristili v času od 1. maja do 31. oktobra. Če kdo ne bi mogel izkoristiti dopusta, je imel pravico do nadomestila v višini cele plače. Uživanci te kolektivne pogodbe so imeli pravico do brezplačnega stanovanja, kurjave in razsvetljave. Podjetje je moralo plačevati celo premijo za pokojninsko in bolniško zavarovanje uradnikom (za delavce pa je že zakon

določal, da plačujejo prispevke za socialno zavarovanje pol delavci pol delodajalci). Ob novem letu je moralo podjetje izplačati trinajsto plačo z vsemi dokladami. V tarifnem delu so bile določene plače za mojstre po 1300 do 1700 K in za uradnike po 1900 do 2100 K na mesec.¹⁹¹

Leta 1922 je bilo v vseh treh tekstilnih tovarnah 6 mezdnih gibanj, ki so se končala z delnim uspehom. Borilo se je 1229 delavcev. Mezde so se povišale takole: v tekstilni tovarni Tržič 19. aprila 1922 za 30 %, pozneje še za 22,5 % v preridnici v Litiji 1. februarja 1922 za 20 %, 26. maja za 22 % in 19. avgusta za 40 odstotkov; v tekstilni tovarni v Preboldu 22. februarja 1922 za 15 %, 13. junija za 12 % in 30. septembra za 23 %.¹⁹²

V Litiji je leta 1922 Narodna strokovna zveza vodila boj za zvišanje mezd. Borila se je tudi proti grožnjam ravnateljstva tovarne, da bo reduciralo delavstvo ali celo zaprlo obrat. To se je 4. junija 1922 tudi zgodilo in tovarna je za nekaj časa res ustavila obratovanje.

V letih 1923 do 1930 v tekstilni industriji ni bilo večjih mezdnih gibanj in stavk. Delovne razmere in mezde sicer niso bile dobre in urejene, a tekstilno delavstvo je bilo neorganizirano in je pasivno prenašalo težave. Delavske strokovne organizacije v tekstilnih tovarnah so zelo slabo delale ali pa so sploh prenehale, tako da je bilo treba ponovno ustanovljati podružnice.

POSKUS STAVKE LETA 1923 IN ZATIRANJE NAPREDNEGA DELAVSKEGA GIBANJA V LITIJ

Delavci so uživali poseben popust pri konzumu, stanovanju, kurjavi in pri podobnem. Delavci so v tovarniškem konzumu kupili prav vse za nizko ceno, za tovarniške nabavne cene.

Mautner je izračunal natančno tabelo minimalnih življenjskih stroškov in jo stalno vodil ter dopolnjeval. Po svojih možnostih je zviševal življenjsko raven svojih delavcev s tem, da jim je višal plače ali pa dajal ugodnosti pri nakupu v konzumu. Tu si je delavec lahko kupil prav vse za minimalno ceno. Mautner je dobro vedel, kaj vse je treba delavcem, da bodo zadovoljni in zmožni uspešno delati;

predvsem to. Hotel je imeti močne in zdrave delavce v tovarni, zato je gradil delavsko kolonijo in vzdrževal delavski konzum. Ves sistem diriganega eksistenčnega minimuma je pri Mautnerju odlično deloval, najbolje pa ravno v Litiji, zato tu od leta 1923 ni bilo nobenih večjih stavk ali drugih aktivnih znakov borbe za delavske pravice. Leta 1923 je bil zadnji štrajk. Iz tega leta so znani sodni procesi proti žaljivkam, ki so nastopale proti stavkokazom. Prav tako so bili leta 1923 in 1924 pri Sreškem sodišču v Litiji večji procesi proti komunističnim propagatorjem, oziroma proti propagatorjem komunizma.

Na sodnem procesu pri Srezkem sodišču v Litiji je bil leta 1923 obtožen komunistične propagande Franc Klopčič.

Vse finančne posle Mautnerjevega koncerna je vodil Bodencreditanstalt na Dunaju, ta pa je proti koncu leta 1922 doživel polom. Tako je tudi precejšen del Mautnerjevih kreditov in plačilnih sredstev zamrznil in firma je zašla v finančne težave, ki so se pokazale tudi v Litiji. Kapitalisti so del tega bremena naložili tudi na ramena delavcev in niso več izplačevali vseh zaslužkov. To je delavce v povojni dobi, ko so cene hitro rasle, zelo prizadelo.

Predilci v tem času še niso bili organizirani niti strokovno niti politično, bili pa so pod vplivom svetovnih dogodkov revolucionarno razpoloženi in so spontano pričeli s štrajkom. Sedaj so se pokazale vse slabe strani neorganiziranih delavcev, kajti stavki niso sledili vsi. Ker v Litiji ni bilo nobene delavske organizacije, ki bi stavko temeljito pripravila in organizirala, se je vodstvu predilnice posrečilo, da so mogli najeti dovolj stavkokazov in tako štrajk razbiti. Ogorčeni delavci so skušali s silo onemogočiti delo stavkokazov, a brez uspeha.

Poizkus prvega štrajka litijskih tekstilcev se je končal leta 1923 na dveh sodnih procesih pri Srezkem sodišču v Litiji. Obtožnica proti glavni obtoženki Reklavc Julijani in soobtoženkam Reklavc Frančiški in Koci Antoniji, je navajala žalitev stavkokazov kot nevarno politično in kaznivo dejanje.

Za ta prekršek je obtožnica zahtevala strogo kazen, da se kaj takega v bodoče ne bi več ponovilo.

V istem času je bil še en podoben proces proti Stušek Mariji in Bukovšek Frančiški.

Žal so vsi ti napori v borbi za delavske pravice propadli.

Naslednje leto je bil pred sodiščem v Litiji večji proces proti Fain Ludviku, Odlazek Francu, Šober Francu, Javoršek Ivanu, Marn Jošku in Ravnikar Ivanu. Vsi so bili obtoženi propagande komunizma. Leta 1925 je bil pred litijskim sodiščem Kokalj Viktor z obtožnico, da je posedoval komunistične tiskovine.¹⁹³

Ti začetki delavskega gibanja so spodbudili vodstvo tovarne in njene lastnike, da so začeli razmišljati o nevarnosti, ki bi jo lahko predstavljalo revolucionarno delavstvo v Litiji. Zato so pričeli s taktiko razbijanja enotnosti delavstva, vrinili so mednje dobro plačane mojstre, ki so bili materialno odvisni od tujih

strokovnjakov. Ti tuji strokovnjaki so bili obenem najhujši priganjači dela in rušilci delavske sloge. Na svojo stran so skušali dobiti mojstre in nekatere delavske zaupnike. Mojstri so itak bili samo tisti, ki so bili upravi po godu. Na ta način je zrastle v Litiji delavska aristokracija, ki je bila največja cokla za uspešen razvoj delavskega gibanja. Poleg tega je Litija še v taki legi, ki je zaprta za širši vpliv iz delavskih središč. V Litiji pa pravega proletariata ni bilo veliko, kolikor so ga dali rudnik svinca, topilnica svinca in predilnica. Večina delavcev ni bila pravi proletarijat, ki bi bil vezan le na dnevni zaslužek. Okolica je kmečka, ki je v delavcih videla ljudi z dobrimi plačami in jih blagrovala. Kmečka okolica je na delavstvo negativno vplivala. Vse delavsko gibanje bi se v Litijski predilnici odvijalo drugače, če bi njeno delavstvo živelo pod takim vplivom in v takih okoliščinah kot npr. v Kranju, Mariboru ali pa recimo v Škofji Loki, ki je bil tudi manjši kraj, a je imel zelo revolucionarno delavstvo; seveda je kranjski proletarijat nanj neprimerno bolj vplival kot recimo trboveljski ali sploh revirski na Litijo.

Vse te okoliščine je Mautner zelo dobro ocenil in nevarnosti ni podcenjeval. Zdelo se mu je, da je boljše, če deli delavcem drobtinice od svojih velikih dobičkov že v začetku in uspava delavce, ker je znano, da siti delavci niso borbeni in revolucionarni, če nanje ne vpliva močan subjektivni faktor in če nimajo močne družbene zavesti. Zato je leta 1924 Mautner sestavil listo življenjskih stroškov in uvedel plačevanje draginjskega dodatka ter ustanovil tovarniški konzum. Tako je Mautner na več načinov istočasno zaviral razvoj delavskega gibanja, s terorjem, z močno skupino tujcev, predvsem Nemcev in Čehov, ki so absolutno delali za upravo in so imeli pod oblastjo mojstre, oz. so nanje izvajali pritisk, da so delali po njihovi želji, ustvarili so delavsko aristokracijo in delili delavcem omamljive drobtinice materialnih dobrin. Ta politika se je Mautnerju bogato izplačala. Tovarna je redno nemoteno delala in v času velike tekstilne stavke Slovenije leta 1936, ko večina tovarn ni delala, je lahko ustvarjala velike dobičke.

Da je vodstvo litijske predilnice izvajalo s stališča kapitalistov pravilno politiko in da je na delavstvo negativno vplivala okolica brez proletariata, je dokaz revolucionarni nastop delavcev v Preboldu 1936. leta. Mautner ni vodil povsod enake politike. V Litiji je imel več delavcev kot v Preboldu, zato se je za to bolj

bal je temu posvečal več pažnje. Leta 1935 se ni upiral sklenitvi kolektivne pogodbe. Gjaja, komercialni direktor predilnice, je bil sicer nekaj časa nepristopen za nekatere važnejše delavske zahteve in je celo zapustil pogajanja. Ko pa je vodstvo tovarne videlo poskus enotnega delavskega nastopa, saj so se ob tej priliki združile v skupnem nasto-

pu vse tri strokovne zveze tj. rdeča, bela in plava, je skušala uprava tovarne ta nastop paralizirati pred še nevarnejšimi zahtevami in akcijami s tem, da je delavcem pri prvih zahtevah enostavno v vsem ugodila. Delavstvo je bilo s tem omamljeno in se ni več brigalo za nadaljnji razvoj delavskega gibanja, niti njihovo vodstvo ne.

TUDI S POMOČJO LITIJSKEGA KULTURBUNDA SO ZAVIRALI RAZVOJ DELAVSKEGA GIBANJA V PREDILNICI

Kulturbund je bila organizacija Nemcev, živečih v Jugoslaviji. Naloga tega društva je bila čuvanje in izvrševanje manjšinskih določb iz pariških mirovnihih pogodb, sodelovanje na kongresih evropskih narodnih manjšin ter kulturno in gospodarsko krepiti nemško narodno zavest, skratka krepiti nemštvo v Jugoslaviji.

V Sloveniji je bilo leta 1931 28.990 Nemcev (2,5 % prebivalcev), v Litiji jih je živelo 117, so pa tvorili važno gospodarsko skupino.¹⁹⁴

Organizirani so bili prvotno v Švabsko-nemški kulturni zvezi s sedežem v Vojvodini, po letu 1930, pa so imeli svoj center v Gradcu. Ker je šlo delovanje tega društva preko prvotnega programa, je bil kulturbund večkrat oblastno prepovedan. Takrat je obstajal v ilegali. Po letu 1935 je postalo vodilno geslo društva »Ein Volk – ein Führer!« Imel je več svojih odsekov, kjer je bila mladina polvojaško organizirana. Po letu 1939, ko je bil kulturbund na pritisk nemških oblasti zopet dovoljen, je bilo njegovo delovanje usmerjeno v pomoč Reichu, organiziranje pete kolone in pripravljanje za sprejem oblasti.

Kulturbund je bil organiziran po celicah. Osnovna organizacija se je imenovala »hau-fen«. Več teh je sestavljalo »blok«, bloki pa »Ortsgruppe«.

Skupine kulturbunda in članov NSDAP (National-socialistische Deutsche Arbeiter Partei), ki je bila v inozemstvu, v Nemčiji, so lahko živele le v tistih krajih, kjer so bili večji industrijski centri z nemškimi ali do nacistov prijateljsko razpoloženimi lastniki. Ti kulturbundovci in člani nacionalsocialistične stranke v Nemčiji so bili zaposleni v teh gospodarskih podjetjih pod krinko tehničnih strokovnjakov in specialistov.

Delovanje Nemcev je šlo v dveh smereh. Delo v kulturbundu in delo v nemški nacionalistični stranki (NSDAP). V »Deutsche Hilfsverein« so bili Nemci samo iz Reicha, medtem ko je Švabsko-nemška kulturna zveza (Kulturbund) zajemal tudi »folksdojčerje.«¹⁹⁵

Organizacije kulturbunda in njegovo delovanje v litijski predilnici moramo obravnavati v zvezi z Mautnerjevim koncernom. Dejstvo je, da so bili lastniki večine kapitala tujci. Oboji, domači lastniki in tujci, pa so se bali delavskega gibanja, zato so ga vsak po svoje skušali zavirati. Domači kapitalisti so organizirali Narodno strokovno zvezo, v katero so zajeli upravno osebje, uradništvo in včasih kakega predstavnika delavske aristokracije, ki se je tudi v Litiji že začela pojavljati; večjega števila delavcev v svoje vrste niso pritegnili. Pač pa so na delavstvo drugače vplivali. Vnašali so zmedo v njihove vrste pri pogajanjih. Sicer pa je ta strokovna organizacija nalletela na slab odziv, ker se je izkazala za privesek režimske stranke.

Tuji lastniki, tj. nemški kapital, ki je v tem času že izpodrinil češkega, pa je organiziral za zaščito svojih koristi kulturbund.

Če raziskujemo čas, v katerem so bile organizirane prve celice kulturbunda v Mautnerjevih tovarnah, tj. v Preboldu in v Litiji, pridemo do zaključka, da to sovпада s časom, ko je v delniški družbi prevladal nemški kapital nad češkim. To je bilo v letih 1934 in 1935, kot smo ugotovili na koncu poglavja o upravi in zasedbi kapitala od 1933 do 1940.

Kulturbund naj bi sledil svojim obćim ciljem, slavil Hitlerja in Tretji Rajh ter pripravljat tla za peto kolono. Navzven se je kulturbund kril pod nedolžno organizacijo za združevanje vseh Nemcev v Jugoslaviji, ki naj bi pazila,

da bi se izvajale vse določbe o nemški manjšini. Večji pomen pa je imela celica kulturbunda, katere center je bil v litijski predilnici, kot sredstvo za razbijanje delavske enotnosti, borbenosti in naprednega delavskega gibanja.

Celico kulturbunda so sestavljali tuji tehnični strokovnjaki v litijski predilnici pod vodstvom ravnatelja Dontha in Windischgrätzovega nadlogarja Puschmanna. Ortsgruppenleiter kulturbunda v Litiji je bil Donth, ki je leta 1942 postal član NSDAP.¹⁹⁶ Ti ljudje so znali s spretno podtalno politiko onemogočiti vsako večjo delavsko akcijo. S tem se še ne trdi, da je bilo delavsko vodstvo nenap-

redno ali neborbeno in neaktivno. Prav nasprotno. Te okoliščine so zelo ovirale politično delo, ker je imel kulturbund oporo v upravi predilnice in je mogel, če je bilo treba, intervenirati proti delavskim akcijam tudi z občutnimi materialnimi ugodnostmi. Ker je imel Kulturbund dobro razvito mrežo špijonaže in obveščanja, je vedel kdaj grozi od delavstva resna nevarnost in takrat jim je Donth samo vedno v vsem ustregel in s tem razorožil vodstvo delavskega gibanja. Zato se ne smemo čuditi, da v Litiji ni bilo solidarnostnega štrajka ob tekstilni stavki Slovenije leta 1936 ali kdaj pozneje. Res je tudi, da je litijski delavec živel v boljših ekonomskih pogojih.

SINDIKALNE ORGANIZACIJE IN DELAVSKI ZAUPNIKI

V litijski predilnici velik del delavstva ni bil sindikalno organiziran. Strokovno organiziranega je bilo komaj polovica delavstva. Najmočnejši vpliv in absolutno večino je imela Splošna delavska strokovna zveza iz socialističnih ursovih sindikatov. Ker je bila ta strokovna (sindikalna) organizacija na razredni osnovi, so jo imenovali tudi rdeča. Veliko šibkejša je bila liberalna Narodna strokovna zveza, ki je imela člane samo iz vrst uprave in nameščencev. Krščanskosocialistična Jugoslovanska strokovna zveza je imela v litijski predilnici najmanj članov; tudi ustanovljena je bila najpozneje. Po številu članstva v posameznih strokovnih organizacijah je bila njihova moč v razmerju 5 : 2 : 1 za socialistično Splošno delavsko strokovno zvezo, za liberalno Narodno strokovno zvezo in krščanskosocialistično Jugoslovansko strokovno zvezo. Tako razmerje moči pa ni bilo vseč, ne upravi podjetja, ne oblastem v Litiji. Delavski zaupniki, organizatorji delavskega gibanja in napredni delavci, ki so se borili za koristi delavstva, so bili preganjani in pri srezkih oblasteh v Litiji so bili označeni kot komunisti, čeprav vsi to niso bili in kot take jih je oblast policijsko in sodno preganjala.

Jugoslovanska strokovna zveza je bila ustanovljena na občnem zboru, ki je bil pri Frankotu 3. februarja 1934. Že v začetku januarja so sestavili pravila strokovne organizacije tekstilnega delavstva JSZ v Litiji in so bila potrjena 20. januarja 1934. Odbor kra-

jevne organizacije Jugoslovanske strokovne zveze v Litiji je bil naslednji: za predsednika je bil izvoljen Langus iz Laškega, za podpredsednika Franc Primožič, za tajnika Jože Lenaršič, za blagajnika Marija Žič, v odboru pa so bili še Viktor Razboršek, Feliks Zaplata in Viktor Žagar. Litijska JSZ je imela 47 članov, a niso bili vsi aktivni.

V socialistični Strokovni komisiji in liberalni Narodni strokovni zvezi so bili litijski delavci organizirani že prej.

Sindikalne organizacije v litijski predilnici so pomerile svoje moči ob volitvah delavskih zaupnikov. Na volitvah 24. januarja 1934 sta nastopili samo še dve sindikalni organizaciji, socialistična Splošna delavska strokovna zveza iz sestava Strokovne komisije (ursovi sindikati) in liberalna Narodna strokovna zveza. Ker krščanski socialisti takrat še niso imeli svoje strokovne (sindikalne) organizacije, so na volitvah sodelovali s Splošno delavsko strokovno zvezo, ki je zmagala z veliko večino in dobila šest mandatov od osmih. To upravi in litijskim oblastem ni bilo vseč in zbalili so se enotne moči naprednega delavskega gibanja in velikega vpliva razrednega sindikalnega gibanja. Zato so si na vse načine prizadevali, kako bi razbili delavsko enotnost v tovarni in s tem oslabili moč delavskega gibanja. Narodne strokovne zveze se niso bali, ker je imela članstvo in pristaše samo med nameščenci, na delavstvo pa ni imela nobenega vpliva.

BOJ ZA KOLEKTIVNO POGODBO

V letih svetovne gospodarske krize so pričeli v tovarni izvajati racionalizacijo proizvodnje. Stroje so smotrneje razmeščali v sistem, ki ga je zahteval takratni proces dela. Prej so bili stroji razvrščeni brez pravega sistema, kakor so pač prihajali v tovarno in kjer se je našel prostor zanje. Izračunali so proizvodne stroške in določili nove norme. Na podlagi tega so leta 1929 uvedli najpopolnejši sistem akordnih mezd. Osnovna urna meza je bila 4 din za predice in 5 din za predilce. Akordne mezde so delavci lahko presegali do 20 %, če pa bi jih presegli za več, bi akordne norme ponovno proučili in jih po potrebi zvišali.

Na ta način so dosegli, da so se proizvodni stroški tako zmanjšali, da so mogli konkurirati z vsako najmodernejšo predilnico. V litijski predilnici so na starih strojih izdelali boljše prejo in z nižjimi stroški, kot na primer pri Hutterju v Mariboru na najmodernejših strojih. Racionalizacijo proizvodnje in novo organizacijo dela so izdelali domači strokovnjaki, ki so se izšolali v tujini, potem pa v Mautnerjevih tovarnah izpopolnili. Pred uvajanjem racionalizacije so bili na tečaju v Pottendorfu v Avstriji v najmodernejši Mautnerjevi tovarni, kjer so jih uvajali ameriški strokovnjaki. V Ameriki so namreč porabili le 13 delovnih ur za proizvodnjo 100 kg bombažne preje, medtem ko je bilo evropsko poprečje 22 ur, jugoslovansko pa 42. Ali drugačna primerjava storilnosti: V Ameriki je prišlo 1000 vreten na 2,4 delavca, v Evropi na 4,2 v Jugoslaviji pa na 7,2. V litijski predilnici je bilo stanje nekoliko boljše in je bila storilnost daleč nad jugoslovanskim poprečjem. Dosegli so celo tolikšen uspeh, da so bili proizvodni stroški v litijski predilnici nižji kot v Pottendorfu.

Uvajanje tako ostrih akordnih mezd pa je naletelo na odpor. Uprava podjetja je stremela samo za tem, kako bi čimbolj znižala proizvodne stroške, da bi tako zvišala delež dobička. Zato je postavljala zelo visoke norme, tako visoke, da jih delavci niso mogli vedno

dosegati, predvsem pa jih niso mogli presegati in si tako vsaj malo izboljšati mezde. Prišlo je do mnogih sporov in mezdnih gibanj.

Dne 9. avgusta 1933 so sprejeli v litijski predilnici protokol o mezdah, pet dni kasneje pa sklenili mezdni sporazum. Sklenila sta ga uprava podjetja in vodstvo predilnice v Litiji z delavskimi zaupniki. Ta mezdni sporazum se pa ni izvajal, prišlo je do mnogih sporov, kjer so morali posredovati delavski zaupniki. Vodstvo predilnice tudi ni spoštovalo zakona o zavarovanju delavcev.

Dne 20. julija 1934 je bila z vodstvom predilnice razprava, ki je bila sklicana na prošnjo Splošne delavske strokovne zveze in delavske zbornice. Pri razpravi so sodelovali Jože Golmajer, Jakomin in obratni delavski zaupniki predilnice. Zaradi neorganiziranosti tekstilnega delavstva in gospodarske krize se je tudi položaj delavstva v Litiji poslabšal. Predilnica je neredno obratovala. V prejšnjem letu so delavstvu poleg daljših brezplačnih dopustov znižali tudi plače. Zato so razpravljali sedaj z upravo podjetja o nepravilnem ravnanju, o plačah, o odškodnini zaradi nerednega dela, o pravilnem tolmačenju obrtnega zakona in o pošiljanju delavcev na dopuste, če ni bilo dovolj dela, če pa ga je bilo dovolj, je sledilo samovoljno podaljševanje delovnega časa in podobno. Sporazumeli so se, da bo uprava izdelala nov delovni red, ki bo vse te stvari uredil in ga izročila v razpravo zaupniškemu odboru in strokovni organizaciji. Podjetje je izjavilo, da bo moralo še nadalje izvajati redukcijo in da bodo delali nekateri oddelki le po dva do tri dni na teden. Pri teh razpravah se je pokazal poskus enotnega nastopa krščanskosocialistične Jugoslovanske strokovne zveze in socialistične Splošne delavske strokovne zveze. Vendar je bil to šele poskus, ki pa ga je hotela liberalna Narodna strokovna zveza že v kali zadušiti in je zaradi tega zelo napadala obe organizaciji.

V Litiji, dne *26. junija* 1935.

Za organizacije:

Za podjetje:

Jugoslovanske tekstilne tovarne Mautner d. d.

Predilnica LITJA

[Signatures]

Za delavsko zbornico:

Delavski zaupniki:

Boštjan Mitja Fovng

Vicki Vokty

Sturizic Ivan

Franci Kerkar

Boštjan Vukobrat

Karlovsk Viki

Gyrene Jipkoo

Janez Valjic

Zadnja stran kolektivne pogodbe delavcev litijske predilnice, sklenjene z upravo Jugoslovanskih tekstilnih tovarnic Mautner, dne 26. junija 1935 s podpisi uprave podjetja, delavskih sindikalnih organizacij, delavske zbornice in obratnih delavskih zaupnikov

JUGOSLOVANSKE TEKSTILNE TVORNICE MAUTNER, D. D.

Sa podpisovanje so upravičeni: Opunomočeni potpisivati se jesu: Zeichnungsberechtigt sind:

Upravni svet: Upravni savjet:

Verwaltung:

Preddsednik
Predsjednik
Präsident
Podpredsednik
Podpredsjednik
Vize-Präsidenten
Upravni svetniki
Upravni savjetnici
Verwaltungs-Räte

Izidor Mautner
Aljozij Tykác
Artur Kuffler
Benzion Bully
Jindřich Belohříbek
Ivan Kribar
Štefan Mautner
Dr. Fran Pavlin
Richard Schwingler
Rudolf Steiner
Dr. Fran Šupanc

Prokuristi: Prokuristen:

Richard Stuckart
Louis Preiss
Julij Sadnik
Moric Hornfeld
Richard Wessely

[Handwritten signatures of the board members and procurators, including Mautner, Tykác, Kuffler, Bully, Belohříbek, Kribar, Mautner, Pavlin, Schwingler, Steiner, Šupanc, Stuckart, Preiss, Sadnik, Hornfeld, and Wessely.]

[Handwritten mark, possibly a signature or initials.]

Podpisi članov upravnega sveta in prokuristov delniške družbe Jugoslovanskih tekstilnih tvornic Mautner

KOLEKTIVNA POGODBA 26. JUNIJA 1935

Litijski predilci so si med prvimi podjetji priporili razmeroma ugodno kolektivno pogodbo. Delavsko gibanje za sklenitev kolektivne pogodbe se je začelo že januarja 1935 in je trajalo več kot pol leta.

Dne 2. julija 1935 se je končalo mezdno gibanje v Jugoslovanskih tekstilnih tvornicah Mautner, d. d., v Litiji, ki se je bilo začelo že januarja istega leta. Delavstvo je zahtevalo kolektivno pogodbo. Tovarna je takrat zaposlovala 550 delavcev.¹⁹⁷

Delavski zaupniki in predstavniki vseh treh strokovnih organizacij so se sestali na skupni seji, da bi pripravili predlog za kolektivno pogodbo. Priprave so trajale približno mesec dni.

26. junija 1935 so imeli skupen sestanek z vodstvom in upravo predilnice. Poleg delavskih zaupnikov je bil prisoten tudi Golmajer kot predstavnik delavske zbornice v Ljubljani. Koristi tovarne je zastopal Gjaja, komercialni direktor. Pogajanja so trajala ves dan. Proti večeru je prišlo do spora. Niso se mogli zediniti za akorde. Zaupniki so zahtevali, da se mora delavcu garantirati urna mezda, če delavec ne more doseči akordne norme, pa za to ni sam kriv. Akordov ni bilo lahko presegati, zelo pogosto jih niso mogli niti dosežati, zato so tudi zahtevali pogodbo, ki bi to vprašanje rešila in garantirala določeni zaslužek. Predilnica ni hotela pristati na te zahteve in Gjaja je zapustil pogajanja. Nato so odšli tudi delavci in Golmajer. Pozneje je Gjaja ponovno poklical delavce in pristal na vse zahteve. Podpisal je vse točke pogodbe. Kolektivna pogodba, ki je bila sklenjena med Jugoslovansko tekstilno tvornico Mautner, d. d., v Litiji kot delodajalcem na eni strani ter Splošno delavsko strokovno zvezo Jugoslavije, Jugoslovansko strokovno zvezo in predstavniki v predilnici v Litiji zaposlenega delavstva na drugi strani, je bila podpisana 26. junija 1935. To je bila prva kolektivna pogodba, ki je bila sklenjena v tekstilni industriji pri nas. Kolektivna pogodba je bila sklenjena po veljavnih zakonih in je bila veljavna za vse, ki so bili na dan podpisa zaposleni v podjetju, in za tisto delavstvo, ki bi bilo pozneje sprejeto na delo, dokler je bila pogodba v veljavi.¹⁹⁸

Pogodba je stopila v veljavo, ko so jo podpisali predstavniki podjetja in delavskih organizacij, ki so jo predložile. Odpovedalo bi jo lahko podjetje ali pa obe podpisani organiza-

ciji. Če bi ena ali druga organizacija med tem časom prenehala obstajati, odpove pogodbo samo še obstoječa. Odpovedni čas je vsakega prvega v mesecu, odpovedni rok pa je trajal tri mesece.

Kolektivna pogodba je imela 11 poglavij: I. mezdni sistem, II. plače, III. delo v akordu, IV. izplačevanje zaslužkov in odtegljaji, V. delovni čas, nadurno delo in prazniki, VI. odškodnine zaradi bolezni in zadržkov pri delu, VII. sprejemanje in odpuščanje delavstva, VIII. naturalne dajatve, IX. delavski obratni zaupniki, X. splošna določila, XI. veljavnost in odpoved pogodbe.

I. Mezdni sistem

Kolektivna pogodba je določala, da se delo plačuje na uro ali po akordu, vendar samo eno, oba načina se nista mogla mešati ali uporabljati sočasno. Akordne mezde so začeli uvajati leta 1929, ko so natančno in s poskusi preverili vse norme. Akordne osnove so bile razmeroma visoke, vendar realne. Mogle so se dosegati, vendar bolj težko presegati. Včasih jih delavci niso dosegali, zlasti če so bili manj sposobni in spretni ali če so bile kdaj težje delovne razmere. Če pa delavec akordne mezde ni dosegel po krivdi tovarne, da se je delovni proces kje ustavil, če se je pokvaril stroj ali če je zmanjkalo surovin, je vseeno dobil plačo, ki bi mu po akordni postavki pripadala.

II. Plače

Kolektivna delavska pogodba je določala naslednje plače:

	Na uro din	Osnovna za dnevni akordni zaslužek din
vratar	4,12	
čuvar – gasilec	4,12	
zunanji delavci	4,37	
delavec v skladišču	4,20	
dvigalo	4,50	
zabojar	5	
hišnik	4,77	
perica čist. niti	3,65	
čistilka pisarn	4	
delavnica		
ključavničar	6,90	
mizar	6,70	
zidar	6,85	
pomočnik zidarja	4,50	
elektrikar	6,14	

	Na uro din	Osnovna za dnevni akordni zaslužek din
pogonske naprave		
kurjač	6	
vozač leša	5,30	
strojnik	6,70	
mazač transmisij	5,71	
mešalnica in čistilnica		
trgač bal	4,90	
mešalne komore	5	
delavec na baterju ali na- kladniku	5	
manipulacija odpadkov	4,30	
odpirać predpreje	3,60	
mikalniki		
nadbrusač	6,25	
brusač	5	
izpahovalec	4,50	
mikalničar	3,80	
vozač svitkov	4,50	
raztezala		
delavka na raztezalki		32,96
pomočnica na raztezalki		30,40
flyerji		
grobi		36,40
srednji		35
fini		34
pomočnice		27,30
delavka na finem in sred- njem flyerju (2 stroja)		34
selfaktorji		
predilec		53,16
prisukovalec		39,20
natikalec		30,24
vozač predpreje	4,30	
trostli		
predica na pol strani		30
predica na eno stran		32,96
predica na eno in pol strani		36,40
pomočnice	2,90	
vezač vrvic	4,20	
čistilna skupina	3,75	
vlagalnica		
vlagalke		32
zabijač zabojev	4,87	
valjčkar	6	
motovilke in sukalke		32
previjalke		28

K plačam je bil priložen dodatek, ki pravi, »da bo podjetje skrbelo, da bo delavstvu da-na možnost navedene akordne plače res za-služiti. V primeru, da posamezni delavci kake kategorije, ki so prej dosegali določene akor-dne mezde, te ne dosežejo več, se bo zadeva takoj preiskala in vzrok odstranil.«

Delavec, ki je bil po službeni potrebi pre-meščen iz nižje v višjo kategorijo, je dobival takoj mezdo po svoji novi kategoriji samo v

primeru, če je bil popolnoma sposoben op-ravljati novo delo, sicer mu je pripadala za dobo priučitve novega posla plača iz nižje ka-tegorije.

III. Delo po akordu

Kadar so uvajali nove izdelke, ki jim akor-dne postavke še niso bile določene, je imel delavec pravico do take plače, kot je bila predvidena za prestanek obratovanja stroja; v teku štirinajst dni pa je moralo podjetje spo-razumno z delavskimi obratnimi zaupniki do-ločiti akordno postavko in jo pripisati k tarifi. Za osnovo za določanje akordnih postavk so rabile navedene temeljne plače. Akordne po-stavke na tej bazi so določali sporazumno z delavskimi obratnimi zaupniki. Če bi delav-stvo zaradi svoje pridnosti in pridobljene spretnosti prišlo do višjega zaslužka, se akordni zaslužek ne bi smel znižati.

Sporazumno z delavskimi obratnimi zaup-niki sestavljena akordna tarifa je bila sestav-ni del kolektivne pogodbe in je morala biti iz-obešana v vseh oddelkih podjetja.

IV. Izplačevanje zaslužka in odtegljaji

Zaslužki so se morali izplačevati v gotovini, in sicer vsako drugo soboto. V izrednih in nuj-nih primerih je vodstvo podjetja dajalo pred-ujme za zasluženno plačo. Od zaslužka so lah-ko odtegovali le zakonito predpisane zneske za socialno zavarovanje, uslužbenski davek, bednostni fond, predujme, kazni, ki so bile določene v delovnem redu, za škodo na bla-gu ali strojih, ki jo je delavec povzročil hote ali z malomarnostjo, in plačilo za blago, ki ga je dobavljalo podjetje (konzum), in po sodišču predpisane odtegljaje. Na izplačilnih izkazih so morali biti navedeni urni kakor tudi akordni zaslužki in skupni zaslužek. Specificirani so morali biti vsi odtegljaji in izplačani zneski. Reklamacije zaradi nepravilnega izplačila in izračunavanja zaslužkov so morali delavci predložiti obratnemu vodstvu najpozneje v štirih dneh po izplačilu. Po preteku tega roka niso imeli pravice do reklamacije, razen če je šlo za računsko pomoto.

V. Delovni čas, čezurno delo in prazniki

Glede delovnega časa, čezurnega dela in praznikov so veljala zakonita določila. Za praznik se je štel tudi 1. maj. Praznovanje 1. maja je bil uspeh delavskega gibanja litijske predilnice. Splošna kolektivna pogodba za vso tekstilno industrijo, ki je bila podpisana

23. septembra 1936, je dopuščala praznovanje 1. maja samo pod pogojem, če bi to željo izrazila večina delavstva z glasovanjem. Vendar bi se moral zaradi praznovanja zamujeni delovni čas na zahtevo podjetja nadomestiti. Za redne praznike je bilo v letu 9 dni in 2 popoldneva.

VI. Odškodnine zaradi bolezni in drugih zadržkov

Delavstvo je imelo pravico do normalne plače v primerih, ki jih je navajal obrtni zakon v členih 219 in 220.

VII. Sprejemanje in odpuščanje delavstva

Pri sprejemu delavstva naj bi se vodstvo podjetja po možnosti oziralo na želje obratnih zaupnikov. Pri sprejemu na delo se je podjetje zavezalo, da sprejme delavce in delavke, ki so bili v podjetju že zaposleni in so bili odpuščeni. Glede na težke razmere, ki jih je povzročila splošna gospodarska kriza, si je uprava podjetja zadržala pravico, da skrajša delovni čas po stanju naročil in prodaji proizvodov. Objave o skrajšanju delovnega časa je moralo razglašati podjetje na razglasni deski štirinajst dni naprej. Take objave je bilo treba smatrati za odpoved službenega razmerja celotnemu delavstvu v smislu odredb zakona o obrti. Delavstvo pa, ki je sprejelo skrajšani delovni čas za prehodno dobo ter bilo pripravljeno nadaljevati delo v novih razmerah, je bilo brez posebnih formalnosti glede ponovnega sprejema nadalje v službenem odnosu. Nasprotno pa bi delavstvu, ki bi javilo upravi podjetja, da ne more sprejeti reducirane delovnega časa, po izteku odpovednega roka vrnilo delavske knjižice in izplačali mezde ter s tem smatrali, da je službeni odnos prenehal.

Ta določba je bila nujna in zelo potrebna, da se ne bi ponovilo enako kot v letih svetovne gospodarske krize, ko je uprava tovarne delavce samostojno odpuščala in jih odjavljala pri socialnem zavarovanju.

Ako bi bilo treba odpustiti delavce zaradi pomanjkanja dela, bi se moral izvesti odpust po načrtu, pripravljenem po sporazumu med obratnimi delavskimi zaupniki in vodstvom podjetja, in ti delavci bi se morali sprejeti nazaj na delo pri boljši zaposlitvi tovarne zopet po obstoječem načrtu.

Če je bila delavka v nosečem stanju in to javila podjetju, je ne bi smelo odpustiti. Ko bi se po porodu vrnila na delo, bi morala biti po

možnosti dodeljena k prejšnjemu delu. Zaradi dojenja otroka so smele matere tri mesece po porodu zapustiti na dan skupno eno uro dela in se jim ta zamujeni čas ni smel odtegniti od zaslužka.

Tudi te določbe v kolektivni pogodbi za vse delavstvo tekstilne stroke ni bilo.

VIII. Naturalne dajatve

Delavstvo, ki je stanovalo v tovarniških stanovanjih, bi moralo v primeru razveze delovnega razmerja tovarniško stanovanje izprazniti v teku treh tednov. Druge tovarne svojim delavcem niso dajale brezplačnih stanovanj, zato tudi tega odstavka v splošni kolektivni pogodbi ni bilo.

Profesionistom v delavnicah, kurjačem, čistilcem kotlov in kanalov in mazačem transmisij je podjetje nabavljalo na svoje stroške dve delovni obleki letno, nočnim čuvajem pa potrebne plašče, očala, plinske maske, kolikor je bilo to iz zdravstvenih in varnostnih ozirov potrebno. Delavstvo si je smelo za svoje potrebe nabavljati pri podjetju blago in premog po prodajni tovarniški ceni ali nabavni ceni, kar je odplačevalo po obrokah.

Uradništvo in delavstvo je dobivalo kurjavo zastonj in sicer poročeni 4 m³ drv in 3 tone premoga, samci pa 2 m³ drv in 3/4 tone premoga, imelo je še brezplačno stanovanje in razsvetljavo. Konzumno blago in premog je delavstvo kupovalo po nabavni ceni, ki je veljala za tovarno. Otroški dodatki niso bili običajni. Za božič pa je bil običaj, da je vsak otrok dobil 5 m belega blaga za darilo; to je veljalo za delavce kot tudi za uslužbence.

Poleg brezplačnega stanovanja so dobivali delavci še okrog 500 m² zelenjavnega vrta za pridelavo zelenjave za svojo uporabo.

Onemogli delavci so prejeli starostno podporo po 300 din mesečno iz delavskega podpornega fonda, ki ga je firma ustanovila v svojih bilančnih knjigah.

Leta 1924 je družba Mautner izdelala listo življenjskih stroškov za delavstvo, ki so jo stalno izpopolnjevali in korigirali. Brž ko so se življenjski stroški zvišali za kak procent, so tudi delavske prejemke zvišali. V ta namen so izplačevali vsake tri mesece tako imenovani draginjski dodatek. Ta sistem je prenehal delovati ob nastopu svetovne gospodarske krize, ker so cene živil padle pod nivo, ki je veljal za leto 1924. Po gospodarski krizi se izplačevanje draginjskega dodatka ni obnovilo, pač

pa so ga prišteli vsakokratnim plačam, tako da so se plače malenkostno zvišale.

IX. Delavski obratni zaupniki

Za poslovanje obratnih zaupnikov so veljala ustrezna zakonita določila. Pri eventualnih sporih, ki bi izvirali iz delovnega razmerja med delavstvom in podjetjem, so bili za poravnavo v prvi vrsti pristojni obratni zaupniki. Spore, ki so bili večjega značaja, pa so morali reševati podpisniki pogodbe. Do različnih sporov je večkrat prišlo in vedno so jih rešili s posredovanjem obratnih zaupnikov. Do stavk zaradi tega ni nikdar prišlo. Če so bili delavci s kakšno stvarjo nezadovoljni, so se zbrali na protestno zborovanje na dvorišču tovarne, kar so večkrat naredili. Uprava predilnice je navadno ugodila delavskim zahtevam, če so bile utemeljene.

Obratni zaupniki so se lahko pritoževali pri vodstvu tovarne, če je tovarniški konzum prodajal blago po neupravičeno visokih cenah in goljufal pri meri. Dajali so lahko tudi različne predloge.

X. Splošna določila

Določbe tovarniškega delovnega reda, ki bi poslabšale določila te pogodbe, bi bile neveljavne. Veljavne so bile samo kazni, ki jih je predvideval delovni red, potrjen od oblasti in delavske zbornice. Kazni za pokvarjeno blago so morali omiliti.

Vsak delavec, ki je delal v akordu, je moral dobiti vsak dan na vpogled akordno knjigo, v kateri je morala biti jasno navedena njegova storitev. Tri dni po koncu plačilnega obdobja je moral dobiti vsak delavec, ki je delal na akord, knjigo, v kateri je bilo točno in jasno navedeno, kakšne vrste blaga in koliko ga je naredil ter skupni zaslužek.

Sledila je še 11. točka, veljavnost in odpoved pogodbe, ki smo jo navedli že v začetku kolektivne pogodbe.

Plače, ki jih je zagotavljala kolektivna pogodba, so bile razmeroma visoke. Poprečna mezda delavca je bila 4,88 do 5 din na uro, če pa bi upoštevali zraven še plače uslužbenec, upravnega in tehničnega osebja, bi bilo poprečje še precej višje. Splošna kolektivna

pogodba za vso tekstilno industrijo, ki je bila sklenjena eno leto pozneje, je določala precej nižje mezde. Poprečne mezde delavstva so dosegale komaj 3,5 din in so bile za 28 do 30 % nižje od litijskega poprečja, pa še za to so se morali trdo boriti. Poleg tega so imeli v Litiji še prosto stanovanje, razsvetljavo, vrt, poceni kurjavo, tovarniški konzum in draginski dodatek. Zato ni čudno, da litijski delavci leta 1936, ko je bil boj za kolektivno pogodbo za vso tekstilno industrijo, niso štrajkali, ker so si že priborili kolektivno pogodbo, ki jim je zagotavljala boljše razmere kot splošna kolektivna pogodba. Njihov minimum je bil za 28 % višji od maksimuma, za katerega so se ostali tekstilni delavci šele borili. Da pa bi omogočili stavkajočim delavcem izvedbo štrajka in izboljšali njihov težki položaj med stavko, so jih solidarnostno podprli z zborovanjem na tovarniškem dvorišču, kjer so sklenili, da bodo podprli stavkajoče s tem, da jim bodo darovali dveurni zaslužek. Tehnični vodja Donth je ta znesek takoj izplačal in so ga poslali stavkajočim. Viktor Vuk je bil kot glavni delavski zaupnik na seji stavkovnega odbora, kjer je poročal o tej akciji. Jakomin, glavni tajnik Splošne delavske strokovne zveze Jugoslavije, je bil s tem zadovoljen. Ko so tekstilci zmagali in 23. septembra 1936. leta dosegli splošno kolektivno pogodbo za vso tekstilno stroko v Dravski banovini, se je ugled delavske organizacije tudi v Litiji dvignil. Število članstva v strokovnih organizacijah se je povečalo.

Kolektivne pogodbe so bile sklenjene v vseh tovarnah Mautnerjevega koncerta. Te pogodbe pa niso bile za vse tovarne enake in v enakem razmerju do dejanskih plač.¹⁹⁹

Medtem ko so mezde delavcev v predilnici v Felixdorfu za 40 % presegale mezde, določene v kolektivni pogodbi za vse tekstilne tovarne v Avstriji, so jih v Pottendorfu presegle le za 20 odstotkov.²⁰⁰

Kolektivna pogodba, ki so jo dosegli delavci v litijski predilnici, je zagotavljala 20 % višje mezde kot splošna kolektivna pogodba za vse tekstilno delavstvo, ki so jo sprejeli leta 1936, prejete mezde pa so bile za 9 % višje, kot jih je določala kolektivna pogodba litijske predilnice.²⁰¹

STRUKTURA MEZD V LITIJSKI PREDILNICI LETA 1936²⁰²

Oglejmo si, kakšne so bile plače, ki so jih izplačali junija 1936 v litijski predilnici in jih primerjamo z državnim povprečjem. Državno povprečje se je v tem času poslabšalo še za nekaj procentov. Za osnovo vzamemo plačilno listo delavcev Predilnice v Litiji za junij 1936 in plačilno listo uslužbencev za december 1937, ker so edino ti dokumenti ohranjeni v tovarniškem arhivu, ostali so se porazgubili. Podatki o delavskih mezdah se nanašajo na 409 delavcev in na 14 uslužbencev, kolikor jih je takrat delalo, izvezeti so tisti, ki so bili takrat bolni, ali odsotni zaradiakega drugega vzroka.

Struktura delavcev leta 1936					
	VK	K	PK	NK	Skupaj
Delavci	28	192	179	10	409
Uslužbenci	5	7	2	–	14

Urne brutto plače so se pri delavcih gibale takole: visokokvalificirani delavci so prejeli mali mezde od 6–7,31 din, kvalificirani od 3,85–7,87 din, polkvalificirani od 3,33–5,50 din in nekvalificirani od 2,90 do 4,36 din na uro. Na prvi pogled izgleda kot anomalija, da so urne plače kvalificiranih delavcev za 0,56 din višje od visokokvalificiranih. Tu so misljeni kurjači, ki so dobivali posebne dodatke za čiščenje kotlov, za držanje konstantnega atmosferskega pritiska v parnem kotlu itd.

Primerjava plač

Tabela I prikazuje stanje brutto urnih plač, transponiranih za mesečne netto prejemke, vzemši za bazo 200 delovnih ur za junij 1936. Plače so razporejene po kategorijah.

Če upoštevamo še naturalne dodatke, ki jih je nudila tovarna (prosta stanovanja in razsvetljava). Stanovanje samskega je ocenjeno s 150 din, oženega delavca (soba in kuhinja) pa z 200 din. Ta ocena je vzeta iz liste življenjskih stroškov, ki jo je sestavljal pred vojno zagrebški državni statistik E. Schreiber. Potrošnja električnega toka je ocenjena na 15 din, kar odgovarja potrošnji 3 kW/h, pri oženem pa na 30 din. Poleg tega je dajala tovarna še druge naturalne ugodnosti, ki so zmanjševale višino življenjskih stroškov tako pri delavskih kot pri uradniških družinah.

Največ delavcev (20,3 % oz. 19,5 %) je dobivalo osnovne plače v višini 750–800 din, oz.

800–850 din, nato sledi višina 900–950 din (13,2 %), vmesna višina 850–900 je na tretjem mestu (10,5 %). Najnižje plače 500–550 din je dobivalo samo 4,9 %, zanimivo pa je, da so to polkvalificirani delavci, ne pa nekvalificirani. Nekvalificirani delavci niti niso imeli tako nizkih plač, saj se večina giblje v razponu 800–850 din. Večina visokokvalificiranih delavcev zavzema sklenjen razpon od 750–1050 din. Najvišje plače, ki so jih izplačevali v litijski predilnici sta dobivala dva kvalificirana delavca.

Če prištejemo osnovnim delavskim netto plačam še naturalne dodatke, ki jih je dajala tovarna tako oženim kot neoženim, se prvi dve najnižji plači visokokvalificiranih delavcev začne v razponu 1300–1350 din za samske, za oženjene pa v višini 1350–1400, ne pa v višini 1150–1200, kot kaže osnovna netto plača. Prvih 80 najnižjih plač kvalificiranih delavcev se potemtakem začne v višini 900–950 din za neoženjene in med 950–1000 din za oženjene (osnovne plače 750–800 din). Prvih 20 najnižjih plač kategorije polkvalificiranih delavcev se začne pri 700–750 din za neoženjene, oženjeni pa so dobivali 50 din več (osnovna plača se je začela v višini 500–550 din). Najnižje osnovne plače nekvalificiranih delavcev so se začele v višini 650–700 din, če pa prištejemo še naturalne dodatke, se realna plača zveča, in sicer za oženjene bolj kot za neoženjene, tako da se najnižja plača začne v višini 800–850 din za samske in med 900–950 din za oženjene. Predpostavljamo, da vse izkazane plače ne vsebujejo nadurnega dela.

Plače uslužbencev decembra 1937

Polno zaposlenih je bilo 11 oseb, oz. za 11 oseb se nanaša plačilna lista za december 1937. Struktura je bila:

	VK	K	PK
Moški	4	2	–
Ženske	–	3	2
Skupaj	4	5	2

Mesečne osnovne plače po kvalifikacijah so bile:

Kvalifikacija	Število	Mesečna brutto plača	Mesečna netto plača za	Netto plača povečana za 13. plačo
visoko- kvalificirani uslužbenci	1	7.416	6.590	7.139
	1	7.070	6.290	6.814
	1	4.038	3.590	3.889
	1	3.591	3.280	3.553
kvalificirani uslužbenci	1	3.133	2.830	3.066
	1	2.933	2.630	2.849
	1	2.638	2.343	2.538
	1	2.480	2.310	2.403
polkvalificirani uslužbenci	1	1.127	1.061	1.149
	1	719	698	756
	1	719	698	756

K tem plačam prištejemo še dodatke v naravi in sicer v obliki prostega stanovanja, razsvetljave in kurjave. Po Schreiberjevi statistiki življenjskih stroškov ocenimo vrednost stanovanja na 150 din, družinsko stanovanje pa na 200 din, razsvetljavo na 15 din oz. 30 din na kurjave 60 din oz. za oženjene 181 din

na mesec. Torej se povečajo mesečni prejemki za nadaljnjih 200 din oziroma 381 din za oženjene. Tako, da so sedaj najnižji prejemki polkvalificiranih uslužbencev 966 din oziroma 1137 din, za kvalificirane 1359 oziroma 1530 din in za visokokvalificirane 2376 oziroma 2547 dinarjev za oženjene. Najnižja plača uslužbencev je bila 7349 oziroma 7620 din. Torej je razpon med najvišjimi in najnižjimi plačami uslužbencev veliko večji, kot je bil razpon pri delavskih plačah (od 706 din kot najnižja plača polkvalificiranega neoženjenega delavca do 1694 din kot najvišja plača, ki jo je odbival oženjeni kvalificirani delavec). Uslužbenske plače so veliko bolj enakomerno razporejene na vse prejemnike kot pri delavcih. Tu prejema nizke plače približno enako število uslužbencev kot visoke (7,14 %) razen najnižje plače, ki jih je prejelo 14,30 %.

Povprečna mesečna plača delavcev po kvalifikacijah junija 1936.

Kvalifikacija	Osnovna netto plača			Plača sam. z natural. dodatki 150 + 15			Plača za druž. očete z natur. dodatki 200 + 30		
	skupaj	število delavcev	plača po- sameznika	skupaj	število delavcev	plača po- sameznika	skupaj	število delavcev	plača po- sameznika
VK	7.316	6	1219	8.306	6	1384	8.696	6	1449
K	240.315	269	893	284.699	269	1058	302.185	269	1123
PK	78.868	111	711	97.183	111	876	104.398	111	941
NK	18.908	23	822	22.703	23	987	24.198	23	1052

Gornjo tabelo je razumeti tako, da bi bilo takšno stanje, v primeru ko bi bili vsi delavci samski ali pa družinski očetje. Kot anomalija izgleda, da je povprečna plača polkvalificiranega delavca nižja kot nekvalificiranega delavca. To prihaja od tod, ker so mlade pre-

dice, ki spadajo v kategorijo polkvalificiranih delavcev s svojimi nizkimi plačami povlekle celo povprečje navzdol. V kategoriji nekvalificiranih delavcev so pa zastopani starejši delavci (pazniki, hišniki in slično), ki so imeli boljše plače.

Povprečne mesečne plače uslužbencev po kvalifikacijah decembra 1937.

Kvalifikacija	Osnovna netto plača			Plača sam. z natural. dodatki 150 + 15			Plača za druž. očete z natur. dodatki 200 + 30		
	skupaj	št. usl.	prej. po glavi	skupaj	št. usl.	prej. po glavi	skupaj	št. usl.	prej. po glavi
VK	27.360	7	3908	31.108	7	4444	32.305	7	4615
K	11.174	5	2235	11.155	5	2631	14.010	5	2802
PK	1.396	2	698	1.932	2	966	2.274	2	1137
Skupaj	39.930	14	-	46.195	14	-	48.589	14	-

Uradnikov je bilo 14. Zgornja tabela prikazuje dve alternativni in sicer prvo hipotezo, da so vsi uslužbenci samci in drugo kakšno bi bilo stanje, če so vsi uslužbenci družinski očetje z dvema otrokoma.

Oglejmo si še razlike med povprečnimi plačami uslužbencev v indeksih in primerjajmo višine posameznih kategorij po kvalifikacijah in po stanu ter primerjajmo osnovo v razmerju med povprečnimi plačami delavcev, kvalifici-

ranih in visokokvalificiranih uslužbencev. Za osnovo vzamemo polkvalificirane uslužbence z indeksom 100, potem sledi:

	PK	K	VK
Samski delavci	100	272	460
Oženjeni delavci	100	246	406

Precejšnja je bila razlika med najnižjo uslužbenko plačo in najvišjo. Visokokvalifici-

rani delavci so imeli več kot 4,5-krat večje plače od polkvalificiranih, podobno je bilo tudi pri oženjenih delavcih, le da so pri teh razlike nekoliko le omiljene. Poglejmo še kakšno je bilo razmerje med povprečnimi najnižjimi

plačami delavcev, kvalificiranimi in visokokvalificiranimi uslužbenci. Kvalificirani uslužbenci so imeli precej več kot 2,5 večje plače od povprečnega delavca, visokokvalificirani pa celo 4,5-krat več.

Predilnica Litija

Struktura delavskih plač leta 1936

Kvalifikacija	Število delavcev	Urna brutto mezda	Dnevne brutto plače	Odbitki za zdrav. zav. del. zbor. bednostni fond	Uslužbenski davek	Dnevne netto plače	Mesečne netto plače (25 dni)
1	2	3	4	5	6	7	8
VK	2	6,25	50,00	2,50	0,75	46,75	1.168,75
	2	6,57	52,00	2,62	0,75	49,19	1.229,75
	2	6,75	54,00	2,70	0,92	50,37	1.259,50
	6						
K	18	4,00	32,00	1,60	0,33	30,07	1.751,75
	50	4,24	33,92	1,70	0,42	31,80	795,00
	12	4,26	34,38	1,70	0,42	31,96	799,00
	14	4,36	34,88	1,70	0,42	32,72	818,00
	34	4,37	34,96	1,75	0,42	32,79	819,75
	29	4,56	36,48	1,82	0,42	34,24	856,00
	12	4,67	37,36	1,87	0,50	34,99	874,75
	2	4,74	37,52	1,89	0,50	35,53	888,25
	28	4,82	38,56	1,93	0,50	36,13	903,25
	12	4,85	38,80	1,94	0,50	36,36	909,00
	10	5,00	40,00	2,00	0,50	37,50	937,50
	4	5,30	42,40	2,12	0,66	39,62	990,50
	20	5,56	52,48	2,22	0,66	42,60	1.040,00
	2	6,07	44,48	2,43	0,75	45,38	1.134,00
	2	6,09	48,56	2,43	0,75	45,54	1.138,50
	5	6,56	48,72	2,62	0,75	49,11	1.227,75
	2	6,70	53,60	2,68	0,92	50,00	1.250,00
	1	6,85	54,80	2,74	0,92	51,14	1.278,50
	10	7,12	56,56	2,85	0,92	53,19	1.329,75
	2	7,87	62,56	3,15	1,25	53,55	1.464,00
	269						
PK	20	2,87	22,56	1,15	0,16	21,65	541,25
	27	3,67	29,36	1,47	0,25	27,64	691,00
	2	3,70	29,60	1,48	0,25	27,87	696,75
	5	3,73	29,84	1,49	0,25	28,10	762,50
	5	3,75	30,00	1,50	0,25	28,25	700,25
	13	3,85	30,80	1,54	0,25	29,02	725,25
	20	3,98	32,84	1,59	0,25	30,00	750,00
	4	4,36	34,88	1,74	0,33	32,81	820,25
	11	4,50	36,00	1,80	0,33	33,87	845,75
	2	4,55	39,60	1,98	0,42	37,20	930,00
	2	5,50	44,00	2,20	0,50	41,30	1.032,50
	111						
NK	1	3,63	20,20	1,45	0,33	21,43	685,25
	2	4,00	32,00	1,60	0,33	30,07	752,75
	1	4,10	32,80	1,64	0,33	20,82	770,75
	2	4,36	34,88	1,47	0,33	32,83	820,25
	11	4,37	34,56	1,75	0,33	32,88	822,00
	4	4,50	36,00	1,80	0,33	33,87	846,75
	2	5,00	40,00	2,00	0,42	37,58	939,50
	23						
Vsega	409						

LOHNSTATISTIK

STATISTIK-WIEN

Auf Basis der Verdienstdurchschnitte in der Zeit vom 15. 8. bis 10. 9. 1938.

Arbeitnehmerkategorie	ÖSTERREICH																JUGOSLAVIEN								
	Ebensee						Pottendorf		Rohrbach				Felixdorf						Litija		Prebold				
	Spinnerei 264		Webererei 264				Spinnerei 424		Spinnerei 517		Webererei 770		Spinnerei 106		Webererei 830				Spinnerei		Spinnerei		Webererei		
	Kollektivvertragslohn		Durchschnittsverdienst				Durchschnittsverdienst		Durchschnittsverdienst				Durchschnittsverdienst				Kollektivvertragslohn		Durchschnittsverdienst		Durchschnittsverdienst				
	per Stunde	per 48 Std.	per Stunde	per 48 Std.	per Stunde	per 48 Std.	per Stunde	per 48 Std.	per Stunde	per 48 Std.	per Stunde	per 48 Std.	per Stunde	per 48 Std.	per Stunde	per 48 Std.	per Stunde	per 48 Std.	per Stunde	per 48 Std.	per Stunde	per 48 Std.	per Stunde	per 48 Std.	
SPINNEREI																									
Hef- und Magazinsarbeiter	257	59.-	28.32	62.51	30.-	273 din	289	66.3	31.82	63.9	30.67	279	71.2	34.18	318	4.37	209.76	4.36	209.28						
Kranführer	257	59.-	28.32	.	.			.	.	78.-	37.44	340	.	.			.	.							
Eidechsenführer	257	59.-	28.32	.	.			.	.	69.-	33.12	301	.	.			.	.							
Kistenmacher	331-393	76.-/90.-	36.48/43.20	.	.		380	87.-	41.76	79.-	37.92	345	85.-	40.80	371	5.-	240.-	5.-	240.-						
Mischerei- und Putzereimaschinenarbeiter, männlich	264	58.-	27.84	78.78	37.81	344	305	70.-	33.60	75.7	36.34	330	79.3	38.06	346	4.80	230.40	4.63	222.24						
weiblich	264	48.-	23.04	.	.		222	51.-	24.48	59.1	28.37	258	.	.		3.72	178.56	3.70	177.60						
Kardenbedienung, männlich	240	55.-	26.40	62.-	29.76	270,8	297	68.-	32.64	65.-	31.20	284	.	.		4.31	206.88	4.15	199.20						
weiblich	196	45.-	21.60	48.-	23.04	209,66	283	58.-	27.84	58.-	27.84	253	52.-	24.96	227	3.80	182.40	3.80	182.40						
Kardenausstesser	262	60.-	28.80	62.-	29.76	270,8	305	70.-	33.60	76.-	36.48	332	66.-	31.68	290	4.50	216.-	4.50	216.-						
Kardenschleifer	288	66.-	31.68	65.-	31.20+6.-	338,52	571	85.-	40.80	85.-	40.80	371	75.-	36.-	327	5.62	269.76	5.42	260.16						
Wickelaufleger	257	59.-	28.32	65.-	31.20	283,92	305	70.-	33.60	.	.		.	.		.	.								
Wickelführer	257	59.-	28.32	.	.		305	70.-	33.60	81.1	38.93	354	.	.		4.50	216.-	4.50	216.-						
Streckenbedienung	196	45.-	21.60	68.98	32.93	299,66	299	68.4	32.83	75.3	36.14	329	79.5	38.16	347	4.12	197.76	4.31	206.88						
Grobfliegerinnen auf 1 Maschine	205	47.-	22.56	.	.			.	.	.	.		61.-	29.28	266	.	.								
auf 2 Maschinen	205	47.-	22.56	69.93	33.37	305,48	337	77.2	37.06	77.5	37.20	338	79.-	37.92	345	4.55	218.40	4.89	234.72						
Mittelfliegerinnen auf 1 Maschine	205	47.-	22.56	.	.			.	.	.	.		60.-	28.80	262	.	.								
auf 2 Maschinen	205	47.-	22.56	72.81	34.93	348	304	69.6	33.41	.	.		65.9	31.63	287	4.38	210.24	4.69	225.12						
Feinfliegerinnen auf 1 Maschine	201	46.-	22.08	.	.			.	.	.	.		61.5	29.52	268	.	.								
auf 2 Maschinen	201	46.-	22.08	68.13	32.70	297	278	63.6	30.53	77.7	37.30	339	65.-	31.20	284	4.25	204.-	4.36	209.28						
Fliegerhelferinnen und Spulenträger	196	45.-	21.60	51.11	24.93	223,2	214	39.98/49.06	19.19/23.55	61.5	29.52	268	55.3	26.54	241	3.50	168.-	3.96	190.08						
Seilfaktorspinner	288	66.-	31.68	.	.		419	98.-	46.08	104.3	50.06	455	97.5	46.80	426	6.65	319.20	7.44	357.12						
Seilfaktorandrehler	173-226	39.7/31.9	19.06/24.91	.	.		314	72.-	34.56	78.4	37.63	342	82.8	39.74	361	4.75	228.-	5.76	276.48						
Seilfaktorauflstecker	106-160	24.4/36.6	11.71/17.96	.	.		294	48.-/67.81	23.04/32.26	57.2	27.46	250	51.5	24.72	225	3.78	181.44	4.36	209.28						
Ringspinner auf 2 Seiten	201	46.-	22.08	.	.			60.-	.	.	.		68.5	32.88	299	4.12	197.76	4.18	200.64						
auf 3 Seiten	201	46.-	22.08	.	.			.	.	.	.		.	.		4.55	218.40	4.66	223.68						
auf 4 Seiten	201	46.-	22.08	.	.			.	.	.	.		.	.		.	.								
auf 6 Seiten	201	46.-	22.08	72.47	34.79	346,58	294	67.-	32.16	75.5	36.24	329	78.9	37.87	344	.	.								
Abzugführerinnen	196	45.-	21.60	79.71	38.27	348,2	304	69.6	33.41	80.8	38.78	353	88.-	42.24	384	4.15	199.20	4.15	199.20						
Abzieherinnen	196	45.-	21.60	47.10	22.61	205,75	201	46.2	22.17	51.8	24.86	226	53.6	25.73	234	2.92	140.16	2.91	139.68						
Helferinnen	196	45.-	21.60	55.08	26.45	240,69	226	51.7	24.82	55.9	26.83	244	60.3	28.94	263	.	.								
Putzerinnen	196	45.-	21.60	.	.		220	50.5	24.24	57.8	27.74	249	52.2	25.06	228	.	.								
Hülsenlegerinnen	196	45.-	21.60	.	.		161	37.-	17.76	53.-	25.44	231	54.9	26.35	239	3.90	187.20	3.90	187.20						
Spulenführer	244	56.-	26.88	.	.		305	70.-	33.60	90.3	43.34	394	72.-	34.56	314	4.15	199.20	4.02	192.96						
Einlegerinnen	196	45.-	21.60	.	.		272	63.5	30.48	69.3	33.26	302	78.5	37.68	343	3.90	187.20	5.25	252.-						
Sortiererinnen	196	45.-	21.60	.	.		262	60.-	28.80	72.6	34.85	317	70.-	33.60	305	4.75	228.-	4.95	237.60						
Auskehrerinnen	196	45.-	21.60	.	.		224	51.-	24.48	49.-	23.52	214	52.-	24.96	227	.	.								
Spulerinnen für Kreuz- und Fachspulen	196	45.-	21.60	.	.		262	61.1	29.33	.	.		61.3	29.42	267	3.29	157.92	3.32	159.36						
Umspulerinnen	196	45.-	21.60	.	.		265	60.7	29.14	76.2	36.58	333	77.1	37.01	336	.	.								
Haspelerinnen für einfache Garne	196	45.-	21.60	.	.		235	54.-	25.92	71.7	34.42	313	60.7	29.14	265	3.88	186.24	4.07	159.36						
für Zwirn	196	45.-	21.60	.	.			.	.	.	.		.	.		3.88	186.24	4.07	159.36						
Auswiegerinnen	196	45.-	21.60	.	.		262	60.-	28.80	64.-	30.72	279	.	.		4.-	192.-	3.60	172.80						
Schnellerinnen	196	45.-	21.60	.	.		284	65.-	31.20	.	.		58.-	27.84	265	3.70	177.60	4.45	213.60						
Bündelpresser	253	58.-	27.84	.	.		314	72.-	34.56	68.-	32.64	247	64.-	30.72	279	4.50	216.-	6.05	290.40						
Zwirnerinnen auf 1 Maschine	201	46.-	22.08	.	.		262	61.1	29.33	.	.		.	.		3.75	180.-	3.34	160.32						
auf 1 1/2 Maschinen	201	46.-	22.08	.	.			.	.	.	.		.	.		.	.								

Tabela življenjskih stroškov po podatkih mednarodnega biroja dela v Ženevi leta 1934

Vrsta robe	Enota	Italija	Jugosla- vija	Madžar- ska	Avstrija	Poljska	Francija	Švica	Anglija	Švedska	Danska
		Lira	Dinar	Pengő	Schilling	Zloty	Franc	S-Franc	Pence	Krone	Krone
pšenični kruh	kg	1.46	2.88	0.40	1.55	0.83	1.92	0.33	4.1	0.51	0.77
pšenična moka	kg	1.72	2.06	0.33	0.72	0.40	2.73	0.31	4.3	0.35	0.28
svinjska mast	kg	5.41	15.50	1.32	2.50	1.82	6.20	1.80	14.1	1.05	1.76
govedina II	kg	8.57	7.25	1.50	2.27	1.45	6.57	2.53	14.6	1.34	1.22
krompir	kg	0.60	1.15	0.08	0.16	0.07	0.69	0.15	2	0.11	0.17
sladkor	kg	6.36	13.38	1.30	1.37	1.29	3.71	0.25	5.1	0.37	0.49
mleko	l	0.97	2.44	0.32	0.44	0.23	1.37	0.31	6.1	0.23	0.28
rjavi premog	100 kg	48.98	37.50	4	10.33	5.53	29	9.33	53.2	3.29	4.11
petrolej	l	1.92	6.75	0.30	0.31	0.52	2.12	0.29	2.3	0.10	0.21
povprečna mesečna plača		278.72	602.16	79.04	151.20	137.28	599.04	191.36	165.33	164.32	266.72
koliko % od mesečne plače se porabi za nabavo življenjskih potrebščin		48.78 %	31.68 %	29.23 %	28.19 %	18.16 %	18.40 %	15.07 %	14.78 %	10.32 %	9.54 %
kolikokrat se lahko nakupijo življenjske potrebščine za mesečno plačo		2.05	3.16	3.42	3.55	5.36	5.44	6.64	6.76	6.69	10.49

JUGOSLOVANSKE TEKSTILNE TVORNICE
MAUTNER D. D.
PREDILNICA BOMBAŽA - LITIJA

Štirinajstdnevno izplačilo od **XL 1938**Ime: *Evča Hinko* *87.*

Ure 96 à 4 Din	Din	p
Premija	384	
Akordni zaslužek =		
Nadure		
Vsota prejemkov Din		
Odtegljaji:	Din	p
Bolniška blagajna	1417	
Delavski davek	386	
Bednostni davek		
Predujem		
Globe		
Premog		
Vsota odtegljajev Din	1803	
Izplačano Din	365	54

»Kot štirinajstletni fantič sem začel delati 19. 9. 1921 v litijski predilnici kot vozač predpreje. Začetna plača je bila majhna; plačali so v kronah. Kasneje so zamenjali štiri krone za dinar. Delali smo v eni izmeni, od pol sedmih zjutraj do dvanajstih in od enih do štirih popoldan, in to do sobote. V soboto pa od pol sedmih zjutraj do dvanajstih. Takrat malic nismo poznali, za kosilo smo vzeli od doma fižol ali krompir v solati; to smo nosili v politrskih posodah, grenko kuhano kavo pa v steklenici od piva. Delovni pogoji so bili slabi. Jedilnic ni bilo. Jedel je vsak na svojem delovnem mestu, le poleti smo šli mlažji ven na travo, ki je rasla pred tovarno. Delavke so hodile v službo v istih oblekah, v katerih so delale in šle domov. Niso se preoblečile. Imele so rute in predpasnike. Ko so odhajale domov, si je vsaka zmočila roke v vodi in odrgnila bombaž z obleke; ravno tako smo delali moški. Na tleh je bil beton. Večina je bilo bosih in to se je marsikomu maščevalo. Po več letih so se jim začele kriviti kosti.

Odnos do delavcev je bil zelo slab. V predilnici na selfaktorjih so svoje pomagalice klofotali in celo pljuvali so vanje.«

Miroslav Cvek

VELIKA TEKSTILNA STAVKA V SLOVENIJI 1936

Velika tekstilna stavka leta 1936 se je začela 20. avgusta v Kranju, se nato razširila skoraj na vso Slovenijo in se končala 23. septembra. Trajala je 35 dni.

20. avgusta 1936 tik pred popoldansko izmeno je velika tekstilna stavka izbruhnila v Jugočeški v Kranju. Njeni sireni, ki je naznaila začetek največje stavke v Sloveniji, sta takoj sledila Jugobruna in Inteks. Popoldne, zvečer in naslednji dan so začele stavkati še druge kranjske tovarne in tovarne v Škofji Loki.

Stavkovni odbor, ki so ga dejansko vodili komunisti, se je dobro zavedal, da morajo Kranju slediti stavke v tekstilnih podjetjih vse Slovenije. Iz Kranja in Škofje Loke se je stavka razširila na Trzič in Ljubljano, 1. septembra pa v mariborske tekstilne tovarne in Prebold. Delavci, organizirani v socialistični Strokovni komisiji, krščanskosocialistični Jugoslovanski strokovni zvezi, liberalni Narodni strokovni zvezi in neorganizirani, so nastopili enotno ne glede na svetovnonazorsko prepričanje, sindikalno in politično organiziranost. Izbrali so pri nas takrat še nov način stavke z zasedbo tovarn. Stavkajoče tekstilce so podprli delavci drugih strok, kmetje, obrtniki in mali trgovci. Tako je nastala bojna zveza delavskega razreda in drugih slojev.

To je bil največji vzpon revolucionarnega delavskega gibanja tekstilcev in tudi vsega delavstva v Sloveniji. Res ni stavka zajela vseh 14.120 zaposlenih tekstilcev in niso stavkali v Celju, Laškem, Litiji, Kočevju, Novem mestu, Grosupljem, Jaršah in še v nekaterih krajih, angažirala jih pa je: skoraj povsod so imeli solidarnostna in protestna zborovanja in so podprli stavkajoče tekstilce s svojim zaslužkom. Stavka je več kot mesec dni pritegnila vso slovensko javnost. Tekstil-

na stavka je bila osrednji problem tistega časa pred petdesetimi leti. Njenim voditeljem je uspelo stavko organizirati skoraj v vsej Sloveniji in jo uspešno izpeljati, zadržati delavstvo v zasedenih tovarnah. Skoraj štirinajst dni so delavci prebili v tovarnah noč in dan. Zelo uspešno so organizirali kolektivno življenje v zasedenih tovarnah, ki za to niso bile najbolj primerne, delavci pa ga v veliki večini takrat še niso bili vajeni. Kljub temu je življenje v zasedenih tovarnah, potekalo organizirano in disciplinirano. Si lahko danes predstavljamo, kaj je pomenilo iz nič organizirati samo prehrano okrog 10.000 ljudi za skoraj štirinajst dni, kako organizirati prenočišča za te ljudi, urediti družinsko življenje svojcev, kako rešiti skrb za njihove nepreskrbljene družinske člane, predvsem za majhne otroke doma? To je bil velik uspeh partije v organizacijskem pogledu, še zlasti pa v političnem.

Tekstilni delavci litijske predilnice v veliki tekstilni stavki leta 1936 niso sodelovali. Niso stavkali. Sodelovali pa so v organizacijskih pripravah na stavko in stavkajoče delavce v drugih tovarnah podprli moralno in materialno. V času, ko je trajala tekstilna stavka v večini tovarn po Sloveniji, so se litijski predilci zbrali na protestnem zborovanju in podprli pravično borbo stavkajočih tekstilcev. Stavkajoče tekstilce pa so tudi materialno podprli z večjim denarnim prispevkom.

Delavci tekstilne tovarne v Litiji so si že leta 1935 priborili razmeroma ugodno kolektivno pogodbo, ki je bila rezultat dveipolletnega delavskega gibanja.

Kolektivna pogodba za vse tekstilno delavstvo v Sloveniji z dne 23. septembra 1936, ki so jo dosegli stavkajoči tekstilci in je bila rezultat velike tekstilne stavke, je veljala tudi za tekstilno tovarno v Litiji in njeno delavstvo.

SINDIKATI IN DELAVSKI ZAUPNIKI VSEH TEKSTILNIH PODJETIJ SE DVE LETI BORIJO ZA IZBOLJŠANJE KOLEKTIVNE POGODBE

Leta 1938 so začele delavske strokovne organizacije akcijo za izboljšanje in dopolnitev kolektivne pogodbe. V dveh letih so se pokazale vse dobre, zlasti pa vse slabe strani kolektivne pogodbe, ki je bila takrat sklenje-

na v izrednih okoliščinah. Tarifni odbor (v njem so sodelovale vse prizadete strokovne organizacije) je po delavski zbornici pismeno anketiral obratne delavske zaupnike vseh tekstilnih podjetij. Ti so odgovorili na štiride-

set vprašanj glede izvajanja kolektivne pogodbe. Po odgovorih, pripombah in predlogih, ki so jih dali obratni zaupniki, je tarifni odbor sestavil predloge o spremembah in dopolnitvah kolektivne pogodbe in jih 1. oktobra 1938 poslal Zvezi delodajalcev tekstilne stroke in zahteval pogovore. Zveza je pristala na pogovore »glede nejasnosti pogodbe in morda še dopolnitve nekaterih določil« in predlagala za pogajanje 25. oktober 1938.²⁰³

Dne 6. oktobra 1938 je bila glede na ta odgovor seja tarifnega odbora prizadetih organizacij,²⁰⁴ nato pa so bile še konference tekstilnih zaupnikov. V Kranju je bila 16. oktobra 1938, udeležili pa so se je poleg kranjskih še škofjeloški in trziški zaupniki Tekstilci iz Ljubljane, Kočevja, Grosupljega, Viča, Šentvida, Tacna, Gameljna in Litije so se zbrali v Ljubljani 16. oktobra 1938. V Mariboru so se zbrali 23. oktobra 1938 tekstilci iz Maribora in okolice, iz Ruš in z Otiškega vrha, v Celju pa celjski tekstilci in zaupniki iz Prebolda, Šempetra, Polzele in Laškega. Naloge zaupniških konferenc tekstilnega delavstva so bile, pripraviti se za bodoče mezdno gibanje in zbrati podatke za razpravo z industrijo. Tekstilno delavstvo pa so pozivali, naj se za zaščito svojih interesov kompaktno organizira.²⁰⁵

Pogovori 25. oktobra 1938 niso uspeli. Ker nadaljnja pogajanja niso uspela, so delavske strokovne organizacije kolektivno pogodbo odpovedale, obenem pa predložile predlog za novo kolektivno pogodbo, s katerim so zahtevale:

1. povišanje vseh tarifnih postavk za 15 %,
2. priznanje dopustov in izboljšanje socialnih ugodnosti delavstva;
3. ureditev delovnega razmerja strojnikov in kurjačev;

4. dopolnitev tarife s postavkami za na novo uvedene oddelke, stroje in blago;

5. reševanje lokalnih sporov in urejevanje lokalnih vprašanj direktno med organizacijo in podjetjem;

6. možnost prilagoditve tarif draginjskim spremembam brez odpovedi pogodbe.

Pogajanja za novo kolektivno pogodbo so bila 18. in 19. januarja 1939. Ker je Zveza industrijcev zavrnila skoraj vse delavske predloge in predlagala svoje, v katerih pa je še poslabšala že pridobljene boljše ugodnosti delavstva, so se pogajanja razbila in od 1. februarja 1939 je bilo tekstilno delavstvo v brez-pogodbenem stanju. Centralna uprava delavskih strokovnih organizacij je z letaki obvestila vse delavstvo v Sloveniji o poteku meznega gibanja. V teku je bila velika akcija za ponovno organiziranje tekstilnega delavstva.²⁰⁶

Tekstilna podzveza Splošne delavske strokovne zveze Jugoslavije je postavila naslednje zahteve:

1. zaščita delovne sile pred izkoriščanjem s tako visokim povišanjem plač, da bo omogočena eksistenca tekstilnega delavstva in njihovih družin. Delavke morajo biti za enako delo enako plačane kot delavci;

2. sklenitev kolektivne pogodbe, ki bo ustrezala dejanskim potrebam delavstva;

3. uvedba rednih letnih plačanih dopustov;

4. striktno in dosledno izvajanje delavsko-zaščitnih varstvenih zakonov;

5. obzirno humano ravnanje z delavstvom, zlasti z mladoletnimi delavci in delavkami;

6. popolna svoboda in pravica organiziranja za zaščito svojih gospodarskih, kulturnih in moralnih interesov.²⁰⁷

TEKSTILNO DELAVSTVO ZAHTEVA REŠEVANJE TEŽKEGA POLOŽAJA ZARADI REDUKCIJ IN DRAGINJE PO IZBRUHU DRUGE SVETOVNE VOJNE

Zveza delodajalcev tekstilne stroke je krizo v preskrbovanju s tekstilnimi surovinami in redukcije izkoristila v svojo korist v boju z delavstvom. Izkoristila je težak položaj tekstilnega delavstva, ki so ga uničujoče zadele redukcije. Vedela je, da je v takih razmerah splošno mezdno gibanje vseh tekstilcev ne-

mogoče, zato ni v ničemer popuščala delavskim zahtevam. Posamezne tovarne se niso hotele pogajati z delavstvom, izgovarjale so se na Zvezo delodajalcev, ta pa je dovolila svojim članicam, da zvišajo mezde le za 10 % in dvakrat po 25 par na uro. Dajala je svojim članicam navodila, naj se z zastopniki delav-

skih organizacij ne pogajajo in ne sklepajo posameznih kolektivnih pogodb.

Dne 4. avgusta 1940 so se zbrali predstavniki delavskih strokovnih organizacij k skupnemu posvetu v Kranju in Mariboru, ki so se ga udeležili tudi predstavniki delavstva litijske predilnice. Zastopniki krajevnih skupin tekstilnega delavstva so razpravljali, kako pomagati težko prizadetemu delavstvu. Visok dvig draginje in skrajšanje delovnega časa je bilo za delavstvo hud udarec.

Kakšen je bil položaj tekstilnega delavstva konec leta 1939 in v letu 1940, v času velikih redukcij zaradi pomanjkanja surovin? Osrednji urad za zavarovanje delavcev je vodil statistiko razvoja posameznih industrij. Tekstilna industrija je leta 1939 zaposlovala poprečno 17.000 delavcev; najmanj jih je bilo zaposlenih meseca januarja (16.778), največ pa marca (17.351). Leta 1940 je začelo število delavcev že padati; od marca, ko je bilo največ zaposlenih (16.889), je število stalno padalo vsak mesec za okrog 300 delavcev in je bilo konec leta zaposlenih le še okrog 15.000 delavcev. Poleg zmanjšanja števila zaposlenih delavcev so vse tekstilno delavstvo močno prizadele stalne redukcije delovnega časa in obsega dela.²⁰⁸

Tekstilni podjetniki so težave zaradi pomanjkanja surovin in neredne preskrbe s surovinami prevladali tudi na delavstvo. Večina podjetij, zlasti večjih, svojega obsega zaposlenih delavcev sicer ni bistveno zmanjšala, saj smo videli, da odpuščanje tekstilnega delavstva ni bilo tako zelo množično, čeprav je bilo zaskrbljujoče, ker je tekstilna industrija doslej stalno napredovala. V razvoju tekstilne industrije v Sloveniji sedaj prvič opazimo stagnacijo števila zaposlenih in celo občutno nazadovanje. Še bolj množične so bile tako imenovane tihe redukcije; delavcem so zmanjševali število strojev, na katerih so delali, in s tem se je zmanjšal tudi njihov akordni zaslužek. Druga oblika redukcij so bili brezplačni dopusti. Skoraj ni bilo tekstilnega podjetja v Sloveniji, ki zaradi pomanjkanja surovin ne bi pošiljalo delavstva na krajše ali daljše brezplačne dopuste. Tretja oblika redukcij je bilo skrajševanje delovnega časa od osem ur na šest ali še manj ur na dan, ali pa so delali po manj kot šest dni na teden. Četrta oblika redukcij je bilo delo v turnusih; en turnus je delal, medtem ko je drugi ta čas »praznoval«, čez štirinajst dni pa je drugi delal in prvi »praznoval«. Delavski zaslužki so bili s tem zelo prizadeti.

Različna podjetja so težak položaj delavstva reševala različno. Kjer so imeli delavske podpirne fonde, so podjetja izplačevala podpore iz tega fonda, druga podjetja so izplačevala podpore iz svojih rezerv, nekatera pa ničesar. Javna borza dela takim delavcem ni izplačevala podpor za brezposelne.

Zaradi uvedbe krajšega delovnega časa, krajših in daljših brezplačnih dopustov ali zmanjšanja delovnih dni, se je spremenil tudi delavčev zaslužek, ki je bil podlaga za zavarovanje pri okrožnem uradu za zavarovanje delavcev in posredno pri javni borzi dela. S poslabšanjem zaslužka pa so nastopile tudi spremembe pravic delavstva iz naslova socialnega zavarovanja.

Jugoslovanske tekstilne tvornice Mautner so v svoji tovarni v Preboldu leta 1939 odpustile dvajset delavcev in skrajšale delovni čas na štiri do pet dni v tednu. Delali so v izmenah, tako da je ena skupina delala en teden, druga pa je bila takrat na brezplačnem dopustu. Podjetje je izplačevalo delavcem v času dopusta podpore po 25, 40 ali 60 din tedensko. V litijski predilnici pa je podjetje že 9. julija skrajšalo delovni čas na pet dni tedensko in 4. septembra na štiri dni. Od 1. junija 1940 je tovarna delala le še v izmenah; vsaka skupina je delala po tri tedne, potem pa bila tri tedne na dopustu. Za čas dopusta so dobili delavci po 20 din tedenske podpore. Podjetje je odpustilo dvajset delavcev.

Za reševanje tako perečega stanja tekstilnega delavstva so delavske strokovne organizacije in delavska zbornica v Ljubljani zahtevale sklicanje konference na banski upravi.

Konferenca je bila 3. septembra 1940. Vodil jo je inšpektor dela ing. Baraga, udeležili pa so se je zastopniki zveze delodajalcev tekstilne stroke za dravsko banovino, zastopniki Jugoslovanske strokovne zveze, Narodne strokovne zveze in Zveze združenih delavcev, zastopniki delavske zbornice in zastopniki javne borze dela. Splošna delavska strokovna zveza se vabilu na konferenco ni odzvala.²⁰⁹

Na konferenci je zastopnik delavske zbornice tudi v imenu delavskih strokovnih organizacij udeleženk konference podal poročilo o položaju tekstilnega delavstva v dravski banovini, predloge za nujno pomoč delavstvu, ki je bilo prizadeto zaradi omejevanja obratovanja, predlog, kako naj se postopa pri omejevanju in predlog za ureditev delovnega razmerja v tekstilni industriji z enotno kolek-

tivno pogodbo. Poudarjali so potrebe po ukrepih, ki naj bi delavcem zagotovili nezmanjšane podpore pri javni borzi dela v primeru, da postanejo brezposelni, prav tako pri OUZD v primeru bolniškega in nezgodnega zavarovanja v času delne brezposelnosti ali skrajšanja delovnega časa.

Delavski predstavniki so predlagali ustanovitev posebnega sklada za izredne podpore v primeru velikih omejitev dela. V ta sklad naj bi se stekali predvsem vsi prispevki industrije in delavstva, ki sta jih plačevala v bednostni sklad. Ta sklad bi moral biti popolnoma avtonomen, upravljal pa bi ga paritetni odbor, sestavljen iz delodajalcev in delojemalcev.

Dne 20. septembra 1940 je bila na banski upravi druga konferenca o pomoči tekstilnemu delavstvu. Na konferenci so obravnavali vprašanje podpornega fonda in neokrnjenih dajatev osrednjega zavoda za zavarovanje delavcev in javne borze dela tistim delavcem, ki so imeli zaradi skrajšanega delovnega časa nižje dohodeke.

Kot rezultat teh posvetovanj je 1. novembra 1940 ban izdal pravilnik o ustanovitvi, upravljanju in uporabljanju banovinskega sklada za izredno podpiranje delavcev in nameščencev industrijskih (tovarniških) podjetij. Iz tega sklada so dobivali delavci posebne

podpore v treh primerih: če je bil delovni čas skrajšan na manj kot osem ur na dan, če so ostali delavci brez zaposlitve manj kot 14 dni in če so bili delavci brez zaposlitve, pa niso imeli pravice do redne podpore za brezposelne pri javni borzi dela v Ljubljani.²¹⁰

Kaj več niti posvetovanja niti ta sklad delavstvu niso prinesla. Nova kolektivna pogodba v tekstilni stroki ni bila sklenjena.

Od izbruha druge svetovne vojne septembra 1939 do okupacije Slovenije aprila 1941 je bilo vse slovensko gospodarstvo pod močnim vplivom zunanje političnih in gospodarskih razmer druge svetovne vojne. Vsa proizvodnja je bila usmerjena v vojaške dobave in polnjenje skladišč. Zelo občutno je bilo pomanjkanje surovin iz uvoza (bombaž).

Jeseni leta 1940 je bila uvedena racionalizacija prehrane (enotna krušna moka, brezmesni dnevi), februarja 1941 pa nakaznice za kruh in moko. S tem je bil uveden popoln prehod na sistem vojnega gospodarstva.

V tem času se je delavstvo bojevalo za izboljšanje svojega gmotnega položaja predvsem s pomočjo mezdnih gibanj, s katerimi je izboljševalo že obstoječe kolektivne pogodbe. Uvedene so bile družinske in draginjske doklade, ki pa se niso zviševale tako hitro, kot je naraščala draginja življenjskih potrebščin.

PREDILNICA MED OKUPACIJO IN NOB

Delniške družbe Jugoslovanskih tekstilnih tvornic Mautner po okupaciji niso likvidirali, pač pa je obstajala naprej pod novim imenom Littai Pragwalder Textilwerke A. G.

Firma je bila ustanovljena 22. julija 1941 s sklepom izrednega občnega zbora delniške družbe Jugoslovanskih tekstilnih tvornic Mautner. Creditanstalt jo je smatral za identično z jugoslovanskim Mautnerjem in je obdržal njene delnice vse do 20. septembra 1943. Šele 1. septembra 1943 so zamenjali delnice Jugoslovanskih tekstilnih tvornic Mautner z novimi, ki so se glasile na novo ime firme.

Ob ustanovitvi firme Littai Pragwalder Textilwerke A. G. so spremenili samo nekatere člene pravil prejšnje delniške družbe in jih prilagodili nemškemu zakonu o delniških družbah in izvolili novi upravni odbor, v osta-

lem je še naprej veljal stari pravilnik. Najprej je bil sedež firme premeščen v Maribor in družba se je vpisala v trgovski register sodišča v Mariboru; 2. septembra 1943 pa so sedež prenesli v Prebold in družbo vpisali v trgovski register sodišča v Celju.

Ker je vojna preprečila, da bi poslovno poročilo za leto 1940 sprejeli na občnem zboru delničarjev v letu 1941, so ga sprejeli šele 27. aprila 1942.

O težavah predilnice v letu 1941 je poročal predstavnik podjetja Kieslinger na seji 27. aprila 1942. Predilnica se je borila s pomanjkanjem surovin, deloma je prešla na predelovanje bombažnih odpadkov in umetnih vlaken. Dalje je pomenilo za podjetje veliko oviro, ker ni prispel turški bombaž, ki ga je bivša firma že plačala pri prejšnji jugoslovanski Narodni banki v znesku 23,100.000 din, prav ta-

ko ni prispel ruski bombaž, ki je bil tudi že plačan v znesku 9,500.000 din.

Tovarna je delala v eni izmeni po pet dni v tednu do maja 1941; maja pa je začela delati šest dni v tednu. Proizvodnja je padla od 1,390.000 kg v letu 1940 na 1,066.000 kg v letu 1941 (kapaciteta predilnice je znašala v tem času 2,500.000 kg).

V tem letu so v predilnici nabavili precej novih strojev in preuredili naprave. Še pred okupacijo so nabavili deset novih prstančnih strojev z elektromotorji in predelali generator. Po okupaciji pa so prevzeli vse predilne stroje in naprave Sirčeve tovarne v Kranju. Ti stroji so bili popolnoma novi. V glavnem je bilo to osem prstančnih strojev z vsemi potrebnimi napravami in motorji AEG. Za prevzem teh strojev so plačali 353.000 RM.

Proti koncu leta 1941 je morala tovarna nekaj tednov stati, ker ni bilo surovin; »zellwolle« in »fiocco« ni prihajal v zadostni količini. Izgleda, da je teh surovin manjkalo v Nemčiji in Italiji.

Večje množično udejstvovanje tovarne v narodnoosvobodilnem gibanju in Osvobodilni fronti nastopi leta 1942. Pozneje se pod vplivom razvoja dogodkov aktivnost OF v tovarni še poveča. Večje število predilcev je odšlo iz tovarne v partizane v letu 1943, večina pa v letu 1944.

Leta 1942 se začne v predilnici v Litiji delo OF aktivno razvijati. Ustanovljen je bil terenski odbor OF v tovarni, ki je pridobival simpatizerje med tekstilnim delavstvom in zbiral material, ki so ga partizani nujno potrebovali.²¹¹

V začetku pogoji za uspešen razvoj narodnoosvobodilnega gibanja in za rešitev ter utrditev OF med tovarniškimi delavci predilnice v Litiji niso bili ugodni. Tovarna je sicer zaradi pomanjkanja surovin obratovala v zelo zmanjšanem obsegu in samo v eni izmeni, a delavci so poleg zaslužene plače dobivali še podpore, stanovali v tovarniških stanovanjih in bili deležni raznih drugih ekonomskih ugodnosti. Zato so se bali odkrito nasprotovati režimu, ker je pretila nevarnost odpovedi službe in aretacij.

Proti koncu leta 1942 so se razmere spremenile. Tovarna je obratovala samo še s četrtno zmogljivostjo. Ker je začelo primanjkovati tudi materialnih sredstev, so podpore vedno bolj krčili, dokler jih niso za večino delavstva sploh ukinili. Tudi število v tovarni zaposlenih delavcev se je zmanjšalo skoraj za četrtno normalnega števila. Te objektivne

okolščine so povzročile nezadovoljstvo. Poleg tega so na delavstvo vplivale tudi subjektivne sile. Jeseni 1942 je Moravska četa prešla v Zasavski bataljon, ki si je ustvaril svoje zaledje v Litiji. Ta bataljon je postavil trdne temelje za uspešen razvoj narodnoosvobodilnega gibanja. Veliko je pripomoglo tudi politično delo Vere Šlandrove-Lojzke in drugih aktivistov ter političnih delavcev. Rezultat tega je bil, da je odšla januarja 1943 organizirana skupina 14 fantov k partizanom, na pomlad pa so začeli masovno odhajati. Poročilo z dne 10. junija 1943, ki govori o stanju v litijemskem okrožju, pravi, da je »odšlo k partizanom v tem letu večje število moških in tudi več žensk, skupno čez 100. Zlasti dobro se je izkazal industrijski del Litije, odkoder je prišlo največ dobrih partizanov in mnogi so postali funkcionarji.«²¹²

Naloge odborov OF so bile: preskrbovati partizane z orožjem, hrano, obleko in drugimi potrebščinami, zato so se pri odborih OF osnovala gospodarske komisije. Te komisije so za svoje potrebe razpolagale z denarjem, ki so ga dobile iz prostovoljnih prispevkov, posojila svobode in drugače. Poleg denarja so imele še obveznice in bone. V Litiji so gospodarske komisije vedno zelo dobro delale. Glavno preskrbovalno bazo so imeli v predilnici. Delavci so dobavljali od tam ves potrebni material.

Pozimi 1944. se je okupatorjev teror zelo poostiril. Iz Litije so izselili veliko število družin, svojcev partizanov. V Litiji je bila ojačana nemška posadka 200 mož. Tam je bila potuhnjena tudi plava garda. V industrijskem delu Litije in Šmartnega ter na Vačah, kjer so bile močne nemške enote in bela garda, je bilo razpoloženje ljudi takšno, da je bilo skoraj nedostopno za politično delo aktivistov.²¹³

Aprila 1944 so bile večje akcije na tovarniške naprave predilnice, ki so tovarno skoraj popolnoma onespobile za nadaljnje delo. V začetku aprila so napravili načrt za akcijo v sodelovanju s terenskim odborom OF v predilnici in z minerskim vodom Kamniško-zasavskega odreda, ki je akcijo izvedel. Napasti je bilo treba istočasno bunkerja pri črpalkah in na »griču«. Potem bi razrušili črpalke, transformator, kretnice in tovarno popolnoma onespobili za delo. Vse potrebne podatke, informacije in ključe so preskrbeli delavci iz tovarne. Napad je le delno uspel, zgornji bunker so uničili, spodnjega pa ne, ker je prvi oddelek prezgodaj začel napad. Kljub temu se je posrečilo, da so porušili dve

vodni črpalke, transformator, kretnice na tirih in cevovod. S tem je bila tovarna tako poškodovana, da je le malekostno delala naprej. Kmalu pa je morala zaradi prekinitve komunikacij in pomanjkanja surovin ter zaradi množične mobilizacije v NOV popolnoma prenehati z delom in je stala do osvoboditve.

Zaradi pomanjkanja surovin je proizvodnja še nadalje padala. V letu 1942 so proizvedli le 819.000 kg preje, naslednje leto samo še 736.746 kg, v petih mesecih leta 1944 pa 327.899 kg preje. Za poznejšo dobo ni bilo mogoče dobiti podatkov, sicer pa je oktobra leta 1944 proizvodnja sploh prenehala, ker so bile tovarniške naprave poškodovane in ker komunikacije niso omogočale dovoza surovin.

Pri tako nizki proizvodnji je bila storilnost majhna, saj so za tako majhno proizvodnjo zaposlovali 1943. leta 262 delavcev (67 moških in 195 žensk) in 21 uslužbencev, v pr-

vi polovici leta 1944 pa 221 delavcev (56 moških in 155 žensk) ter 20 uslužbencev.²¹⁴

Da je bila storilnost v predilnici tako majhna (nič boljše ni bilo v obratih družbe v Preboldu), je brez dvoma tudi posledica uspešnega delovanja terenskega odbora OF v tovarni, ki je obstajal že od leta 1942 in organiziral sabotažne akcije, kjer jih je le mogel. Aktivisti OF, ki jih je podpiralo vse delavstvo, ki je bilo naklonjeno narodnoosvobodilnemu gibanju, so s pomočjo minerskega voda Kamniško-zasavskega odreda organizirali napad na tovarniške naprave in jih hudo poškodovali, zaminirali so transformatorsko postajo, pokvarili kretnice na industrijskem tiru in porušili vodno črpalko. Večje število delavcev je odšlo v partizane. Vse te okoliščine so prisilile upravo tovarne, da je 20. oktobra 1944 prenehala delati.

Tovarna je obnovila obratovanje šele po osvoboditvi.

OBNOVA

Ob osvoboditvi je bila naša domovina opustošena in uničena. Materialna vojna škoda, ki jo je utrpela Slovenija v času druge svetovne vojne, je bila ocenjena na 1,8 milijarde dolarjev. Samo škoda na industrijskih objektih je predstavljala približno četrtno vrednosti industrije. Uničena je bila ena četrtna vse industrije v Sloveniji.²¹⁵

Tudi Predilnica Litija je bila močno poškodovana in takoj po osvoboditvi ni mogla obnoviti obratovanja.

Investicije v obnovo

Obnova se je začela takoj po končani vojni in je imela tak zagon in polet, da je imela značaj splošne ljudske akcije za čim hitrejšo odpravo vojne škode. Za obnovo so črpali finančna sredstva tudi iz sklada za obnovo dežele in pomoč opustošenim krajem. Ta sklad je nastal iz sredstev od prodaje Unrinega blaga, dohodkov od odbitkov pri zamenjavi denarja in od zaplenjenih vojnih dobičkov ter iz zaplenjenega premoženja. Zelo pomemben prihranek sredstev pri obnovi domovine pa je predstavljalo dobro organizirano udarniško delo.

V letih obnove 1945–1946 je bilo za investicije v osnovna sredstva porabljenih okrog

12,8 milijonov dinarjev, od tega je bilo namenjeno gospodarstvu kar 10,4 milijonov dinarjev.²¹⁶

Že prvo leto obnove je bilo popravljenih 45 % vseh poškodovanih industrijskih objektov, večina ostalega pa je bilo opravljenega v letu 1947.²¹⁷

Predilnica Litija ni mogla obnoviti svojega obratovanja takoj po osvoboditvi. Najprej je bilo treba izvršiti vsaj najnujnejša popravila in odstraniti posledice vojne.

Razstreljena je bila transformatorska postaja in črpalka za industrijsko vodo. Tudi sicer se je povsod poznal vojni čas, ker med vojno ni bilo možnosti večjih popravil.

Najnujnejše je bilo kmalu popravljeno in že 13. junija 1945 je predilnica začela obratovati v eni izmeni s 13.272 vreteni. Popravila so medtem nadaljevali, da bi usposobili za obratovanje še ostala vretena. Hkrati je bilo treba poskrbeti za manjkajočo delovno silo, za tehnično osebje in predice.

Prvo prejo je obnovljena predilnica izdelala še iz starih zalog viskoznega vlakna, ki ga je bilo ob osvoboditvi v tovarniških skladiščih še 95 ton. Ko so prišle prve dobave bombaža iz Unrine pomoči in ruskega bombaža, je predilnica 6. septembra 1945 zopet pričela

predelovati svojo tradicionalno surovino – to je bombaž in ko je 14. septembra 1945 predelala vse viskozno vlakno, je zopet bombaž postal izključni reprodukcijski material. Dne 19. septembra 1945 je bila vpeljana druga izmena. Število zaposlenih je naraslo na 542 delavcev. Dnevna proizvodnja je znašala okrog 5400 kg preje, decembra 1945 pa že 7450 kg.

Vedno večja potreba po tekstilnih cevkah je narekovala delo v treh izmenah v stročarni. Julija 1946 so postavili novo sušilno peč.

Ves čas je moral delovni kolektiv premagovati številne ovire: pomanjkanje primerne premoga, pogonskih vrvi, okvara na turbini (aprila 1946). Kljub temu je produktivnost naraščala in je dnevna produkcija 10. februarja 1946 dosegla 10.200 kg in je ves naslednji mesec ostala v mejah 9–10 tisoč kg.

Dne 27. maja 1946 je pričela obratovanje v treh izmenah. Tretja izmena je bila omejena na 40 predilnih strojev s 17.000 vreteni. Šele z 2. novembrom 1946 je nočna izmena pričela z delom v polnem obsegu.

Od 1. marca 1946 dalje je bila prejšnja urna mezda postopoma zamenjana z delom po normah (najprej kot akord ali s premijskimi dodatki).

Leta 1947 je podjetje po nalogu takratne Glavne direkcije odstopilo Predilnici in tkalnici Maribor 14 prstančnih strojev s 3920 vreteni. Zaradi popolne izrabljenosti so bili izločeni iz obratovanja še zadnji štirje selfaktorji (3600 vreten). Tako je za dalj časa ostalo v predilnici le še 28.120 vreten.

Pogonski problem je bil dalj časa zelo pereč. Najprej je parna turbina poganjala s pomočjo zastarelega prenosa izmenični generator, istosmerni dinamo in skupinske transmisije po oddelkih. Ko je aprila 1946. leta tur-

bina popolnoma odpovedala, je kolektiv s posebno požrtvovalnostjo spravil v pogon zastarela parna stroja, ki sta bila že zdavnaj odslužila. To je bila le začasna rešitev, ki je trajala do priključitve tovarne na elektroenergetski sistem prek daljnovoda iz kalorične centrale Trbovlje. Šele s to priključitvijo je bil rešen elektrodovajalni problem in je ostalo odprto samo še vprašanje posamičnega pogona namesto zastarelega skupinskega v nekaterih oddelkih.

Prvotno so nameravali ohraniti lastno turbino. To zamisel so najprej preprečile uvozne težave za nabavo v Švici, nato še posledice informbiroja, ki so preprečile dobavitev domačih delov. Ko so rešili problem elektroenergije in dokončno opustili turbine oziroma parne stroje, so začeli izločati tudi stare kotle in montirali nov kotel za ogrevalne in pomožne potrebe. S tem je bil deloma sproščen prostor stare kotlarne, ki so ga koristno uporabili za sodobnejšo ureditev začetne faze pri obdelavi surovin.

Leta 1946 so začeli s pripravami za sodobno klimatizacijo. To potrebno delo so v naslednjih letih tudi opravili. Tako so bili vsaj v tem oziru delovni prostori in pogoji zadovoljivi, čeprav je bila naprava brez avtomatike.

Že prej začeta modernizacija tovarne, zlasti pa razne povečave in predelave so povzročile, da so bili stroji nesmotrno razmeščeni. Tehnološki proces ni potekal po sodobnih načelih, kar je bilo tem bolj pereče zaradi etažne gradnje glavne stavbe. Zato so že leta 1947 pričeli z gradnjo nove predpredilnice, ki je bila v naslednjih letih dokončana.

Takoj po osvoboditvi so obnavljali le najvažnejše stvari. Zgradili so tudi novo skladišče za surovine, novo ograjo in nov industrijski tir.²¹⁸

OBDOBJE ADMINISTRATIVNEGA UPRAVLJANJA

Proces uveljavljanja državnega sektorja gospodarstva je potekal z naslednjimi ukrepi: konfiskacija (zaplomba), sekvestracija (prisilna uprava), nacionalizacija, odvzem vojne dobička in agrarna reforma.

Država je bila lastnik najpomembnejših proizvodjalnih sredstev. Gospodarski razvoj je bil usmerjen s centraliziranim planskim siste-

mom. Vsako gospodarsko ministrstvo je formalno v svojem sestavu več glavnih oziroma generalnih direkcij za neposredno administrativno operativno vodenje skupine istovrstnih podjetij. Takšna organizacija je veljala za vodenje podjetij zveznega in republiškega pomena pa tudi krajevnega pomena.²¹⁹

Litijska predilnica je prišla v okvir državne-

ga lastništva z zaplembo. Zaplenjena je bila 22. julija 1945 skupaj s tkalnico v Preboldu.

Vojno sodišče v Mariboru, senat v Celju, je izreklo zaplembo tovarne, ker je podjetje, ki je bilo last dunajske banke Creditanstalt, služilo nemškemu okupatorju. Okrajna zaplembe-na komisija OLO Ljubljana – okolica je nato 31. januarja 1946 izdala odločbo, da vse imetje bivših Tekstilnih tvornic Mautner, last nemškega kapitala, preide v last države. Ta odločba je izšla na podlagi odloka AVNOJ čl. 1, točka 1 in 2 z dne 21. novembra 1944, ki govori o prehodu sovražnikovega premoženja v državno last.

V Litiji zaplenjeno premoženje je bilo ugotovljeno 23. avgusta 1946 in je obsegalo nepremičnine in premičnine, gotovino in dobroimetje pri denarnih zavodih v skupnem znesku 187,918.211 din. Obveznosti podjetja pa so znašale 128,028.531 din. Po izvršeni zaplembi je bil izvršen likvidacijski postopek za zaplenjeno premoženje.

Litijska predilnica je bila 2. septembra 1945 vpisana v trgovski register še kot Littai – Pragwalder Textilwerke A. G., nato se je 11. decembra 1945 preimenovala v Jugoslovanske tekstilne tvornice Mautner. Po končanem postopku zaplembe in likvidacije tuje firme, se je litijska tovarna ločila od tovarne v Preboldu in je postala 23. oktobra 1946 državno podjetje zveznega značaja z naslovom Predilnica Litija v Litiji. Sodila je pod upravo Generalne zvezne direkcije tekstilne industrije in svilarstva v Beogradu. Potem je 18. septembra 1947 iz pristojnosti zvezne uprave prišla v republiško upravo. Vlogo direktorja so imeli delegati, ki jih je imenovala generalna direkcija. Do leta 1949 so se zvrstili 4 delegati.²²⁰

Proizvodnja in delitev družbenega produkta je bila centralizirana in administrativno vodena preko Generalne direkcije tekstilne industrije. Značilnost tega obdobja je bila, da je država zajemala akumulacijo in sredstva vlagala v nove objekte drugih podjetij in panog.

Za prva povojna leta je bila značilna hitra rast števila zaposlenih.

Prva petletka

Obnova, ki je bila končana v izredno kratkem času, je omogočila sprejetje prvega petletnega načrta gospodarskega razvoja. Plan je proglasil štiri osnovne naloge: dvigniti gospodarstvo in tehniko v Sloveniji; okrepiti in razvijati socialistični sektor narodnega gospodarstva; dvigniti splošno blaginjo delovne-

ga ljudstva; dvigniti raven kulture slovenskega naroda. Narodni dohodek naj bi se glede na predvojno stanje povečal za 50 %. Prvo leto planskega gospodarjenja se je končalo s proslavljanjem uspehov na vseh področjih. Uspešna pa je bila le še polovica naslednjega leta. V prvi polovici leta 1948 je prišlo do Resolucije Informbiroja. Številne pogodbe so bile enostransko prekinjene, posojila odpovedana, trgovina s podpisnicami, ki je takrat obsegala skoraj polovico vse naše zunanje trgovine, je bila do srede leta 1949 skoraj povsem prekinjena, uveden je bil skoraj popoln ekonomski bojkot, ki je zavrl dotedanji hitri razvoj. Prvi petletni plan je bil zato podaljšan za eno leto, vendar zaradi spremenjenih razmer v bistvu ni bil dokončan. Te ovire so pomenile čas stagnacije in recesije celotnega gospodarskega življenja.

Prvi petletni načrt 1947–1951 je bil izdelan s posebnim poudarkom na izgradnji bazične industrije. Velika sredstva, ki so bila potrebna najprej za obnovo in potem za uresničitev planskih nalog, je država zajemala iz visoke akumulacije (preko visokih cen blaga), z visoko obdavčitvijo privatnega sektorja in tudi na račun omejevanja enostavne reprodukcije v nekaterih panogah; med temi je bila tudi tekstilna industrija. Do konca leta 1954 so bili kljub vsem težavam zgrajeni najpomembnejši objekti bazične industrije. S tem je bil postavljen temelj za razvoj predelovalne industrije in tudi drugih panog našega gospodarstva.

Znotraj industrijske proizvodnje je bilo v Sloveniji največ denarnih sredstev investiranih v izgradnjo elektroenergetike, metalurgije in strojne industrije. Proizvodnja slovenske industrije je zato zelo narasla, spreminjati pa se je začela struktura industrijske proizvodnje. Tekstilna industrija, ki je bila pred vojno po vrednosti proizvodnje na vrhu, je začela relativno zaostajati. Po poprečni letni stopnji rasti proizvodnje v letih 1948–1954 je bila tekstilna industrija s 6,5 % na predzadnjem mestu.²²¹

Sistem nagrajevanja

Takoj po vojni družba še ni proizvajala toliko, da bi lahko zadovoljevala poprečne normalne potrebe. Urejanje plač s predpisi pristojnih državnih organov je bilo prisotno vse do leta 1952. Višina sklada za plače ni bila neposredno odvisna od poslovnega uspeha podjetja. Za planirano količino določene proizvodnje so bila finančna sredstva za plače

določena in dodeljena. Uveljavil se je tudi sistem prejemkov v naravi, na točke in bone. Ti so večkrat predstavljali nad polovico sklada za plače, pokrivali pa so jih iz centralnih državnih skladov.²²²

Delavski svet litijske predilnice je prvi tarifni pravilnik sprejel aprila 1952. Prej pa je veljal začasni pravilnik o plačah, ki je bil sprejet 28. septembra 1951. Plača je bila sestavljena iz stalne in gibljive plače, stalna pa iz osnovne in dopolnilne.²²³

Zagotovljena preskrba

Zaradi pomanjkanja živil in blaga za široko potrošnjo je bila uvedena zagotovljena preskrba. Preko zagotovljene preskrbe so dobivali blago vsi zaposleni delavci in uslužbenci ter člani njihovih družin. Glede na vrsto poklica in starost je pripadala potrošnikom različna količina živil na »živilske karte«. Nekateri najpomembnejši industrijski predmeti so se delili po »industrijskih točkah«, ki so se določale po kategorijah potrošnikov. Odrasli so dobili letno po 140 do 160 in otroci po 60 do 80 točk. Od industrijskih izdelkov so prodajali na potrošniške karte tkanine in konfekcijo, no-

gavice, trikotažo in obutev. Te izdelke so prodajali na nabavne točke, ki jih je bilo potrebno odšteti poleg denarja. Tako so ob nakupu odrezali npr. 10 točk za 1 m volnene tkanine, 48 točk za moško obleko, 40 točk za par delavskih čevljev itd. Poleg rednih potrošniških kart so bile za bolnike, nosečnice, udarnike in druge tudi dopolnilne potrošniške karte.²²⁴

Udarniki

Uresničitev obnove in prvega petletnega plana je bila težka naloga. Kljub intenzivnemu zaposlovanju je bil potreben tudi povečan delovni polet ljudskih množic. Tekmovanje, preseganje plana in udarništvo so spodbujali k večji proizvodnji. Do konca leta 1951 je bilo v Sloveniji 161.224 proglasitev za udarnike. Nekateri so bili proglašeni za udarnike večkrat. Z letom 1951 so bile ukinjene določene ugodnosti (dopolnilne karte) iz naslova udarništva.²²⁵

Predilnica Litija se je zelo uspešno vključevala v prizadevanje za čimvečjo proizvodnjo. Za nadpovprečne uspehe je bilo od septembra 1950 do avgusta 1951 proglašanih 615 udarnikov.²²⁶

REKONSTRUKCIJA TOVARNE 1947–1960

V razmerah administrativnega vodenja gospodarstva, obnove domovine, izgradnje bazične industrije in izpolnjevanja petletnega plana ob zunanjepolitičnih napetostih in gospodarske blokade, ko je država zajemala za te potrebe vso akumulacijo podjetja, litijska predilnica ni lahko zbrala potrebna sredstva za rekonstrukcijo tovarne. Z lastno iznajdljivostjo so iskali najcenejše rešitve. V lastni režiji so rekonstruirali svoje že stare stroje. Šele pozneje so začeli kupovati nove, vendar le posamezne stroje.

Tudi Predilnica Litija je sodila med tista podjetja, ki jim je akumulacija odtekala v izgradnjo drugih industrijskih panog. Za razvoj bazične industrije je tako litijska predilnica veliko prispevala in s tem omogočila hitrejši razvoj vsega gospodarstva v tem razdobju.

Litijsko predilnico, kot tudi druga večja podjetja, je po osvoboditvi vodilo Ministrstvo za industrijo FLRJ oziroma Generalna direkcija zvezne tekstilne industrije. Podjetje je bi-

lo zveznega pomena. Sprva je predilnica poslovala po osvoboditvi pod firmo Jugoslovanske tekstilne tvornice Mautner d. d., od Ministrstva za industrijo pa je bil postavljen delegat. Delegati so vodili podjetje do ustanovitve novega podjetja »Predilnica Litija« v Litiji, ki je bilo ustanovljeno 23. oktobra 1946. leta. Vodenje podjetja je prešlo tako več faz. Vsa personalna in druga vodstvena vprašanja, kot planiranje, razpolaganje z osnovnimi in obratnimi sredstvi je urejala Glavna direkcija tekstilne industrije. Takšno vodenje je bilo potrebno za tedanji čas do izročitve podjetja organom samoupravljanja, ko je delavski razred prevzel svojo zgodovinsko odgovorno funkcijo vodenja. Vloga delavskega razreda pri upravljanju podjetja je bila v začetku ustanova delavskih poverjenikov, ki so imeli nalogo, da ščitijo interese delavcev in da pomagajo pri poslovanju oziroma vodenju podjetja. Tako so v Predilnici Litija dne 7. decembra 1946 izvedli volitve delavskih zaupnikov. Kot

starešina je bil izvoljen Tomaž Maver. Administrativno vodenje podjetja, za katero smo omenili, da je bilo takrat potrebno, je imelo tudi svoje slabe strani, ker ni bilo pri odločitvah neposrednega sodelovanja delovnega kolektiva.

Tovarna je po osvoboditvi podedovala vse posledice nenačrtnega gospodarstva. Ne smemo reči, da je bila tovarna zastarela in popolnoma izrabljena ter da se prejšnji tuji lastniki niso brigali za modernizacijo, to ne, saj je bila tovarna v tridesetih letih modernizirana in preurejena in je bila po produktivnosti med najboljšimi tovarnami Mautnerjevega koncerna, ki je obsegal 36 tovarn, pač pa je bilo tako stanje tovarne, ki je zahtevalo nujno rekonstrukcijo, posledica razmer in sprememb, ki jih je naša tovarna preživela. Po osvoboditvi so podedovali vse, kar se je v več kot pol stoletja naredilo in spremenilo. Tuji lastniki so širili in modernizirali tovarno v tolikšni meri, kakor so narekovale njihove trenutne koristi v dobi konjunktur. Nabavljali so nove stroje, ki so bili najpotrebnejši in nujni. Stare stroje so vzdrževali dokler so bili količaj sposobni, ker so bili že amortizirani in so iz njih iztisnili največ, kar so mogli. Tako politiko jim je narekovala želja po čimvečjem dobičku. Posledica takega ravnanja pa je bila, da je bilo v tovarni poleg modernih tudi veliko starih iztrošenih strojev in da so delavci živeli in delali v nezdravih in težavnih pogojih. Zlasti za to, da bi delavcu olajšali delo, se prejšnji lastniki niso brigali, ker jim pač to ni prinašalo nobenih dobičkov. Zato je moral pričeti delovni kolektiv predilnice z rekonstrukcijo cele tovarne takoj, ko je obnovil obratovanje in naredil najnujnejše.

Po osvoboditvi je predilnica razpolagala s 17 grobimi flyerji, 21 srednjimi in 4 finimi flyerji. Zaradi zastarelosti strojev in procesa dela na njih je podjetje smatralo, da je najnujnejše rekonstruirati te stroje. Z delom so pričeli leta 1954. Program rekonstrukcije flyerjev je bil izdelan v podjetju, potrebna visokoraztezna raztezala pa so bila nabavljena pri zapadno nemški firmi ZINSER. S to rekonstrukcijo je bil dosežen skrajšan tehnološki proces in znatno zvišana produktivnost dela, ki je bila v tem oddelku po zveznih podatkih na prvem mestu v Jugoslaviji. Namesto dotakratnih 42 flyerjev je obratovalo nato le 15 visokoraztezni flyerjev, ki so popolnoma zadovoljevali potrebam pristančnih strojev in mogli po potrebi nuditi še več.

Poleg rekonstrukcij flyerjev je podjetje leta 1956 pričelo z rekonstrukcijo raztezalk. Rekonstrukcija je bila nujna zaradi zastarelosti raztezni glav in zaradi prehoda na enoflyerski sistem, ki je zahteval zelo enakomeren pramen. Vsi načrti za to delo so bili narejeni v tovarni. Prav tako so bili narejeni vsi potrebni deli razen ležajev v domači delavnici, kjer so bili predelani tudi stroji.

S tem je bil dosežen namen rekonstrukcije in se je produktivnost povečala, ker imajo prenovljene in predelane raztezalke večjo proizvodno hitrost ter jih je potrebno manj za enako produkcijo. Kvaliteta pramena je bila na zadovoljivi višini.

Temeljita obnova mikalnikov se je pričela v letu 1955. Zaradi boljšega izkoriščenja so predelali glave mikalnikov in zamenjali 9" lonce za večje poprečno 12". Postopoma se na vse stroje navijajo jeklene garniture, preureja se pogon pokrovčkov, ležaji se zamenjujejo z valjčnimi. Izmenjali so ležaje za pogon snemalnih sekiric, ki so jih začeli izdelovati v podjetju.

V letu 1958 je podjetje začelo obnavljati zastarele in izrabljene pristančne stroje. Pristančni stroji SACM, ki jih je bilo v tovarni 23, so bili v pogonu že od leta 1909 dalje. Razumljivo, da po več kot petdesetletnem intenzivnem obratovanju ne bi mogli več dolgo trajati, za podjetje pa bi morali predstavljati glede na število montiranih vreten 1/3 kapacitete. Producirali pa so le 14 do 15 g/vh preje slabe kvalitete, medtem ko so ostali stroji proizvajali 20 g/vh preje in sorazmerno boljše kvalitete. Zato je bilo nujno te stroje čimprej obnoviti in jih usposobiti za nadaljnjo proizvodnjo s primernim učinkom. Enako je bilo s Plattovimi pristančnimi stroji, ki so bili sicer novejšega datuma, a z zastarelimi raztezali. Na pristančnih strojih SACM je bil povečan dvig voza, zamenjana so bila vretena, prstani, klopi in napenjalne jermenice, nameščeno je bilo visokoraztezno raztezalo z vzmetno obtežbo in odsesovalno napravo. Dvobrzinske motorje so zamenjali s prigrajenim mehanizmom za brezstopni prenos. Na 4 Plattovih strojih je bilo zamenjano staro raztezalo z visokorazteznim z vzmetno obtežbo. Na ostalih strojih so delno zamenjali izrabljena vretena in prstane.

Vsi obnovljeni stroji so dajali predvidene rezultate. Njihova proizvodnja je bila na evropski višini. Tako je podjetje proizvajalo ca. 90 ton preje letno.

Sukalnica je imela najstarejši strojni park. Postavljena je bila v glavnem za potrebe drobnih vaških potrošnikov, ki so potrebovali za izdelke domače obrti sukano in enojno prejo na predenih. Po osvoboditvi so potrebe po taki preji prenehale, na drugi strani pa se je povečala potrošnja kvalitetne sukane preje za razne tehnične, dekorativne in druge tkanine. Podjetje je izločilo stare previjalne stroje in jih nadomestilo z novimi domače proizvodnje. Ravno tako je odstranilo iz proizvodnje del motovil, ki zaradi stagnacije domače obrti, kot glavnega potrošnika preje v predenih, niso bili več potrebni.

Kot pomožni obrat je obstajala v podjetju stročnarna. Stroji so bili zastareli, zato so jih po vojni predelali, tako da se je kapaciteta potrojila. Zaradi pomanjkanja tekstilnih cevkv v povojnem času je bila povečana proizvodnja nujna, saj je stročnarna delala cevke tudi za potrebe nekaterih drugih predilnic. S svojo kapaciteto je lahko zadovoljila celotno domačo potrošnjo in celo več. Poseben problem v tem oddelku je predstavljala sušilna peč, ki je bila na novo zgrajena leta 1957. S predelavo celotnega ogrevalnega sistema je podjetje predelalo tudi obstoječo peč, ki je obratovala z ogrevanjem na toplo vodo ali elektriko. S tem je bilo veliko prihranjenega, ker kotlarni ni bilo treba obratovati v poletnih mesecih.

Ker podjetje ni imelo skoraj nobenih laboratorijskih aparatov je bilo zaradi zahtev po vse boljši kvaliteti prisiljeno primerno opremiti svoj laboratorij za uspešno klasifikacijo nabavljenih surovin ter za medfazno in končno kontrolo izdelkov. V zadnjih letih so bili nabavljeni potrebni sodobni aparati, ki so omogočali uspešno kontrolo. Laboratorij ni imel primernih prostorov. Poleg klimatiziranega laboratorija je bila predvidena tudi postavitve poizkusne predilnice. S tem bi bil laboratorij primerno urejen, tako da bi v celoti služil namenu proizvodnje in delal potrebne raziskave.

Zaradi izrabljenosti ročnih polavtomatskih vlažilnih naprav v vlagalnici je bil nabavljen nov vlažilni stroj za zagotavljanje enakomernjšega vlaženja. Delo vlagalk je bilo s tem olajšano, kar je pomenilo dvig produktivnosti tega oddelka.

Leta 1951 je bil montiran manjši kotel za parno ogrevanje prostorov in za potrebe sušilne peči v stročnarni. Zaradi zastarelih parno ogrevalnih naprav ter velikih kondenznih

izgub, je podjetje rekonstruiralo ogrevalni sistem. Nove naprave za ogrevanje s toplo vodo, ki so bile veliko bolj ekonomične, so bile montirane leta 1959. Obnovili so ves napajalni in ogrevalni sistem ter izdelali levetitni mehčalec vode.

Z novim sistemom ogrevanja so prihranili veliko premoga. Toplota se je bolje izkoristila, klimatski pogoji so bili zaradi nižjih temperatur grelcev v obratu ugodnejši. Z novo ureditvijo je bila razdelitev temperature v obratih veliko bolj enakomerna in je odgovarjala predpisanim normam.

Prej je bila mehanična delavnica opremljena samo z napravami in orodjem za najnujnejše vzdrževanje strojnega parka. Za ostala dela je bila odvisna od uslug sorodnih tovarn. Ker je bilo podjetje prisiljeno opraviti večji del svoje obnove z lastnimi sredstvi in v lastni režiji, so bili v ta namen nabavljeni v letih 1955 do 1957 novi prepotrebni stroji in orodja za potrebe mehanične delavnice. Delavnica je predstavljala manjši samostojni strojni in mizarški obrat, ki je lahko opravljal samostojno vsa dela v zvezi z obratom in rekonstrukcijo, razen termične obdelave in livanja.

Ureditev elektroenergetskih naprav je bil po vojni velikanski problem, posebno potem ko je odpadel lastni električni energetski sistem. Zato je bil postavljen 20 kV transformator za napajanje iz Črnuč. Ko je bil zgrajen novi daljnovod Trbovlje–Litija, se je podjetje priključilo na ta 35 kV sistem in morale prilagoditi svoje transformatorske naprave na novi sistem.

Zaradi zastarelosti električnih instalacij in zaradi nove razporeditve strojev ter odprave transmisijskega pogona je bila po vojni obnovljena skoraj celotna notranja instalacija za pogon in za luč. Razsvetljava, ki je bila prej pomanjkljiva, je bila urejena po sodobnih zahtevah in so bili oddelki bolje razsvetljeni.

Predilnica je bila grajena v etapah. Posamezni oddelki so se širili, prezidavali in prizidavali novi oddelki, kot so zahtevale potrebe, pri tem se pa niso ozirali na delovne pogoje, na varnost pri delu in na zahteve pravilnega tehnološkega postopka. V bližini delovnih dvoran je bilo sezidanih nekaj nehihienskih stranišč za delavstvo, v dvoranih pa je bilo razmeščenih nekaj garderobnih omarič. To je bilo vse, kar so nudili delavcem za ohranitev zdravja, dobrega počutja in za olajšanje dela. Umivalnic ni bilo. Zaradi takšnega stanja je podjetje takoj po osvoboditvi začelo graditi primerne sanitarne naprave in garderobe.

Ker je bila nujna tudi nova smotrna razporeditev strojev v predpredilnici, so se odločili za novo gradnjo v podaljšku predpralnice, za proizvodno dvorano in za zgraditev centralnega trakta s primernimi garderobami in sanitarijami ter klimatskimi napravami. Zgradili so tudi novo transformatorsko postajo. Gradnja je bila dokončana v glavnem leta 1947. Zaradi pomanjkanja sredstev predpredilnica ni bila popolnoma dokončana. Zaključna dela so bila izvršena šele deset let pozneje, ko se je podjetje pripravljalo za izvršitev celotnega rekonstrukcijskega programa. Leta 1958 so začeli v novozgrajene prostore premeščati stroje. Transmisijski pogon so ukinili in vsi stroji so bili predelani na posamični pogon.

V severnem delu predpredilnice so bile zgrajene sodobne umivalnice in stranišča ter garderobe. V vseh prostorih je bil položen parketni pod.

Podjetje prej ni razpolagalo s primernimi skladiščnimi prostori. Bombaž je bil vkladiščen v 400 m oddaljenih lesenih barakah in se je od tam dovažal v čistilnico po ozkotirni industrijski železnici. Po drugi strani se je izgotovljena preja prevažala po 250 m dolgi progi do železniškega tira. Primerna skladišča za surovine in gotove izdelke je podjetje zgradilo v letu 1954 ob industrijskem tiru v bližini proizvodnih prostorov. Skladišča so bila opremljena s primernimi transportnimi sredstvi (premično akumulatorsko dvigalo, pomožni žerjav in drugo). Vse poti do skladišča so betonirali. Ob novih skladiščih je bil zgrajen nov industrijski tir.

Ko so bila zgrajena nova skladišča z industrijskim tirom, je bil spremenjen tudi notranji transport. Zaradi tega je bilo treba preurediti tovarniško ograjo in primerno vratarnico tako, da je bil pridobljen potreben manipulacijski prostor. Med vhodom in tovarno pa so zasadili zeleni pas. Zgradili so novo obvozno pot, tako da so tovarniški objekti postali dostopni od vseh strani. Pri vsem tem so upoštevali možnost perspektivnega razvoja podjetja. V okviru rekonstrukcij notranjega transporta je bila zgrajena nova montažna garaža z vsemi primernimi napravami za vzdrževanje voznega parka.

Z opravljenimi deli so nastali pogoji za načrtno širšo rekonstrukcijo in razširitev kapacitet, ni pa bilo še vse narejeno. Strojni park čistilnice in tehnološki proces je bil v celoti zastarel. Potrebna so bila stalna popravila, ki so še zmanjševala že itak nizko proizvodnjo. Kakovost izdelkov je bila slaba. Predelava

viskoznih vlaken je bila neprikladna. Obdelava vlaken je bila preintenzivna in zato kvarno vplivala na trdnost. Program nadaljnje rekonstrukcije je obsegal zamenjavo dotrajanih strojev, dopolnitev z novimi sodobnejšimi stroji in popravilo starih strojev. Program je obsegal še nabavo posebnega agregata za predelavo viskoznih vlaken. S temi dopolnitvami bi bile odpravljene celice in bi bil proces neprekinjen, ki se je v čistilnih in rahljalnih procesih že davno uveljavil. Z namestitvijo mešalnih rahljalnikov bal se bi povečale možnosti boljšega in enakomernejšega mešanja ter obzirnejše obdelave vlaken.

Prstančni stroji so bili izredno kritični. Letne izgube na zmogljivosti so bile velike. Format navitkov so bili majhni, zaradi tega je bilo veliko snemanj in je bila produktivnost zato manjša. Raztezala so bila zastarela. Težko je bilo vzdrževati že obrabljeni strojni park. Pri takem načinu dela je bilo težko vzdrževati potrebno čistočo v obratih.

Predilnica I je bila predvidena za proizvodnjo finejših števil.

Da bi izvedli širšo in popolno rekonstrukcijo tovarne, je podjetje v sodelovanju s Tekstilnim institutom v Mariboru izdelalo investicijski program obnove in dopolnitve strojnega parka.

Program za rekonstrukcijo je zajel vsa potrebna dela v tovarni. Podjetje ni moglo več nenačrtno obnavljati zastarelih strojev, ker je moralo upoštevati tudi sodobni tehnološki proces. Program je bil izdelan leta 1956. Odobrila ga je strokovna komisija pri Izvršnem svetu LRS in strokovna komisija investicijske banke centrale za LRS. Zaradi pogojev, ki jih je postavljala Glavna centrala Investicijske banke v Beogradu, se je uresničitev rekonstrukcije zavlekla. Podjetje je moralo zagotoviti 100 % lastna dinarska sredstva in si priskrbeti potrebna devizna sredstva v inozemstvu. V podobnem položaju so se znašla tudi druga podjetja tekstilne stroke v Sloveniji, ki so pripravljala rekonstrukcije svojih naprav. Zato so se podjetja združila in podpisala 17. julija 1959 z Investicijsko banko v Ljubljani posebno pogodbo o združevanju potrebnih sredstev. Iz teh sredstev so potem podjetja črpala potrebni kredit. Program rekonstrukcije je predvideval 275.500.000 din za gradbena dela in za domačo ter uvoženo opremo. Zaradi podražitve in carine je moralo podjetje zbrati skoraj 100 milijonov din več, kot je bilo prvotno predvideno, da je krilo vse obveznosti do nabavljenih strojev.

SAMOUPRAVLJANJE IN NOVI GOSPODARSKI SISTEM

Z zakonom o ljudskih odborih (1949) in pa s temeljnim zakonom o gospodarjenju z državnimi gospodarskimi podjetji (27. junija 1950) se je začela že v okviru obdobja administrativnega upravljanja uveljavljati nova – samoupravna – smer našega družbenega in ekonomskega razvoja. Z odpravo sistema centralnega planiranja proizvodnje (1951) so bile dane osnove za prehod na novi gospodarski sistem. Obdobje od uvedbe novega gospodarskega sistema do gospodarske reforme (1965) pomeni čas utrjevanja rezultatov doseženih v predhodnem obdobju in čas nagle gospodarske rasti. Reformo v gospodarstvu leta 1961 je sestavljalo več ukrepov, ki naj bi pospešili pobudo delovnih kolektivov. Med temi izstopa predvsem sprememba delitve čistega dohodka, kjer so dobili delovni kolektivi precejšnjo avtonomijo. Nadaljevanje reformnih prizadevanj v gospodarstvu pomeni gospodarska reforma leta 1965.²²⁹

Plan 1957–1961

Ekonomska politika, ki je bila načrtovana v planu gospodarskega razvoja za obdobje 1947 do 1952 in letnih planov za leta 1953 do 1956 je rodila vrsto pozitivnih uspehov: rast družbenega proizvoda, povečanje industrijske proizvodnje in spremenjeno strukturo prebivalstva. Poleg pozitivnih rezultatov pa so nastali problemi. Zato se je po letu 1955 spremenila ekonomska politika, ki je dobila svoje mesto tudi v petletnem planu gospodarskega razvoja za obdobje 1957 do 1961.²³⁰

Gospodarska reforma 1961

Po desetih letih samoupravljanja je imela država v upravljanju gospodarstva še vedno velika pooblastila. Gospodarski sistem se je razhajal s principi delavskega upravljanja. Da bi se razširila pobuda delovnih kolektivov in razvoj samoupravljanja, so bile izvedene nekatere spremembe v gospodarskem sistemu. Največja sprememba, ki jo je vnesel gospodarski sistem je zadevala delitev čistega dohodka, kjer so dobili delovni kolektivi precejšnjo samostojnost.

Da bi povečali uspešnost tržne organizacije in izboljšali kvaliteto izdelanega blaga v dotlej skoraj zaprtem gospodarstvu, ga je bilo treba v večji meri izpostaviti vplivu svetovne-

ga trga. Sistem različnih tečajev je bil zato zamenjan s carinsko tarifo, zunanja trgovina se je delno sprostila itd.

Reforma ni v celoti dala rezultatov, ker je sovpadala v gospodarsko recesijo, ki se je pokazala v slovenski industriji v letih 1961 in 1962. Stopnja industrijske rasti se je zmanjšala za polovico, medtem ko je v letu 1960 znašala še 14 %, se je v letu 1961 znižala na 7 %. Istočasno je porastel uvoz, izvoz pa je stagniral, plače so naraščale hitreje kot produktivnost.

Ustava iz leta 1963 je načeloma izenačevala samoupravljanje v gospodarstvu in v družbenih dejavnostih. Poseben pomen so v ustavi dobili statuti kot samoupravi akti delovnih organizacij. V občinske skupščine je ustava uvedla dva zbora, v federaciji in republiki pa več zborov.²³¹

Sredstva gospodarskih organizacij, nov vir investicij

Z novim gospodarskim sistemom smo prešli tudi nov način zbiranja sredstev za investicije. Poleg sklada za temeljno investicijsko graditev in proračunov nastopijo kot pomemben vir za investicijsko graditev sredstva gospodarskih organizacij, pri čemer predstavlja pretežni del amortizacija. Ta je šele z letom 1952 postala ekonomska kategorija, namenjena za reprodukcijo v podjetjih, še vse do leta 1957 pa je bila potrošnja amortizacijskih sredstev dokaj omejena.

V letu 1954 je nastala druga pomembna sprememba v virih financiranja investicij: ustanovljeni so bili kreditni skladi (splošni investicijski sklad, sklad za kreditiranje investicij republike, okrajev in občin), iz katerih so podjetja najemala posojila za investicijske naložbe. Z novim sistemom kreditiranja investicij in vračanjem posojil je na skoraj vseh področjih gospodarstva končano obdobje administrativnega odločanja o investicijskih naložbah.

Investicijska politika v obdobju 1957 do 1960, ki jo je načrtoval tudi drugi petletni načrt, je skušala usmeriti potrošnja investicijskih sredstev predvsem na odstranitev najbolj občutnih neskladnosti, ki so nastale zaradi dotlednjega enostranskega investiranja. Tako so se v okviru industrije močno znižale inves-

ticije v metalurški zmogljivosti, povišale pa v proizvodnji za široko potrošnjo.

Celotna investicijska dejavnost pa se je v obdobju 1961–1964 zelo razmahnila, saj so bile investicije v letu 1964 2,3-krat večje kot leta 1960.

Kot posledica pričetka graditve nekaterih večjih novih objektov v industriji, kmetijstvu in prometu, je v obdobju 1961–1964 ponovno narasel delež gradenj v investicijski potrošnji, znižale pa so se investicije v opremo.

Obseg investicij je bil še tik pred reformo nad možnostmi gospodarstva, znaten del naložb je izviral iz emisije in ne iz že ustvarjenih sredstev.²³²

Uveljavljanje podjetniške akumulacije

V letih 1952 do 1960, ko je družbeni produkt v Sloveniji rasel po poprečni stopnji 14,5 % se je amortizacija povečevala za 6,4 %, osebni dohodki za 21 %, skupna akumulacija za 12,9 %, družbena akumulacija za 10,8 %, podjetniška akumulacija, s katero razpolagajo delovni kolektivi pa kar za

27,3 % na leto. Leta 1964 so bili ukinjeni nekateri prispevki, ki so odvezemali podjetjem precejšen del akumulacije: prispevek na izredni dohodek podjetij, ki je bil v bistvu davek na visoko produktivnost, prispevek družbenim investicijskim skladom in prispevek iz dohodka. Še leta 1963 je odšlo v Sloveniji od celotne akumulacije 83 % družbi, naslednje leto pa se je ta delež znižal na 77 %.

Tako hitro naraščanje podjetniške akumulacije je imelo za posledico, da se je tudi v tem obdobju v okviru proračunov zmanjšal delež izdatkov za investicije.²³³

Od gospodarske reforme do nove ustave

Gospodarska in družbena reforma leta 1965 pomeni pomembno prelomnico v našem gospodarstvu. Čas od reforme dalje pomeni nadaljnji razvoj in krepitev samoupravljanja. Med najpomembnejše novosti nove ustave iz leta 1974 sodi uvajanje delegatskega sistema v naš družbenopolitični sistem.

S seje delavskega sveta leta 1985

Delegati delavskega sveta leta 1986

Izvršilni odbor leta 1983

Odbor za delovna razmerja

Delegacija za zbor združenega dela leta 1982

Komisija za oblikovanje osebnih dohodkov

Odbor za stanovanjska vprašanja

Komite za SLO in DS

Sindikalna komisija za pomoč članom kolektiva

Upravni odbor IGD

S sestankov samoupravnih delovnih skupin in skupni zbori delavcev – neposredno odločanje

Učenci srednje tekstilne šole iz Sevnice na ekskurziji

Priučevanje predic v letu 1963

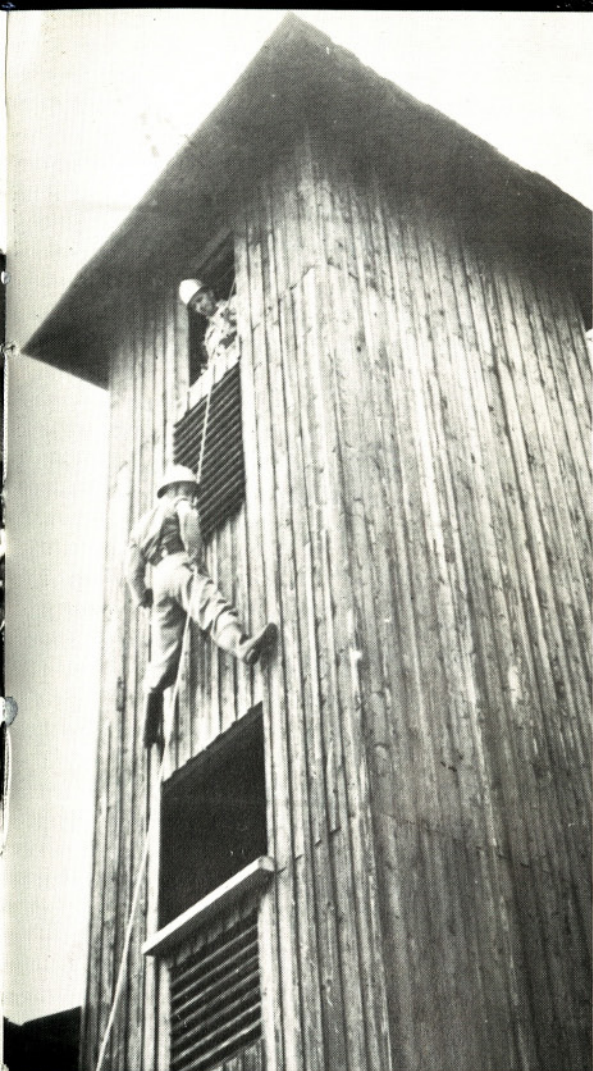
Uvajalni seminar

Seminar CZ leta 1963

Seminar za vodstveni kader

Praktične vaje gasilcev

Priučevanje na OE predilnih strojih
Inštruktor priučuje bodočega voznika

Vsako leto nas obiše več skupin iz različnih šol

Skupina tečajnikov za voznike viličarjev leta 1975

Prva skupina na usposabljanju za pomožnega tekstilca

Delavci sodišča združenega dela med strokovno ekskurzijo

Člani DITT Primorske so poleg predilnice obiskali še GEOSS na Spodnji Slivni pri Vačah

Transport bombaža v skladišče

Nova embalaža za prejo

Vsakdanji pogled pred vratarnico. Tovornjaki bodo naložili prejo in jo odpeljali v bližnje tovarne

Predica

Snemalka

Ob OE predilnih strojih
Hitrost pri vezanju pretrgov

Ročno čiščenje valjčkov

RAZVOJ DELAVSKEGA SAMOUPRAVLJANJA V PREDILNICI LITIJA

Ko je bil centralistični administrativni sistem upravljanja v svojem največjem razmahu, se je pričela pojavljati nova smer družbenega razvoja. Med ukrepi v tej novi smeri je bil prenos večjega števila gospodarskih podjetij zveznega pomena v republiško pristojnost. Bistvo nove usmeritve pa sta pomenila zakon o ljudskih odborih iz leta 1949 in temeljni zakon o gospodarjenju z državnimi gospodarskimi podjetji in višjimi gospodarskimi združenji po delovnih kolektivih iz leta 1950 (zakon o samoupravljanju). Tako se je začela že v okviru obdobja administrativnega upravljanja uveljavljati nova – samoupravna – smer našega družbenega in ekonomskega razvoja. Z odpravo sistema centralnega planiranja proizvodnje konec leta 1951 so bile dane osnove za prehod na novi gospodarski sistem.

Obdobje od uvedbe novega gospodarskega sistema do gospodarske reforme leta 1965 pomeni čas utrjevanja rezultatov doseženih v predhodnem obdobju in čas nagle gospodarske rasti.

V začetku tega obdobja je partija dala pobudo za razširitev pravic neposrednih proizvajalcev. V tem se je zavzemala za kar najbolj neposredne oblike sodelovanja in posvetovanja med upravo in delavci v podjetjih o vprašanih organiziranju in izpopolnjevanju proizvodnje, poslovanja in urejanja raznih problemov na področju delovnih odnosov, higiensko-tehnične zaščite, organizacije razvedrila in dopustov, urejanje stanovanjskih vprašanj itd. Prek takšnih oblik sodelovanja so se čedalje bolj kazale težnje delavcev po neposrednem sodelovanju v urejanju vprašanj, od katerih so bile odvisne okoliščine njihovega dela in življenja. To je na drugi strani pozitivno vplivalo na njihov delovni polet in prispevalo k učinkovitejšemu izpolnjevanju proizvodnih nalog. Skozi to se je prebijala ideja o delavskih svetih kot obliki samoup-

ravljanja proizvajalcev. Da bi še bolj vzpodbudili delovni polet, ki se je razvil leta 1949 v izpolnjevanje nalog petletnega plana in hkrati še bolj izrazil odločnost partije, da bo vztrajala v boju za razvijanje socialističnih družbenih odnosov, se je politbiro CK KPJ jeseni 1949 usmeril na napovedan prehod k samoupravljanju proizvajalcev v gospodarstvu. V ta namen sta gospodarski svet zvezne vlade in centralni odbor zveze sindikatov decembra 1949 izdala navodilo o organiziranju delavskih svetov kot posvetovalnih teles v 200 velikih industrijskih podjetjih. Med njimi je bila tudi Predilnica Litija.

Ustanavljanje delavskih svetov in njihova dejavnost v 200 velikih podjetjih sta zelo ugodno odjeknila med delavci in spodbudila težnje delovnih kolektivov po sodelovanju v odločanju o vprašanih organiziranju proizvodnje in razdelitve. V kratkem času so se akcije delovnih kolektivov za uvajanje samoupravljanja razvile v splošno gibanje delavskega razreda. Že v prvih šestih mesecih leta 1950 so bili ustanovljeni delavski sveti v 800 podjetjih. Prve izkušnje iz njihovega dela so pokazale, da je delavski razred sposoben sodelovati v upravljanju podjetij v interesu materialne in družbene krepitve socializma. To je omogočilo storiti naslednji odločilni korak naprej in dejansko izročiti tovarne delavcem – da postane upravljanje proizvajalnih sredstev zakonita pravica delovnih ljudi.

Zvezna ljudska skupščina je 27. junija 1950 sprejela temeljni zakon o upravljanju državnih gospodarskih podjetij po delovnih kolektivih.

»Delavski razred Jugoslavije je pozdravil ta zakon kot najpomembnejše zgodovinsko dejanje ljudske skupščine po sprejemu zakona o nacionalizaciji« (Tito). Ko so delovni kolektivi prevzemali podjetja v upravljanje, so na sestankih in mitingih s ponosom poudarjali,

da so prvi v zgodovini človeštva dobili tovarne v upravljanje. V litijski predilnici se je to zgodilo 9. septembra 1950. Ta ukrep so delavci sprejeli kot dokaz priznanja delovnim ljudem za napore v izgradnji države in kot izraz čvrstosti in moči socializma v Jugoslaviji.

Zakon o samoupravljanju je določil organe upravljanja v gospodarskih organizacijah. Ti so bili delavski svet, upravni odbor in direktor. Prve volitve v delavske svete so izvedli v nekaterih podjetjih že v januarju in februarju 1950. To so bili začasni delavski sveti s posvetovalno funkcijo. Po sprejetju zakona so ti sveti prevzeli funkcijo polnopravnih, zakonito priznanih delavskih svetov.

Med prvimi podjetji, v katerih so bili izvoljeni predstavniki kolektiva v organe samoupravljanja, je bila tudi Predilnica Litija. Dne 5. februarja 1950 je bil po predhodni pripravi v političnih organizacijah sklican občni zbor sindikata, ki ga je vodil predsednik sindikalne podružnice Franc Šuler. Na tem zboru je bil izvoljen prvi delavski svet Predilnice Litija in je štel 30 članov.

Priprave za uvedbo samoupravljanja v podjetju so trajale že dalj časa pred izidom ome-

njenega zakona. Priprave so potekale po navodilih, ki sta jih decembra 1949 podpisala Boris Kidrič in Djuro Salaj.

Na novo izvoljeni delavski svet je takoj začel in imel že 14. februarja 1950 svojo prvo sejo, na kateri je izvolil predsednika in tajnika. Za prvega predsednika delavskega sveta Predilnice Litija je bil izvoljen Avgust Cvetežar, za tajnika pa Edo Semenič. Že na tej seji je delavski svet obravnaval planske naloge kolektiva za prvo trimesečje, načrte predvidenih del ter razpravljaj o neposrednih nalogah delavskega sveta.

Ta delavski svet je imel kratko mandatno dobo, ki je trajala do izvolitve delavskega sveta po zakonu o upravljanju državnih gospodarskih podjetij z dne 27. junija 1950. Že 26. avgusta 1950 je bil izvoljen delavski svet predilnice Litija, ki je štel 43 članov. Na svoji seji 3. septembra istega leta je delavski svet izvolil prvi upravni odbor, ki je 9. septembra 1950 imel svojo prvo sejo in je kolektiv prevzel podjetje v upravo in vodenje. Ta datum je vklesan na spominski plošči, ki je vgrajena v zgradbo predilnice.

V nadaljnjih letih do sedaj je bilo izvoljenih 23 delavskih svetov, ki so šteli do leta 1962 po 40 članov, od leta 1962 do leta 1973 po 30 članov, od leta 1973 do leta 1983 po 35 delegatov. Od leta 1983 dalje pa šteje delavski svet po 33 delegatov, po enega iz vsake samoupravne delovne skupine.

Mandatna doba je trajala največ dve leti. V obdobju od leta 1964 do 1968 se je menjala letno polovica članov delavskega sveta, ki so jih menjaje volile posamezne delovne skupnosti.

Predsedniki dosedanjih delavskih svetov so bili: začasnega februar–avgust 1950 – Avgust Cvetežar, 1950/52 – Avgust Cvetežar, 1952/53 – Jernej Kaplja, 1953/54 – Ljudmila Repovž, 1954/56 – Franc Šuler, 1956/57 – Darko Primožič, 1957/58 – Vida Lotrič, 1958/60 – Hari Jelnikar, 1960/62 – Milan Majcen, 1962/64 – Niko Stamatovski,

1964/66 – Lea Rappl, 1966/68 – Branko Peterca, 1968/73 – Tone Pavliha, 1973/75 – Leon Škerbina, 1975/76 – Vojko Bizjak, 1977/78 – Vinko Keržan, 1979/81 – Martin Strašek, drugo polovico mandata – Marija Penčur, 1981/83 Mirko Lovše, 1983/85 – Mirko Lovše. Delavski svet v mandatu 1985/87 pa vodi predsednica Vera Bric.

Struktura delavskih svetov od leta 1961 dalje:

Leto	Število delegatov	Ženske	Moški	Zastopanost delavcev iz		
				proizvodnje	vzdrževanja	drugih služb
1961	40	22	18	26	8	6
1962	30	12	18	23	4	3
1964	30	21	9	22	3	5
1965	30	20	10	22	3	5
1966	30	15	15	23	3	4
1967	30	18	12	23	3	4
1968	30	22	8	24	3	3
1970	30	16	14	24	3	3
1973	35	21	14	27	4	4
1975	35	18	17	26	4	5
1977	35	19	16	27	4	4
1979	35	19	16	24	5	6
1981	35	18	17	25	4	6
1983	33	23	10	26	2	5
1985	33	22	11	26	2	5

Pregled doslej izvoljenih delavskih svetov

Zap. št.	Datum izvolitve delavskega sveta	Predsednik	Število izvoljenih članov
1.	začasni DS (izvoljen na občnem zboru sindikata 5. 2. 1950	Avgust Cvežar	30
2.	26. 8. 1950	tajnik: + Edo Semenič	43
3.	25. 3. 1952	Avgust Cvetežar	40
4.	1953	Jernej Kaplja	40
5.	30. 3. 1954	+ Ljudmila Repovž	40
6.	17. 4. 1956	Franc Šuler	40
7.	16. 4. 1957	Darko Primožič	40
8.	2. 4. 1958	Vida Lotrič	40
9.	12. 4. 1960	+ Hari Jelnikar	40
10.	12. 4. 1962	Milan Majcen	40
11.	29. 5. 1964, pol voljenih za 1 leto, pol za dve leti	+ Niko Stamatovski	30
12.	12. 5. 1965	Lea Rappl	30
13.	26. 4. 1966	Lea Rappl	15
14.	25. 4. 1967	Branko Peterca	15
15.	25. 4. 1968	Branko Peterca	15
16.	23. 4. 1970	Tone Pavliha	15
17.	26. 11. 1973	Tone Pavliha	30
18.	24. 11. 1975	Leon Škerbina	35
19.	23. 11. 1977	Vojko Bizjak	35
20.	13. 11. 1979 (24. 11. 1980)	Vinko Keržan	35
21.	23. 11. 1981	Martin Strašek	35
22.	13. 12. 1983	Marija Penčur	35
23.	27. 11. 1985	Mirko Lovše	33
		Mirko Lovše	33
		Vera Bric	33

Upravni odbor je bil do leta 1970 drugi najpomembnejši samoupravni organ. Predsednik prvega upravnega odbora, izvoljenega le-

ta 1950 je bil Jernej Kaplja. Od leta 1970 dalje se ta organ imenuje izvršilni odbor.

Leta 1970 je z uveljavitvijo ustavnih amandmajev, pristojnost odločanja prešla na štiri enakovredne posredno voljene organe, to je izvršilni odbor, komisijo za delovna razmerja, komisijo za stanovanjske zadeve in komisijo za izrekanje ukrepov (disciplinsko komisijo), ki jih je s tajnim glasovanjem izvolil prvič delavski svet na seji 5. maja 1970.

Pri naslednjih volitvah, 26. novembra 1973, pa so delavci poleg delavskega sveta neposredno izvolili na tajnih volitvah tudi odbor za medsebojna razmerja, odbor za obravnavanje odgovornosti delavcev ter odbor za stanovanjske zadeve, ki so samostojno odločali o vprašanjih njihove pristojnosti. Le o pritožbah oziroma varstvu pravic je v delovni organizaciji končno odločal delavski svet. Poleg omenjenih organov so delavci na volitvah 26. novembra 1973 prvič izvolili tudi odbor delavske kontrole.

Delavski sveti in nekaj časa tudi upravni odbori, so si za pomoč pri delu imenovali ko-

misije. Spočetka ti pomožni organi delavskega sveta niso v celoti in samostojno opravljali svojih nalog in se je moral delavski svet oziroma upravni odbor ukvarjati z najrazličnejšimi, tudi drobnimi vprašanji. Postopoma so se ti organi uveljavili in v veliki meri razbremenili delo delavskega sveta. Po sprejetju zakona o združenem delu leta 1976, so delavci na prvih naslednjih volitvah 23. 11. 1977 neposredno izvolili samo še delavski svet, disciplinsko komisijo in odbor samoupravne delavske kontrole. Prvič so, po določitvi novega zakona, v disciplinsko komisijo izvolili dva člana z liste zbora združenega dela občinske skupščine. Te organe neposredno volijo delavci še danes.

Pri razvoju delavskega samoupravljanja in delovanju samoupravnih organov ne smemo pozabiti, da se je to razvijalo in nenehno utrjevalo s sodelovanjem in močno podporo tovarniških političnih organizacij, posebno sindikata in Zveze komunistov. Zlasti po letu

**Struktura odborov in komisij izvoljenih oziroma imenovanih od delavskega sveta
(nekaj časa tudi od izvršilnega odbora)**

Leto volitev	Število komisij	Število članov	Ženske	Moški	Zastopanost iz	
					proizvodnje	drugih služb
1961	19	125	40	85	42	83
1962	16	102	40	62	41	61
1963	17	110	41	69	41	69
1964	21	127	42	85	49	78
1965	23	133	43	90	49	84
1966	24	139	43	96	41	98
1967	23	140	41	99	42	98
1968	22	131	39	92	39	92
1970	19	116	32	84	35	81
1973	18	102	21	81	26	76
1975	18	113	25	88	29	84
1977	18	149	40	109	67	82
1979	15	122	23	99	50	72
1981	11	77	17	60	28	49
1983	12	84	23	61	30	53
1085						

Struktura neposredno izvoljenih odborov

(odbor za medsebojna razmerja, odbor za obravnavanje odgovornosti delavcev (disciplinska komisija), odbor za stanovanjske zadeve, odbor samoupravne delavske kontrole)

Leto volitev	Število odborov	Število članov	Ženske	Moški	Zastopanost iz		
					proizvodnje	drugih služb	z liste DPS
1973	4	29	16	13	20	9	
1975	4	29	13	16	12	17	
1977	4	29	12	17	17	12	
1979	2	15	5	10	9	4	2
1981	2	14	4	10	6	6	2
1983	2	14	7	7	7	5	2
1985	2	14					

1960 je samoupravljanje preseglo začetniško utekanje in iskanje prave vsebine in prešlo na bolj organizirano delo.

Že od vsega začetka delovanja samoupravljanja oziroma gospodarjenja z družbenimi sredstvi je bilo čutiti prizadevanje in stremljenje za višjo proizvodnjo in kvaliteto izdelkov, kajti od vsega tega je bil odvisen nadaljnji razvoj tovarne, osebni dohodki delavcev in njihova socialna varnost. Zato so delavci v vseh oblikah upravljanja z veliko vnemo obravnavali najbolj pereča vprašanja v tovarni, predvsem potrebe in odločitve za rekonstrukcijo strojev, posodabljanje tehnologije in širitev obsega proizvodnje, uvajanje novih vrst proizvodnje, širili obseg prodaje na tržišča drugih jugoslovanskih republik in v novejšem času tudi v izvoz. Takšna stremjenja so prisotna ves čas gospodarjenja z družbenimi sredstvi, saj med predilniškimi delavci ves čas prevladuje miselnost in spoznanje, da je sprotno in hitro prilagajanje potrebam trga za tekstilno dejavnost bistvenega pomena. Pa tudi to, da razvoj tovarne temelji edino na rezultatih lastnega dela in prizadevanj.

Ves čas razvoja samoupravljanja so se samoupravni organi veliko ukvarjali in iskali razne rešitve in oblike za čimbolj pravično in spodbudno nagrajevanje delavcev za vloženo delo. Metode in oblike so dograjevali, v zadnjem obdobju tudi s sodelovanjem zunanjih strokovnih zavodov.

Organi upravljanja so razumeli in podpirali potrebe za večjo higiensko tehnično zaščito oziroma varstvo pri delu, za izboljševanje delovnih pogojev, preventivno varstvo delavcev, za varne delovne priprave in okolje, za kar so razporejali velika sredstva, ki pa v stari tovarni niso dajala vedno željenih učinkov. Kmalu na začetku so oblikovali posebno službo za higiensko tehnično zaščito, ki se je kasneje preimenovala in tudi strokovno okrepila v službo za varstvo pri delu in razširila strokovno delo tudi na področje požarne varnosti.

Mimo organov upravljanja tudi ni šla potreba po izobraževanju kadrov, ki se je pričelo načrtnije izvajati na raznih seminarjih in tečajih za pridobitev kvalifikacije in s pošiljanjem delavcev na razne strokovne seminarje in tečaje. Kasneje se je izobraževalna dejavnost razširila na priučevanje delavcev na delovnih mestih, dopolnilno šolanje ob delu, načrtno štipendiranje kadrov na poklicih, srednjih in visokih šolah, pa tudi na uvajanje raznih oblik družbenopolitičnega usposabljanja

delavcev za samoupravljalško in politično delo.

Organi upravljanja so ves čas skrbno izbirali kadre za vodenje podjetja oziroma delovne organizacije, spremljali njihovo delo, v zadnjem času to organizirano ocenjuje delavski svet v sodelovanju družbenopolitičnih organizacij ob koncu poslovnega leta.

Več let je samoupravnim organom predstavljal velik problem ureditev družbenega standarda, kakršen je v delovni organizaciji uveljavljen v novejšem obdobju. Bilo je potrebno veliko odrekani, da so zbrali sredstva za ureditev prvega počitniškega doma in kasneje širitev počitniških zmogljivosti, postopno izboljševanje in ureditev družbene prehrane, pa tudi pridobitev tako obsežnega fonda stanovanj, s kakršnim se pohvali lahko le malo organizacij združenega dela. Bilo je potrebno načrtno in varčno gospodarjenje s sredstvi, pa tudi zadolževanje in varčevanje pri bankah, da so delavci lahko zadovoljevali svoje potrebe družbenega standarda, še predvsem stanovanj.

Delavci in organi upravljanja pri gospodarjenju niso bili ozko obrnjeni vase in v svoje potrebe. Vedno so s posluhom sodelovali pri financiranju družbenih dejavnosti, pa tudi posamičnih akcij za izgradnjo cest, mostu, nadvoza, nove šole, zdravstvenega doma, kulturne dvorane in drugih objektov, pomembnih za vso občino. Bili so tudi pokrovitelji številnih manifestacij ob pomembnih obletnicah.

Delavsko oziroma socialistično samoupravljanje je z leti postalo nedotakljiva pravica delavcev, in to ne samo s sredstvi za lastni razvoj, temveč tudi s sredstvi za zadovoljenje širših družbenih potreb. Predvsem v proizvodnih delovnih organizacijah je bilo samoupravljanje kaj kmalu uveljavljeno in je prešlo v zavest večine delavcev, ki so se preko izvoljenih organov ali na zborih delavcev vključevali v ta proces. Delovne ljudi je prevzela zavest, da je vsakdo del celote, ki stalno gradi in da je uspešnost odvisna od vseh in da najmanjša napaka, nerazumevanje za kvalitetno delo, rušenje odnosov, hromi celoto, ji prikrajša uspeh in škodi ne samo delavcem temveč tudi celotni skupnosti. Pri vseh teh uspehih ne smemo prezreti tega, da so ženske, ki so v pretežni meri zaposlene v tem kolektivu, ves čas enakopravno sodelovale in odločale o vseh pomembnih vprašanjih in odločitvah, predvsem še, ker so to nalogo opravljale poleg napornega tri in več izmenske-

ga dela in poleg obveznosti do družine in doma.

Prehrojena pot od ustanovitve podjetja do danes je velika preizkušnja generacij, ki so se oblikovale v trdem delu in boju za vsakdanji kruh in delavske pravice v stari Jugoslaviji, v povojnem obdobju pa zastavile vse sile za čimhitrejši gospodarski razvoj v socialistični družbi, ki omogoča delovnim ljudem trdnejšo materialno osnovo in socialno varnost.

Datum, ko so delavci prevzeli upravljanje podjetja, so si predilniški delavci izbrali za svoj praznik. Tako se na ta dan sestanejo delegati delavskega sveta na svečani seji, na kateri podelijo tudi jubilejna priznanja, državna odlikovanja in druga priznanja. Za pomembnejše obletnice tovarne in delavskega samoupravljanja pa prav tako na ta dan organizirajo svečane proslave za vse delavce, na katerih so večkrat z govori sodelovali vidnejši slovenski politični delavci. Na tovarniški praznik se je uveljavilo tudi že tradicionalno srečanje upokojencev, združeno z manjšo proslavo, ogledom tovarne in pogostitvijo.

Vse oblike samoupravljanja, medsebojne odnose in pristojnosti posameznih organov so delavci postopoma uredili v samoupravnih splošnih aktih, ki so jih sprejemali in dograjevali z lastnimi izkušnjami in novimi ustavnimi oziroma zakonskimi določili. Do leta 1964 je bil najpomembnejši akt pravila podjetja. V letu 1964 je bil sprejet in nato trikrat dopolnjen statut delovne organizacije. Po sprejemu zakona o združenem delu je bil v letu 1977 sprejet in tudi že trikrat dopolnjen novi statut delovne organizacije, ki poleg statusnih določb ureja notranjo organizacijo, samoupravljanje, samoupravno delavsko kontrolo, disciplinsko komisijo, delegacije delavcev, pravice in obveznosti sindikata, odgovornost za opravljanje samoupravljalne funkcije in delovnih nalog, področje poslovnega organa in delavcev s posebnimi pooblastili in odgovornostjo, uporabo sredstev in razpolaganje z njimi, ljudsko obrambo in družbeno samozaščito, poslovno tajnost, obveščanje, varstvo pri delu, izumiteljsko in inventivno dejavnost, vse le v načelnih opredelitvah. Podrobnejše pristojnosti posameznih področjih pa ureja še 30 drugih samoupravnih splošnih aktov. Nekatere od njih so sprejeli delavci z referendumom, preostale pa delavski svet.

Po sprejetju zakona o združenem delu so delavci na referendumu leta 1977 sprejeli nov akt samoupravni sporazum o združeva-

nju dela delavcev, ki ureja osnovne pravice in odgovornosti delavcev ob združitvi dela v delovno organizacijo, zato je podpis tega akta eden od pogojev za sklenitev delovnega razmerja.

Ves čas uveljavljanja samoupravljanja so bile v delovni organizaciji prisotne težnje za razširitev upravljanja na vse delavce, ne le na izvoljene delegatske organe.

Tako so bile s sklepom delavskega sveta 1. septembra 1961 ustanovljene delovne skupnosti, v katere so bili vključeni delavci enega ali več oddelkov na osnovi tehnološke in organizacijske povezanosti in so predstavljale zaokrožene celote. V imenu delavcev posamezne delovne skupnosti jih je upravljal svet delovne skupnosti, ki je štel od 5 do 25 članov, glede na številčnost posamezne skupine in je izvolil svojega predsednika. Predvideno je bilo, da bodo delovne skupnosti razpolagale tudi z določenimi sredstvi, predvsem zato, da bi delavce spodbujale k boljšemu delu. Delitev osebnih dohodkov je bila ena od bistvenih aktivnosti teh oblik upravljanja, odvisni pa naj bi bili od obsega proizvodnje, produktivnosti, kvalitete izdelkov in znižanja poslovnih stroškov.

Praksa je pokazala, da delovne skupnosti oziroma njihovi sveti niso imeli dovolj vpliva na oblikovanje sredstev, pa tudi preračunavanje in prelivanje sredstev med posameznimi tehnološko tesno povezanimi celotami je bilo težavno. Odločitve delovnih skupnosti pa je končno potrjeval še delavski svet. Končno so se delovne skupnosti znašle na slepem tiru in praktično zamrle, zato so bile s spremembami statuta v takšni obliki opuščene.

Na osnovi določil Zakona o medsebojnih razmerjih delavcev v združenem delu so delavci leta 1974 oblikovali delovne skupine – zборе delavcev in njihove pristojnosti opredelili v statutu. Tudi s to obliko ni bil dosežen bistveni napredek v tem smislu, da bi se delavci aktivneje vključevali v delo zborov. Ti zbori so bili preštevilčni, povezovali so več organizacijsko različnih delovnih enot in so predstavljali bolj enostransko informiranje delavcev, kot so jim dajali možnost za aktivno vključevanje v razpravo in odločanje. Statutarna opredelitev pristojnosti pa je tudi ni zavezovala za redno sestajanje.

Želja po nadaljnjem napredku je privedla do nove spremembe statuta v letu 1980, s katero so bile, na pobudo sindikata, ustanovljene samoupravne delovne skupine po orga-

nizacijsko in prostorsko zaključenih celotah, s konkretno opredeljenimi nalogami in so od vseh dotedanjih poizkusov prinesle še največji napredek pri vključevanju vseh delavcev v to neposredno obliko upravljanja.

S sprejetjem ustavnih amandmajev v letu 1971 je bila dana ustavna dolžnost in pravica delavcev, da se organizirajo v posamezne temeljne organizacije združenega dela, če smatrajo, da imajo določeni deli delovnega procesa za to z ustavo oziroma z zakonom opredeljene pogoje. Na ta način bi delavci bolj neposredno in enakopravno odločali o pridobivanju in delitvi ustvarjenega dohodka, o sredstvih za nadaljnji razvoj, o delitvi osebnih dohodkov in bolj neposredno uresničevali samoupravljanje.

V Predilnici Litija je bilo v obdobju od leta 1973 do leta 1980 izdelano več analiz pogojev za organiziranje temeljnih organizacij, ki so jih obravnavali delavci na zborih. Posebno aktivno so se v razprave vključile politične organizacije sindikat in Zveza komunistov. Vendar je na podlagi analiz in razprav vsakokrat prevladala odločitev, da ostane Predilnica Litija enovita delovna organizacija, ker posamezni deli delovnega procesa nimajo z ustavo oziroma Zakonom o združenem delu določenih pogojev, zlasti, ker zaradi linijskega proizvodnega procesa posamezni deli ne predstavljajo zaključene delovne celote, pa tudi njihovi izdelki nimajo tržne vrednosti. Te odločitve so se v nadaljnjem obdobju potrdile kot pravilne.

DOGRAJEVANJE SAMOUPRAVLJANJA

V dograjevanju in izpopolnjevanju delavskega samoupravljanja v Predilnici Litija, je bil v zadnjem desetletju dosežen napredek predvsem na dveh področjih. Prvo je **ustanovitev samoupravnih delovnih skupin**, ki jim je bila z dopolnitvami in spremembami statuta delovne organizacije, sprejetimi na referendumu 14. oktobra 1980 točno opredeljena vloga. Drugo pa je pomemben **napredek, ki je dosežen v organiziranju in pripravi dela za samoupravne organe in vse oblike samoupravnega delovanja**. O tem želimo spregovoriti v pričujočem sestavku novega almanaha.

Ceprav je bilo že v prejšnjih obdobjih od leta 1961. dalje v delovni organizaciji več poskusov ustanovitve in delovanja raznih oblik samoupravljanja, ki bi aktivirale vse delavce, ni nobena teh oblik zaživela tako kot bi želeli delavci in kot bi bilo potrebno za krepitev vpliva delavcev na gospodarjenje z družbenimi sredstvi in rezultati svojega dela.

V tem smislu je bil dosežen vidnejši napredek **z ustanovitvijo samoupravnih delovnih skupin v letu 1980**.

Po določitvah sedanjega statuta predstavljajo samoupravne delovne skupine tiste dele delovne organizacije, v katerih se delavci povezujejo delovno, organizacijsko, tehnično in je zanje značilna tudi prostorska povezanost. Samoupravno delovno skupino ustanovi de-

lavski svet na pobudo delavcev ter na predlog sindikalne organizacije. Število samoupravnih delovnih skupin se torej lahko gibčno prilagaja vsakokratni organizacijski shemi delovne organizacije oziroma organizaciji dela posameznega dela delovnega procesa. Spremembe v oblikovanju števila samoupravnih delovnih skupin se običajno izvedejo pred pripravi na volitve samoupravnih organov. Tako je delavski svet ustanovil na začetku, v letu 1981 35 samoupravnih delovnih skupin, kasneje pa se je izkazalo, da bi devet delavcev mešalnice, ki delajo v treh izmenah, lažje uveljavljalo svoje interese v sklopu samoupravnih delovnih skupin predpredilnice, delavci remonta sukalnice pa v okviru samoupravnih delovnih skupin sukalnice in previjalnice, zato so ti dve skupini ukinili in oblikovali 33 samoupravnih delovnih skupin, kot delujejo še danes in štejejo od najmanj 10 pa do največ 65 delavcev. Tako v letih 1984 in 1985 delujejo naslednje samoupravne delovne skupine:

1. predpredilnica 1. izmena
2. predpredilnica 2. izmena
3. predpredilnica 3. izmena
4. remont in č. k. predpredilnice
5. predilnica bombaža I. – 1. izmena
6. predilnica bombaža I. – 2. izmena
7. predilnica bombaža I. – 3. izmena
8. predilnica bombaža II. – 1. izmena
9. predilnica bombaža II. – 2. izmena

10. predilnica bombaža II. – 3. izmena
11. predilnica sintetičke – 1. izmena
12. predilnica sintetičke – 2. izmena
13. predilnica sintetičke – 3. izmena
14. predilnica rezerva
15. remont in č. k. predilnic, valjčkarna
16. sukalnica (dvojlilnica in sukalnica) – 1. izmena
17. sukalnica (dvojlilnica in sukalnica) – 2. izmena
18. sukalnica (dvojlilnica in sukalnica) – 3. izmena
19. sukalnica (previjalnica in vlagalnica) – 1. izmena
20. sukalnica (previjalnica in vlagalnica) – 2. izmena
21. sukalnica (previjalnica in vlagalnica) – 3. izmena
22. sukalnica efektnih sukancev – 1. izmena
23. sukalnica efektnih sukancev – 2. izmena
24. sukalnica efektnih sukancev – 3. izmena
25. zbiralnica cev
26. laboratorij in vodstvo proizvodnega sektorja
27. obratne delavnice, klima, vodstvo vzdrževanja
28. elektro delavnica
29. kadrovska splošni sektor
30. obrat družbene prehrane
31. finančni sektor
32. komercialni sektor
33. zunanji transport

Delavci prek samoupravnih delovnih skupin neposredno vplivajo na materialno osnovo v delovni organizaciji, kar se kaže predvsem v gospodarnejšem upravljanju z delovnimi sredstvi, boljši kvaliteti in organiziranosti dela ter seznanjanju z rezultati svojega dela, kar pripomore k učinkovitejšemu upravljanju.

Samoupravne delovne skupine delujejo v treh vlogah: kot delni zbori delavcev, kot sindikalni sestanek in kot delovni sestanek. Vsaka samoupravna delovna skupina ima svojega delegata v delavskem svetu in svojega člana v izvršnem odboru sindikata svoje osnovne organizacije, ki odgovarjata za vsebinsko povezavo s temi organi.

Oblika delovanja samoupravne delovne skupine je sestanek, ki običajno poteka v teku delovnega časa, največkrat v podaljšku odmora. Za sklic sestanka je odgovoren vodja samoupravne delovne skupine, ki je neposredni organizator dela tega dela delovnega procesa t. j. mojster, vodja oddelka in podobno. Ta v večini primerov poskrbi tudi za razlago gradiva, v sodelovanju z delegatom delavskega sveta ali članom izvršnega odbora osnovne sindikalne organizacije. Za posamezne razprave pa lahko vodja povabi ali zahteva sodelovanje delavcev strokovnih služb.

V vlogi delnih zborov delavcev delavci na sestankih samoupravnih delovnih skupin obravnavajo obdobje in letne obračune poslovanja na podlagi poslovnih poročil ter sklepajo o delitvi čistega dohodka, obravnavajo

srednjeročne in letne načrte poslovanja pred sprejemom na referendumu oziroma delavskemu svetu, predloge za obsežnejša investicijska vlaganja in način njihovega financiranja. Enkrat letno pa obravnavajo tudi delo delavskega sveta, odbora samoupravne delavske kontrole in disciplinske komisije in ocenijo aktivnost svojih delegatov v delavskemu svetu.

Nič manj ni pomembna vloga samoupravnih delovnih skupin v vlogi sindikalnih sestankov, ki se sklicujejo na pobudo predsednika sindikalne konference. Na tovrstnih sestankih, ki so pogosta oblika delovanja, obravnavajo delavci predvsem vse osnutke samoupravnih splošnih aktov pred sprejemom na delavskem svetu ali referendumu, obravnavajo delo sindikalne organizacije in njenih organov, izbirajo kandidate in določajo kandidatne liste za delavski svet, odbor samoupravne delavske kontrole in disciplinsko komisijo, obravnavajo delo delegacij za občinsko skupščino in samoupravne interesne skupnosti družbenih dejavnosti v smislu informiranja o njihovem delu in za oblikovanje načelnih usmeritev za njihovo bodoče delo.

Ta oblika dela samoupravnih delovnih skupin je pomembno zaživela, saj oblikujejo kar številne pripombe predvsem k osnutkom aktov s področja delovnih razmerij, delitve osebnih dohodkov, pa tudi drugih.

V vlogi delovnih sestankov je delo samoupravne delovne skupine takrat, ko se delavci dogovarjajo o konkretnem delu, o izpolnjevanju proizvodnega plana, o delovnem redu, o varnosti pri delu in delovnih pogojih ter drugih vprašanjih, pomembnih za njihovo delo. Ta sestanek skliče in vodi neposredni vodja.

Sestanki samoupravne delovne skupine predstavljajo hkrati najbolj neposredno in hitro obliko medsebojnega informiranja oziroma sporočil bodisi med poslovodnimi delavci in samoupravno delovno skupino, sindikatom in organi upravljanja.

Samoupravne delovne skupine se sestajajo po potrebi, v povprečju enkrat mesečno. Na sestankih napišejo zapisnik, ki ga dajo službi za informiranje in samoupravljanje ter vodstvu sektorja, kar predstavlja hitro medsebojno obveščanje in sproža potrebne aktivnosti.

Sestanki so postali stalna in aktivna oblika samoupravnega procesa v delovni organizaciji, saj so jih sprejeli tako delavci kot tisti, ki morajo poskrbeti za njihov sklic, pripravo gra-

diva, potek in realizacijo sklepov, kar predstavlja pomembno nalogo tako za vodje samoupravnih delovnih skupin kot strokovne službe. To je bilo možno doseči v obdobju, ko se je kadrovska struktura v zadnjih desetih letih v tovarni bistveno popravila.

Sestanki samoupravnih delovnih skupin pa so vsakokrat tudi priložnost za delavce, da postavljajo vprašanja, dajejo pobude ali predloge za zadeve iz vsakodnevne problematike. Če na ta vprašanja ne more odgovoriti nihče od navzočih na sestanku, jih posredujejo z zapisnikom strokovnim službam, na katere morajo odgovoriti v določenem roku. Če SDS ne dobi odgovora ali z njim ni zadovoljna, ima pravico zahtevati, da o tem dokončno odloči delavski svet oziroma zahteva posredovanje sindikalne organizacije. Če ni mogoče najti primerne rešitve v delovni organizaciji, lahko samoupravna delovna skupina zahteva rešitev prek delegacije v občinski skupščini. Samoupravna delovna skupina, ki je izkoristila vse možnosti, da dobi odgovor na postavljene zahteve ali vprašanja v zvezi s poslovanjem in delom, pa tega ni dobila, se lahko takoj sestane in zahteva sodelovanje sindikalne konference, vendar pa mora prej poskrbeti za zavarovanje družbenih sredstev. Prav s tega vidika imajo veliko odgovornost do tovrstnih pobud glavni direktor in poslovodni delavci, pa tudi vse strokovne službe, samoupravni organi in sindikat.

S tem opisom so iz določil statuta povzete obširne možnosti dela samoupravne delovne skupine, kjer delavci lahko neposredno izražajo svoja stališča, saj je letno postavljenih po samoupravnih delovnih skupinah tudi po 150 vprašanj, na katera največkrat odgovarjajo strokovne službe v dnevni Informaciji, na tiste, ki zadevajo več samoupravnih delovnih skupin se odgovori v glasilu Litijski predilec, kjer zahteva vsebina pobude ali vprašanja neposredni odgovor pa se odgovori neposredno na sestanku SDS v čimkrajšem času. Ta vsebina dela se je močno uveljavila in predstavlja pomembno povezavo v medsebojnem sodelovanju v tovarni.

Za kvalitetno delovanje samoupravnih delovnih skupin je treba vložiti seveda več dela za pravočasno pripravo gradiv in pravočasno obveščanje pred sestanki. Gradivo najpogosteje pripravijo strokovne službe, včasih sindikalna organizacija. Kot najbolj primerna oblika se je izkazal način, da v Litijskem predilcu objavimo sklic sestankov, iz katerih je razviden termin in namen sestankov in isto-

časno v isti številki glasila objavimo še kratek povzetek vsebine gradiva za obravnavo. Vodje samoupravnih delovnih skupin dobijo celotno gradivo (bodisi poslovno poročilo, osnutke pravilnikov in podobno), prav tako delegati delavskega sveta in člani izvršnih odborov osnovnih organizacij sindikata, odvisno od vsebine. Te informacije se dopolnjujejo še s kratkimi dopolnitvami, lahko bi rekli opozorilnimi podatki in obvestili v dnevni informacija na oglasnih deskah. Tako pripravljeni sestanki so lahko kratki, ne da bi obšli svoj namen. Marsikdaj se samoupravna delovna skupina sestane v vseh treh vlogah, to je delnem zboru delavcev pod eno točko dnevnega reda, v vlogi sindikalnega sestanka pod naslednjo točko in vlogi delovnega sestanka pod tretjo točko dnevnega reda. Sestanki trajajo v povprečju pol ure, odvisno od vsebine in zagretosti razpravljalcev.

Samoupravne delovne skupine so bile uvedene predvsem iz dveh razlogov. Prvi je ta, da se zaradi lokacijske razsežnosti tovarne in velikega števila delavcev, pa tudi zaradi triizemskega dela, težko sestanejo vsi delavci na skupnem zboru. Drugi pa je ta, da je delavcu v samoupravni delovni skupini zares omogočeno izražati vse pripombe, pobude in intrerese in s tem bistveno vplivati na odločanje v delovni organizaciji. Da je odločanje v tej obliki res bolj neposredno, priča tudi dejstvo, da v njih izražajo res veliko mnenj in vprašanj, medtem ko je na sestankih skupnih zborov delavcev vedno vse tiho in so delavci le poslušalci informacij. Delavci v samoupravni delovni skupini rečejo tudi marsikatero kritično pripombo na račun lastnega dela v oddelku in obnašanja sodelavcev, pa tudi na račun vodje in odnosov v tovarni, kritično spregovorijo tudi o neučinkoviti ekonomski politiki in socialnem položaju delavcev, kar na zboru delavcev ali na delavskem svetu ne bi storili.

S tem pa razvoj samoupravnih delovnih skupin še ni končan. Odprte so še nadaljnje možnosti razvoja, ki jih bo prinesel čas in nadaljnji razvoj samoupravljanja, predvsem, da bi v še večji meri delavci vplivali na ustvarjanje rezultatov in delitvi učinkov svojega dela, o inventivni dejavnosti v delovni skupini in še nešteto je drugih možnosti.

Je pa tudi možnost, da se sestane na **skupnem zboru več samoupravnih delovnih skupin skupaj**. To možnost uporabijo enkrat, največ dvakrat na leto, ko običajno glavni direktor in njegovi sodelavci, v sodelovanju s

sindikatom in delavskim svetom, ocenijo rezultate preteklega leta ali krajšega obdobja in razgrnejo zasnovo poslovne politike za tekoče leto. Na teh skupnih zboreh so tudi razne politične manifestacije. Ta oblika samoupravljanja je priložnost za neposredno povezavo poslovnih kadrov in sindikata z vsemi delavci kolektiva, kar je tudi pomembno za vzdrževanje dobrih medsebojnih odnosov v kolektivu.

Drugi pomembni napredek v dograjevanju samoupravljanja je bil v zadnjem desetletju dosežen v organiziranju in pripravi dela za samoupravne organe in vse oblike samoupravnega odločanja. Ustanovljena je služba za samoupravljanje in informiranje v kadrovske splošnem sektorju, ki je osnovni nosilec in povezovalac teh aktivnosti med strokovnimi službami, družbenopolitičnimi organizacijami in samoupravnimi organi. Stanje se je izboljšalo tudi zaradi kadrovske izpopolnitve za strokovna opravila v posameznih sektorjih in je bilo zato lažje izpopolniti in zagotoviti pravočasno in primerno gradivo in prvostopenjsko obdelavo zadev na odborih in komisijah.

Z leti so se tudi strokovne službe vživele v to, da je treba za vse predloge, ki zahtevajo obravnavo na samoupravnih organih, pravočasno sprožiti postopek in predlog dokumentirati z ustrezno delegatsko informacijo, razumljivo vsakemu delavcu.

O tem, kako potekajo priprave na sestanke samoupravnih delovnih skupin, je bilo že rečeno. Nič manj skrbne pa niso priprave za delo delavskega sveta kot najvišjega delegatskega organa v delovni organizaciji, ki vodi njeno poslovno politiko. Načelno se na ta organ uvrščajo le predlogi za najodgovornejše odločitve za katere ni pooblaščen dokončno odločiti kakšen drug organ t. j. zbor ali referendum. Praviloma obravnava vse predloge, ki jih dokončno sprejema delavski svet, prej še eden od prvostopenjskih organov, to je odbor ali komisija delavskega sveta. V nekaterih primerih pa tudi sindikat, ki se po potrebi poveže s še drugimi družbenopolitičnimi organizacijami in oblikujejo skupno stališče do določenega predloga. Tako dobijo delegati delavskega sveta vabilo za sejo, osem dni pred sejo, predlog strokovnih služb z mnenjem ustreznega odbora ali komisije in kjer je potrebno tudi sindikata. To jih seveda zavezuje, da se o gradivu posvetujejo s sodelavci v samoupravni delovni skupini. Takšna aktivnost sicer še ni v celoti in organizirano zaži-

vela, marsikje pa je, in jo bodo prav gotovo na zahtevo delavcev uveljavili povsod. Tako pripravljene seje delavskega sveta so kratke, čeprav bi se delegati pri posameznih vprašanjih lahko bolj zavzeto vključevali v razpravo. Na vsaki seji delavskega sveta je že več let tudi posebna točka dnevnega reda »vprašanja, pobude in predlogi delegatov«, kjer delegati lahko postavljajo vprašanja, ki niso na dnevnem redu ali zahtevajo obravnavo določenih vprašanj na eni prihodnjih sej.

O dnevnem redu za sejo delavskega sveta in o posameznem predlogu, za katerega morajo delegati izrecno pridobiti mnenje sodelavcev, so delavci obveščeni v Informacijah na oglasnih deskah. Prav tako so naslednji dan po seji delavskega sveta delavci na isti način obveščeni o poteku seje in sprejetih sklepih, kar služi tudi delegatom kot osnova za podrobnejšo razlago poteka dela in odločitev delavskega sveta v svoji samoupravni delovni skupini.

Delavski svet je pristojen, da:

- določi predlog statuta in predloge samoupravnih splošnih aktov delovne organizacije, ki jih sprejemajo delavci delovne organizacije;
- sprejema druge samoupravne splošne akte, ki urejajo razmerja v delovni organizaciji, če jih ne sprejmejo delavci z osebnim izjavljanjem in prav tako samoupravne splošne akte, ki urejajo razmerja z drugimi ozdi in skupnostmi;
- določa predlog smernic za izdelavo plana (letnega, srednjeročnega in razvojnega);
- določi predlog elementov za sklenitev samoupravnih sporazumov o osnovah planov samoupravnih organizacij in skupnosti in o sklenitvi dogovora o osnovah planov družbenopolitične skupnosti in samoupravnih interesnih skupnosti;
- določa poslovno politiko in ukrepe za njeno izvajanje;
- sprejema plane in spremlja njihovo izpolnjevanje ter v mejah tega odloča o potrebnih ukrepih in akcijah;
- odloča o prodaji in brezplačnem prenosu osnovnih sredstev ter o oddaji oziroma prevzemu v zakup osnovnih sredstev;
- odloča o vlaganjih v osnovna sredstva, kolikor ni določeno že s planom investicij;
- odloča o odpisu osnovnih sredstev;
- odloča o najetju sredstev pri bankah in drugih ozdih;

– obravnava primanjkljaje in presežke ter sumljive in neizterljive terjatve ter konkretno odloča o rešitvi teh vprašanj;

– odloča na predlog individualnega poslovnega organa o organizacijsko tehničnih vprašanjih v zvezi s poslovanjem in izkoriščanjem delovnih sredstev, da bi tako dosegli večjo produktivnost in zmanjšali stroške poslovanja;

– sprejema periodične in zaključni račun delovne organizacije;

– imenuje in razrešuje individualni poslovodni organ, delavce s posebnimi pooblastili (vodilne delavce) in člane izvršilnih organov;

– imenuje komisije;

– odloča o zahtevkih za varstvo pravic;

– obravnava oceno uresničevanja smotrov individualnega poslovnega organa in delavcev s posebnimi pooblastili in ugotavlja, ali so izpolnili postavljene naloge;

– daje smernice in navodila poslovodnemu organu in kontrolira njihovo delo;

– odloča o zavarovanju družbenih sredstev;

– odloča o višini stroškov za reklamo, propagando in reprezentanco;

– podaja zboru delavcev letno poročilo o svojem delu in skrbi za obveščanje delavcev;

– zagotavlja, da se v planih določi naloge splošne ljudske obrambe in aktivnosti družbene samozaščite kot sestavni del redne dejavnosti; imenuje komite za splošno ljudsko obrambo in družbeno samozaščito, določa organizacijo teritorialne obrambe, narodne zaščite in civilne zaščite, spremlja in usmerja delo poslovodnega organa in izvršilnih organov, odloča o organiziranju, pripravljanju in izvajanju delovnih dolžnosti za delo v neposredni vojni nevarnosti, v vojni ali izrednih razmerah, ugotavlja materialne pogoje za izvrševanje nalog splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite;

– razpisuje volitve in glasovanje za odpoklic delegatov delavskega sveta, disciplinske komisije in odbora samoupravne delavske kontrole ter delegacij za družbenopolitično in samoupravne interesne skupnosti;

– odloča o drugih vprašanjih, ki jih določajo zakon in samoupravni splošni akti.

Pomembno je, da so **vse opredelitve za posamezna področja strokovnega in samoupravnega delovanja urejene v samoupravnih splošnih aktih delovne organizacije**, ki so jih delavci sprejeli z referendumom ali delavski svet, po predhodni javni obravnavi med delavci. Tako so delavci po samoupravni poti

uredili posamezna vprašanja v naslednjih samoupravnih splošnih aktih, sprejetih

na referendumu

– samoupravni sporazum o združevanju delavcev v delovno organizacijo

– statut delovne organizacije

– temelji srednjeročnega plana delovne organizacije

– pravilnik o osnovah in merilih za razporejanje čistega dohodka ter delitev sredstev za osebne dohodke in skupno porabo

– samoupravni sporazum o urejanju stanovanjskih vprašanj;

na zborih delavcev

– pravilnik o delovnih razmerjih.

Delavski svet pa je sprejel naslednje samoupravne splošne akte:

– pravilnik o osnovah in merilih za razporejanje čistega dohodka

– razvid del in nalog

– pravilnik o amortizaciji osnovnih sredstev in sredstev skupne porabe ter odpisu drobnega inventarja

– pravilnik o oblikovanju in uporabi sredstev skupne porabe

– pravilnik o revalorizaciji zalog obratnih sredstev

– pravilnik o materialnih stroških

– pravilnik o organiziranju in načinu vodenja knjigovodstva

– pravilnik o inventuri

– pravilnik o načinu oblikovanja cen proizvodov in storitev

– pravilnik o varstvu pri delu

– pravilnik o požarnem varstvu

– pravilnik o fizičnem zavarovanju družbenega premoženja in o vratarsko-čuvajski službi

– pravilnik o inovacijah

– pravilnik o vzgojno-izobraževalnem delu

– pravilnik o obveščanju

– pravilnik o poslovanju obrata družbene prehrane in počitniškega doma

– pravilnik o volitvah samoupravnih organov

– pravilnik o termalnem zdravljenju delavcev

– pravilnik o arhiviranju in odbiranju arhivskega gradiva.

Vsi ti akti so obvezna podlaga za delo strokovnih služb in za delo samoupravnih organov v delovni organizaciji.

Po uveljavitvi ustavnih amandmajev v letu 1970 volijo delavci v delovni organizaciji neposredno naslednje organe: delavski svet, odbor samoupravne delavske kontrole in disciplinsko komisijo.

Delavski svet izvoli na prvi seji izvršilne organe, in sicer so to sedemčlanski izvršilni odbor, odbor za delovna razmerja in odbor za stanovanjska vprašanja, ter devetčlanski štab civilne zaštite.

Delavski svet ima v pomoč pri svojem delu imenovane tudi naslednje komisije:

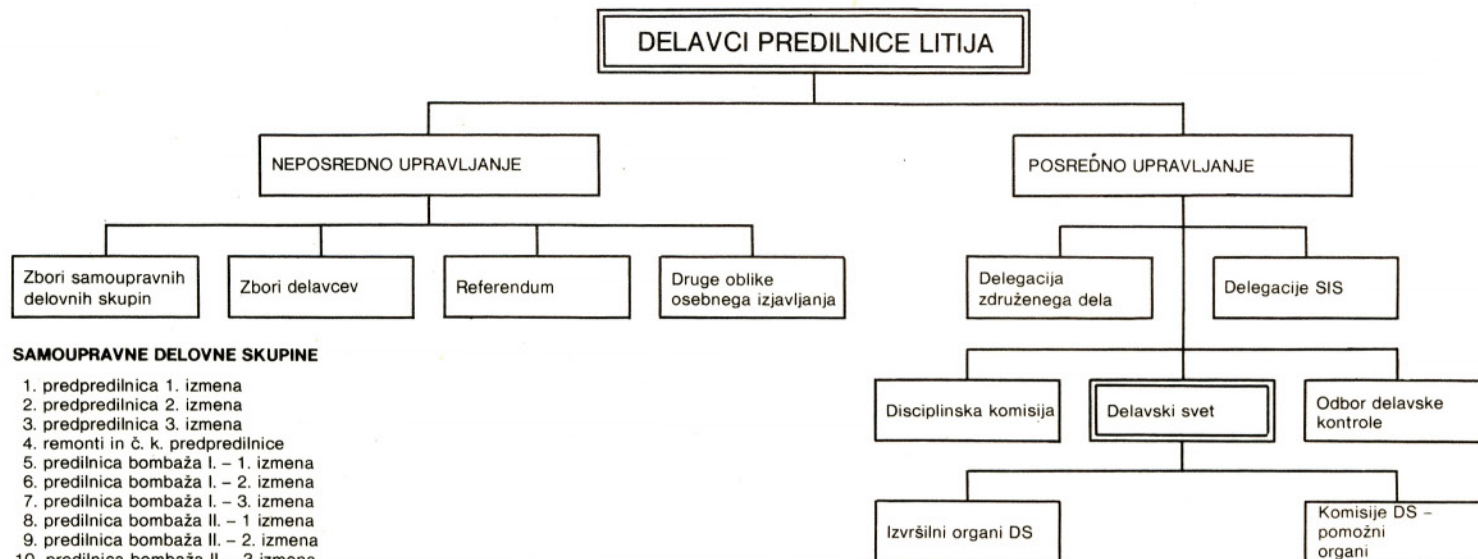
- komisijo za inovacije
- komisijo za odlikovanja
- komisijo za oblikovanje in delitev sredstev za osebne dohodke
- komisijo za letovanje in družbeno prehrano
- komisijo za strokovno izobraževanje
- komisijo za reklamacije
- komisijo za varstvo pri delu
- komisijo za plan in programiranje razvoja
- odbor za obveščanje
- uredništvo Litijskega predilca
- komisijo za termalno zdravljenje
- komisijo za ugotavljanje škode.

Ti organi na prvi stopnji in na podlagi opredelitve njihovih pristojnosti v posameznih splošnih aktih, opravijo veliko samoupravljalškega dela. Delavski svet za ta področja začrta le načelno politiko, na primer s plani za področje stanovanjske politike, kadrovanja, varstva pri delu, izobraževanja, nagrajevanja, družbenega standarda, obveščanja in podobno. Obravnava pa tudi pritožbe oziroma zahteve za varstvo pravic delavcev, ki niso zadovoljni z odločitvijo odbora ali komisije. Enkrat letno delavski svet obravnava poroči-

la o delu teh organov in sprejme usmeritve za njihovo nadaljnje delo.

Poseben organ, ki ga imenuje prav tako delavski svet, in sicer na predlog osnovnih organizacij Zveze komunistov, je komite za splošno ljudsko obrambo in družbeno samozaščito. Njegova naloga je, da usmerja, usklajuje in koordinira vse obrambnozaščitne priprave, aktivnosti in naloge ter zagotavlja enotnost, učinkovitost in pravočasnost vsega obrambnozaščitnega delovanja v neposredni vojni nevarnosti, v vojni, v izrednih razmerah in naravnih nesrečah. Tako oblikovan organ je bil uveljavljen po sprejemu Zakona o splošni ljudski obrambi in družbeni samozaščiti v letu 1984.

Ob koncu lahko rečemo, da je sistem samoupravljanja v delovni organizaciji v zadnjem desetletju zasnovan tako, da imajo delavci možnost in priložnost vplivati na gospodarjenje, na ustvarjanje dohodka in njegovo gospodarjenje. Vsa ta leta so skrbno gospodarili, saj so poleg tega, da so za lastne potrebe, to je za osebne dohodke in družbeni standard solidno skrbeli, namenjali tudi znatna sredstva za obnovo in razširitev delovnih priprav in prostorov. Na žalost pa je bil v tem obdobju še vedno velik delež ustvarjenega dohodka administrativno usmerjan, kar je povzročalo premočan odliv dohodka iz delovne organizacije za splošne in skupne družbene potrebe in za manj razvite republike in pokrajine, na katerega gospodarno porabo pa vpliv delavcev slabo ali pa sploh ni segel. Je pa ta prevelik odliv prav gotovo zaviral hitrejši razvoj in modernizacijo zastarele opreme v delovni organizaciji, nadaljnje izboljšanje delovnih pogojev, hromil pa tudi večji vpliv delavcev na odločanje o rezultatih njihovega dela.

SAMOUPRAVNE DELOVNE SKUPINE

1. predpredilnica 1. izmena
2. predpredilnica 2. izmena
3. predpredilnica 3. izmena
4. remont in č. k. predpredilnice
5. predilnica bombaža I. – 1. izmena
6. predilnica bombaža I. – 2. izmena
7. predilnica bombaža I. – 3. izmena
8. predilnica bombaža II. – 1. izmena
9. predilnica bombaža II. – 2. izmena
10. predilnica bombaža II. – 3. izmena
11. predilnica sintetike – 1. izmena
12. predilnica sintetike – 2. izmena
13. predilnica sintetike – 3. izmena
14. predilnica rezerva
15. remont in č. k. predilnic, valjčkarna
16. sukalnica (dvojil. sukal.) – 1. izmena
17. sukalnica (dvojil. sukal.) – 2. izmena
18. sukalnica (dvojil. sukal.) – 3. izmena
19. sukalnica (previjal. vlagal.) – 1. izmena
20. sukalnica (previjal. vlagal.) – 2. izmena
21. sukalnica (previjal. vlagal.) – 3. izmena
22. sukalnica efektnih sukancev – 1. izmena
23. sukalnica efektnih sukancev – 2. izmena
24. sukalnica efektnih sukancev – 3. izmena
25. zbiranja cevki
26. laboratorij in vodstvo proizvodnega sektorja
27. obratne delavnice, klima, vod. vzdrževalcev
28. elektro delavnica
29. kadrovske splošni sektor
30. obrat družbene prehrane
31. finančni sektor
32. komercialni sektor
33. zunanji transport

1. IZVRŠILNI ODBOR
2. ODBOR ZA DELOVNA RAZMERJA
3. ODBOR ZA STANOVANJSKA VPRAŠANJA
4. KOMITE ZA SLO IN DS
5. ŠTAB ZA CIVILNO ZAŠČITO

1. odbor za varstvo pri delu
2. odbor za obveščanje
3. komisija za plan in programiranje razvoja
4. komisija za inovacije
5. komisija za oblikovanje in delitev OD
6. komisija za letovanje in družbeno prehrano
7. komisija za strokovno izobraževanje
8. komisija za reklamacije
9. komisija za osnovna sredstva
10. komisija za termalno zdravljenje
11. komisija za odlikovanja
12. komisija za škodo
13. komisija za razporejanje delavcev z zmanjšano delovno sposobnostjo
14. uredništvo Litjskega predilca

SODELOVANJE PRI UPRAVLJANJU DRUŽBENOPOLITIČNE SKUPNOSTI IN SAMOUPRAVNIH INTERESNIH SKUPNOSTI

Z ustavnimi določili iz leta 1974 je bil začrtan nov sistem socialističnega samoupravljanja, s katerim je bila načrtovana neprimerno večja udeležba delovnih ljudi in občanov pri odločanju o vseh vprašanih družbenega razvoja. Namesto predstavnškega oziroma odborniškega sistema so bile nove skupščine družbenopolitičnih skupnosti zasnovane na delegatskem sistemu, oziroma rastejo iz njega. Volitve odbornikov so nadomestile volitve delegacij.

Na osnovi ustavnih določil so se delavci Predilnice Litija vključili v nove oblike upravljanja družbenopolitične skupnosti in samoupravnih interesnih skupnosti, vendar so od začetnega obdobja v letu 1974 pa do danes iskali in izpopolnjevali vsebino in oblike dela teh organov.

Prva delegacija za zbor združenega dela v Predilnici Litija je bila izvoljena na neposrednih tajnih volitvah 28. marca 1974 in je štela 25 delegatov, izvoljenih po enotni kandidatni listi iz vseh delov delovnega procesa v tovarni. Mandat delegatov je trajal štiri leta, tako kot še danes. Vsakokrat je odšlo na sejo zbora združenega dela občinske skupščine po 5 delegatov, toliko je imela delegacija glede na število delavcev v Predilnici Litija delegatskih mest v tem zboru. Pri naslednjih volitvah delegacij 9. marca 1978 pa so se delavci odločili za 15-člansko delegacijo, s statutom občine Litija pa je bil določen tudi drugačen razpored delegatskih mest v zboru združenega dela tako, da je interese Predilnice Litija v tem zboru zastopal in usklajeval po en delegat naše delovne organizacije, seveda s prej oblikovanimi stališči v svoji delegaciji. Takšna sestava delegacije se je izkazala za primerno, zato so tudi na naslednjih volitvah 9. marca 1982 delavci ponovno izvolili 15-člansko delegacijo. Vsakokrat je sindikat v predvolilnih postopkih skrbno pripravljaj kandidatsko listo, tako, da so bili v delegacijo izvoljeni delavci z vseh delov delovnega procesa, po svojih sposobnostih in po socialni strukturi kolektiva.

Vodja prve delegacije, izvoljene leta 1974, je bil Avgust Cvetežar ml., ki ga je zaradi odhoda iz delovne organizacije v teku mandata zamenjal Ignac Senica. Vodja delegacije, izvoljene v drugem mandatu leta 1978, je bil Franc Mali, v tretjem mandatu delegacije, iz-

voljene leta 1982, pa je delegacijo vodil Vinko Keržan. On je vodja delegacije tudi v njenem četrtem mandatu, izvoljene leta 1986.

Delegacije so se redno sestajale, obravnavale gradivo za seje zbora združenega dela občinske skupščine in oblikovale svoja stališča do predlogov. Z delegacijami so po potrebi sodelovali tudi posamezni strokovni delavci, za načelne usmeritve pa se je delegacija posvetovala z delavskim svetom oziroma zbori delavcev. Aktivno delo delegacije se je odražalo v delu zbora združenega dela občinske skupščine, saj je stališče, ki ga je posredoval delegat Predilnice Litija kar pogosto pritegnilo pozornost, posebno, ker so ga podprli tudi delegati ostalih organizacij združenega dela v občini. V mandatu, ki je pričel leta 1982 je izpolnjeno tudi delegatsko gradivo za seje skupščin, ki izhaja v posebnem Delegatskem obveščevalcu občine Litija. Gradivo je pregledno in ga dobijo vsa gospodinjstva na dom. Tako je vzpostavljena možnost za učinkovitejšo povezavo delegacije z vsemi delavci. Kljub temu se večina delavcev v to obliko upravljanja še premalo vključuje, tako, da večino stališč oblikuje še vedno delegacija, v pomembnejših zadevah največkrat v sodelovanju z delavskim svetom.

Z uveljavitvijo ustavnih določil leta 1974 pa je pričelo na povsem nov način delovati upravljanje na področju samoupravnih interesnih skupnosti za zadovoljevanje potreb in interesov delovnih ljudi in občanov.

Na prvih volitvah 19. novembra 1974, je bila izvoljena 25-članska delegacija za skupščine vseh samoupravnih interesnih skupnosti v občini; vodil jo je Demeter Nastran. Obravnavala je gradiva za 7 skupščin in pošiljala delegate na skupščine zdravstva, izobraževanja, otroškega varstva, socialnega skrbstva, kulture, telesne kulture in zaposlovanja.

Po ustavnih določilih je bila ta delegacija zadolžena za sodelovanje pri upravljanju s sredstvi, ki so jih delavci iz dohodka in čistega dohodka ter osebnih dohodkov namenjali za zadovoljevanje osebnih in skupnih potreb in usklajevala delo na področju posameznih interesnih skupnosti. Izkušnje iz dela delegacije v prvem mandatu so pokazale, da je ena sama delegacija za obravnavo tako obširnega področja premalo in da se ne more dovolj temeljito posvetiti problematiki posamezne

interesne skupnosti. Zato so bile na pobudo sindikata v naslednjem mandatu, izvoljene na volitvah 9. marca 1978 posebne 7-članske delegacije za posamezne skupščine samoupravnih interesnih skupnosti, in sicer za izobraževanje, otroško varstvo, kulturo, telesno kulturo, socialno skrbstvo, zdravstvo, zaposlovanje, raziskovanje in invalidsko pokojninsko zavarovanje ter 10-članska delegacija za stanovanjsko komunalno in kmetijsko zemljiško skupnost. Delegacije so izmed sebe, na predlog, ki ga je pripravil sindikat, izvolile vodjo delegacije.

Takšna odločitev se je po tem mandatu izkazala za pravilno in so enake delegacije izvolili delavci tudi na naslednjih volitvah 9. marca 1982, opuščena je bila le posebna delegacija za skupščine samoupravne komunalne skupnosti, stanovanjske skupnosti in kmetijsko zemljiške SIS, ker je po novih zakonskih določilih prešla delegatska baza za skupščine samoupravnih interesnih skupnosti materialne proizvodnje v pristojnost delavskega sveta, tako kot je bila že dotedaj za upravljanje z združenimi sredstvi za železniški in luški promet, za ptt promet, za vodno gospodarstvo, za elektrogospodarstvo in druge.

Posebne delegacije so se v delovni organizaciji redno sestajale, obravnavale so gradiva in pošiljale po enega delegata na seje skupščin.

Potrebe po sredstvih za delovanje družbenih dejavnosti so iz leta v leto naraščale, saj so imeli občani litijske občine kar velike želje po hitrem napredku standarda v občini in prav tako v širši družbeni skupnosti. V tem obdobju so bili trije samoprispevki občanov, s temi sredstvi, in s sredstvi, ki so jih prispevali delavci iz bruto osebnega dohodka za družbene dejavnosti, so zgradili nove šole in vrtce v Litiji in ostalih krajevnih skupnostih v občini, nov zdravstveni dom v Litiji, preuredili kulturno dvorano, dogradili dom starejših občanov in še druge objekte skupnega pomena. Vsi ti novi objekti so povzročili tudi povečane stroške za vzdrževanje, pa tudi več zaposlenih v družbenih dejavnostih, seveda pa močno izboljšali tovrstni družbeni standard krajanov. Vzporedno pa se ni dovolj hitro krepila gospodarska moč združenega dela občine, zato so povečani stroški pritiskali na obstoječe delavce v združenem delu.

Prav zaradi tega so delegacije za samoupravne interesne skupnosti pretežni del svojih

aktivnosti usmerile v to, da se ob sprejemanju programov ne bi pretirano povečale obremenitve združenega dela in delavcev, na katere je že pritiskal z vso težo tudi zaostren gospodarski položaj jugoslovanskega gospodarstva. Tako se delegacije niso uspele enakovredno poglobljati v vsebino predloženih programov svobodne menjave dela, kot so se ubadale s finančno platjo teh programov in iz tega izvirajočih obveznosti.

V teku priprav na volitve v letu 1986 so se na predlog sindikata združile nekatere delegacije, da bi dosegli prožnejšo povezavo z delavskim svetom in zbori delavcev, pa tudi zmanjšali odsotnost z dela zaradi sestankov.

Združene so bile delegacije za skupščino zdravstva in socialnega skrbstva, za kulturo in telesno kulturo ter za izobraževanje in otroško varstvo; v tem mandatu so devetčlanske. Po 7 članov je bilo izvoljenih še v delegacije za skupščino za raziskovanje, invalidsko pokojninsko zavarovanje ter zaposlovanje.

Kot najbolj uspešno se je v tem obdobju izkazalo povezovanje delegacij z delavskim svetom ali s komisijo za plan in programiranje razvoja, pred posameznimi pomembnejšimi odločitvami. Delavski svet je bil, predvsem v pregledu finančnih možnosti delovne organizacije vedno najboljše seznanjen in preko delegatov povezan tudi z delavci vseh samoupravnih delovnih skupin, zato je večkrat oblikoval svoje stališče predvsem do družbenih načrtov razvoja občine in do srednjeročnih in letnih programov samoupravnih interesnih skupnosti.

V oblikovanje stališč do posameznih predlogov interesnih skupnosti pa se je s svojimi stališči vključeval tudi sindikat, kot na primer do zadev pokojninskega in invalidskega zavarovanja, zdravstvenega varstva, otroškega varstva in drugih.

Za zastopanje interesov delavcev Predilnice Litija v skupščinah samoupravnih interesnih skupnosti materialne proizvodnje na republiški ravni je delavski svet v vsakokratnem mandatu imenoval delegata za posamezno skupščino, obravnaval gradiva ter oblikoval stališča. Tudi v teh skupščinah oziroma konferencah delegacij za te skupščine je bila zagotovljena stalna prisotnost delegatov Predilnice, vendar neposrednega vpliva na gospodarjenje s tem delom združenih sredstev na ravni republiških SIS, delavci v delovni organizaciji niso občutili.

OBVEŠČANJE

Obveščanju je bilo v zadnjih petnajstih letih posvečene več pozornosti in je primerno organizirano. Vsakih štirinajst dni izhaja glasilo Litijski Predilec; pogosteje pa izhajajo Informacije, ki jih nameščajo na oglasne deske. Velik pomen imajo že razni sestanki – posebno sestanki samoupravnih delovnih skupin. Vse to se med seboj dopolnjuje.

Glasilo, sprva se je imenovalo Tovarniški obveščevalec, in je do leta 1971 izhajal le občasno (v enajstih letih je izšlo 60 števil) je postalo po letu 1971 redni mesečnik z novim imenom »Litijski predilec«; od leta 1980 dalje pa je postal štirinajstdnevnik. Sedaj izhaja že 27. leto. Ko je prešel na pogostejše, štirinajstdnevno izdajanje, se je pojavilo nekaj bojazni, da za štirinajstdnevnik ne bo dovolj gradiva, saj ga je še za mesečnik primanjkovalo. Izkazalo pa se je, da je gradiva več. Marsikaj se lahko objavi, kar bi bilo pri mesečniku zastarelo. Iz prejšnjih 16 strani je sedaj dvakrat po osem, kar je po obsegu enako prejšnjemu, vendar je uporabnejše. Novice so bolj sveže, aktualnejše in objavljene še v času razprave, pred odločanjem. Časopis urejuje šestčlansko uredništvo, ki se sestaja najmanj enkrat pred izidom nove številke.

Vsebinska zasnova je opredeljena v poslovníku o izdajanju Litijskega predilca. Predvsem zagotavlja obveščenost delavcev s tekočimi nalogami delovne organizacije, proizvodnje, prodaje, perpektivnim razvojem tovarne, s sklepi organov samoupravljanja, s strokovnim usposabljanjem, uresničevanje družbenega standarda (prehrana, stanovanjske zadeve, letovanje), o kadrovskih zadevah. Seznanja delavce tudi z dogodki zunaj tovarne, ki so pomembni za delavce Predilnice Litija, z delom delegacij, sindikata, kulturnim in športnim udejstvovanjem naših delavcev. V časopisu je namenjenega nekaj prostora tudi razvedrilnim člankom.

Uredništvo skrbi, da Predilec ni uradno glasilo strokovnih in vodilnih delavcev; delavec v njem ni objekt, na katerega bi kar naprej naslavljali različne pozive, grožnje, apele, opozorila – češ, bolje delajte, bodite disciplinirani, zdravi itn. Delavec je v časopisu sodelavec.

Rezultati tu niso prikazani le kot številke in odstotki, ampak je prikazana tudi pot do rezultatov, kjer ne skrivajo težav spodrsrljajev in uspehov. Tako je, kot se v resnici dogaja. Za-

vedajo se, da taki resnici bralci bolj verjamejo, kot zgolj olepšanemu zmagoslavju nad uspehi, gladkemu usklajevanju stališč do soglasnih odločitev.

Predilec pomaga h krepitvi povezovanja vseh delov kolektiva; delavci dobijo občutek pripadnosti delovni organizaciji, da jo doživljajo kot svoj del družbe, in ne samo kot delovno mesto, na katerem prebijejo le zato, da dobijo plačo.

Predilca pošiljajo vsem delavcem in upoko-jencem po pošti na dom. Na delovnem mestu pač ni časa za branje časopisa, domov pa ga prej niso jemali, bodisi, da so bili nezainteresirani ali pa so enostavno nanj pozabili. Sedaj ima Predilec več bralcev; to so tudi delavčevi družinski člani. K sedanjemu načinu razdeljevanja glasila je prisililo tudi dejstvo, da je v Predilnici dnevno okoli 100 do 130 delavcev odsotnih zaradi bolezni in časopisa ne bi dobili. Njim, upoko-jencem in delavcem, ki so na odsluženju vojaškega roka pomeni časopis največkrat edini stik s tovarno.

Poleg časopisa imajo za sprotno obveščanje tudi dnevne Informacije. Izhajajo dvakrat tedensko. Tu se objavljajo novice spróti, kar se da hitro in na kratek način. Večini teh obvestil slede daljša in popolnejša v Predilcu.

Vsebina Informacij je različna. Obveščajo o samoupravljanju, proizvodnem procesu, razporejanju dohodka, o izobraževanju, sindikalni dejavnosti, dejavnosti osnovnih organizacij zveze komunistov in zveze socialistične mladine, o splošnih zadevah o kulturi, pa tudi o oddihu in rekreaciji. Za delavce je izredno zanimiva rubrika »odgovori na vprašanja s sestankov samoupravnih delovnih skupin«, kjer so odgovori na vsa vprašanja, ki so ostala na posameznem sestanku nerešena. Tu imajo možnost sodelovanja vsi delavci. Tega se zavedajo in poskrbijo, da dobijo odgovor na vsa vprašanja. Dnevno informiranje o doseganju proizvodnje je urejeno na posebni oglasni deski, kjer je nameščen diagram, ki ga vsak dan dopolnjujejo.

Zanimivo je, da delavci razmišljajo, kako bi izboljšali objavlanje Informacij. Član odbora za informiranje, sicer delavec v proizvodnem oddelku, je predlagal, da bi izdelali enotne oglasne deske z okviri in steklom, kamor bi zatikali liste in jih ne bi bilo potrebno pripe-

njati; zavarovane pa bi bile tudi pred vetrom. To zamisel so uresničili.

Pisno obveščanje pa kvalitetno dopolnjuje ustno, ki omogoča takojšnjo povratno informacijo. To so različni sestanki družbenopolitičnih organizacij in samoupravnih organov, posebno pomembni pa so sestanki samoupravnih delovnih skupin. O tem je več napisano v poglavju o samoupravljanju.

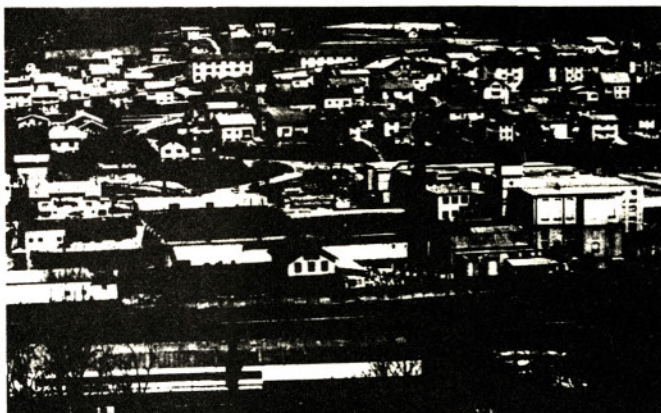
Ti načini obveščanja so v danih razmerah najbolj primerni. Predlogi o razglasni postaji niso prišli v poštev, ker je v oddelkih močan ropot. Ozvočenje bi lahko namestili le v menzi in oddajali vesti med malico. Vprašanje pa je, kako bi bili delavci s tem zadovoljni, saj se imajo takrat tudi med seboj kaj pogovoriti – kar pa je tudi informiranje.

LITIJSKI PREDILEC

APRIL 1986 • ŠT. 7-8

GLASILO DELAVCEV PREDILNICE LITILJA

LETO XXVII

Natančno pred 100 leti je bila uradno ustanovljena naša tovarna, ko je bila 19. aprila 1886 podpisana pogodba, ki je določala, da se ustanovi komanditna družba z uradnim naslovom – Baumwollspinnerei und Weberei Schwarz Zublin Coie – Littai. Sedanje ime je dobila po drugi svetovni vojni, 23. oktobra 1946. leta.

Čeprav je uradnih sto let naše tovarne že minilo, bomo ta visoki jubilej praznovali ob tovarniškem prazniku, 9. septembra. Na ta dan pred 36 leti so delavci prevzeli upravljanje tovarne.

Na sliki: naša tovarna se je v stotih letih močno razširila in povečala – največ po drugi svetovni vojni. Le prav prednji – osrednji del, levo in desno od dimnika, je že od vsega začetka.

V tej številki

- Prvo četrtletje je minilo. Objavljamo rezultate proizvodnje in prodaje.
 - Kako so bila uporabljena sredstva, ki smo jih združevali iz dohodka in osebnih dohodkov za družbene potrebe. Na vprašanje o tem je odgovarjal predsednik komiteja za planiranje in družbeno ekonomski razvoj Karlo Lemut.
 - Razpis prednostne liste za stanovanja
 - Razdeljena letovanja v naših počitniških domovih, in druge novice z morske obale.
 - Da bi pridobili nove sodelavce, smo obiskali osnovne šole v naši občini in osmošolcem predstavili naše delo.
 - Spored filmskih predstav v Litiji.
- In drugo!

Dan OF in praznik dela

Težko je o teh dveh praznikih pisati v enem sestavku, čeprav imata vsebinsko veliko skupnega. Težko je ob takih priložnostih napisati nekaj povsem novega in še nepovedanega. In morda je še težje napisati nekaj, kar bi bilo zanimivo, čeprav je zgodovina izredno zanimiva (in poučna).

Tako kot pomeni vsejugoslovanski odpor proti Ukupatorju edinstven primer v zaslužnji Evropi, pomeni osvobodilna fronta originalno posebnost slovenskega naroda v organiziranju odpora sovražniku. Takšne oblike ne zasledimo v nobenem drugem okolju. Takrat, ko so po celi Ljubljani visele sovražnikove zastave, se je ustanovila osvobodilna fronta. Slovenski narod je dokazal, da se ne da potlačiti in dotlačiti.

Mednarodni praznik dela pa se praznuje od leta 1890 po sklepu kongresa I. internacionale, in sicer v spomin na stavkovno demonstracijo v Chicagu leta 1886. 1. maj – dan v čast delu – pa tudi trpljenju, znoju.

In pouk iz zgodovine, o katerem smo govorili na začetku. Predvsem, kakšna sila je narod, združen v ideji za iste cilje. Iz naroda hlapcev in poptentanih se dvigne v narod junakov.

In naprej – kolikšno nepredvidljivo moč ima združen delavski razred. Izvede lahko revolucijo, izsili spremembe, do tja zamaje temelje družbe. Ni zastojno geslo – proletarci vseh dežel združite se. Dejstvo je, da imajo vsi delavci sveta enake želje, cilje.

Ob končanih volitvah

Aktivnost sindikata ob volitvah opravih so bile končane z volitvami 13. marca 1986, ko smo izvolili delegate v delegacije za zbor združenega dela in delegate v delegacije samoupravnih interesnih skupnosti. Že pri evidentiranju smo bili pozorni na optimalen sestav posameznih delegacij. Koliko je bil sindikat pri tem uspešen, bo najbolje pokazal 4-letni mandat vodij in članov delegacij.

Na tem mestu pa bi rad predvsem izpostavil aktivnost in delovanje delegata. Izkušnje dosedanjih članov naj bodo vodilo novim pri njihovem delu. Delegatova aktivnost naj se kaže:

- pri rednem obisku sej delegacij;
- pri obravnavi in poznavanju gradiva za seje, ki so zato lahko krajše;
- pri pridobivanju mnenj iz svojega delovnega okolja (SDS);

– pri angažiranju strokovnih služb in delavskega sveta ter osnovnih organizacij sindikata pri obravnavi gradiv, kadar je to potrebno

– pri oskrbi za povratne informacije delavcem s sej skupščin.

Menim, da bo z aktivnim vključevanjem delegata v delo delegacije, predvsem v smeri proučevanja gradiv za seje v svoji bazi, storjen velik korak pri sprejemanju kvalitetnih mnenj in pripomb za delegatske skupščine.

Predsednik
sindikalne konference

Vsem bralkam in bralcem čestitamo ob dnevu OF in prazniku dela!

TEHNIČNI RAZVOJ PREDILNICE LITIJA 1960–1985

Predilnica ves čas proizvaja bombažno mikano prejo. Zaradi pomanjkanja bombaža med drugo svetovno vojno so začeli proizvajati viskozno prejo po istem postopku kot bombaž. Leta 1962 so izdelali prve količine sintetične preje bombažnega tipa. Te tri vrste vlaken predelujejo tudi še danes in jih po potrebi tudi mešajo med seboj.

V predilnico prihaja material v močno stisnjenih balah. Predno dobimo prejo, mora material preiti celo vrsto delovnih faz. V glavnem jih razdelimo na:

- rahljanje, čiščenje in mešanje
- mikanje
- predpredenje
- predenje.

Število strojev v posamezni fazi je odvisno od vrste, kvalitete predelovalnega materiala in zahtevane vrste in kvalitete izdelane preje.

Izdelano prejo lahko tudi previjamo in sukamo kot navadne in efektne sukance. Predilnica proizvaja naslednje vrste izdelkov:

- bombažno prejo mikano in česano od Nm 5 do 65

- sintetično in viskozno prejo od Nm 4,5 do 50
- previto prejo od Nm 4,5 do 65
- navadne sukance
- efektne sukance.

Tehnični razvoj tovarne je po letu 1960 potekal po naslednjem vrstnem redu:

- 1961–1962 – montaža nove čistilnice bombaža in linije za viskozno in sintetično predivo
- 1965–1966 – montaža česalnice bombaža
- 1966–1970 – montaža nove čistilnice in predpredilnice bombaža in rekonstrukcija bombažne čistilnice v čistilnico sintetične
- 1969–1971 – montaža nove predilnice sintetične I in II
- 1972–1974 – modernizacija in rekonstrukcija previjalnice in sukalnice
- 1975–1976 – začetek obratovanja efektne sukalnice
- 1978–1979 – montaža novih strojev v predilnici bombaža I
- 1980–1981 – montaža novih OE predilnih strojev in rahljalnice in predpredilnice sintetične
- 1983–1985 – montaža novih strojev v predilnici bombaža II.

RAZVOJ POSAMEZNIH ODDELKOV OD LETA 1960

Čistilnica bombaža

Pred rekonstrukcijo in modernizacijo leta 1961 je bila locirana v sedanjih prostorih efektne sukalnice, predpredilnice sintetične, predilnice 3 in 4 in je imela v svojem sestavu stroje iz obdobja 1905 do 1935. Delovala je po principu prekinjenega postopka, istočasno so lahko predelovali dve različni kvaliteti prediva. Zastarelost strojnega parka, veliko prostora, ki so ga zavzemale mešalne celice in veliko število zaposlenih delavcev v čistilnici je bil vzrok za modernizacijo in obenem prestavitev čistilnice leta 1961. Čistilnico

bombaža so prestavili v sedanje prostore čistilnice in predpredilnice sintetične. Sestavljena je bila iz deloma starih in novih strojev, delovala je po neprekinjenem postopku s štirimi otepalniki s svitki. V tej čistilnici so predelovali naenkrat 3 različne kvalitete prediva, postavljena pa je bila na trikrat manjšem prostoru kot prej. S to čistilnico je bilo odpravljeno dolgoletno ozko grlo predilnice.

Napredek tekstilne tehnologije v svetu je zahteval modernizacijo. V letih 1969 do 1972 so se odločili za nabavo kompletne bombaž-

ne čistilnice firme Platt. Ta tehnologija se od prejšnjih razlikuje v tem, da teče proizvodnja neprekinjeno vse do mikalnikovega pramena v loncu. Naenkrat se lahko v novi čistilnici predelujeta dve kvaliteti, tretjo kvaliteto (za česano prejo) pa so izdelovali še naprej po starem načinu s svitki na čistilno rahljalnem agregatu. Leta 1979 so iz starih strojev iz čistilnice sintetičke in novih strojev firme Hergeth (vrečni filtri, predalčni mešalnik) sestavili linijo, tako da je tudi linija za česano prejo začela delovati po neprekinjenem postopku.

Leta 1980 je bilo treba zaradi nezadovoljivega delovanja Plattovih čistilnih strojev na liniji za slabšo bombažno kvaliteto dodati čistilne stroje firme Hergeth, ki so povečali rahljalno čistilni efekt strojev.

Mikalnica bombaža

Nizko produktivni mikalniki firme Mühlhausen iz leta 1909 so imeli elastične obloge, štiri kilografske lonce, drsne ležaje, snemanje je bilo s sekirico. Ti stroji so bili zamenjani šele v letih 1969 do 1971 skupaj s čistilnico in predpredilnico bombaža. Zaradi nizke produktivnosti je bilo treba imeti ca. 120 mikalnikov, ki so zavzemali skoraj polovico sedanjih predpredilnic bombaža.

Novi visokoproduktivni mikalniki firme Platt in Falobaz (1974/75) so v trikrat manjšem številu zamenjali stare mikalnike, obenem pa so omogočali še povečanje produktivnosti. Poleg produktivnosti je bil največji napredek v tem, da je bilo iz čistilnice na mikalnike pnevmatsko dovajanje materiala. Ni bilo več svitkov. Zaradi tega se je začela glavna pozornost za dosego čimvečje enakomernosti mikalnikovega pramena prenašati na dovajalne sisteme pred mikalniki. Kljub najrazličnejšim poskusom ni bilo moč doseči zadovoljivih rezultatov enakomernosti pramena, zato so leta 1980 na mikalnikih za česano in OE prejo namestili dovajalne sisteme firme Hergeth, ki so v tej smeri pokazali določen napredek.

Produkcija mikalnikov je bila v povprečju 30 kg na uro, velik format loncev je zmanjševal število menjav. Delovni pogoji so se izboljšali. Leta 1979 so izločili še zadnje svitkove mikalnike firme Falubaz in v celoti prešli na brezsvitkovni sistem.

Čistilnica umetnih vlaken

S predelavo umetnih vlaken so v naši tovarni začeli med drugo svetovno vojno. Vi-

skozna vlakna so predelovali v čistilnici po istem postopku kot bombaž, kar je povzročalo zaradi prevetike intenzivnosti čistilno rahljalnih strojev poškodbe viskoznih vlaken. Zaradi tega so leta 1962 postavili čistilno rahljalno linijo za viskozna vlakna, obenem pa se je z nabavo nove čistilnice za bombaž sprostilo več strojev, ki so jih postopoma prirejevali za predelavo sintetičnih vlaken, vzporedno s čedalje večjimi zahtevami po sintetični preji.

Ob nabavi nove Plattove čistilnice in predpredilnice so staro čistilnico bombaža priredili za predelavo sintetičnih vlaken. V tej so naenkrat predelovali pet kvalitet istočasno. Za kvaliteto mešanje različnih barv sintetičke in viskoze so v domači režiji izdelali melanžirne mize za otepalnikove svitke in jih priključili k obstoječim linijam.

Z naraščanjem količine predelane sintetičke pa so naraščale tudi potrebe po različnih vrstah sintetičnih prej po izvoru, sestavi, barvi, dolžini in debelini vlaken, kar je posebno zaradi majhnih partij zelo negativno vplivalo na produktivnost. Zaradi tega so se na začetku 70 let začeli odločati za kontinuirano brezsvitkovno rahljalnico sintetičnih vlaken z mikalnikom firme Hergeth, ki zahtevajo sorazmerno malo prostora. Proizvodnja mikalnika je 1500 do 2000 kg dnevno. Tako so od leta 1970 do 1980 postopoma čistilnico sintetičke z otepalnikovimi svitki nadomestili z omenjenimi linijami in leta 1980 istočasno predelovali 6 različnih kvalitet. Čas menjave posamezne kvalitete je bil minimalen. Vzporedno s tem je začela obratovati tudi melanžirnica vlaken s strojno opremo firme Hergeth, ki je omogočila izdelavo kvalitetnih mešanic sintetičke.

Mikalnica sintetičke

Viskozna in sintetična vlakna so prvotno predelovali na klasičnih mikalnikih za bombaž z nekaj spremembami (rešetke, hitrosti, nastavitve). Z nabavo Platt mikalnikov na začetku 70 let so začeli predelovati sintetična vlakna na teh mikalnikih s pokrovčki, prav tako po svitkovem sistemu. Leta 1971 so kupili prvi mikalnik firme Hergeth, (kontinuirana povezava z rahljalnimi stroji) do konca 80 let so v celoti prešli na ta sistem. Značilnost mikalnikov je široka delovna širina in visoka produktivnost.

Predpredilnica bombaža, viskoznih vlaken in sintetike

Strojni park v predpredilnici je bil v letih 1960 do 1970 že v zelo slabem stanju, saj so bili stroji iz let 1909, 1910 in 1940. V začetku poteka rekonstrukcije in modernizacije je bilo treba kupovati že rabljene stroje, ki so jih demontirali v nemških tovarnah, bili pa so še vedno boljši od naših starih. Postopoma je ta zamenjava trajala celo desetletje, z nakupom Plattove predpredilnice leta 1971 pa so bili zamenjani vsi stari stroji in na novo kupljeni rabljeni stroji.

Vsi raztezalniki firme Platt, Vouk, Zinser in Ingolstadt imajo visokoraztezna raztezala, avtomatsko izmenjavo loncev in na grobih raztezalkah tudi naprave za avtomatsko regulacijo debeline pramena. Odvajalne hitrosti raztezalnikov na bombažu so povprečno 350 m/min na grobih in 250 m/min na finih raztezalkah. Pri raztezanju sintetičnih viskoznih vlaken pa se dosega povprečno 220 m/min na obeh pasažah. Največje hitrosti na grobih raztezalkah za bombaž so ca. 450 m/min.

Leta 1956 se je začela modernizacija in rekonstrukcija bombažnih flyerjev. Iz tripasažnega sistema so prešli na enopasažni sistem z enim visokorazteznim flyerjem. Rekonstruirali so grobe in srednje flyerje firme Sacm iz leta 1910. Še naprej so ostali drsni ležaji, ki so zahtevali veliko mazanja in čiščenja in povzročali neznosen ropot. Leta 1969/70 so nabavili visokoraztezne flyerje firme Platt, ki so imeli večji format navitkov, stare flyerje pa uporabljali za sintetiko. Tudi te so v letu 1969 do 1976 postopoma zamenjali s flyerji firme Krušik in Platt.

Česalnica bombaža

Leta 1965 so nabavili iz uvoza 8 že rabljenih česalnih strojev ameriške firme Whitin s svitkovim raztezalnikom. Postavili so jih v sedanjo predpredilnico bombaža na mesto, ki so ga izpraznili večpasažni flyerji. S proizvodnjo so začeli leta 1966, leta 1968 pa je začelo prihajati zaradi pomanjkanja prostora do predstavitev teh strojev v sedanje prostore. Zaradi iztrošenosti in premajhnega števila počeskov (samo 90), so leta 1977 nabavili 4 česalne stroje in dvojilko, leta 1982 pa še dva česalna stroja z dvojilko firme Textima. Stroji dosegajo 180 počeskov, potrebujejo pa za dobro delo veliko pozornosti in vzdrževanja.

OE predilnica

V drugi polovici 70 let se začnejo pojavljati prvi brezvretenski predilni stroji, ki bistveno skrajšujejo tehnološki postopek predenja. Zaradi možnosti velikega raztega na OE predilnem stroju je izločena faza predpredenja na flyerjih. V predilnici so že leta 1976 kupili dva stroja češkoslovaške firme Investa, ki se v poskusnem obratovanju nista uveljavila zaradi različnih težav in neprilagojenosti ostalega strojnega parka. Tehnološki napredek je hitro odpravil pomanjkljivost OE stroja, že leta 1980 so začeli delati s šestimi OE stroji firme Zinser-Krušik na bombažu in tremi OE stroji na sintetiki. Kavlitetno posluževanje teh strojev zahteva posebno spretnost predic pri vezanju pretrga, ker drugače prihaja do napak v preji OE predilnice.

Predilnica

Zelo slabo stanje prstančnih predilnih strojev, predvsem firme Sacm iz leta 1909 so zelo vplivali na manjšo kvaliteto in produkcijo. To je prisililo tovarno, da je postopoma začela nabavljati že rabljene prstančne predilne stroje iz uvoza, rekonstruirala stare stroje, predvsem firme Ingolstadt in postopoma nabavljala nove stroje firme Krušik. Ti stroji so omogočali večjo kvaliteto in produktivnost. Značilnost tega obdobja modernizacije je bila, da so med dokupovanjem novih strojev ob tem modernizirali stare stroje in s tem občutno povečevali produkcijo predilnice, predvsem na račun sintetične preje, ki je dobivala čedalje večji pomen na trgu. Do začetka 70 let je veljala proizvodnja sintetike za privesek k bombažni. V letu 1970 in 1971 pa je v novem prizidku začela obratovati nova predilnica sintetike s stroji firme Krušik. Leta 1979 so z nakupom osmih prstančnih strojev z avtomatskim snemom Cowemat še dodatno povečali vretenske kapacitete.

Leta 1968 so na prstančne predilne stroje montirali šantung naprave, ki omogočajo izdelavo šantung preje s poljubnim razporedom debeline in dolžine efektov.

Po postavitvi nove predilnice sintetike so leta 1978 zamenjali že večkrat rekonstruirane prstančne predilne stroje firme Sacm in Ingolstadt v predilnici I z 42 Krušikovimi prstančnimi stroji TB 317. Predilnica bombaža II je prišla na vrsto za modernizacijo šele leta 1984, ko so dotrajane stare stroje firme Ingolstadt in Edera in krušikove prstančne

predilne stroje TB 3 zamenjali z 22 prstančnimi predilnimi stroji firme Tekstima.

V obdobju od leta 1970 do 1985 je bil skoraj v celoti zamenjan strojni park predilnice.

Previjalnica in sukalnica

Ves čas obstoja tovarne je obstajal oddelek previjalnice in sukalnice. Vendar ni bil nikoli deležen posebne pozornosti. Stroji so se postavljali po vsej tovarni, kjer se je le našel prostor. Po koncu druge svetovne vojne je bil postavljen v montažni zgradbi na severni strani tovarne, potem je bil v 50 letih preseľen v del sedanje predilnice bombaža II. Leta 1962 spet prestavljen v sedanjo OE predilnico bombaža in delno predilnico sintetike IV. Ob tej prestavitvi je prišlo do modernizacije šestih sukalnih strojev še iz prejšnjega stoletja, nekatere dele je bilo potrebno uvoziti, ostale pa narediti kar v lastni mehanični delavnici. S to rekonstrukcijo se je začelo novo obdobje, v katerem je pomen sukalnice in previjalnice stalno rasel, predvsem zaradi potreb po kvalitetnejši in odpornejši preji oziroma sukancev, in potrebi po večjih formatih navitkov, ki pozitivno vplivajo na večjo produktivnost v naslednjih fazah predelave.

V letih 1964 do 1970 so postopoma nabavljali previjalne, dvojilne in klasične sukalne stroje. Potrebe trga so zahtevale čedalje večje količine previte in sukane preje, zato so leta 1967 začeli z nabavo produktivnejših sukalnih strojev z dvojnimi zasukom (DD). Čedalje večji obseg proizvodnje, obenem pa velika raztresenost sukalno previjalnih kapacitet, so zaradi ekonomskih razlogov zahtevali izgradnjo novega obrata, ki je začel s proizvodnjo leta 1974. V obrat so bili montirani poleg dela starih strojev tudi v tistem času najmodernejši previjalni avtomati in še dodatni novi DD sukalni stroji. S tem se je v tem obdobju sukalnica razvila v oddelek, ki je bil prostorsko in tehnološko eden najmodernejših v Jugoslaviji. Povečala se je kvaliteta proizvodov, produktivnost, možnosti previjanja in sukanja na različne formate navitkov in predelava različnih kvalitet istočasno. Modernizacija je omogočila, da se je v sukalnici previlo oziroma posukalo 85 % proizvodnje predilnice, kar je v tistem času povzročilo ukinitve stročnarne. V naslednjih desetih letih so bili kupljeni še štirje DD sukalni stroji, opravljene so bile tudi manjše rekonstrukcije klasičnih previjalnih in dvojilnih strojev, dru-

gih razširitev pa ni bilo, zato je sukalnica začela postajati ozko grlo.

Efektna sukalnica

Prve sukalne stroje za efektivno sukalnico so nabavili leta 1972. En stroj je bil samo za procentne sukanke, drugi pa tudi za efektne. Do leta 1975, razen manjših poskusov, v predilnici ni bilo proizvodnje efektnih sukancev, tega leta pa so začeli z resnejšimi poskusi in izdelavo vzorcev, obenem pa kupili še en efektan sukalni stroj. Z redno proizvodnjo so začeli v letu 1975. Proizvajali so efektne sukanke nizkih števil (Nm 0,5-2) predvsem raznovrstne bucle, Bucle-flame in nopakastih sukancev. Leta 1980 so v oddelek meľanžiranice postavili še dva nova efektna stroja in leta 1983 še enega, ki je bil iz klasičnega predelan v efektan sukalni stroj za procentne sukanke.

Leta 1983 je prišlo do spremembe v asortimentu, predelovati so začeli efektne sukanke predvsem višjih števil. To je povzročilo nihanja v količinski proizvodnji zaradi prilagojenosti strojnega parka nižjim Nm številkam.

STROJI ZA PREDDELAVO BOMBAŽA V LETU 1984

Čistilnica

Linija M-11-MR

Vrsta stroja	Firma	Števil
1. rahľjalnik bal, model Tamafa	Platt	1
2. rahľjani mešalnik	Platt	1
3. stopničasti rahľjalnik	Platt	2
4. čistilnik z zračnim tokom	Platt	1
5. nakladalnik z otepalnikom	Platt	2
6. mikalniki	Platt	12

Linija m-4

1. rahľjalnik bal Optomix	Hergeth	1
2. rahľjani mešalnik	Platt	1
3. stopničasti rahľjalnik	Platt	2
4. enovaljni čistilnik	Hergeth	1
5. čistilnik z zračnim tokom	Platt	1
6. mikro odpiralnik MTO	Hergeth	1
8. nakladalnik z otepalnikom	Platt	2
9. enovaljni čistilnik	Hergeth	1
10. mikalniki	Platt	19

linija R-2

1. rahľjalnik bal	Trüchler	1
2. predalčni mešalnik	Hergeth	1
3. stopničasti rahľjalnik	Ingolstadt	2
4. enovaljni čistilnik	Hergeth	1
5. mikalniki	Platt	8

Predpredilnica

Raztezalniki	Firma	Število odvodov/str.	Število
1. grobi	Platt	1	5
	Zinser	2	2
2. fini	Platt	2	6
	Zinser	2	5
	Firma	Število odvodov/str.	Število
česalni stroji	Textima	2	6
dvojilke	Textima	1	2
flyerji	Platt	104	7
	Krušik Zinser	108	2
prstančni predilni stroj	TB 317	328	42
prstančni predilni stroj	Krušik	348	3
prstančni predilni stroj	Textima	528	22
prstančni predilni stroj	Ingolstadt	376	3
OE predilni stroj	Krušik Zinser	160	6

Stroji za predelavo sinetike v letu 1984**Mešalnica vlaken**

Vrsta stroja	Firma	Število	Število odvodov/str.
1. rahljalik bal	Hergeth	6	
2. rahljalik odpadkov	Hergeth	1	
3. enovaljčni rahljalik	Hergeth	1	
4. naprava za maščenje	Hergeth	1	
5. celični rezkalnik Emptomix	Hergeth	1	
6. dvopredaljna stiskalnica	Hergeth	1	

Rahljalnica in mikalnica**Sortiment 1-2**

1. rahljalik bal	Hergeth	1	
2. enovaljčni rahljalik	Hergeth	1	
3. mikalnik DJKC	Hergeth	2	2
4. grobi raztezalnik	Vouk	2	2
5. fini raztezalnik	Vouk	2	2
6. flyer	Krušik	2	108

Sortiment 3-4

1. rahljalik bal	Hergeth	1	
2. enovaljčni rahljalik	Hergeth	1	
3. mikalnik DJKC	Hergeth	2	2
4. grobi raztezalnik	Vouk	2	2
5. fini raztezalnik	Vouk	2	2
6. flyer	Krušik	2	108

Sortiment 5

1. rahljalik bal	Hergeth	1	
2. enovaljčni rahljalik	Hergeth	1	
3. mikalnik DJKC	Hergeth	1	2
4. grobi raztezalnik	Vouk	1	2
5. fini raztezalnik	Vouk	1	2
6. flyer	Krušik	1	108

Sortiment 6

1. rahljalik bal	Hergeth	1	
2. enovaljčni rahljalik	Hergeth	1	
3. mikalnik DJ	Hergeth	1	1
4. grobi raztezalnik	Krušik	1	2
5. fini raztezalnik	Krušik	1	2
6. flyer	Krušik	1	108

Vrsta stroja	Firma	Število	Število odvodov/str.
Sortiment 7			
1. rahljajnik bal	Hergeth	1	
2. enovaljni rahljajnik	Hergeth	1	
3. dovajalni nakladalnik	Hergeth	1	
4. mikalnik J	Hergeth	1	2
5. grobi raztezalnik	Vouk	1	2
6. fini raztezalnik	Vouk	1	2
7. flyer	Platt	1	104
Sortiment 8			
1. rahljajnik bal	Hergeth	1	
2. enovaljni rahljajnik	Hergeth	1	
3. dovajalni nakladalnik	Hergeth	1	
4. mikalnik J	Hergeth	2	
5. grobi raztezalnik	Vouk	1	2
6. fini raztezalnik	Vouk	1	2
7. flyer	Platt	1	104
Prstančni predilni stroji	Krušik TB 3	43	376
	Krušik TB 1	11	312
	Krušik TB 37	8	300
OE predilni stroj	Zinser	3	112

Stroji v sukalnici in previjalnici v letu 1984

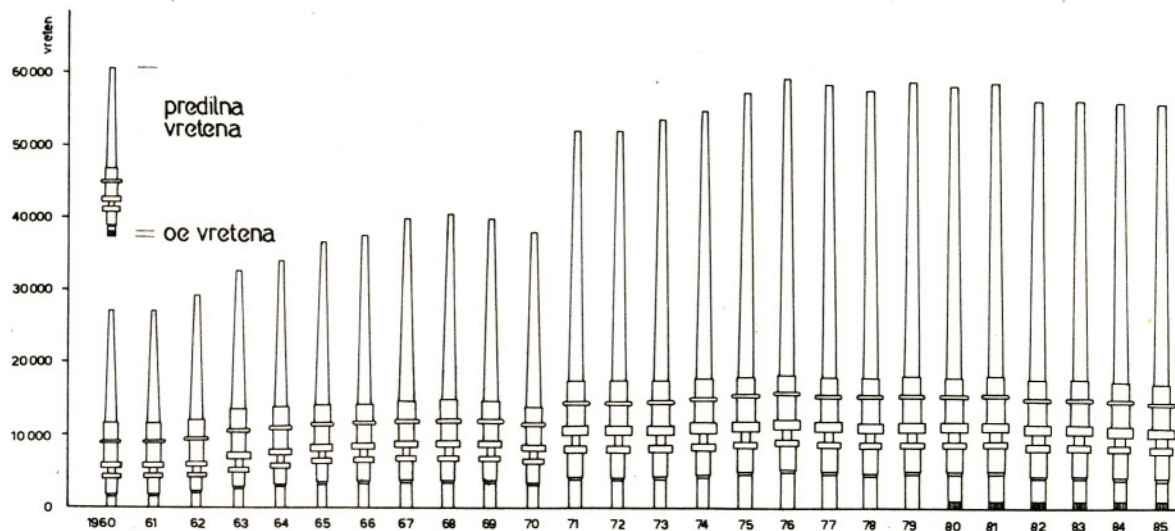
	Firma	Število vreten	Število strojev
1. previjalni avtomati	Savio	48	17
	Savio	32	2
2. klasični previjalni stroji	Savio	80	1
	Hirschburger	12	1
3. dvojni stroji	Savio	80	5
4. klasični sukalni stroji	Allma	260	1
	Allma	308	2
	Savio	304	3
5. sukalni stroj s kronsko glavo	Allma	172	4
6. DD sukalni stroj	Hamel	96	3
	Allma	96	6
	Allma	120	15
Efektna sukalnica			
1. klasični previjalni stroj	Hirschburger	12	1
2. dvojni stroj	Savio	114	2
3. nekrmljeni efektni sukalni stroj	Allma	172	3
4. krmiljeni efektni sukalni stroj	Allma	168	2
	Allma	204	2

Montirana vretena predilnice

Leto	PA + PB	OE predilni stroj B	OE predilni stroj A	Skupaj
1976	59 556			59 556
1977	58 700			58 700
1978	57 860			57 860
1979	59 077			59 077
1980	52 972	960	336	58 804
1981	52 972	960	336	58 804
1982	50 740	960	336	65 572
1983	50 740	960	336	56 572
1984	50 537	960	336	56 369
1985	50 392	960	336	56 224

– vreteno OE PS = 3,5 vretena PPS.

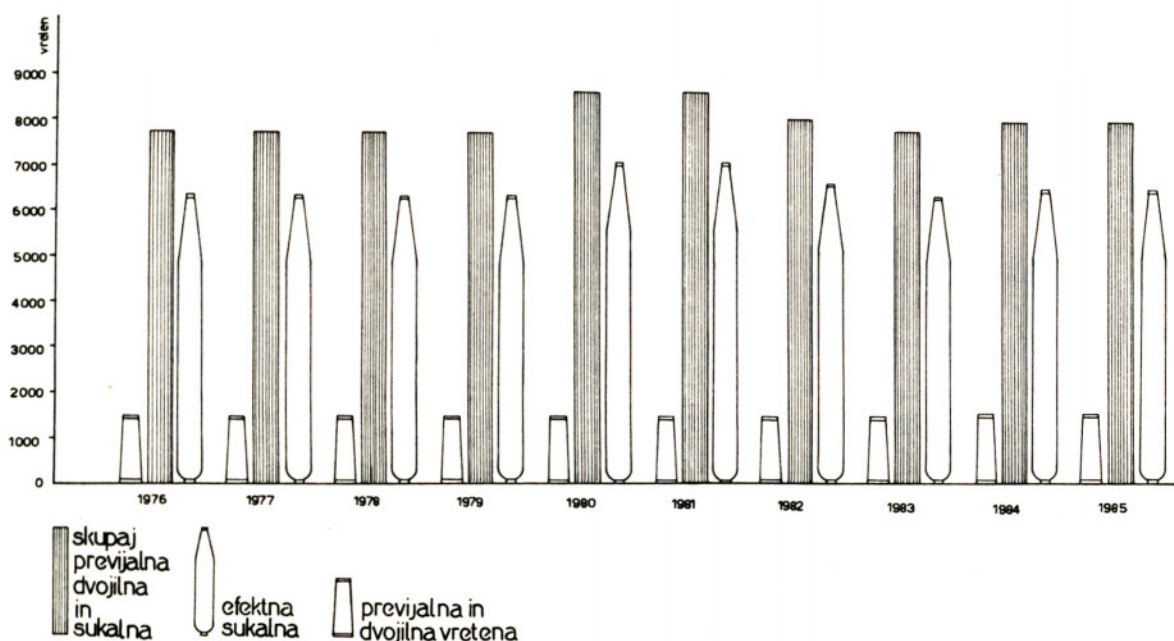
MONTIRANA VRETENA PREDILNICE

Montirana vretena sukalnice, previjalnice in efektne sukalnice

Leto	Efektna sukalnica				Sukalnica in previjalnica							
	previj. stroji	dvojil. stroji	nekm. efekt. stroji	krmil. efekt. stroji	klasič. previj. stroji	dvojil. stroji	previj. avtom.	klasič. sukalni stroji	sukal. stroji s kron. glavo	DD sukal. stroji	skupaj previj. dvojil. stroji	skupaj sukalni stroji
1976	45	45	168	336	80	400	886	3092	496	2184	1456	6276
1977	45	39	168	336	80	400	886	3092	496	2184	1450	6276
1978	45	39	168	336	80	400	886	3092	496	2184	1450	6276
1979	45	39	168	336	80	400	886	3092	496	2184	1450	6276
1980	—	114	518	740	80	400	886	3092	496	2184	1480	7030
1981	—	114	518	740	80	400	886	3092	492	2184	1480	7030
1982	—	114	518	740	80	400	886	2048	496	2664	1480	6466
1983	—	114	518	740	80	400	886	1788	496	2664	1480	6206
1984	12	114	518	740	92	400	886	1788	668	2664	1504	6378
1985	12	114	518	740	92	400	886	1788	668	2664	1504	6378

MONTIRANA VRETENA SUKALNICE, PREVIJALNICE IN EFEKTNE SUKALNICE

PROIZVODNJA OD LETA 1960

Porast proizvodnje je bil pred letom 1960 dosežen z modernizacijami starih strojev. Proizvodnja se je povečevala tudi z nadurnim delom, tako je bila v letu 1960 dosežena proizvodnja 3834 ton preje.

V letu 1961 je bil zaradi pomanjkanja bombaža skrajšan delovni čas ob nedeljah (4-izmensko delo), zato je proizvodnja padla na 3662 ton preje.

Boljša oskrba s surovinami leta 1962, dodatne predilniške kapacitete in odprava ozkega grla v čistilnici bombaža so omogočili proizvodnjo 3885 ton preje. Z generalno rekonstrukcijo sukalnih strojev in montažo dvojilnega stroja, ki je odpravil ozko grlo v tej fazi, se je povečala tudi proizvodnja v sukalnici.

Prvi uspehi vložnega dela v prejšnjih letih so bili doseženi v letih 1963 in 1964. Povečane kapacitete, nadurno delo in izreden 16 % porast produktivnosti so prispevali k visoki proizvodnji. V obratu sukalnice se je proizvodnja skoraj podvojila in znašala preko

1000 ton sukane preje in skoraj 500 ton previte preje. Vretenske kapacitete so omogočale še večjo proizvodnjo, vendar je primanjkovalo delovne sile.

Leta 1965 je bila proizvodnja preje znižana za 306 ton. Na to je vplival prehod na 42-urni delovni teden, oskrba s surovinami je bila slabša, čedalje večja proizvodnja sintetične preje pa je zaradi neprilagojenosti tehnologije, raztresenosti posameznih strojev na različnih mestih in komplicirane izdelave melanžev zahtevala več vložnega dela. V oddelku sukalnice je bila kljub krajšemu delovnemu času povečana proizvodnja z boljšo izkoriščenostjo kapacitet. Proizvodnja česane bombažne preje se je začela leta 1966, izdelano je bilo 408 ton; povečala se je tudi proizvodnja sintetične preje. Rezultati dela so bili boljši kot prejšnja leta.

Leta 1967 se je kljub povečanim kapacitetam zmanjšala proizvodnja v predilnici. Veliko je bilo zastojev zaradi pomanjkanja predpreje, čemur so bile vzrok notranje pomanjkljivosti v organizaciji dela.

V letih 1968 do 1971 se je proizvodnja zaradi široke modernizacije in razširitve tovarne zelo povečala. Z začetkom obratovanja nove predilnice sintetične se je dvignila proizvodnja na 5150 ton. Paleta barv sintetičnih prej se je zelo razširila in začela zamenjevati dohodkovno manj donosno viskozno prejo. Povečevale so se tudi zahteve po večjih količinah previte in sukane preje, primanjkovalo pa je delovne sile. Razmere so se izboljšale in leta 1972 je predilnica dosegla velik porast proizvodnje. Proizvodnja v novi predilnici sintetične je bila že vtečena in tudi delovne sile ni primanjkovalo. Proizvodnja v predilnici je zaradi različnih notranjih izboljšav počasi naraščala do leta 1974; v teku je bila modernizacija sukalnice, ki je močno povečala proizvodnjo. Proizvodnja sintetične preje je zaradi majhnih partij in čedalje širše palete barv in mešanic zahtevala pogostejše menjave, kar je povzročalo večje neracionalnosti.

Leta 1975 je, kljub pričakovanju naraščanja proizvodnje predilnice, prišlo do manjše proizvodnje. Na to je vplivala ukinitve nočnega dela ob sobotah, začetek ustavljanja strojev v polnem odmoru in prenehanje nadurnega dela ob nedeljah. Začele so se povečevati tudi zahteve po večji kvaliteti bombažne preje.

Sukalnica je v tem letu po modernizaciji začela delati s polno zmogljivostjo in je povečala proizvodnjo previte preje za 18 % in sukane za 10 %. Izdelali so tudi prvih 15 ton efektnih sukancev v redni proizvodnji. Začelo se je aktivno delo na oblikovanju vzorcev različnih vrst efektnih sukancev. V efektni sukanec je vloženega največ dela na enoto proizvoda.

Leta 1976 je predilnica povečala količino proizvodnje za 5,1 %, kar je bila predvsem posledica predenja nižjih števil preje. Veliko problemov je bilo tudi s kvaliteto bombažne preje; kupci so reklamirali že vsako najmanjšo napako. S predenjem sintetične preje pa ni bilo problemov. Proizvodnja sukalnice se je zmanjšala zaradi pomanjkanja delavcev. Naslednje leto je bila proizvodnja česane preje manjša. Zaradi iztrošenosti česalnih strojev ni bilo moč dosegati potrebne kvalitete.

Sukalnica je dosegla predviden plan, v previjalnici pa je prišlo do padca proizvodnje za 6,8 %. Kot vzroki se navajajo pomanjkanje delovne sile, neusklajen program naročil, premajhna medfazna zaloga.

Zaradi štirizmenskega dela v predpredilnici je prihajalo do pomanjkanja in fluktuacije

delavcev v teh oddelkih, zaradi česar je bila iz proizvodnje izločena ena linija.

Leta 1978 so se močno povečale zahteve po kvaliteti preje, predvsem po izgledu in trdnosti tako na bombažu kot sintetiki. Zaradi tega je prišlo do sunkovitih zamenjav oblog na bombažnih mikalnikih, zmanjšati je bilo treba odvajalne hitrosti na strojih, novi česalni stroji pa tudi še niso dajali dobrih rezultatov. Vse to je povzročilo izpad enomesečne proizvodnje predilnice.

Skupna proizvodnja predilnice se tudi v letu 1979 ni izboljšala; bila je za 1 % nižja kot prejšnje leto. Na bombažu so bili doseženi izredno dobri rezultati, velik izpad pa je bil pri sintetični in stanični preji. V tem letu se je izvajala večina investicijskih del v čistilnici in predpredilnici sintetične. Zaradi ugodnih naročil se je proizvodnja v efektni sukalnici pri enakih proizvodnih kapacitetah povečala za 42 %.

Leta 1980 se je proizvodnja predilnice povečala za količino proizvedene OE preje. Bilo je še veliko problemov s Hergeth mikalniki glede ustreznih oblog, nastavitve med valji in raztega. Proizvodnjo so še vedno motile različne prestavitve strojev, ki so bile potrebne za usklajevanje dela med posameznimi linijami. Veliko težav so povzročali v poletnih mesecih visoki izostanki z dela. Pomanjkanje delavcev za nadomeščanje je povzročalo veliko zastojnih vretenskih ur in neusklajenosti v procesu proizvodnje.

V letu 1981 je prišlo do dokončanja investicije in dokončne ureditve vseh proizvodnih linij na bombažu in sintetiki, tako da se je proizvodnja predilnice povečala za 12 % (7321 ton), sukalnice za 4 % in previjalnice za 12 % glede na prejšnje leto. Hitrosti strojev po posameznih linijah so bile optimalne in usklajene, uvedeno je bilo čiščenje strojev med posluževanjem, uvedena je bila evidenca stoječih vreten, pretrgov itd. Kvaliteta preje za izvoz še vedno ni dosegla ustrezne kvalitete. Po količini so bili rezultati proizvodnje dobri kljub zmanjšanju števila delavcev v sektorju proizvodnje za 7 %.

Leta 1982 je bila proizvodnja nekoliko manjša zaradi slabe kvalitete surovin, ki je povzročala izredno veliko število pretrgov. V proizvodnjo je bila vključena nova linija za izdelavo bombažne česane preje, sintetiko pa so začeli prestiti po siro-spun postopku, ki služi kot enakovreden nadomestek za nekatere vrste sukane preje.

V letu 1983 je znašala proizvodnja 7349 ton enojne preje. Še vedno so bili problemi z nekvalitetnimi surovinami in čedalje večjimi količinami sladkorja (medene rose) v sudanskem bombažu, kar je povzročalo težave v proizvodnji. Proizvodnja sukanе in previte preje se ni bistveno spremenila, pri efektnih sukancih pa se je povečevala proizvodnja višjih števil, zaradi česar je bila količina manjša.

V letu 1984 je bilo izdelane za 7,6 % več enojne preje kot leto poprej, predvsem na ra-

čun OE preje in siro-spun preje. Vzroki za povečanje so predvsem v boljši kakovosti surovin in boljši izrabi bombaža z medeno roso. Velik vpliv na rast proizvodnje je imelo tudi dobro usklajevanje komercialnih naročil s proizvodnjo. V tem letu je bila formalno izvedena tudi reorganizacija vodenja proizvodnega sektorja. Večletni zaostanek na področju kadrovanja, izobraževanja in nagrajevanja pa je bil vzrok, da je bila reorganizacija le formalno izpeljana.

Struktura proizvodnje predilnice

Leto	Bombažna mikana preja	Bombažna česana preja	OE bombažna preja	Viskozna preja	Sintetična preja	OE sintetična viskozna preja	Siro-spun preja	Efektne sukanci	Skupaj
1975	2437	611		757	2497			15	6317
1976	3142	498		383	2575			40	6638
1977	3341	357		413	2552			141	6804
1978	3016	273		494	2379			199	6361
1979	3217	339		174	2286			283	6299
1980	2775	464	365	55	2556	34		277	6526
1981	2608	684	691	98	2716	1180		344	7321
1982	2451	734	703	129	2667	98	8	382	7172
1983	2310	919	723	73	2680	253	200	191	7349
1984	2620	957	872	192	2373	306	356	237	7913
1985	2634	946	1020	158	2374	303	306	232	7973

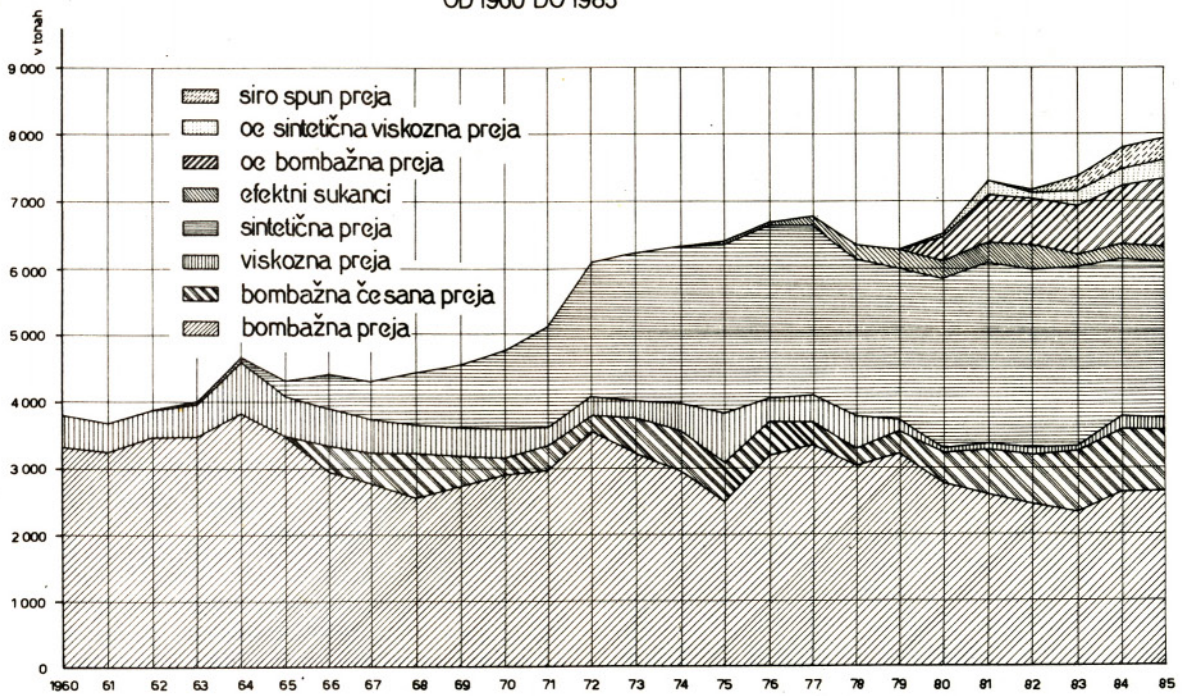
Previta in sukana preja

Leto	Sukana preja	Previta preja
1976	2728	5610
1977	2738	5253
1978	2769	5340
1979	2527	5251
1980	2351	5383
1981	2443	6024
1982	2774	6114
1983	3015	6266
1984	2962	6130
1985	2837	5944

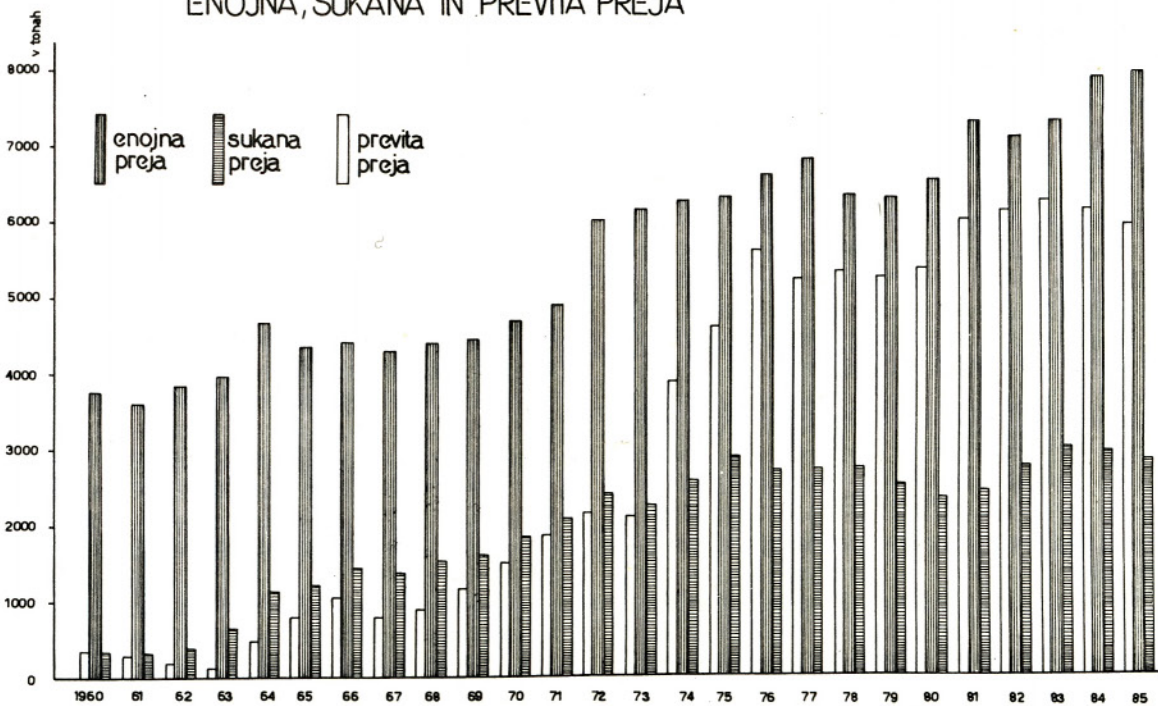
Obrazložitev tabele:

- za previto prejo šteje enojno previta, sukano previta, sukano na DD sukalnih strojih;
- pod sukano prejo šteje sukana na DD sukalnih strojih, klasičnih sukalnih strojih in sukalnih strojih s kronsno glavo.

STRUKTURA PROIZVODNJE PREDILNICE OD 1960 DO 1985

ENOJNA, SUKANA IN PREVITA PREJA

INVESTICIJSKE NALOŽBE V OSNOVNA SREDSTVA

Takoj po osvoboditvi osnovna sredstva niso bila sposobna za obratovanje. Razstreljena je bila transformatorska postaja in črpalka za industrijsko vodo. Najnujnejša popravila osnovnih sredstev so bila kmalu opravljena, tako da je 13. junija 1945 predilnica začela obratovati s 13.272 vreteni v eni izmeni. Popravila so se medtem nadaljevala, da bi se usposobila še druga vretena. Hkrati je bilo potrebno poskrbeti za novo delovno silo, za tehnično osebje in predice. V mesecu septembru je bila vpeljana 2. izmena. Decembra leta 1945 je dnevna produkcija dosegla 7450 kg. Obnova osnovnih sredstev je potekala še v naslednjih mesecih, tako da se je dnevna proizvodnja v mesecu marcu 1946 ustalila na 9000 do 10.000 kg. Maja 1946 je predilnica začela obratovati v 3 izmenah, s čimer se je izdatno povečal izkoristek kapacitet. Tretja izmena je bila omejena na 40 predilnih strojev s 17.000 vreteni. Šele z 2. novembrom 1946 je nočna izmena pričela z delom v polnem obsegu.

Leta 1946–1947 so se kapacitete predilnice zmanjšale, ker je morala po nalogu takratne glavne direkcije odstopiti Tkalnici Maribor 14 predilnih strojev s 3920 vreteni. Zaradi popolne izrabljenosti so bili izločeni iz obratovanja še zadnji 4 selfaktorji, tako da je ob 70-letnici svojega obstoja leta 1956 predilnica razpolagala z 28.120 vreteni. Takratno stanje osnovnih sredstev – opreme je lepo razvidno iz naslednjega pregleda:

Rahljalnik bal:

- trgalnih bal = Hetherington 1905 = delovna širina 1100 mm,
- nakladalnik = Platt 1938 = delovna širina 1520 mm,
- 2 vertikalna ježa (Crighton) = Platt 1938.

Mešalne celice:

- 6 celičnih odvajalnikov – Platt 1938 = delovna širina 610 mm.

Otepalnica:

- 2 čistilna agregata, pri čemer ima vsak agregat:
 - nakladalnik = Platt 1938 = delovna širina 1220 mm
 - horizontalni jež = Platt 1938 = delovna širina 1220 mm,

- kondenzor (shirley) = Platt 1938 = delovna širina 1290 mm,
- horizontalni jež = Platt 1938 = delovna širina 1220 mm,
- vertikalni jež (erighton) = Platt 1938,
- kondenzor = Trüttschler 1940 = delovna širina 800 mm,
- nakladalnik Trüttschler 1940 = delovna širina 1200 mm,
- horizontalni jež = Trüttschler 1940 = delovna širina 1200 mm,
- troramno otepalo = Trüttschler 1940 = delovna širina 1200 mm,
- kondenzor – Saco-Lowell 1935 = delovna širina 1150 mm,
- razdelilnik = Saco-Lowell 1935
- tri nakladalnike = Saco-Lowell 1935 = delovna širina 1020 mm,
- tri bateurje + SACM 1910 = delovna širina 1020 mm.

Mikalnica:

- 121 mikalnikov = SACM 1909 = delovna širina 1020 mm.

Raztezalke:

- 6 raztezalk = SACM 1909 = po 4 odvode
- 12 raztezalk = SACM 1910 = po 6 odvodov
- 6 raztezalk = SACM 1910 = po 7 odvodov
- 10 raztezalk + Ingolstadt 1940 = po 6 odvodov
- 34 raztezalk s 198 odvodi, od tega 99 grobih in 99 finih.

Flyerji:

- 4 osnovni flyerji = Ingolstadt 1940 = vsak po 48 vreten
- osnovni flyer = Hartman 1942 = 60 vreten
- 6 osnovnih flyerjev = SACM 1909 = vsak po 60 vreten
- 1 osnovni flyer = SACM 1909 = 50 vreten,
- 12 osnovnih flyerjev s 662 vreteni
- 3 srednji flyerji = Ingolstadt 1940 = vsak po 140 vreten
- 1 srednji flyer = Plat 1906 = 124 vreten
- 2 srednja flyerja = SACM 1910 = vsak po 96 vreten
- 7 srednjih flyerjev = SACM 1910 = vsak po 128 vreten
- 1 srednji flyer = SACM 1910 = 122 vreten
- 14 srednjih flyerjev s 1754 vreteni
- 4 fini flyerji = SACM 1910 = vsak po 168 vreten

- 4 fini flyerji s 672 vreteni.

Prstančni stroji:

- 3 stroji = Ingolstadt 1940 = vsak po 488 vreten
 - 4 stroji = Ingolstadt 1940 = vsak po 400 vreten
 - 24 strojev = Ingolstadt 1939 = vsak po 372 vreten
 - 10 strojev = Ingolstadt 1939 = vsak po 404 vretena
 - 4 stroji = Platt 1938 = vsak po 372 vreten
 - 12 strojev = SACM 1909 = vsak po 480 vreten
 - 11 strojev = SACM 1909 = vsak po 440 vreten.
- Skupno torej 68 prstančnih strojev z 28.120 vreteni.

Ves čas od osvoboditve pa do leta 1955 je ostal strojni park nespremenjen in brez novih investicij v osnovna sredstva. Bistvenih sprememb ni bilo, razen pri finih flyerjih, zato je bil potreben večji investicijski poseg v obnovo in modernizacijo osnovnih sredstev. Pogonski problem, ki je bil dalj časa zelo pereč, se je rešil s priključitvijo tovarne na elektroenergetski sistem prek daljnovoda iz kalorične centrale Trbovlje. To je odprlo nove možnosti za modernizacijo in razširitev tovarne.

Že v prejšnjem času začeta modernizacija tovarne, zlasti pa razne povečave in predelave so povzročile, da so bili stroji nesmotrno razmeščeni. Tehnološki proces ni potekal po sodobnih načelih, notranji transport je bil tembolj pereč zaradi etažne gradnje glavne stavbe. Zato so že leta 1947 porušili nekaj objektov med vodnim bazenom in glavno stavbo in pričeli z gradnjo nove predpredilnice. Zaradi pomanjkanja denarnih sredstev je objekt dolgo časa stal kot nedokončana investicija in se je gradnja nadaljevala šele v obdobju velikih rekonstrukcij, ki so se začele po letu 1955. Za leto 1954 je bil odobren prvi investicijski kredit iz okrajnega investicijskega sklada 65 milij. din. za dobo 12 let. Iz sredstev kredita je bilo zgrajeno betonsko skladišče, ki je omogočilo pravilno skladiščenje surovin in izdelkov. Lesena skladišča, ki so stala na prostoru sedanje upravne zgradbe pa so porušili.

Kljub temu, da je kolektiv razpolagal z ustvarjenimi sredstvi za investicije, jih je smel uporabljati šele po predhodni odobritvi sveta za industrijo OLO Ljubljana.

Leta 1956 so v predilnici izdelali elaborat za izvedbo rekonstrukcije tovarne. Ugotovili so, da je od 28.120 vreten 10.600 vreten popolnoma iztrošenih in da je izhod v takojšnji rekonstrukciji. Elaborat je 3. maja 1957 odobrila revizijska komisija LRS.

Leta 1956 je proizvodna zmogljivost Predilnice Litija zagotavljala 10 % jugoslovanske proizvodnje in 21 % slovenske. Kljub zastarelosti opreme je bila med vodilnimi podjetji v produktivnosti.

Leta 1957 so začeli seliti predpredilnico in mikalnico v novo proizvodno halo, s tem pa se je pospešil tudi prehod iz transmisijskega na posamičen pogon, izboljšali so se pogoji dela in kvaliteta polizdelkov. Zaradi pomanjkanja skladiščnih prostorov so zgradili montažno skladišče v izmeri 420 m².

S prestavitvijo strojev v novo proizvodno dvorano je ostal prazen prostor, zato so v podjetju začeli z intenzivnimi pripravami za osvojitve nove zvrsti proizvodnje. Izdelan je bil projekt za proizvodnjo »tufting« preprog. Investicijski program je bil izdelan aprila 1960 ter potrjen na samoupravnih organih. To je bil prvi tovrstni program v Jugoslaviji, ker pa je šlo za uvoženo opremo, je moralo biti soglasje tudi iz Beograda. Predilnica ni dobila soglasja, čeprav je bil enak program v kasnejših letih realiziran v drugih republikah. Ker ta program ni bil realiziran, so nadaljevali s posodobitvijo in rekonstrukcijo iztrošenega strojnega parka. V ta namen so bili leta 1959 najeti krediti iz splošnega investicijskega sklada LRS; pridobljen je bil tudi inozemski kredit preko Jugoslovanske investicijske banke pri firmi Ferostal Essen.

V tem obdobju so začeli proizvajati predilne stroje tudi v Jugoslaviji in sicer pri firmi Krušik v Valjevu. Predilnica Litija je bila ena prvih jugoslovanskih predilnic, ki je nabavila predilne stroje pri domači firmi.

Leta 1960 so bila izvedena manjša gradbeno dela: zgradili so garaže, popravili sanitarije in obnovili kotlarno. Za delovne priprave so bili nabavljeni deli za zamenjavo. Naslednje leto je bil preurejen prostor pri kotlarni za postavitev agregata za predelavo viskoznih vlaken. Istočasno so bila izvršena vsa elektroinstalacijska dela. Rekonstruiranih je bilo 8 prstančnih strojev. Z rekonstrukcijo predilnih strojev so nadaljevali leta 1962. Razen tega so pri firmi Krušik Valjevo kupili na kredit z minimalno lastno udeležbo še 10 predilnih strojev. Vrednost strojev je bila 378.547 din. V tem letu so montirali tudi agregat Trütz-

schler za predelavo viskoznega vlakna. Istočasno je bila preurejena čistilnica, kjer so bile montirane dodatne naprave za delo po singel postopku. S preurejeno in povečano čistilnico je bilo odpravljeno ozko grlo v proizvodnji. Delno so montirali tudi odpihvalne naprave. Moderniziran in povečan je bil obrat sukalnice. Montirani so bili 3 sukalni stroji, ki so jih kupili pri Metki, Celje za 42.476 din. V pritličju ob prostorih čistilnice so začeli z deli za postavitev nove transformatorske postaje. To leto je bilo v investicijskem pogledu najbolj razgibano, saj so bila za tisto obdobje porabljena precejšnja denarna sredstva.

Leta 1963 je bila končana gradnja in montaža transformatorske postaje, za kar je bilo porabljenih 74.104 din investicijskih sredstev. Z montažo tega objekta je bil omogočen priključek novih strojnih kapacitet ter ustvarjena rezerva za kasnejše priključive novih kapacitet na električno omrežje. Nova transformatorska postaja je omogočila nadaljnjo montažo 12 novih predilnih strojev v vrednosti 263.273 din. Povečala se je kapaciteta sukalnice in previjalnice. Montirali so 3 sukalne stroje v vrednosti 42.746 din, dvojlilni stroj v vrednosti 21.939 din in dva križno previjalna stroja v vrednosti 133.422 din.

Leta 1964 so začeli z montažo 8 predilnih strojev Krušik; delo je bilo zaključeno šele v letu 1965. Prav tako so v tem obdobju pričeli z montažo klimatskih naprav v predpredilnici in predilnici. Nadaljevali so z obnovo sukalnice in previjalnice, montirali 3 sukalne stroje Savio v vrednosti 397.879 din in dvojlilni stroj Savio v vrednosti 106.672 din in križno previjalni stroj Savio.

Leta 1965 je bila končana montaža 8 predilnih strojev Krušik. Vrednost investicije je bila 941.688 din. Z nakupom 5 rabljenih česalnih strojev v vrednosti 75.900 din so v tem letu začeli proizvajati česano prejo. Istočasno so kupili dublilni stroj in raztezalnik. V regeneraciji odpadkov so montirali stroj Cotonina v vrednosti 49.136 din. V tem letu je bila zaključena montaža klimatske naprave v predpredilnici in predilnici. Istočasno je bila urejena močnejša razsvetljava v oddelku predilnice I in II. Zaradi premajhne kapacitete skladišča so v podaljšku obstoječega skladišča zgradili novo montažno skladišče.

Leta 1966 so povečali česalnico z nakupom 3 rabljenih česalnih strojev v znesku 60.000 din. Zaradi premajhnih kapacitet in izrabljenih strojev v pripravi je bilo treba kupiti 16 že rabljenih raztezalnikov v vrednosti

266.202 din ter fini flyer v vrednosti 25.000 din. V sukalnici so iz kupljenih delov v lastni režiji montirali dvojlilni stroj v vrednosti 12.000 din.

Zaradi pomanjkanja prostora v pripravi je bil leta 1967 dograjen prizidek in jašek za dvigalo v objektu stare čistilnice. V prizidku so montirali melanžirane mize, v predilnici 17 starih predilnih strojev, v mikalnici pa 7 visoko-produktivnih mikalnikov Platt v vrednosti 835.360 din. Ta investicija je imela tudi vpliv na kasnejšo modernizacijo priprave. V sukalnici je bilo montiranih 6 sukalno-previjalnih strojev v vrednosti 1.080.583 din in 2 dvojlilna stroja (v lastni režiji).

Leta 1968 so pričeli z gradnjo vhodnega prizidka, kamor se je kasneje preselil laboratorij. Kupili in montirali so večjo telefonsko centralo v vrednosti din 66.615, ker je bila obstoječa premajhna in zastarela. Izvršili so popravila v kotlarni. Za mikalnico so nabavili 8 visoko produktivnih mikalnikov Platt v vrednosti 1.361.258 din, za sukalnico pa sukalne stroje v vrednosti din 520.683 in dvojlilni stroj v vrednosti 40.403 din.

Gradnja vhodnega prizidka je bila zaključena 1969; vrednost je znašala 116.930 din. Pričeli so z gradnjo prvega večjega objekta predilnice IV., s katero je bilo omogočeno občutno povečanje kapacitet. Zaradi premajhnega skladiščnega prostora so začeli graditi skladiščno rampo z nadstreškom. To leto se je začela intenzivnejša modernizacija predpredilnice (nabava nove tehnologije Platt).

V tem obdobju ni bilo bistvenih posegov v oddelek predilnice razen montaže šantung naprave v vrednosti 58.292 din.

Za predpredilnico so kupili 2 raztezalnika Vouk (151.403 din) in povečali kapacitete česalnice za 2 česalna stroja (64.931 din). Za groba vlakna so kupili mikalnik Roberts (175.062 din). Montirali so 2 sukalno-previjalna stroja Allma ter dvojlilni stroj Savio (90.132 din). Za mehanično delavnico je bila nabavljena nova stružnica.

Leta 1970 je bila dokončana gradnja predilnice IV (4.021.863 din) in skladiščna rampa z nadstreškom (328.354 din). V pogon je bila dana klimatska naprava v predilnici IV (842.912 din). Začeli so z montažo 42 predilnih strojev Krušik, nadaljevali z modernizacijo predpredilnice in kupili 6 raztezalnikov Vouk. Zelo so se povečale kapacitete oddelka sukalnice – previjalnice. Montirali so 2 sukalno-previjalna stroja Allma (279.504 din) in 2 sukalna stroja (v lastni režiji, 123.056 din),

kupili sukalna stroja Savio (96.518 din) ter 2 sukalna stroja Allma (51.023 din).

Leta 1971 je bila zaključena modernizacija predpredilnice. Investicijska vrednost modernizacije z vso opremo, klimatsko napravo in z drugim je bila 20.230.866 din. Montiranih je bilo 8 raztezalnikov Vouk (274.585 din). V tem letu so začeli z montažo flyerja Kuršik, nadaljevali dela na klimatski napravi v predpredilnici. Zaključena je bila montaža 42 predilnih strojev Krušik v predilnici IV. (8.648.806 din). Nabavili so mikalnik Hergeth za predelavo sintetičnih vlaken (502.376 din). Veliko investicijskih sredstev je bilo porabljenih za opremo sukalnice. Končali so montažo sukalnega stroja Allmat (207.321 din) in dvojilnega stroja Savio (83.612 din). Poleg teh dveh so v lastni režiji montirali previjalno-sukalni stroj Savio (109.922 din), nabavili stroj za čiščenje flyerskih cevok (31.082 din) in stiskalnico za bale za oddelek regeneracije odpadkov (25.000 din). Da oddelki ob prekinitvi električnega toka ne bi ostali brez razsvetljave, so kupili Diesel agregat (149.079 din), ki se ob prekinitvi električnega toka avtomatično vključi.

Leta 1972 so v predpredilnici zaključili montažo klimatske naprave (1.081.146 din). Montirali so 2 raztezalnika Vouk (235.472 din) in dokončali montažo 3 flyerjev Krušik (1.239.260 din) in dokupili še mikalnik Hergeth (572.273 din). V predilnici so začeli z montažo 8 predilnih strojev Krušik in zgradili jašek za dvigalo, ki povezuje predilnico I in II s pritličjem in z bodočo sukalnico (31.087 din). V tem letu so intenzivno pripravljali program modernizacije sukalnice in sklenili pogodbo za gradbena dela in opremo. Istočasno je tekla nabava strojev za sukalnico in previjalnico, ki so jih montirali v stare objekte, kasneje pa premestili v nov objekt. Začeli so z gradnjo nove hale sukalnica-previjalnica, nabavili 2 efektivna sukalna stroja Allma (546.263 din) in sukalni stroj Allma (330.922 din) za sukanje debelejših številok.

Leta 1973 so nadaljevali z gradnjo hale sukalnica-previjalnica, postavili montažno zgradbo za komercialno službo in prestavili vratarnico. Zaključna dela na obeh objektih so bila opravljena šele v letu 1974. Dokončana so bila dela na klimatski napravi v predpredilnici (964.232 din). V predilnici so zaključili montažo 8 predilnih strojev Krušik. Začeli so z montažo kompresorske postaje za sukalnico in montažo dvigala, ki povezuje

predilnico I in II z novo sukalnico. V proizvodni hali nove sukalnice-previjalnice so pričeli z montažo strojev, čeprav dela v hali še niso bila povsem dokončana. Montirali so 12 previjalnih avtomatov, medtem ko je bila montaža 3 avtomatov končana šele v naslednjem letu (11.843.667 din). Montirali so še 8 rabljenih sukalnih strojev, kupljenih v Nemčiji (914.466 din), sukalni stroj Savio (62.765 din), 4 sukalno-previjalne stroje Allma (1.089.463 din) in 2 sukalna stroja Allmat za sukanje meraclon preje. Za vzdrževanje so kupili 2 brusilna stroja (193.254 din) in stružnico (136.604 din), nabavili večjo telefonsko centralo, vendar se je montaža zavlekla v naslednje leto. Nadaljevali so z rekonstrukcijo kotlarne.

Leta 1974 je bila dokončana gradnja proizvodne hale nove sukalnice-previjalnice (13.039.120 din), montažne zgradbe komercialne (228.935 din) ter vratarnice (66.293 din). Dokončali so montažo kompresorske postaje za sukalnico-previjalnico (287.442 din) in klimatske naprave v novi proizvodni hali (1.277.609 din). V pogon je bilo dano dvigalo za transportno zvezo med predilnico in novo sukalnico-previjalnico (788.490 din). Da bi lahko začeli s poskusnim obratovanjem v novi proizvodni hali sukalnica-previjalnica so kupili, montirali in usposobili 4 transformatorje (589.226 din). V novo proizvodno halo so začeli postopoma prestavljati stroje iz starih oddelkov sukalnice in nadaljevali z montažo novih, in sicer 7 sukalnih strojev Allma (5.806.713 din), 3 sukalno-previjalnih strojev (1.507.470 din), 1 sukalnega stroja Hirschburger (664.020 din) in 1 efektivnega sukalnega stroja. Dokončali so montažo 3 previjalnih avtomatov Savio (2.960.916 din) in 3 sukalnih strojev Allmat (2.130.069 din). V predpredilnici so montirali 3 raztezalnike Vouk (559.563 din) ter začeli z montažo 12 poljskih mikalnikov Falubaz. S podjetjem Krušik je bila sklenjena pogodba o dobavi 2 flyerjev in 3 predilnih strojev. V predilnici so končali montažo 3 predilnih strojev Krušik (976.897 din) in 7 rabljenih predilnih strojev, kupljenih v Nemčiji (1.086.987 din). Zaključili so z rekonstrukcijskimi deli v kotlarni (2.671.393 din). V rekonstruirani kotlarni so opustili klasičen način kurjenja s premogom in prišli na kurjenje z mazutom. Tudi kapaciteta rekonstruirane kotlarne je večja. Zaradi še vedno premajhnih skladiščnih kapacitet so nad vodnim bazenom postavili skladiščni koridor (820.450 din). Da bi izboljšali organi-

zacija dela v vlagalnici, so kupili 2 pakirna stroja (389.465 din).

Leta 1975 so od železnice odkupili zemljišče za gradnjo objektov (157.116 din). V predpredilnici je bila končana montaža 12 mikalnikov Falubaz (4.222.886 din), mikalnika Hergeth (3.069.459 din), 2 raztezalnikov In-golstadt (1.546.905 din), 3 predilnih strojev in 2 flyejev Krušik (3.451.001 din) ter šantung naprave (262.649 din). V novi sukalnici so montirali odpihvalne naprave Jakobs in Luwa (804.224 din), 5 novih avtomatov Savio v znesku (8.331.688 din) in čistilnike Uster (1.263.113 din) ter dokončali montažo dvojilnega stroja Savio (1.354.657 din).

V razdobju od leta 1960 do 1975 je bilo porabljeno za rekonstrukcijo, modernizacijo in razširitev dejavnosti 141.634.595 din investicijskih sredstev. Sredstva za investicije je kolektiv črpal v glavnem iz lastne akumulacije, zato je udeležba lastnih virov visoka (73 %). Na banke odpade 6 % investicijskih sredstev, drugo pa na kredite gospodarskih organizacij (19,4 %). Bančni krediti so bili porabljeni za gradbena dela (predilnica IV in sukalnica), medtem ko so opremo financirali z lastnimi sredstvi, majhen del pa so jo dobavili proizvajalci na kredit (Krušik in italijanska firma Savio).

Investicijsko dejavnost lahko razdelimo na tri pomembnejša obdobja:

1968–1970 modernizacija in razširitev predpredilnice

1969–1971 razširitev predilnice

1972–1974 razširitev in modernizacija sukalnice.

Vse do leta 1968 so se kapacitete povečevale z nabavo posameznih strojev. Šele potem je prišlo do večjih investicij, ki so odločilneje vplivale na razvoj podjetja. Modernizacija in razširitev predpredilnice se je začela leta 1968, zaključena pa je bila 1970. Za modernizacijo predpredilnice je bilo porabljenih 20.230.866.- din investicijskih sredstev.

Ko je bila modernizacija predpredilnice še v polnem razmahu se je začela gradnja objekta predilnice IV. Istočasno so s firmo Krušik iz Valjeva sklenili pogodbo o dobavi 42 predilnih strojev na kredit z rokom odplačila 5 let. Gradnja se je začela leta 1969, montaža pa leta 1970. V letu 1971 je bila investicija zaključena in predilnica IV je začela postopno obratovati. Za razširitev predilnice je bilo porabljenih 14.352.760.- din investicijskih sredstev.

S to naložbo se je močno povečala proizvodna zmogljivost predilnice, sintetične preje in od takrat dalje se prede ta preja samo v prostorih novega objekta. Zato ta objekt imenujejo predilnica sintetične preje.

Po odločitvi, da se razširi in kasneje tudi modernizira oddelek sukalnice in previjalnice, so pričeli z intenzivnimi vlaganji v ta oddelek iz akumulacije, ki jo je ustvarjala predilnica. Od leta 1963 pa do 1975 je bilo vloženih samo v ta oddelek 43 % vseh investicijskih sredstev. V začetku je podjetje nabavljalo tako rabljene kot nove stroje samo posamično. Prišlo je do nastajanja posameznih oddelkov, ki so bili razmeščeni na raznih krajih in jih zaradi medsebojne oddaljenosti in prostorske utesnenosti ni bilo mogoče sodobno organizirati.

Trg je zahteval elektronsko čiščeno previto prejo ter vedno več sukane preje. Zato so se v podjetju leta 1972 odločili, da zgradijo novo proizvodno dvorano za stroje. Razen sukalnih strojev so nabavili še avtomatske previjalne stroje z elektronskimi čistilci. To investicijo so končali v letu 1974 in modernizirano sukalnico dali v poskusno obratovanje. Za to investicijo je bilo porabljenih 55.705.501 din investicijskih sredstev, od te vsote pa samo za opremo 42.666.381 din.

Po končani razširitvi in modernizaciji sukalnice ni bilo večjih investicij. Od pomembnejših nabav in gradenj je bilo še eno koridor skladišče (803.226 din) montažni objekt za računovodstvo (312.643 din), zaščitna naprava za preprečevanje korozije, ki je bila montirana ob kotlarni (80.500 din). Modernizirana in ojačana je bila klima naprava v predpredilnici sintetične (1.204.158 din), nabavljen je bil aparat za montažo in navlačenje gum na obtežilne valjčke (121.727 din), dva diesel viličarja s hidravličnimi kleščami (376.776 din), brezžična klicalna naprava za območje celotne tovarne s 30 sprejemniki (123.832 din) in fotokopirni stroj (320.000 din). V letu 1976 je bilo vloženih v gradbene objekte 1.196.369 din ter v strojno opremo, obratni in poslovni inventar 3.974.397 din.

Leta 1977 so se pričela pripravljala dela in gradnja skladišča s prostorom melanžirnice ob železnici. Izvršena so bila pripravljala dela, nadomestna klet za potrebe železnice in naročeni so bili projekti. Zgrajeno je bilo tudi manjše skladišče za vnetljiva goriva in maziva na zahodni strani tovarne pri bajerju (224.124 din). Nabavljena sta bila dva brezvretenska predilna stroja iz Čehoslovaške, a

ker nista ustrezala tehnologiji predilnice, so ju naslednje leto prodali Bombažni predilnici in tkalnici Tržič. Nabavljena sta bila še dva česalna stroja in en dublirni stroj za česanje bombažne preje od vzhodnonemške firme Textima (2,469.360 din) in mikalnik za mikanje sintetičnih vlaken z nakladalnikom in elektronskim reguliranjem enakomernosti (5,237.540 din). Za potrebe mehanične delavnice je bila nabavljena univerzalna stružnica (277.614 din) in stroj za krivljenje pločevine (99.603 din), za modernizacijo upravnih služb pa računalnik (1,038.619 din). Skupno je bilo v letu 1977 v gradbene objekte vložnih 1,837.297 din ter v strojno opremo, obratni in poslovni inventar 13,300.219 din.

V letu 1978 so se nadaljevala dela iz leta 1977. Zgrajena je bila skladiščna hala s predmešalnico vlaken (11,195.615 din) in pričelo se je z intenzivno zamenjavo prstančnih strojev v predilnici I s stroji firme Krušik (48,708.412 din), nabavljeni so bili stroji firme Hergeth za predmešalnico in mikalnik (22,363.885 din) in še dva česalna stroja (2,563.715 din). Za ojačanje transformatorske postaje sta bila nabavljena dva transformatorja in kompenzacijska naprava (743.731 din). Za gradbene objekte je bilo v letu 1978 porabljenih 12,212.782 din ter za strojno opremo, obratni in poslovni inventar 75,582.115 din.

V letu 1979 je bila urejena okolica predmešalnice vlaken in parkirišče. Podaljšan je bil tudi industrijski tir (426.855 din). Obnovljene so bile instalacije v bivši sukalnici in predpredilnici (1,137.601 din), nabavljena je bila klima za OE predilnico (3,136.908 din) in urejena klimatizacija predpredilnice sintetičke (94.552 din). Nadaljevala se je modernizacija in zamenjava strojev za predelavo in pripravo sintetičnih vlaken. Nabavljeni so bili stroji firme Hergeth za melanjirnico in mikalnik (6,331.407 din).

Za zamenjavo prstačnih strojev v predilnici I in za montažo novih prstančnih strojev v predilnici III so bili pri firmi Krušik nabavljeni novi prstančni stroji in raztezalke (5,923.755 din) in OE stroji (10,390.023 din). Za povezavo med predpredilnico in OE predilnico je bilo urejeno tovorno dvigalo (157.906 din). Skupno je bilo v letu 1979 porabljenih za gradbene objekte 4,887.115 din in za strojno opremo, obratni in poslovni inventar 35,222.333 din.

Leta 1980 je bil dokončan investicijski program, sprejet v letu 1977. Dokončana je bila predmešalnica sintetičnih vlaken, montaža

prstančnih strojev Krušik, OE strojev in modernizacija ene linije v čistilnici bombaža ter mikalnikov sintetičnih vlaken. Dokončana je bila klimatizacija v bivši sukalnici, OE predilnici (243.647 din), v predpredilnici sintetičke (471.700 din) in rekonstruirana v predilnici I (1,171.010 din). Odkupili so prostore bivšega zdravstvenega doma (7,669.776 din) in naročili projekte za adaptacijo, da bi se bivši zdravstveni dom preuredil v upravno poslopje. Zgrajena je bila nova vratarica (1,719.022 din). Nabavljeni sta bili dve kondenzatorski napravi za transformatorsko postajo (202.300 din), brezvretenski predilni stroji Krušik (19,424.955 din) in dva efektna sukalna stroja Allma (8,282.119 din). Za brezvretenske predilne stroje sta bila nabavljena kompresorja za komprimiran zrak (111.846 din). Dokončana je bila montaža odpihovalnih naprav na Krušik prstančnih strojih (117.154 din). Za gradbene objekte je bilo porabljenih 12,276.966 din, za strojno opremo, obratni in poslovni inventar pa 29,059.044 din.

V letu 1981 ni bilo večjih investicijskih posegov. Nabavljeni so bili le razni pomožni stroji in transportna sredstva.

Od gradbenih objektov so dokončali klimo za predpredilnico sintetičke (385.604 din) in rekonstrukcijo klime v predilnici I (2,333.295 din), nadaljevali z adaptacijo bivšega zdravstvenega doma, kjer je bila izvršena nadzidava (181.500 din). Dokončno se je kompletirala čistilna linija s stroji Hergeth (1,306.174 din) in predmešalnica vlaken (1,283.855 din). Skupno je bilo v tem letu porabljeno 2,900.300 din za gradbene objekte, za strojno opremo, obratni in poslovni inventar pa 2,744.496 din.

Leta 1982 so bili naročeni načrti za klimo v predilnici II in za klimo v prizidku k predilnici na severni strani tovarne, za razširitev transformatorske postaje in načrti za rekonstrukcijo klime naprave v sukalnici (2,889.212 din). Nabavljeni so bili štirje sukalni stroji z dvojnimi vitjem firme Allma (6,087.979 din). Razširili so kapacitete v česalnici z nabavo enega dublirnega in dveh česalnih strojev firme Textima (9,605.610 din). Za potrebe mehanične delavnice je bila nabavljena fleksibilna odsesovalna naprava, za varilnico strojna žaga za železo in varilni aparat (467.625 din). Nabavljeno je bilo pohištvo in ostala oprema za novo poslovno zgradbo (bivši zdravstveni dom) (2,430.706 din). Skupno je bilo v letu 1982 investirano za gradbene objekte

2,889.212 din, za strojno opremo, obratni in poslovni inventar pa 18,801.710 din.

Leta 1983 so se pričela dela za razširitev transformatorske postaje (2,133.760 din), in rekonstrukcijo klima naprave v predilnici II, kar je bilo potrebno zaradi predvidene montaže novih prstančnih strojev firme Textima (1,409.106 din).

Zgrajeno je bilo betonsko montažno skladišče pri bajerju namesto koridor skladišča, ki so ga postavili vzhodno od sukalnice (7,624.072 din). Od strojne opreme v tem letu ni bilo večjih nabav. Sklenjena je bila pogodba z vzhodnonemško firmo Textima za nabavo 22 prstančnih strojev za predilnico II. Za potrebe mehanične delavnice je bila nabavljena manjša stružnica (367.440 din), za potrebe računovodstva pa je bil vplačan predajem za računalnik Iskra delta (1,880.000 din). Prestavili so arhiv v upravno zgradbo in nabavljene so bile arhivske police (350.641 din), dokončana in opremljena je bila tudi sejna soba v upravnem poslopju (960.615 din). Skupno je bilo v letu 1983 investirano za gradbene objekte 11,166.938 din, za strojno opremo, obratni in poslovni inventar pa 5,095.431 din.

Leta 1984 je bil dokončan prizidek transformatorske postaje (10,741.256 din), pričeta izgradnja kletne etaže prizidka k predilnici (16,561.383 din) in rekonstrukcija klima naprave v predilnici II (13,611.275 din). V bombazno čistilnico je bila na tretjo linijo montirana naprava za preprečevanje požarov (2,748.429 din). Pričeli so z izgradnjo kompresorske postaje in razvodnega omrežja (2,618.857 din). Za sukalnico sta bila nabavljena dva manjša previjalna stroja za grobe preje (3,840.351 din). Pričela se je montaža novih prstančnih predilnih strojev firme Textima in prvi 4 so pričeli obratovati že to leto (140,437.304 din). Vzporedno z montažo prstačnih strojev je bila obnovljena elektroinstalacija za moč in luč v predilnici II (5,530.372 din). Za potrebe laboratorija je bila nabavljena laboratorijska oprema

(1,620.525 din). Za potrebe uprave pa nov fotokopirni stroj (2,266.952 din).

Ker so bili v predilnici II montirani novi prstančni stroji Textima, so obstoječe prstančne stroje Krušik in del strojev Ingolstadt demontirali, jih začasno izločili iz obratovanja in jih shranili v koridor skladišče. S firmo Krušik je bila sklenjena pogodba za rekonstrukcijo 18 strojev Krušik in 8 strojev Ingolstadt. Po izvršeni rekonstrukciji bodo stroji ponovno montirani v novo zgrajeni prizidek k predilnici (100,000.000 din). V letu 1984 je bilo za gradbene objekte porabljenih skupno 40,913.914 din, za strojno opremo, obratni in poslovni inventar pa 163,073.804 din.

Leto 1985 je bilo glede investicij najbolj razgibano v zadnjem obdobju. Nadaljevale so se investicije pričete v letu 1983 in 1984, obenem pa je bil na delavskem svetu Predilnice Litija dne 27. 2. 1985 sprejet investicijski program, čigar izvajanje je v polnem teku.

Od pričetih investicij je bil končan prizidek k predilnici (124,097.760 din), ojačane klima naprave za sukalnico in previjalnico (25,908.950 din). Po investicijskem programu je bila pričeta gradnja dveh prizidkov in enega montažnega betonskega skladišča na zapadni strani tovarne (250,994.744 din). Za potrebe vlagalnice je bil nabavljen pakirni avtomat (950.133 din). Dokončana je bila montaža preostalih 18 prstančnih strojev firme Textima (282,824.018 din). Nabavljen in montiran je bil potujoči odvzemalnik bal Optomix (9,813.487 din). Dokončana je bila kompresorska postaja z montažo dveh novih kompresorjev in rezervoarja za zrak (8,936.625 din). Za potrebe zunanjega transporta je bil nabavljen traktor (1,921.700 din), za sukalnico dva ročna akumulatorska viličarja, za potrebe laboratorija pa aparat za ugotavljanje številke preje firme Zweigle (1,148.309 din). Dokupljena je bila nova enota računalnika Iskre Delta (5,397.904 din) za razširitev dela na področju informatike. Zamenjana so bila iztrošena prevozna sredstva in sicer poltovorni avto in trije osebni avtomobili, (9,297.160 din).

Investicije

v 000 din

Leto	Viri financiranja			
	skupaj	lastni	tuji	obračuna amortizacija
1960	415	121	294	555
1961	3.000	138	2.862	556
1962	830	266	564	698
1963	750	744	6	1.083
1964	1.506	1.218	288	1.177
1965	403	311	92	1.271
1966	909	904	5	1.990
1967	2.696	2.696	—	1.332
1968	4.230	4.230	—	2.729
1969	10.895	8.896	1.999	4.836
1970	17.752	6.255	11.497	6.711
1971	2.323	2.216	107	9.552
1972	5.865	5.865	—	13.363
1973	32.764	16.516	16.248	17.686
1974	23.887	20.410	3.477	35.867
1975	20.143	19.590	553	42.183
1976	5.226	5.226	—	18.188
1977	15.137	11.653	3.484	18.991
1978	87.794	39.827	47.967	26.018
1979	40.109	36.122	3.987	31.050
1980	33.666	27.152	6.514	36.286
1981	5.674	5.674	—	67.480
1982	21.690	15.610	—	87.025
1983	16.262	16.262	—	133.840
1984	203.988	115.258	88.730	202.596
1985	607.512	413.807	193.705	382.880

POSLOVNA SREDSTVA

Tehnologija za proizvodnjo preje je draga in zahteva velika sredstva, ker gre za linijske procese. Za sleherno povečanje proizvodnje je potrebno nabaviti opremo za vse faze tehnološkega procesa. Zato zahteva sleherno povečanje proizvodnje velika investicijska sredstva. Oprema za proizvodnjo preje je do nedavnega bila v celoti vezana na uvoz iz razvitih držav. Po letu 1960 je na podlagi licence začela proizvajati predilne stroje, kasneje pa tudi flyerje firma Krušik iz Valjeva. Predilnica Litija je bila ena prvih, ki je kupila leta 1962 10 predilnih strojev iz Krušika.

Proizvodnja preje je vezana na velik količinski pretok materiala. Bombažno vlakno se kupuje v prekomorskih deželah in ZSSR, nabava sintetičnih vlaken pa je vezana na evropske države; po zgraditvi tovrstnih podjetij v Jugoslaviji, se kupuje del sintetičnega vlakna doma. Ker je oskrba s surovinami vezana na daljši rok, je potrebno imeti na zalogi večje

količine vlaken. To pa veže velika obratna sredstva.

Od osnovnih sredstev se smatra za poslovna sredstva samo sedanja vrednost osnovnih sredstev.

Od leta 1960 pa do leta 1985 so se poslovna sredstva povečala za 171-krat. Vzrok za tako hitro rast poslovnih sredstev je v inflaciji, ki je bila v preteklosti počasnejša, višek pa je dosegla v letu 1985.

Naslednji vzrok za rast poslovnih sredstev je v povečanju proizvodnje, ki zahteva tudi večjo angažiranost sredstev v osnovna in obratna sredstva.

Leta 1960 je bilo razmerje med osnovnimi in obratnimi sredstvi 43 : 57. Z razvojem se je delež osnovnih sredstev zmanjševal, medtem ko je delež obratnih sredstev rasel. Leta 1984 je bil ta odnos že 17 : 83 v korist obratnih sredstev.

Količnik obračanja obratnih sredstev

Leto	Količnik
1960	3,7
1965	4,5
1970	2,6
1975	1,4
1980	1,5
1984	2,0
1985	2,1

Iz pregleda uporabe obratnih sredstev bi lahko sklepali, da je bilo v letih 1960–1970 gospodarjenje z obratnimi sredstvi boljše. V resnici pa je boljši količnik posledica takratnega poslovanja, ko je bilo možno blago kupiti na naročilnico neomejeno in tudi rok plačila ni bil omejen. V tem pogledu je vladal popoln nered, zato je ZIS postopoma začel sprejemati ukrepe, s katerimi se je zaostрила tudi finančna disciplina. Do zaostritve finančne discipline je prišlo z uzakonitvijo 15-dnevnega roka plačila po prejemu blaga. Vse to je vplivalo, da so obratna sredstva dobila pravo veljavo, porastle so zadolžitve za kratkoročne kredite pri banki, v blagovni promet je bila uvedena menica.

Vsi navedeni ukrepi so imeli vpliv na obseg obratnih sredstev v Predilnici Litija, ki je bila ob zaostrovanju deviznega poslovanja prisiljena na večje zaloge surovin. Zato zasledimo v letih 1975–1980 manjše obračanje obratnih sredstev. V naslednjih letih, ko je začela na-

raščati obrestna mera za sposojeni denar, pa se gospodarjenje z obratnimi sredstvi izboljšuje in leta 1985 dosežejo dvakratni obrat, kar je ugodno vplivalo na obresti.

Poslovna sredstva

Leto	Poslovna sredstva	Povprečna osnovna sredstva	Povprečna obratna sredstva
1960	10.738	4.645	6.092
1961	14.974	5.328	9.646
1962	17.627	7.083	10.544
1963	20.674	9.283	11.391
1964	20.059	9.265	10.794
1965	21.298	11.905	9.393
1966	25.313	10.469	14.843
1967	32.324	11.290	21.035
1968	39.429	12.110	27.318
1969	37.735	10.727	27.008
1970	41.109	10.684	30.425
1971	63.592	21.593	41.998
1972	77.934	21.930	56.003
1973	131.370	47.819	83.551
1974	187.444	58.601	128.843
1975	224.204	49.250	174.954
1976	217.836	54.432	163.454
1977	233.381	58.066	205.375
1978	319.111	107.075	212.036
1979	402.053	151.400	250.653
1980	462.495	155.356	307.139
1981	563.628	149.562	414.066
1982	651.663	145.345	506.318
1983	914.402	150.723	763.679
1984	1.837.582	311.810	1.525.772
1985	3.779.457	846.265	2.933.192

PRESKRBA S SUROVINAMI

Predilnica Litija predeluje bombaž, viskozna in sintetična vlakna. Pri sintetiki je v največji meri zastopano poliakril vlakno, manj pa so se uporabljala druga sintetična vlakna, kot npr. vlakna iz poliestra in polipropilena.

Glavni dobavitelji bombaža so: Sovjetska zveza, Sudan, Grčija, Turčija, Sirija, Tanzanija, Uganda, Pakistan, Iran, Mehika. Od leta 1983 so se med dobavitelje bombaža ponovno uvrstile ZDA, ker so ponudile kreditni aranžma, t. j. CCC. Domačega, jugoslovanskega bombaža skoraj ni in ga zaradi tega ne omenjamo med dobavitelji.

Od sintetičnih vlaken je poliakril najbolj pogosto zastopan. Uporablja se tako domač, kakor tudi uvožen. Edini domači proizvajalec je OHIS iz Skopja, ki prodaja svoj izdelek pod imenom Malon. Od tujih vlaken pa se najpogosteje uporablja Leacril, ki je italijanski izdelek, nemška Dolan in Dralon, občasno pa tudi vlakno Wolpryila iz Nemške demokratične republike, romunsko vlakno Melana in druga.

Tudi poliestrska vlakna, tako domača kakor uvožena je predilnica Litija, predelovala.

Dolgoročna poslovna usmerjenost Predilnice Litija je v izkoriščanju domače surovinске baze. Svoja sredstva vlaga v izgradnjo kapacitet za izdelavo domačih sintetičnih vlaken, ker se želi izogniti razdrobljenim nabavam številnih dobaviteljev v kriznih obdobjih.

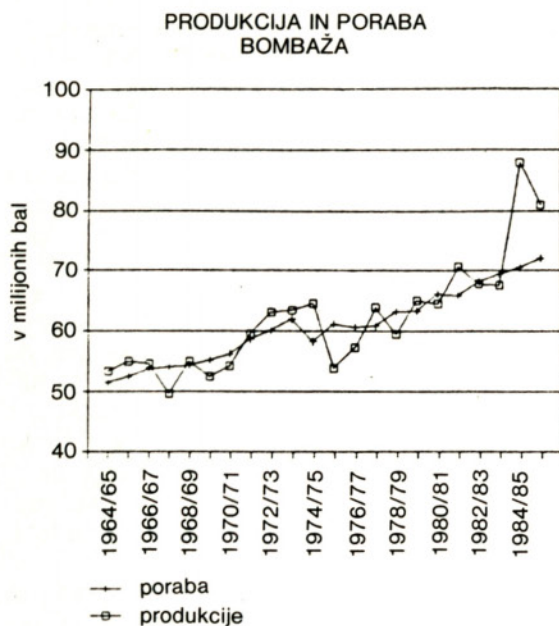
Za opisano obdobje zadnjih desetih let je značilno, da so administrativni posegi često menjali tržne pogoje. Sprejeti so bili zako-

ni, ki so urejali ekonomske odnose s tujino. Ob začetku tega desetletja je bil uvoz surovin dokaj liberalen, proti koncu desetletja pa se pogoji vedno bolj zaostrejejo. Za prvo stopnjo omejevanja uvoza je značilna uvedba uvoznih pravic, ki si jih je uporabnik pridobil na podlagi uvoza iz prejšnjega obdobja. Kasneje so se uvozne pravice delile na podlagi uvoza iz prejšnjega obdobja. Kasneje so se uvozne pravice delile na podlagi samoupravnih sporazumov. Ustanovljene so bile republiške in pokrajinska SISEOT, ki so usklajevali predvsem uvozne blagovne tokove. V zaostrenih pogojih gospodarjenja, za kar je značilno, da družbenopolitične skupnosti odredijo na hitro, nenadejane pogoje, včasih z retroaktivno veljavnostjo tako, da se je bilo zelo težko znajti in dobro delovati. Do zastoja v proizvodnji ni prišlo, ker so odgovorni delavci vedno našli način, da so pravočasno in v zadostni meri preskrbeli surovine. Dodatni viri ali bolje rečeno nadomestni viri za pridobitev surovin so bili dodelava, kompenzacijski posli, maloobmejni promet, komercialni, zadnji čas pa zlasti blagovni krediti. Vse navedene akcije so bile pogojevane z visokim, 80 % deležem uvoznih surovin.

Cene surovin so v zadnjem času zelo naraščale, kar je bila tako kot doslej posledica gibanja cen na svetovnem trgu, carinskih stopenj ter ostalih dajatev, predvsem pa paritete dinarja. Tako je v obdobju zadnjih dveh let dinarska cena uvoženim surovinam močno naraščala, kljub temu, da so se cene na svetovnem trgu za bombaž močno zniževale.

SVETOVNA SITUACIJA BOMBAŽA V ZADNJIH 20 LETIH

Svetovna produkcija in poraba bombaža

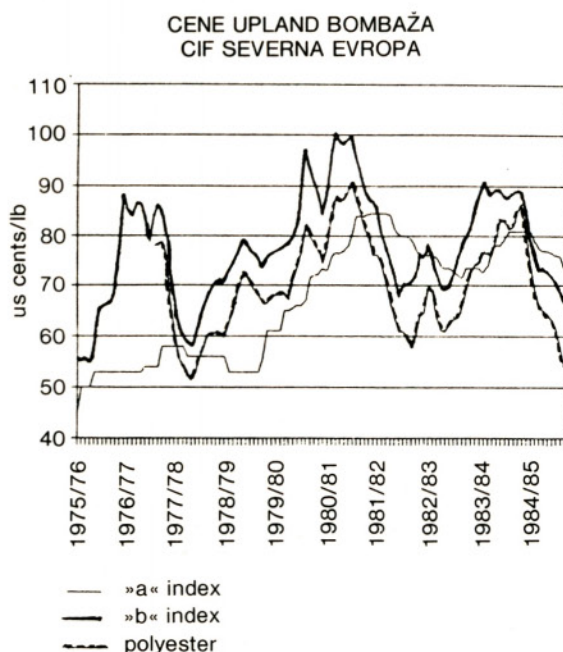

Kot se vidi iz predloženega diagrama se je svetovna produkcija bombaža povečala od ca. 53 milijonov bal v letu 1965 na ca. 88 milijonov bal v letu 1984. Glavni vzrok za povečano porabo bombaža je svetovna porast prebivalstva in povečana kupna moč. Največji porast v produkciji in porabi bombaža je naredila LR Kitajska. Prav tako je znatno povečala produkcijo ZSSR, medtem, ko se v ostalih deželah ravna po principu ponudbe in povpraševanja, čeprav so tudi oni nekoliko dvignili proizvodnjo. Vse o gibanju produkcije in porabe bombaža v svetu se vidi iz predloženega diagrama.

Svetovne cene bombaža

Predloženi diagram nam kaže gibanje indeksa cen bombaža, ki je kotiral v zadnjih 10 letih na borzi v Liverpoolu. Poleg tega nam diagram podaja tudi gibanje svetovne cene poliestrskega vlakna.

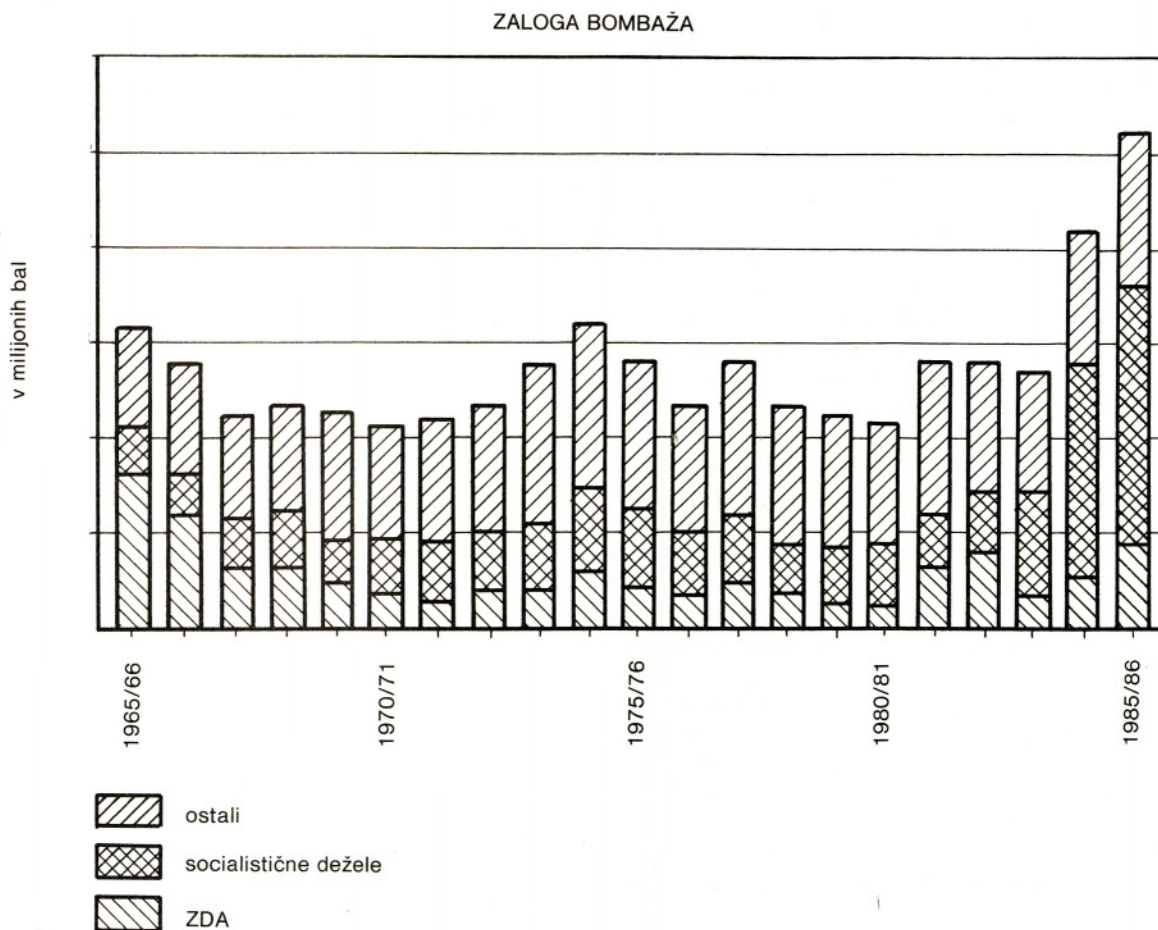
Iz predloženega diagrama se vidi, da so se cene gibale zelo spremenljivo. Vzroki za tako spremenljivost so neskladja med produkcijo, porabo in zalogami v svetu. V zadnjem letu opazamo občuten padec cen. Ta padec je posledica močno povečanih zalog bombaža. Glej diagram!

Svetovne zaloge bombaža

Svetovne zaloge bombaža so se gibale po principu razkoraka med svetovno produkcijo in porabo. Do leta 1983 so se v glavnem gibale okoli 25 milijonov bal letno. V zadnjih dveh letih pa so močno porastle in znašajo v

letu 1985 ca. 50 milijonov bal. Vzrok za tako povečane zaloge v zadnjih letih je velik porast proizvodnje bombaža v zadnjih 4 sezonah, medtem ko je poraba bombaža doživela le majhen skok. Vse o gibanju zalog v zadnjih dvajsetih letih se vidi iz predloženega diagrama.

Nabava surovin od leta 1976 do leta 1986

(v tonah)

	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	Dežele uvoza
Bombaž	5103	2980	4270	3864	3683	4170	4134	4750	5420	6000	ZSSR, ZDA, Pakistan, Uganda, Mehika, Iran, Sirija, Sudan, Turčija
Sintetika	2949	2740	3181	3073	2250	3100	3514	3220	3714	2810	Italija, ZRN, NDR, Romunija, Poljska, Češka
Stanična	412	575	850	290	141	390	408	297	763	450	Avstrija
Skupaj:	8464	6295	8031	7227	6074	7660	8056	8267	9897	9260	

DINAMIKA PROIZVODNJE

V povojnem razdobju bi lahko opredelili več faz v proizvodni dejavnosti. Takoj po vojni je bil dan poudarek čim večji proizvodnji ne glede na produktivnost, zato je bilo v tem obdobju ekstenzivno zaposlovanje, ki je doseglo vrh v letu 1947, ko je bilo v podjetju zaposlenih nad 1200 delavcev, proizvedlo pa se je 3517 ton preje Ø NM 31,74. Po tem letu začne zaposlenost upadati, kljub temu da proizvodnja preje raste. Za to obdobje je bilo značilno udarniško delo za doseg največjih učinkov delavca ali skupine delavcev.

Zaradi pomanjkanja rezervnih delov in forsirane proizvodnje se je strojni park izrabljaj, kar je vplivalo tudi na kvaliteto. Zato zasledimo po letu 1950 padec proizvodnje vse do leta 1960. Po letu 1955 se je postopno strojni park rekonstruiral tako, da lahko smatramo leto 1960 za mejnik, ko je bila dosežena proizvodnja preje 3834 ton, število zaposlenih pa je padlo na 736.

Po letu 1962 je zopet prišlo do rasti proizvodnih kapacitet in s tem tudi rasti proizvodnje preje tako, da je bila v letu 1985 dosežena proizvodnja 7972 ton preje.

S porastom proizvodnje se je spreminjal tudi asortiman preje. Sprva se je poleg preje iz naravnih vlaken predlo tudi prejo iz viskoz-nih vlaken.

Z razvojem proizvodnje umetnih vlaken, se začne proizvodnja sintetične preje. Večanje predelave sintetičnih surovin in barvanih prej je zahtevalo nabavo nove tehnologije v pripravi.

Druga smer razvoja proizvodnje je šla v dodelavo osnovnega proizvoda. Razvijala se je

sukalnica, z nabavo previjalnih avtomatov pa tudi previjalnica. Za popestritev proizvodnje so nabavili stroje za proizvodnjo efektnih sukancev.

Potrebe trga po česani preji so povzročile, da so leta 1965 kupili česalne stroje in začeli s proizvodnjo česane preje. V kasnejšem obdobju so te stroje zamenjali z novimi česalnimi stroji.

Po letu 1970 se začne uvajati v proizvodnjo moderni visokoproduktivni brezvretenski stroj.

Razvoj Predilnice Litija je bil v povojnem obdobju izredno dinamičen. Da bi prikazali realno povečanje vrednosti proizvodnje od leta 1939 do leta 1985, smo izračunali vrednost proizvodnje za vsakih 5 let tako, da smo doseženo proizvodnjo pomnožili s povprečno ceno izdelkov leta 1985.

Indeks kaže, da se je vrednost proizvodnje povečala za 373 % število zaposlenih pa za 58 %.

Vrednost proizvodnje 1939–1985

Obračunano po Ø ceni 1985
v 000 din

Leto	Vrednost proizvodnje	verižni	Indeks 1939 = 100
1939	1,607.228	–	100
1950	2,569.171	160	160
1955	2,434.390	95	152
1960	3,037.401	125	189
1965	3,677.222	121	229
1970	4,278.607	116	266
1975	6,112.691	143	380
1980	6,313.443	103	393
1984	7,520.663	119	468
1985	7,600.000	101	473

PRODAJA PREJE

Ob začetku obravnavanega obdobja, pred približno desetimi leti je Predilnica Litija prodala 6975 ton preje. Leta 1985 je prodaja preje dosegla 8100 ton. Predvidevanje za naslednje poslovno leto je 8300 ton. Prodaja preje, zadnjih deset let, je praktično gledano, enaka količini izdelane preje. Vedno bolj zahtevni kupci so narekovali vedno večji izbor preje. Predilnica Litija je uvedla novo vrsto, tako imenovano efektno prejo. Nov izdelek je bil sicer pogojen z novo tehnologijo in kreacijo, prinesla pa je tudi boljše gospodarske učinke. Ob začetku so bili kupci efektne preje proizvajalci zaves, nato še proizvajalci dekorativnih tkanin, kasneje tkalnice modnega blaga za ženske obleke. Zadnji čas pa se efektna preja uporablja pri trikotažerjih in tudi za izdelavo preje za ročno pletenje. Poleg domačih kupcev se za te vrste preje zanimajo tudi tuji.

Mlajši brat efektne preje je tako imenovana OPEN END ali OE preja, ki jo je Predilnica Litija začela izdelovati leta 1980. Izdeluje se iz bombaža in sintetike. OE preja ima 15 % udeležbo v celotnem proizvodnem programu. DVOJNO PREJO tako imenovano SIRO – SPUN prejo je Predilnica predstavila tržišču leta 1982. 1984. leta pa ta preja zavzema že 4,5 % celotnega proizvoda.

Preja Predilnice Litija se pretežno prodaja v Sloveniji, sledi Hrvaška, nato izvoz, ostali deli jugoslovanskega tržišča pa so zastopani v manjši meri. Krog kupcev preje Predilnice Litija se skorajda ne menja. Menjajo se le količine o posameznih obdobjih. Izjemi sta le Irak in Alžir. Irak je svoje velike nabave, ki so bile značilne za obdobje 1980 do 1983, opustil in odstopil od nakupovanja preje Predilni-

ce Litija. Izpad navedenih dveh tržišč skušajo delavci Predilnice Litija nadomestiti z drugimi tržišči, ker morajo ustvariti devizna sredstva za nakup reprodukcijskih surovin, strojev in nadomestnih delov.

Prodaja preje je potekala v preteklem obdobju, brez večjih težav, tako na domačem kakor tudi na tujih trgih. Za navedeno obdobje je značilno skoraj stalno manjše pomanjkanje preje. Zaradi tega so bili doseženi dobri rezultati tako v količinah, kakor tudi v ceni.

Države EGS so omejevale prodor preje na njihovo tržišče z dovoljenji – licencami.

Položaj na trgu bombaža pa se je leta 1985. občutno spremenil. Ponudba te pomembne tekstilne surovine na svetovnem trgu je presegla povpraševanje. Cena bombaža je padla. Močan prodor nove bombažne velesile LR Kitajske na svetovno tržišče je močno odjeknil. Prav tako je znatno padla cena bombažne preje. Zaostreni pogoji gospodarjenja, ki vladajo na našem tržišču, onemogočajo hitro prilagajanje razmeram na naših tradicionalnih tujih tržiščih in zaradi tega je prodaja preje, zlasti bombažne, občutno otežena.

Iz prej navedenih vzrokov pa se pocenitev bombaža na svetovnem trgu ne odraža ustrezno na domačem tržišču. Zaradi vse večjih obremenitev gospodarstva, podražitve energije, papirja in ostalih materialov ter velikega razvrednotenja dinarja se cene bombažnim prejam niso mogle zniževati, temveč so se dvigale tudi v letu 1985 in dalje.

Hkratno padanje kupne moči domačih kupcev nakazuje, da bo prihodnje obdobje za plasma gotovih izdelkov precej težje kot je bilo doslej.

Količinski in vrednostni obseg prodaje

količina v 000 kg
vrednost v 000 din

Grupa proizvodov	1976		1977		1978		1979		1980		1981	
	količina	vrednost	količina	vrednost	količina	vrednost	količina	vrednost	količina	vrednost	količina	vrednost
1. bombažna preja	3.998	191.851	3.550	194.902	3.206	181.573	3.553	225.867	3.589	300.950	3.907	473.663
2. stanična preja	389	16.498	417	22.169	474	25.134	178	10.705	56	3.946	90	12.002
3. sintetična preja	2.588	169.320	2.644	194.149	2.595	214.405	2.557	245.867	2.754	334.203	3.105	587.172
4. drugo		12.860		15.266		52.804		53.123		60.383	52	43.001
	6.975	390.529	6.611	426.486	6.275	473.916	6.288	535.562	6.399	699.482	7.154	1,114.848
od tega:												
1. domači trg	6.208	362.071	6.477	418.050	5.912	453.839	5.540	488.215	5.518	591.500	6.066	983.327
2. izvoz – preja	767	28.458	134	7.190	363	18.097	748	44.597	881	75.504	1.088	124.381
drugo				1.246		1.980		2.750		2.470		7.140

Grupa proizvodov	1982		1983		1984		1985		Količinski indeks 85/76
	količina	vrednost	količina	vrednost	količina	vrednost	količina	vrednost	
1. bombažna preja	3.670	544.841	3.753	998.589	4.285	1,995.050	4.523	3,950.613	113
2. stanična preja	107	15.882	65	15.410	168	88.494	138	107.945	35
3. sintetična preja	3.109	704.423	3.194	1.118.366	3.103	1,982.647	3.037	3.110.668	117
4. drugo	237	108.080	304	178.621	286	57.694	167	88.376	
	7.123	1,373.226	7.316	2,310.986	7.842	4,123.885	7.865	7,257.602	113
od tega:									
1. domači trg	6.092	1,179.163	6.383	1,963.532	6.970	3,634.464	6.932	6,622.662	
2. izvoz – preja	1.031	186.376	933	324.800	872	447.060	933	609.827	
drugo		7.687		22.654		42.361		25.113	

Komentar: iz tabele je razvidno, da se je količinski obseg v tem obdobju povečal za 13 %. To je odraz večje proizvodnje in boljše organizacije.

Prodaja po republikah in pokrajinah SFRJ in izvoz v tujino v 000 din

Republika, pokrajina	Vrednost v 000 din Struktura v %											
	1976		1977		1978		1979		1980		1981	
	vrednost	struktura %	vrednost	struktura %	vrednost	struktura %	vrednost	struktura %	vrednost	struktura %	vrednost	struktura %
Slovenija	255.932	65	281.966	65	307.733	66	339.492	64	383.904	55	623.816	56
Hrvatska	51.847	13	64.534	15	58.777	13	53.548	9	99.925	14	189.548	17
Srbija	19.384	5	8.747	2	8.929	2	8.533	2	21.032	3	25.919	2
Makedonija	24.321	7	43.715	10	38.907	8	41.026	8	65.572	9	96.770	8
Bosna in Hercegovina	1.710	1	8.110	2	10.399	2	8.694	2	7.281	1	3.026	1
Vojvodina	9.572	2	11.578	3	10.300	2	17.778	3	13.717	2	27.271	2
Kosovo	235		549		2.941	0,5	5.187	1	9.743	2	10.121	1
Izvoz	27.528	7	7.288	2	20.414	4,4	48.524	9	87.761	13	131.521	12
Drugo			4.015	1	10.688	2	8.521	2	9.236	1	6.856	1
	390.529	100	430.502	100	469.088	100	531.303	100	698.171	100	1,114.848	100

Republika, pokrajina	1982		1983		1984		1985	
	vrednost	struktura %	vrednost	struktura %	vrednost	struktura %	vrednost	struktura %
Slovenija	770.285	55	1,210.438	52	2,487.458	58	4,504.305	62
Hrvatska	208.639	15	364.896	16	707.594	16	985.141	14
Srbija	21.144	2	32.351	1	80.280	2	153.340	2
Makedonija	107.656	8	152.733	7	265.902	6	447.877	6
Bosna in Hercegovina	4.967	—	86.894	4	95.839	2	114.230	2
Vojvodina	60.003	4	101.083	5	239.644	5	346.165	5
Kosovo	7.086	1	14.549	1	30.917	1	71.604	1
Izvoz	186.376	14	324.800	13	447.060	10	609.827	8
Drugo	7.687	1	39.200	1	18.278		25.113	
	1,373.843	100	2,326.944	100	4,372,972	100	7,257.602	100

Komentar: iz tabele »prodaja po republikah in pokrajinah SFRJ in izvoz v tujino« lahko razberemo, da je Predilnica Litija v obdobju 1976–1985 prodajala največ na tržišču SR Slovenije. To je razumljivo, kajti v njeni bližini je dosti velikih in solidnih kupcev (TDT, Vižmarje, Tosama, Svilanit, Pletenina itd.). Vendar pa lahko ugotovimo, da Predilnica Litija ni zanemarjala drugih tržišč v Jugoslaviji ka-

kor v tujini, kar kaže strukturalni delež v tabeli (tu predvsem mislimo SR Hrvatsko, SR Makedonijo in inozemsko tržišče). V tem obdobju je razvidno, da se je fakturirana realizacija izredno povečala, kar je rezultat večje proizvodnje, boljšega asortimana (efektni sukanci) in pa v zadnjem obdobju velike inflacije oziroma porasta cen, ki prevladuje v Jugoslaviji.

Struktura prodaje od leta 1976 do leta 1985

Leto	Bombažna mikana preja	Bombažna česana preja	OE bombažna preja	Viskozna preja	Sintetična preja	OE sintetična vis. preja	siro- spun preja	Efektne sukanci	Skupaj
1976	3473	498	–	389	2575			40	6975
1977	3242	308		417	2503			141	6611
1978	2933	273		474	2396			199	6275
1979	3214	339		178	2274			283	6288
1980	2770	459	360	56	2443	34		277	6399
1981	2588	654	665	90	2656	157		344	7154
1982	2451	734	703	107	2640	98	8	382	7123
1983	2310	919	723	65	2670	238	200	191	7316
1984	2600	957	872	168	2346	306	356	237	7842
1985	2617	931	975	138	2363	303	303	235	7865

Konvertibilen izvoz po državah v 000 din

izračunano po Siv tečaju iz leta 1984 – 1 US\$ = 124,80 din

	1982	1983	Indeks 83/82	1984	Indeks 84/82	1985	Indeks 85/82	Indeks 85/83	Indeks 85/84
ZRN	74.822	118.879	159	117.938	158	157.561	211	133	134
Italija	55.854	66.395	119	84.808	152	104.834	188	158	124
Velika Britanija	8.611	18.655	217	20.459	238	21.160	246	113	103
Grčija	5.025	7.488	149	5.392	107	–	–	–	–
Avstrija	13.389	9.692	72	14.192	106	2.739	20	28	19
Irak	175.761	22.368	13	6.676	4	3.500	2	16	52
Tunis	1.379	–	–	2.381	173	3.009	218	–	126
Kuba	–	–	–	7.673	–	–	–	–	–
Francija	–	–	–	7.000	–	–	–	–	–
Irska	–	–	–	–	–	13.707	–	–	–
67. člen – skupni izvoz	123.310	77.886	63	19.536	16	87.663	71	113	449
Odpadki (Italija)	6.690	22.654	339	42.361	633	45.046	673	199	106
	464.841	344.017	74	328.416	71	439.219	94	128	134

Komentar: Če analiziramo izvoz ugotovimo, da je bila Predilnica Litija, predvsem v letu 1982 orientirana na izvoz sintetične v Irak in Alžirijo (posredni izvoz, ki je zajet v 67. členu deviznega zakona). Zaradi znanih razmer v Iraku (vojna) in plačilno trgovinskega primanjkljaja Jugoslavije do Alžirije, se je ta izvoz zelo obrnil v letu 1983 in leta 1984, tako da je bila Predilnica Litija prisiljena iskati druga inozemska tržišča. To ji je v veliki meri uspelo (zelo se je povečal izvoz v EGS), predvsem v letu 1985. V tem letu ji je uspelo najti tržišča za sintetično prejo v ZRN in Italiji; prav tako pa ji je uspelo z njenimi kupci v reproverigi izvoziti po 67. členu deviznega zakona – skupni izvoz. Ta trend se bo v naslednjih letih še nadaljeval.

Izvoz preje preračunan v US\$ v letih 1976–1985

Leto	US\$
1976	1,581.042,36
1977	468.542,80
1978	1,097.759,00
1979	2,347.209,47
1980	2,765.716,00
1981	3,077.025,72
1982	4,107.331,80
1983	2,956.959,31
1984	2,631.542,51
1985	3,455.685,21

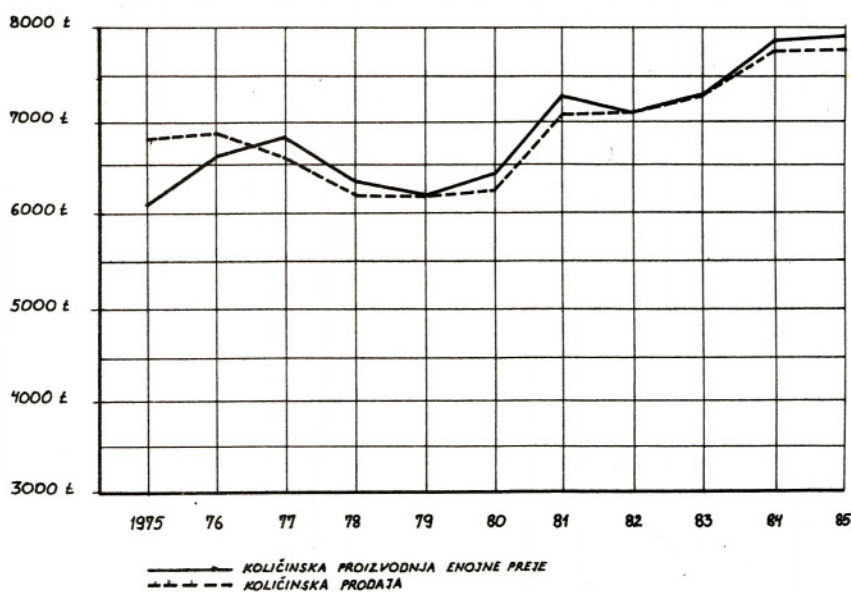
Opomba: Zneski v US\$ so preračunani po tečajih, ki so veljali za tisto leto. Zato ti podatki niso najbolj primerljivi.

Cene

	1976	1977	1978	1979	Od 1.10.80 1980	Od 1.2.81 1981	Od 9.4.82 1982	Od 1.1.83 1983	Od 1.8.83 1983	1984	1985
34/1 WC bombaž	41,20	48,20	54,45	64,25	77,10	96,35	111,75	121,80	273,30	426,00	773,50
50/1 WC česana	72,15	91,65	109,80	127,35	150,90	181,10	210,10	229,00	455,10	774,00	1.170,50
34/1 WC sintetika surova	53,65	60,10	76,00	91,95	113,10	139,10	161,35	175,85	342,85	487,00	857,00
34/1 WC sintetika barvana	65,80	73,70	93,20	112,75	138,70	170,60	219,65	239,40	427,20	607,00	935,50

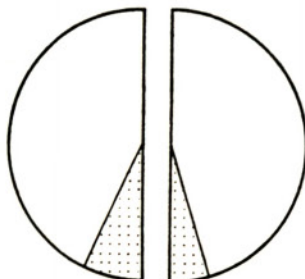
Komentar: Cene so se v tem obdobju nenormalno povečale. Povečane cene so odraz realne politike tečaja dinarja, ki je veljala za jugoslovansko gospodarstvo v tem obdobju. Če vemo, da Predilnica Litija uvaža okoli 85 % surovin in da je surovina udeležena v vrednosti 1 kg preje z okoli 65 %, je normalno, da so se cene povečale v takšnem obsegu.

GIBANJE PRODAJE V PRIMERJAVI S PROIZVODNJO

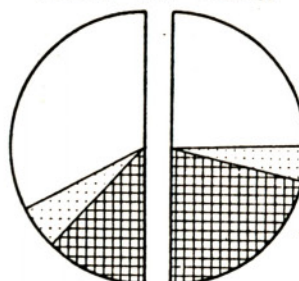

PRODAJA PREJE KOLIČINSKO IN VREDNOSTNO

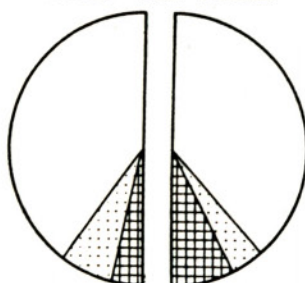
Količina 1960 Vrednost

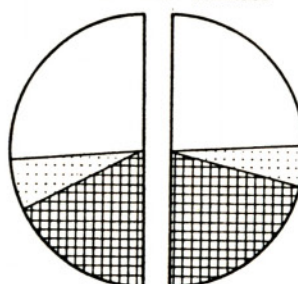
Količina 1970 Vrednost

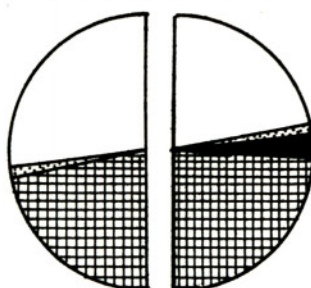
Količina 1965 Vrednost

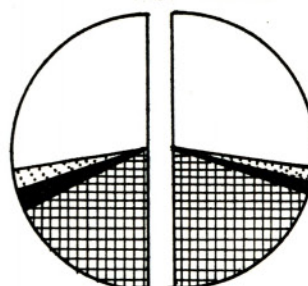
Količina 1975 Vrednost

Količina 1980 Vrednost

Količina 1985 Vrednost

 BOMBAŽNA PREJA

 OSTALO

 STANIČNA PREJA

 SINTETIČNA PREJA

Z UKAZOM
PRESEDNIKA
SOCIALISTIČNE FEDERATIVNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE
JOSIPA BROZA TITA

ŠTEVILKA 92 Z DNE 20. septembra 1976.

ob desetletnosolletnici obstoja, kar so posebnost karsilnega in do-
ssegov, uspehe pri delu, ki so povzročili, da gospodarst-
vo napreduje, država.

ODLIKOVAN

Predilnica Litija

Z RZDOM
DELA Z RDEČO ZASTAVO

KAR POTRBUJE TA LISTINA

PISARNE ODLIKOVANJ

BEOGRAD, DNE

20. septembra 1976.

SEF PISARNE ODLIKOVANJ,

Slavica

Leta 1976 je Predilnica prejela visoko državno odlikovanje, Red dela z rdečo zastavo

6. januarja 1986 je glavni direktor Jože Mirtič prejel Kraigherjevo nagrado za izjemne dosežke v gospodarstvu, Predilnica Litija pa častno diplomo

GOSPODARSKA ZBORNICA
SLOVENIJE

PODELJUJE

ČASTNO
DIPLOMO

DO

PREDILNICA LITIJ

PO
LITIJ

ZA USPEŠNO
GOSPODARIENJE IN RAZVIJANJE
SAMOUPRAVNIH ODNOSOV

LJUBLJANA, DNE 4. JANUARJA 1986

PRESIEDNIK
KOMITEJA ZA NAGRADO
BORISA KRAIGHERJA

PRESIEDNIK
GOSPODARSKE
ZBORNICI SLOVENIJE

Jože Mirtič

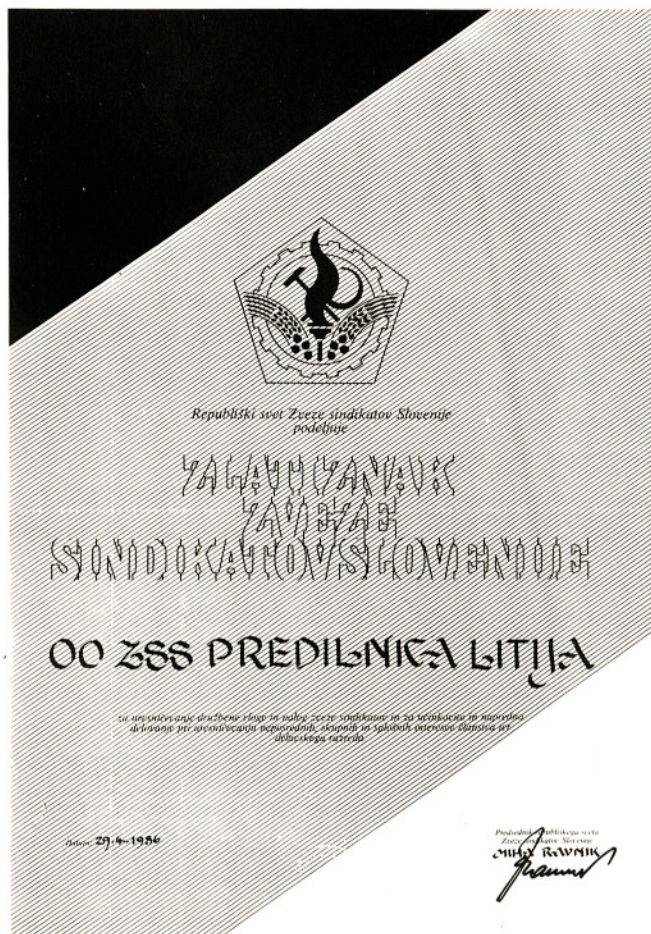

➤ Predsednika slovenskih sindikatov na obisku v Predilnici: leta 1982 Vinko Hafner in leta 1985 Marjan Orožen

Maja, leta 1981, je Predilnico obiskal generalni sekretar delavskih komisij Katalonije, Jose Luis Lopez Bulla

Leta 1986 je republiški svet ZS Slovenije podelil osnovnim organizacijam sindikata predilnice zlati znak sindikatov

Junija 1982, ob 12. kongresu ZKJ, sta obiskali Predilnico delegaciji KP iz Bolgarije in socialistične partije iz San Marina

Udeleženci zveznega tekmovanja predic v naši tovarni leta 1980

Naše tekmovalke leta 1984

**VEĆE SAVEZA SINDIKATA
JUGOSLAVIJE**
 DODELJUJE
**PRVOMATSKU
POVELJU**
SAVEZA SINDIKATA JUGOSLAVIJE

*Osnovni organizaciji
Zveze sindikata
Predilnice Litija
Litija*

kno znati: poselnog društvenog priznanja za aktivnost organizacije sindikata u razvoju samoupravljanja; povećanju proizvodnje i produktivnosti rada; ostvarivanju principa raspodjele prema radu i temeljitima rade; podizanju životnog standarda, obrazovnog i kulturnog žrtve radnika; u organizovanju zaštite na radu; razvoju inventivne delatnosti; zapošljavanju; organizovanju međunarodne odbrane i društvenih samostalnosti — u stvaranju uslova za humaniji položaj čoveka u radu i društvu.

Ani Povše – predsednica konference sindikata je leta 1981 v Beogradu prevzela visoko odlikovanje jugoslovanskih sindikatov, podeljeno predilniškim osnovnim organizacijam sindikata

Podpisovanje listine o pobratenju Predilnice s tovarno Krušik iz Valjeva, ob 95-letnici Predilnice, leta 1981

S OBZIROM NA RAZVOJ I UTVRĐIVANJE
BRATSTVA I JEDINSTVA NAŠIH NARODA I
NARODNOSTI, KOJE SE JE SKOVALO U
NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI A
UČVRSTILO U IZGRADNJI SAMOUPRAVNOG
SOCIALISTIČKOG DRUŠTVA I S OBZIROM NA
DUGOGODIŠNJE I USPEŠNO POSLOVNO
SARAĐIVANJE RADNICI
**PREDIONICE LITIJA U LITJI
I SOUR KRUSIK VALJEVO / RO KRUSIK
»TEKSTILNE MAŠINE«
PRIHVATAJU POVELJU O BRATIMLJENJU**
I. RADNICI PREDIONICE LITIJA I RADNICI
SOUR KRUSIK VALJEVO – RO KRUSIK
»TEKSTILNE MAŠINE« I DALJE ĆE RAZVIJATI I
UTVRĐIVATI SARADNJU NA PODRUČJU
PRIVREDE, RAZVOJA, SAMOUPRAVNOG
SOCIALISTIČKOG DRUŠTVA I RAZVOJA
BRATSTVA I JEDINSTVA NAŠIH NARODA I
NARODNOSTI.
II. U SKLADU S PRIVREDNIM RAZVOJEM
PROGRAME O SARADNJI PRIHVATAJU OBA
RADNIČKA SAVETA RADNIH ORGANIZACIJA.
III. ODLUKE RADNIČKIH SAVETA OBIJU
RADNIH ORGANIZACIJA SASTAVNI SU DEO
POVELJE O BRATIMLJENJU.
OVA POVELJA POTPISANA JE U ČAST
PRAZNIKA 95-GODIŠNJICE POSTANKA I RADA
PREDIONICE LITIJA.

PREDSEDNİK RS SOUR KRUSIK
MILOMIR STANOJEVIĆ

GENERALNI DIREKTOR
SOUR KRUSIK
OLJKA LILJAK

GLEDE NA RAZVOJ IN UTRJEVANJE
BRATSTVA IN ENOTNOSTI NAŠIH NARODOV IN
NARODNOSTI, KI STA SE SKOVALA V
NARODNOOSVOBODILNEM BOJU IN
NADALJEVALA V IZGRADNJI SAMOUPRAVNE
SOCIALISTIČNE DRUŽBE, IN GLEDE NA
DOLGOLETNO IN USPEŠNO POSLOVNO
SODELOVANJE DELAVCI
**PREDILNICE LITIJA V LITJI
IN SOUR KRUSIK VALJEVO / RO KRUSIK
»TEKSTILNE MAŠINE«
SPREJEMAJO LISTINO O POBRATENJU**
I. DELAVCI PREDILNICE LITIJA IN DELAVCI
SOUR KRUSIK VALJEVO – RO »TEKSTILNE
MAŠINE« BODO ŠE NADALJE RAZVIJALI IN
KREPILI SODELOVANJE NA PODROČJU
GOSPODARSTVA, RAZVOJA SAMOUPRAVNE
SOCIALISTIČNE DRUŽBE IN RAZVOJA
BRATSTVA IN ENOTNOSTI NAŠIH NARODOV IN
NARODNOSTI.
II. SKLADNO Z GOSPODARSKIM RAZVOJEM
BOSTA PROGRAME O SODELOVANJU
SPREJEMALA DELAVSKA SVETA OBEH
DELOVNIH ORGANIZACIJ.
III. SKLEPA DELAVSKIH SVETOV OBEH
DELOVNIH ORGANIZACIJ STA SESTAVNI DEL
LISTINE O POBRATENJU.
TA LISTINA JE BILA PODPISANA OB
PRAZNOVANJU 95-LETNICE OBSTOJA IN DELA
PREDILNICE LITIJA.

PREDSEDNİK RS
PREDILNICE LITIJA
PERIĆ

GLAVNI DIREKTOR
PREDILNICE LITIJA
MISTIĆ

Proslava ob dnevu žena

• Z vsakoletnega srečanja upokojencev

POSLOVNI USPEH

Uspešnost poslovanja Predilnice je bila stalna značilnost tega kolektiva in tudi krizna obdobja so tako prebrodili, da ni bilo izgub, ki bi zavirale nadaljnji razvoj. Vse do obdobja 1960–1965 je moralo podjetje večino ustvarjene akumulacije odvajati družbi za izgradnjo druge industrije. Leta 1960 je v strukturi celotnega dohodka bil dohodek udeležen s 30 %. Od tega dohodka je šlo za razne prispevke in davke 21 %, za neto OD 5,8 % in za sklade podjetja le 3,4 %.

Izboljšanje poslovnega uspeha je potekalo v dveh smereh. Z normiranjem dela je bilo treba doseči čim večjo produktivnost, zato je bilo stalno nižanje števila zaposlenih, ki je doseglo spodnjo mejo leta 1962, ko je podjetje zaposlovalo 659 delavcev, medtem ko je bilo zaposlenih leta 1947 1200 delavcev.

V tem obdobju je bila Predilnica Litija med vodilnimi predilnicami v Jugoslaviji v pogledu produktivnosti. Druga usmeritev za doseglo boljših rezultatov je potekala v iskanju možnosti za povečanje proizvodnje preje in v razširitvi asortimenta.

Vse do leta 1962 so bile rekonstrukcije iztrošenega strojnega parka z namenom doseči večjo in kvalitetnejšo proizvodnjo s čim večjimi poslovnimi učinki, in podatki kažejo, da je ostalo za sklade podjetja več sredstev. V letu 1960 je podjetje doseglo 33,1 milijonov dinarjev celotnega prihodka, pet let kasneje 58,1 milijonov dinarjev, 1970. leta 107,3 milijonov dinarjev, 1975. leta 411,9 milijonov dinarjev, leta 1980 706,1 milijonov dinarjev in leta 1985 7780,0 milijonov dinarjev. Na izredno hitro rast celotnega prihodka je vplivala poleg povečanega obsega proizvodnje in razširitev asortimenta izdelkov tudi inflacija, ko so se morale zaradi višjih cen vhodnih surovin in materialov povečati tudi prodajne cene izdelkov. Prvi dve leti po letu 1960 je celotni prihodek celo nazadoval zaradi manjše proizvodnje in zaradi spremenjenega načina ugotavljanja celotnega prihodka. Po tem obdobju se ugotavlja celotni prihodek samo na osnovi prispelih plačil, da bi tako onemogočili prikazovanje fiktivnega dohodka. Tudi zvišane prodajne cene niso pokrile izpadlega dohodka zaradi novega načina obračuna celotnega prihodka. Oblikovanje prodajnih cen preje je bilo pod zvezno kontrolo. Zato je bilo sleherno dovoljenje za povečanje cene preje izredno težko dobiti, poleg tega je dovoljeni

porast cen vedno zaostajal za dvigi cen surovine in drugih materialov.

Po kriznem letu 1963 se je leta 1964 začel ponovni vzpon finančnih učinkov. Tudi proizvodnja se je povečala za 17 %. Z gospodarsko reformo julija 1965 so se občutno zvišale cene (Nm 34/1 od 8,60 na 11,78 din). To je vplivalo tudi na iztržek v naslednjem letu, čeprav je ostala količinska proizvodnja na nivoju preteklega leta.

V tem in naslednjem obdobju je iskalo podjetje nove vire za povečanje dohodka. Zato se v letu 1965 in kasneje začne v večjih količinah proizvajati poleg bombažne tudi sintetična preja. Za 1 kg sintetične preje doseže podjetje v odnosu na bombažno prejo dvainpolkrat večji iztržek. Z leti se to razmerje manjša zaradi dražitve naravnih vlaken na eni strani ter zaradi razvoja tehnologije kemične industrije na drugi strani. Proizvodnja sintetičnih prej se veča, posebno barvnih, tako da je 1985 razmerje med proizvodnjo bombažne preje in preje iz umetnih vlaken 55 % : 44 %. Sintetična preja je bila vse do leta 1983 dohodkovno donosnejši artikel in se je zaradi večanja te proizvodnje in prodaje večal tudi celotni prihodek in finančni učinek.

Leta 1966 je bil boljši finančni učinek kljub temu, da se prodajne cene niso spreminjale. Že v naslednjem letu je zaradi naraščanja cen surovine ekonomičnost zopet padla, kljub naraščanju proizvodnje. Inflacijska gibanja so bila vedno bolj prisotna. V letu 1977 se je menjal devizni režim, ki je veljal od leta 1967; uveljavitev novega sistema pa se je zavlekla. Nabave surovine so šle prek državnih rezerv. Surovina je bila desortirana, dobava neredna. Vse to se je odražalo v naslednjih letih na proizvodnji in stroških. Zato je bilo nazadovanje finančnih učinkov, posebno kritično pa je bilo leto 1969.

V letu 1969 se je celotni dohodek zopet ugotavljal na osnovi fakturirane realizacije, zaradi česar je prišlo do velikega porasta celotnega dohodka, ki pa ni bil dejanski odraz proizvodnje, temveč rezultat novih predpisov. Celotni dohodek je znašal 110 milijonov dinarjev, medtem ko je bila vrednost proizvodnje 92 milijonov dinarjev. Že v naslednjem letu sta se celotni dohodek in vrednost proizvodnje uravnovesila.

Po letu 1970 je nastopilo za podjetje obdobje najbolj uspešnega poslovanja. Rezultati

investicijskih naložb v prejšnjih letih so bili vedno bolj vidni. Akumulacija je bila vedno večja in je omogočala nadaljnjo modernizacijo in razširitev podjetja. Rezultati so bili naslednji: proizvodnja enojne preje se je povečala od 4772 ton na 6317 ton, sukanje preje pa od 1525 ton na 4654 ton. Ti podatki kažejo na ugoden razvoj podjetja.

Vzporedno s količino se je potrojila vrednost proizvodnje. Tudi finančno je podjetje dosegalo največje uspehe v obdobju 1970–1975. Družbeni proizvod, ki ga sestavljata dohodek in amortizacija, je stalno naraščal, neupoštevaje razmer do leta 1960, ko so stara podjetja (obstoječa še iz stare Jugoslavije) ustvarjala veliko akumulacijo, vendar so jo morala odvajati v družbene sklade in proračune za druge namene.

Leta 1975 je bil dohodek udeležen v celotnem prihodku z 39,2 %, skladi podjetja pa z 12,4 %.

V letu 1976–1977 se proizvodnja povečuje, kljub temu so finančni učinki slabši. Vzrokov je več, med ostalimi tudi ponovno spremenjen način obračuna celotnega prihodka (plačana realizacija). Na stroške pa vplivajo večje cene materiala, hitrejša rast kurza ameriškega dolarja, povišane takse in carine ter podražitev električne energije. Posebno pridejo do izraza naštetih vzroki v letih 1978 in 1979, ko delovna organizacija ni ustvarila nobenih sredstev za poslovni sklad. Kljub temu, da delovna organizacija ne ustvarja akumulacije, mora iz svojega poslovnega sklada združevati sredstva za hitrejši razvoj nerazvitih republik in za izgradnjo infrastrukture v Sloveniji. To je bila velika obremenitev za delovno organizacijo tudi v pogledu likvidnosti, poleg tega pa je nazadovala proizvodnja zaradi tehnološke ureditve podjetja (razne predstavitev strojev) in dodatnih investicijskih posegov.

V letu 1980 pridejo do izraza investicijski posegi v preteklih letih, zato je zopet povečanje proizvodnje in prodaje, asortiman izdelkov se širi, proizvodnja česane preje doseže 464 ton, efektnih sukancev se je proizvedlo 277 ton. Udeležba dohodka v celotnem prihodku znaša 33,5 %, povečal se je delež dohodka za osebne dohodke, za sklade podjetja je šlo 8,6 % celotnega prihodka.

V letu 1981 pridejo do polnega učinka investicijske naložbe v preteklih letih, ter ureditev tehnološke linije za proizvodnjo sintetične. Proizvodni učinki so bili rekordni. Proiz-

vodnja podjetja se je v primerjavi z letom 1980 povečala za 12 %, produktivnost za 16 %; za večjo proizvodnjo pa je bilo treba manj delavcev, zato se je število zaposlenih znižalo od 1112 na 1046. To je obdobje, ko se začena menjava povojne generacije z mlajšo. Vse to je vplivalo, da se je povečal celotni prihodek za 63 %, dohodek za 63 %, osebni dohodki za 36 % in akumulacija za 276 %. Rast akumulacije je za podjetje posebno pomembno glede likvidnosti v razmerah bohotenja inflacije.

Velik zagon v letu 1981 se v letu 1982 upočasnjuje. Proizvodnja je v globalu večja samo za 0,5 % kar je posledica pomanjkanja ustreznih surovin zaradi omejitev na deviznem področju. Oskrba se je zelo poslabšala, mešanice so se poslabšale, uporaba sudanskega bombaža, ki vsebuje smolo (medeno roso) pa povzroča ob neugodnih klimatskih pogojih povečane pretrge in izpad proizvodnje. Pojavljajo se tudi zastoji zaradi pomanjkanja delavcev, ki jih je manj za 3 %, ker odhaja starejša generacija v zasluženi pokoj (upokojilo se je 25 delavk).

Kljub velikim naporom (produktivnost je še vedno v porastu) so bili finančni učinki slabši; v največji meri zaradi izredno hitre rasti tečaja dolarja, ki se je v celotnem obdobju podražil za 50 %, nemška marka pa za 41 %. Cena vhodnega materiala se je povečala najbolj v vsem v povojnem obdobju. Vse to je povzročilo, da so se porabljena sredstva v celotnem prihodku zvišala od 67 % leta 1981 na 71 % leta 1982, udeležba dohodka je padla na 30 %, medtem ko so bili skladi udeleženi le z 8,9 %, (prejšnje leto 9,8 %).

Leto 1983 je značilno po izredno visoki rasti inflacije, ki se v letih 1984 in 1985 še stopnjuje. Cena inozemskih valut je v največjem porastu. Ameriški dolar je dražji za 100 %. Vedno bolj pomembna postaja deviza. Surovino je možno uvoziti s konvertibilnega področja samo v primeru, če podjetje razpolaga s konvertibilno devizo. Zato v ospredje prihaja izvoz. Podjetje izvažajo direktno okrog 11 % količinske proizvodnje. Veliko preje pa gre v izvoz posredno z izvozom končnih izdelkov. Partnerji, ki so vezani na izvoz izdelkov, si zagotavljajo prejo tako, da združujejo ustvarjene devize za uvoz vlakna. Tako prihaja do tesnejših povezav tudi v pogledu proizvodnje.

Proizvodnja je bila v globalu večja za 1,5 %, razširil se je asortiment proizvodov, prišlo pa

je tudi do občutne podražitve preje zaradi velike podražitve surovin. V odnosu na predhodno obdobje se je celotni prihodek povečal za 66 %, prav toliko dohodek, osebni dohodki za 41 % in akumulacija za 128 %. Kljub vidni finančni rasti posameznih ekonomskih kategorij je udeležba porabljenih sredstev in dohodka v celotnem prihodku ostala na nivoju prejšnjega leta. Udeležba neto osebnih dohodkov vse do leta 1980 pada, in so udeleženi v celotnem prihodku samo še z 9,3 %, kar je bilo doseženo že v letu 1965. Kolektiv je upošteval družbeni dogovor o razporejanju dohodka, da morajo namreč rasti osebni dohodki počasneje od akumulacije.

Pogoji gospodarjenja v letu 1984 se niso bistveno spremenili v primerjavi z letom 1983. Razlika je le v tem, da je administrativna odmrznitev cen odprla vse ventile v porastu cen, zato je bila statistično priznana inflacija v višini 65 %.

Celotni prihodek se je povečal za 84 % na račun večje prodaje izdelkov, spremembe

asortimenta in v največji meri tudi zaradi višjih cen preje. Večje nabave surovin konec leta 1983, ki so bile cenejše od kasnejših nabav tekom leta 1984, so pomembneje vplivale na večji dohodek kot povečan količinski obseg prodaje, tako da je bil dohodek od prejšnjega leta večji za 90 %.

Boljše poslovanje je bilo doseženo tudi z ukrepi, na osnovi katerih se je znižal izostanek z dela, zvišala produktivnost za 5 %, zmanjšali so se odpadki in zboljšal se je izkoristek proizvodnih zmogljivosti na 88 %. Na osnovi vsega tega se je količinski obseg proizvodnje povečal za 8 % kar je veliko nad povprečjem v SRS (+ 2 %). Boljše finančne učinke pa kaže tudi udeležba posameznih ekonomskih kategorij v celotnem prihodku. Udeležba porabljenih sredstev se je znižala od 70,4 % leta 1983 na 69,4 % leta 1984, udeležba dohodka se je povečala od 29,6 % na 30,6 %, skladi podjetja pa so bili udeleženi z 12,4 %, kar je največ v povojnem obdobju če izvajamo leto 1975, ki je bilo nekaj posebnega.

Razporeditev celotnega prihodka

		v 000 din					
		Celotni prihodek	Porabljena sredstva	Dohodek	Prispevki, davki in drugo	Neto OD (SSP, STP, PS, RS)	Skladi DO
1960	din	33.079	23.073	10.006	6.946	1.914	1.146
	%	100,0	69,8	30,2	21,0	5,8	3,4
1965	din	58.052	42.678	15.374	6.861	5.386	3.127
	%	100,0	73,6	26,4	11,7	9,3	5,4
1970	din	107.315	78.804	28.511	10.222	13.284	5.005
	%	100,0	73,4	26,6	9,5	12,4	4,7
1975	din	411.942	250.258	161.684	68.641	42.074	50.969
	%	100,0	60,8	39,2	16,6	10,2	12,4
1980	din	706.047	469.531	236.516	81.248	94.883	60.385
	%	100,0	66,5	33,5	11,5	13,4	8,6
1981	din	1.148.740	772.123	376.617	135.521	128.574	112.522
	%	100,0	67,2	32,8	11,8	11,2	9,8
1982	din	1.443.244	1.017.476	425.768	139.823	157.877	128.068
	%	100,0	70,5	29,5	9,7	10,9	8,9
1983	din	2.399.203	1.688.889	710.314	222.362	222.788	265.164
	%	100,0	70,4	29,6	9,3	9,3	11,0
1984	din	4.405.162	3.058.582	1.346.580	413.552	388.750	544.278
	%	100,0	69,4	30,6	9,4	8,8	12,4
1985	din	8.145.840	5.544.053	2.601.787	878.604	695.181	549.423
	%	100,0	68,1	31,9	10,8	8,5	6,7

Opomba: Zaradi pravilne primerljivosti kazalcev so bili v letih 1960, 1965 in 1970 preneseni določeni odhodki, ki so se v preteklosti po takratnih predpisih razporejali iz dohodka, kasneje pa je bila metodologija razporejanja celotnega prihodka spremenjena in se tretirajo kot odhodki, ki bremene poslovna sredstva.

Razporeditev celotnega prihodka je izdelana po metodi, ki je predpisana za leta 1971–1984.

Sklade (DO) delovne organizacije tvorijo:
 SSP = Sklad skupne porabe
 STP = Sklad za stanovanjsko izgradnjo
 PS = Poslovni sklad
 RS = Rezervni sklad

Globalna delitev dohodka

	1975		1980		1985	
	din	%	din	%	din	%
Dohodek – skupaj	161.684	100	236.615	100	1.899.722	100
Del dohodka za:						
– SIS družbenih dejavnosti	26.706	17	58.772	25	474.926	25
– ostalo za skupno porabo	3.932	2	12.151	5	84.888	5
poraba skupaj	30.638	19	70.923	30	559.814	30
– splošna poraba	2.150	1	1.220	1	16.359	1
– banke, plačilni promet	5.868	4	13.112	6	–	–
– drugi porabniki	1.590	1	6.577	3	95.961	5
– osebna in skupna poraba						
delavcev DO	53.724	33	116.469	48	870.083	46
– akumulacija DO	67.714	42	28.215	12	357.505	18

Dinamika sredstev za reprodukcijo

	Amortizacija	Akumulacija	Sredstva za reprodukcijo
1960	555	1.146	1.701
1965	1.271	2.277	3.548
1970	6.711	2.620	9.331
1975	11.617	67.114	78.731
1980	36.287	28.215	64.502
1981	46.063	106.094	152.157
1982	87.024	99.377	186.401
1983	133.840	226.127	359.967
1984	204.337	459.852	664.189
1985	385.729	374.521	760.250

Globalna struktura lastne cene

V 000 din

	Vrednost proizvodnje	Lastna cena										dobiček
		skupaj	surovine	material in drugi stroški	energija	amortizacija	investicijsko vzdrževanje	neg. tečajne razlike	obresti	neto OD prejemki	prispevki davki, drugo	
1960	31.997	30.851	18.818	1.038	1.011	521	788	–	77	1.867	6.731	1.146
1965	57.348	54.229	36.794	1.998	1.250	1.271	1.011	-	431	5.290	6.184	3.119
1970	103.959	99.710	58.198	8.174	1.591	6.711	1.677	–	1.446	13.089	8.824	4.249
1975	395.470	383.390	207.510	32.824	6.650	42.183	4.500	–	5.547	44.829	37.347	12.080
1980	696.991	653.533	344.112	52.681	26.049	36.287	8.000	–	12.328	98.007	76.069	43.458
1981	1,132.915	977.086	512.821	84.968	37.781	67.480	14.985	–	12.428	141.949	104.674	155.829
1982	1,415.496	1,285.690	703.132	104.166	43.970	87.025	19.000	–	13.750	173.766	140.881	129.806
1983	2,428.267	2,143.866	1,251.291	171.429	54.049	133.840	34.600	32.669	33.258	244.322	188.408	284.401
1984	4,529.194	3,978.303	2,266.415	386.774	120.301	204.337	58.109	113.248	77.945	423.891	327.283	550.891
1985	7,654.556	7,105.135	3,838.506	235.690	184.009	385.730	203.666	443.229	416.051	771.354	626.900	549.421

1960	100,0	96,4	58,8	3,2	3,2	1,6	2,4	–	0,2	5,9	21,1	3,6
1965	100,0	94,6	64,2	3,4	2,1	2,3	1,8	–	0,7	9,3		10,8
1970	100,0	95,9	56,0	7,9	1,5	6,5	5,41,6	–	1,4	12,6	8,4	4,1
1975	100,0	97,0	52,6	8,3	1,7	10,8	1,2	–	1,5	11,4	9,5	3,0
1980	100,0	93,7	49,3	7,6	3,8	5,2	1,1	–	1,7	14,0	11,0	6,3
1981	100,0	86,2	45,3	7,5	3,3	5,9	1,3	–	1,1	12,6	9,2	13,8
1982	100,0	90,8	49,7	7,4	3,1	6,1	1,3	–	0,9	12,3	10,0	9,2
1983	100,0	88,2	51,6	7,1	2,2	5,5	1,4	1,3	1,3	10,1	7,7	11,8
1984	100,0	87,8	50,0	8,5	2,7	4,5	1,3	2,5	1,7	9,4	7,2	12,2
1985	100,0	92,8	50,1	3,1	2,4	5,0	2,7	5,8	5,4	10,1	8,2	7,2

DELAVCI IN NJIHOVE SOCIALNE RAZMERE

Predilnica Litija je ena pomembnejših delovnih organizacij v litijski občini, in zaposluje največje število delavcev. Pomembnost delovne organizacije pa lahko zasledimo tudi v primerjavi z jugoslovanskimi predilničarji. Po podatkih iz leta 1984, zaseda delovna organizacija 7 mesto po številu zaposlenih v zveznem merilu v primerjavi s 43 predilnicami v državi ter prvo mesto v Sloveniji kot edina solo predilnica.

Število zaposlenih delavcev v litijski predilnici, ki je leta 1985 znašalo 1017, se je spreminjalo glede na ekstenzivno zaposlovanje v prvih letih po osvoboditvi, na večjo proizvodnjo in stopnjo modernizacije in strojne opremljenosti. Glede na ekstenzivno zaposlovanje v prvih letih po osvoboditvi je Predilnica Litija leta 1947 zaposlovala 1203 delavce in tega števila zaposlenih do danes še ni presegla. Število delavcev je začelo namreč padati že leta 1948 in se je zniževalo vse do leta 1962, ko je bilo v litijski predilnici

le še 659 zaposlenih delavcev. V prvih 15 letih razvoja predilnice po osvoboditvi, modernizacije in iskanja skritih rezerv se je število zaposlenih delavcev skrčilo skoraj za polovico. V letih 1953 do 1955 se je zaposlenost sicer nekoliko izboljšala, vendar se je začeti trend nadaljeval. Storilnost zaposlenih delavcev pa je v teh letih ves čas naraščala, ker se proizvodnja ni znižala kljub tolikšnemu znižanju števila zaposlenih.

Po letu 1963 se število zaposlenih nenehno povečuje in doseže v letu 1978 povprečno mesečno zaposlenost 1192. Po tem letu je ponovno prisotna težnja po zmanjševanju števila zaposlenih in iskanje notranjih rezerv. Tako se je število zaposlenih znižalo v letu 1984 na povprečno 1013 delavcev – to leto se je zmanjšalo za 179 zaposlenih ali 15 % glede na leto 1978.

Razvoj strukture delavcev po spolu in dejavnosti od leta 1960 dalje prikazuje naslednja tabela:

Prikaz povprečnega števila zaposlenih po spolu in dejavnosti

Leto	Povprečno letno zaposlenih	Moški	Ženske	Povprečne odstotnosti z dela	Osnovna dejavnost	Stranska dejavnost	Pomožna dejavnost	Splošna dejavnost
1960	736	227	509	126	514	38	115	69
1961	693	214	479	128	474	36	117	66
1962	659	202	457	122	462	17	109	71
1963	712	208	504	127	501	20	117	74
1964	778	215	563	143	570	22	113	73
1965	809	224	585	156	588	30	109	82
1966	856	230	626	139	642	32	101	81
1967	860	209	651	146	642	43	119	56
1968	884	247	637	149	677	36	117	54
1969	878	246	632	158	666	38	118	56
1970	885	248	637	165	664	40	121	60
1971	978	276	702	164	747	39	133	59
1972	1040	303	737	177	785	43	148	64
1973	1083	336	747	187	823	32	157	71
1974	1126	336	790	193	827	33	171	95
1975	1161	362	799	243	854	30	179	98
1976	1168	365	803	241	849	40	163	116
1977	1184	369	815	230	870	39	154	121
1978	1192	368	824	236	882	41	142	128
1979	1142	355	787	240	837	37	140	128
1980	1108	348	760	232	802	39	132	135
1981	1042	335	707	197	746	37	129	130
1982	1016	327	689	200	730	33	129	124
1983	1015	334	681	190	725	33	129	128
1984	1013	340	673	179	712	36	140	125
1985	1022	352	670	186	720	31	149	122

RAZVOJ ZAPOSLOVANJA

V zadnjih 26 letih je prišlo na delo 2224 delavcev, istočasno pa je iz delovne organizacije odšlo 1928 delavcev. Razlika med številom delavcev, ki so prišli in številom tistih, ki so odšli, je 296, kar pomeni povečanje povprečnega števila zaposlenih v zadnjih 26 letih.

Fluktuacija delavcev je bila v posameznih letih različna in znaša povprečno 6,8 %.

Veliko delavcev se je zaposlilo v letih 1963 in 1964, ko se je skupno v dveh letih zaposlilo 269 novih delavcev. Vse do leta 1971 se opazja upad dodatnega zaposlovanja. V letih 1971–1979 se število zaposlenih nenehno povečuje. V navedenem obdobju je bilo povprečno letno sprejetih 127 delavcev. Tako intenzivno zaposlovanje so narekovale vedno večje proizvodne zmogljivosti.

V letih 1980–1984 se je število zaposlenih močno zmanjšalo, čeprav je potrebno poudariti, da je bila količinska proizvodnja preje v stalnem porastu. Ukinjena je bila 4. izmena v oddelku predpredilnice in je bilo okrog 40 delavcev razporejenih na nezasedena delovna področja v okviru proizvodnega sektorja. Zmanjševanje števila zaposlenih je bil tudi rezultat prizadevanj po povečani produktivnosti dela in zmanjševanju režijskih delavcev.

Po letu 1976 se je zaledje delavcev v litijski občini počasi izčrpavalo. Delovna organizacija je pričela z zaposlovanjem delavcev iz drugih republik. Le-teh je bilo v začetku leta 1976 v delovni organizaciji 56 oziroma 4,8 % od vseh zaposlenih. Iz leta v leto se je odstotek zaposlenih iz drugih republik večal in v začetku leta 1981 je bilo v delovni organizaciji 143 delavcev iz drugih republik oziroma 13,4 % od vseh zaposlenih. V kasnejših letih se to število bistveno ni povečalo, tako da je koncem leta 1985 delalo v delovni organizaciji 140 delavcev iz drugih republik ali 13,6 % od skupnega števila zaposlenih. Delovna organizacija s svojim razpoložljivim stanovanjskim fondom vsem delavcem, ki so se želeli zaposliti, ni mogla zagotoviti niti minimalnih življenjskih standardov, zato je bila v letih intenzivnejšega zaposlovanja delavcev iz drugih republik problematika na področju družbenega standarda izredno pereča, predvsem stanovanjska.

Delovna organizacija je vedno iskala možnosti zaposlovanja iz sosednjih občin in od-

daljenih predelov litijske občine. Tako je že maja 1974 sklenila pogodbo o prevozu delavcev z avtobusom iz Zagorja in Trbovelj za vse tri izmene. V sodelovanju z drugimi delovnimi organizacijami v občini je v letih 1982–1983 organizirala avtobusne prevoze iz smeri Primskovo in Reka Gozd. Tako se je koncem leta 1985 dnevno vozilo na delo 106 delavcev iz smeri Zagorje in Trbovelj, 61 delavcev iz smeri Primskovo in 38 delavcev iz smeri Reka Gozd. V decembru 1985 je Predilnica sklenila pogodbo o avtobusnem prevozu delavcev iz krajevne skupnosti Gabrovka.

Od leta 1961 do 1985 je odšlo iz delovne organizacije 1928 delavcev. Vzroki prenehanj so naslednji:

odpoved delavca	777 ali 40,3 %
upokožitev	405 ali 21,0 %
invalidska upokožitev	134 ali 7,0 %
odhod v JLA	147 ali 7,6 %
izjava delavca, da ne želi delati v delovni organizaciji	132 ali 6,8 %
disciplinska izključitev	85 ali 4,4 %
potek delovnega razmerja za določen čas	126 ali 6,5 %
smrt	45 ali 2,3 %
prenehanje v poskusnem delu	68 ali 3,5 %
prekvalifikacija	4 ali 0,2 %
odpoved delovne organizacije (primeri samo v letu 1961)	3 ali 0,2 %
potek pripravništva	2 ali 0,1 %

Iz prikazanih podatkov je razvidno, da je bil najpogostejši vzrok prenehanja delovnega razmerja odpoved delavca. Največ odpovedi je bilo v letih 1977–1979, in sicer kar 279 (povprečno letno 93), najmanj pa v letih 1967–1970, skupno 40 (povprečno letno 10).

V tabeli o razvoju zaposlovanja v letih od 1981 do 1985 niso zajeti podatki o številu delavcev, s katerimi je delovna organizacija sklenila delovno razmerje za določen čas (1 mesec) v času šolskih počitnic. Za takšno obliko zaposlovanja se je delovna organizacija odločila zaradi nadomeščanja dopustov v poletnih mesecih. Prednost pri takšnem zaposlovanju je nudila otrokom predilniških delavcev. Z ustanovitvijo študentskega servisa v Litiji v letu 1985, se je delovna organizacija odločila za zaposlovanje dijakov in študentov med počitnicami preko servisa.

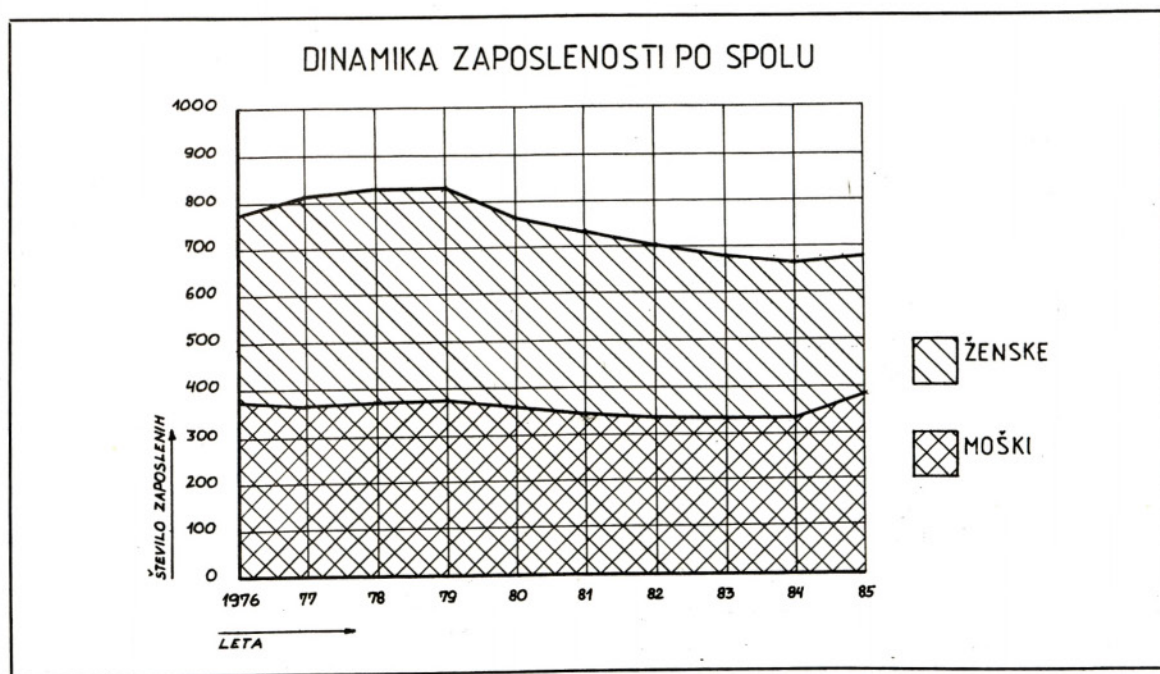
Delovna organizacija tudi sicer daje pri zaposlovanju prednost otrokom predilniških

delavcev ali upokoјencev. V letih 1961 do 1965 je bilo takih delavcev 17 %, v obdobju od 1971 do 1975 že 20 %, v letih od 1979 do 1985 pa je bilo od skupnega števila novo sprejetih delavcev kar četrtina otrok predil-

niških delavcev. S takim deležem se lahko pohvali le malokatera organizacija združene-ga dela. Podatki dokazujejo veliko tradicijo delovne organizacije in navezanost mladih generacij na tovarno.

Razvoj zaposlovanja

V začetku leta	Število zaposlenih			Med letom prišlo			Med letom odšlo			Odstotek fluktuacije
	skupaj	žensk	moških	skupaj	žensk	moških	skupaj	žensk	moških	
1961	732	504	228	15	3	12	64	36	28	8,6
1962	683	471	212	27	19	8	41	24	17	5,8
1963	669	466	203	143	115	28	44	29	15	5,4
1964	768	552	216	126	83	43	76	42	34	8,5
1965	818	593	225	81	55	26	55	34	21	6,1
1966	844	614	230	71	47	24	41	29	12	4,5
1967	874	632	242	49	36	13	35	25	10	3,8
1968	888	643	245	51	36	15	35	26	9	3,7
1969	904	653	251	42	34	8	50	36	14	5,3
1970	896	651	245	92	60	32	59	42	17	6,0
1971	929	669	260	182	110	72	81	40	41	7,3
1972	1030	739	291	137	83	54	92	60	32	7,9
1973	1075	762	313	105	60	45	86	59	27	7,3
1974	1094	763	331	115	71	44	70	44	26	5,8
1975	1139	700	349	108	55	53	80	50	30	6,4
1976	1167	795	372	103	71	32	104	62	42	8,2
1977	1166	804	362	143	100	43	121	81	40	9,2
1978	1188	823	365	116	72	43	120	78	42	9,2
1979	1184	818	366	138	79	59	199	126	73	15,1
1980	1123	771	352	78	49	29	132	39	93	11,0
1981	1069	727	342	27	12	15	66	39	27	6,0
1982	1030	700	330	36	17	19	51	31	20	4,8
1983	1015	686	329	67	40	27	77	55	22	6,9
1984	1005	671	334	85	51	34	73	49	24	6,7
1985	1017	673	344	87	51	36	76	57	19	6,9
1986	1028	667	361							

Dinamika zaposlenosti po spolu

Po strukturi predstavljajo ženske večino zaposlenih v delovni organizaciji. To ni pomembno le zaradi statistične ugotovitve, pač pa zato, ker so te delavke doma tudi gospodinje in matere z vsemi dolžnostmi in obveznostmi. Kljub emancipaciji še vedno velik del skrbi za družino pripada ženski. Njihove težave skuša delovna organizacija v okviru svojih možnosti uspešno reševati. Tu gre predvsem za problem triizemskega dela in neurejenega varstva otrok v popoldanskem in nočnem delovnem času.

Visoka udeležba ženske delovne sile v tekstilni industriji je običajna po vsem svetu. Že od začetka razvoja tekstilne industrije v Sloveniji so ženske predstavljale nad 60 % delovne sile in Litija ni bila glede tega nikdar kakšna posebnost.

Dinamika zaposlenosti po spolu od leta 1961 do leta 1985 pa kaže, da se je odstotek ženske delovne sile v litijski predilnici spreminjal in je v zadnjem obdobju v upadanju. Vzrok temu je, da se delovna organizacija v zadnjem obdobju, predvsem od leta 1983 dalje odloča, da na nekatera delovna področja, ki so jih pred leti opravljale izključno ženske, razporeja tudi moške. To so delovna področja, kjer ni potrebnih drobnih ročnih spretnosti, so pa fizično izredno naporna (snemalci v

predilnici, nakladalci kopsov, čistilci strojev). Razvoj zaposlovanja v tej smeri je potekal tudi v letu 1985, saj se je kljub nekoliko povečanemu številu zaposlenih delež žensk zmanjšal že na 64,9 %.

Število zaposlenih

V začetku leta	Skupaj	Žensk	%	Moških	%
1961	732	504	68,9	228	31,1
1962	683	471	69,0	212	31,0
1963	669	466	69,7	203	30,3
1964	768	552	71,9	216	28,1
1965	818	593	72,5	225	27,5
1966	844	614	72,7	230	27,3
1967	874	632	72,3	242	27,7
1968	888	643	72,4	245	27,6
1969	904	653	72,2	251	27,8
1970	896	651	72,7	245	27,3
1971	929	669	72,0	260	28,0
1972	1030	739	71,7	291	28,3
1973	1075	762	70,9	313	29,1
1974	1094	763	69,7	331	30,3
1975	1139	700	69,4	349	30,6
1976	1167	795	68,1	372	31,9
1977	1166	804	69,0	362	31,0
1978	1188	823	69,3	365	30,7
1979	1184	818	69,1	366	30,9
1980	1123	771	68,7	352	31,3
1981	1069	727	68,0	342	32,0
1982	1030	700	68,0	330	32,0
1983	1015	686	67,6	329	32,4
1984	1005	671	66,8	334	33,2
1985	1017	673	66,2	344	33,8
1986	1028	667	64,9	361	35,1

Kvalifikacijska struktura zaposlenih delavcev

Leto v začetku leta	Visoka izobr.	Višja izobr.	Srednja izobr.	Nižja izobr.	VK	KV	PK	NK	Skupaj
1967	4	1	30	30	24	138	350	297	874
1968	4	3	32	83	22	137	349	258	888
1969	4	3	35	98	20	138	344	262	904
1970	4	3	38	99	20	137	326	269	896
1971	4	4	43	147	19	136	278	298	929
1972	4	6	39	182	15	150	268	366	1030
1973	4	6	46	171	12	148	290	398	1075
1974	4	8	47	186	12	148	277	412	1094
1975	4	8	60	196	11	157	266	437	1139
1976	4	9	62	205	11	157	266	453	1167
1977	4	10	64	217	12	156	267	436	1166
1978	5	11	63	232	16	152	269	440	1188
1979	6	10	63	247	17	147	246	448	1184
1980	4	12	61	218	15	140	224	449	1123
1981	5	12	61	210	14	134	199	434	1069
1982	6	13	58	197	17	138	186	412	1030
1983	6	13	60	184	15	130	199	408	1015
1984	6	17	63	218	13	140	136	412	1005
1985	7	17	63	255	13	155	109	398	1017
1986	7	17	67	283	13	149	109	383	1028

Značilnost primarne tekstilne industrije je nižja izobrazbena struktura zaposlenih in takšno strukturo ima tudi Predilnica Litija. Delavke, ki sklenejo delovno razmerje, so v glavnem razporejene na opravljanje delovnih področij snemalka v predpredilnici, predilnici in sukalnici. Na teh delovnih področjih se priučijo in imajo kasneje možnost napredovanja za posluževalke strojev. Novospregjeti delavci so razporejeni na opravljanje delovnega področja ročno transportiranje v vse že navedene oddelke. Po priučitvi imajo tudi delavci možnost napredovanja (posluževanje strojev v predpredilnici, dvigalničarji, transportiranje z viličarji, ipd.) Za opravljanje del pri strojih, do uvedbe usmerjenega izobraževanja, ni bilo poklicnih šol. Kakšen je interes dijakov za vključevanje v skrajšane programe tekstilne usmeritve navaja poglavje o izobraževanju. Torej je pričakovati, da se izobrazbena struktura v bodoče bistveno ne bo spremenila. Vsekakor je interes delovne organizacije, da zaposluje delavce, ki imajo končano vsaj osnovno šolo.

V letih 1949, 1950, 1959 in 1960, so si nekatere delavke v delovni organizaciji s tečaji in izpiti pridobile kvalifikacijo, nekaterim je bila ta priznana tudi s prevedbo delavcev v nazive leta 1950, nekaterim delavkam pa je bila s to prevedbo priznana polkvalifikacija. Leta 1959 je upravni odbor delovne organizacije priznal polkvalifikacijo delavkam, ki so bile dalj časa zaposlene v podjetju in so uspešno opravljale dela na takih delovnih področjih. Mojstrski kader si je pridobil visoko kvalifikacijo v letih 1959 in 1962 s tečaji in izpiti v delovni organizaciji.

Kasneje prevedb v nazive ni bilo več, izpiti v delovni organizaciji pa tudi niso bili več možni, zato je iz tabele razvidno, da pri stopnji strokovne izobrazbe PK število delavcev pada. Podobno gibanje lahko ugotovimo tudi pri stopnji strokovne izobrazbe VK s tem, da se je po letu 1977/1978 število delavcev z VK izobrazbo povečalo.

V teh letih in kasneje se je večje število delavcev (predvsem vodje remontov) odločilo za izobraževanje ob delu in so uspešno končali delovodsko strojno šolo pri Delavski univerzi v Litiji, s tem jim je bila priznana VK stopnja strokovne izobrazbe.

Z zaposlitvijo novih delavcev pa raste število NK delavcev in število delavcev z nižjo strokovno izobrazbo, kamor so všteti tudi delavci s končano osnovno šolo. Le-teh je iz leta v leto več.

Iz tabele je razvidno, da do leta 1975/1976 število KV delavcev nenehno raste, predvsem zaradi dodatnih zaposlitev v službi vzdrževanja (strojni ključavničarji, mehaniki, električarji in podobno). Po letu 1978 pa zasledimo upadanje števila KV delavcev, delno zaradi pridobitve VK stopnje strokovne izobrazbe, delno pa zaradi fluktuacije KV delavcev iz tekstilne v kovinsko-predelovalno in gradbeno industrijo, kjer jim je bil v tistem obdobju zagotovljen boljši osebni dohodek. Po letu 1983 se število KV delavcev ponovno povečuje, vendar tokrat ne zaradi razširitve službe vzdrževanja, temveč zaradi vse pogostejših primerov, ko se KV delavci (največ frizerji in prodajalci) odločajo za zaposlitev v neposredni proizvodnji, večina zaradi višjih osebnih dohodkov.

Zahteve po srednji strokovni izobrazbi za administrativne delavce so se iz leta v leto povečevale. Večino upokojitev in naravne fluktuacije so nadomeščali z delavci s srednjo strokovno izobrazbo, kar je bil tudi cilj študentske politike in rezultat izobraževanja ob delu.

Od leta 1971 dalje se je močno povečalo število zaposlenih delavcev z višjo in visoko strokovno izobrazbo. Razvoj in reorganizacija služb v posameznih sektorjih je narekovala potrebo po takšnem zaposlovanju in potrebo po vključevanju že zaposlenih delavcev v izobraževanje ob delu.

Tako so leta 1971 prvič zaposlili referenta za tisk in informiranje in leto kasneje organizatorja poslovanja. V letu 1973 se je zaposlil referent za nagrajevanje. Leta 1974 so se skladno z razvojem samoupravljanja pokazale potrebe po odpiranju del in nalog referenta za samoupravljanje. Leta 1975 so prvič zaposlili socialno delavko, tri leta kasneje pa referenta za družbeni standard.

Dodatne zaposlitve zasledimo tudi na področju varstva pri delu, tako v letu 1977 in 1981, ko se z razvojem službe za varstvo pri delu daje poseben poudarek požarni varnosti.

V letu 1980/1981 sta se v komercialnem sektorju zaposlila ekonomist nabave in prodaje. V obdobju od 1981/1984 so bila ustanovljena dela in naloge pomočnikov direktorjev sektorjev, tako proizvodnega sektorja, komercialnega sektorja in finančno-računovodskega sektorja.

Z razvojem računalniškega sistema in z nakupom računalnika se je leta 1983 poka-

zala potreba po zaposlitvi vodje oddelka za AOP.

Poudarimo naj, da se jih je 8 od navedenih zaposlitev kadrovalo iz vrst štipendistov. Povečanje števila delavcev z višjo strokovno izobrazbo je tudi rezultat izobraževanja ob delu.

Od leta 1976 dalje je delovna organizacija štipendirala skupno 43 dijakov in študentov. Na srednji tekstilni šoli je štipendirala 9 tekstilnih tehnikov, od tega je zaposlenih v delovni organizaciji 8. Vsi opravljajo delovno področje mojstrov oziroma vodje izmen v posameznih oddelkih. Na ekonomski srednji šoli in upravno administrativni šoli je štipendirala 18 dijakov. V delovni organizaciji je zaposlenih 13 štipendistov, dve štipendistki sta se po opravljenem izpitu ob koncu pripravniškega staža zaposlili v drugi delovni organizaciji, dve štipendistki sta prekinili delovno razmerje, ena pa je nadaljevala študij na višji šo-

li. Štipendirala je tudi enega dijaka na tehniški šoli za strojništvo. Na višji in visokih šolah je v navedenem obdobju delovna organizacija štipendirala 6 študentov, 5 jih je še vedno v delovnem razmerju v Predilnici. Oba štipendista fakultete za naravoslovje in tehnologijo – smer tekstilna tehnologija, v okviru proizvodnega sektorja opravljata odgovorni delovni področji in sicer delovno področje direktorja proizvodnega sektorja in delovno področje pomočnika direktorja proizvodnega sektorja. Štipendista višje tehniške varnostne šole pa opravljata delovno področje varnostnega inženirja in analitika proizvodnje. Štipendist na pravni fakulteti je prekinil delovno razmerje in se zaposlil drugje.

V letih 1985 in 1986 je 15 dijakov – štipendistov na skrajšanem programu srednje tekstilne šole uspešno zaključilo šolanje in so se vsi zaposlili v proizvodnem sektorju, v neposredni proizvodnji.

UPOKOJENCI

V letih po osvoboditvi se je veliko delavcev iz litijske občine odločalo za zaposlitev v Predilnici in večina teh svoje zaposlitve ni menjala vse do upokojitve. Gibanje števila upokojitev po posameznih letih pa je krojila tudi sprememba zakonodaje. V letu 1973, ko je začel veljati novi zakon o pokojninsko invalidskem zavarovanju (Ur. list SRS, št. 54/72), ki je določal kot pogoj upokojitve 35 let delovne dobe ali starost 55 let za ženske (prej 30 let delovne dobe in starost 50 let) ter 40 let delovne dobe ali starost 60 let za moške (prej 35 let delovne dobe in starost 55 let), se je število upokojitev močno zmanjšalo. Ponovni porast pa zasledimo od leta 1979 dalje, ko je odhajala v pokoj poveljna generacija delavcev.

V 25 letih se je torej upokojilo skupno 539 delavcev, od tega 76 % žensk in 24 % moških.

Eno četrtno vseh upokojitev od leta 1961 dalje predstavljajo invalidske upokojitve. Največ jih zasledimo v letih 1970–1972, kar je gotovo posledica spremenjenih pogojev upokojevanja. V zadnjih 13 letih pa se povprečno letno invalidsko upokojijo 4 delavci.

Delavcev, ki so bili v litijski Predilnici upokojeni, je bilo konec leta 1985 504, od tega

84,6 % žensk in 15,4 % moških. Kot primerjavo naj navedemo, da je bilo v začetku leta 1976 111 upokojencev manj, kar dokazuje pogostejše upokojevanje v zadnjih 10 letih in daljšo življenjsko dobo upokojencev.

Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, ki je pričel veljati s 1. 1. 1984 je prinesel novost na področju upokojevanja – predčasno upokojevanje. V letih 1984 in 1985 se je za predčasno upokojitev odločilo 17 naših delavcev, ali 27,9 % od skupnega števila vseh upokojitev.

Največ upokojencev stanuje v Litiji in njeni bližnji okolici. V mestu Litija živi 376 upokojencev ali 74,6 %, v vaseh in zaselkih v okolici Litije živi 110 upokojencev ali 21,8 %, izven občine Litija pa živi 18 upokojencev ali 3,6 %.

Enkrat letno, ob tovarniškem prazniku, sindikalna organizacija priredi srečanje z našimi upokojenci, mladinska organizacija pa ob tej priložnosti priredi zabavni del srečanja.

Komisija za pomoč članom delovne organizacije, ki deluje pri sindikalni organizaciji, vsako leto trikrat obišče upokojence, ki živijo v domovih za ostarele občane. Obiščejo jih ob dnevu žensk, ob tovarniškem prazniku in za novo leto.

Upokojenci imajo pravico do regresiranih cen v počitniških domovih. Najpogosteje se odločajo za letovanje v Novigradu in v zadnjih letih v Čatežkih Toplicah. Vsi upokojenci pre-

jemajo na dom tovarniški časopis tako, da so še vedno seznanjeni z dogajanji v delovni organizaciji.

Število upokojenih delavcev

Leto	Starostno upokojeni			Invalidsko upokojeni			Skupaj		
	ženske	moški	skupaj	ženske	moški	skupaj	ženske	moški	skupaj
1961	14	5	19	6	5	11	20	10	30
1962	9	8	17	2	2	4	11	10	21
1963	12	1	13	5	–	5	17	1	18
1964	8	4	12	5	–	5	13	4	17
1965	8	5	13	5	1	6	13	6	19
1966	5	2	7	3	2	5	8	4	12
1967	9	3	12	2	2	4	11	5	16
1968	4	1	5	5	2	7	9	3	12
1969	13	2	15	3	1	4	16	3	19
1970	6	4	10	11	6	17	17	10	27
1971	15	3	18	3	3	6	18	6	24
1972	9	10	19	7	3	10	16	13	29
1973	16	5	21	1	–	1	17	5	22
1974	4	2	6	4	1	5	8	3	11
1975	6	–	6	3	–	3	9	–	9
1976	8	5	13	4	–	4	12	5	17
1977	9	1	10	3	2	5	12	3	15
1978	10	3	13	4	2	6	14	5	19
1979	18	1	19	2	2	4	20	3	23
1980	31	2	33	3	1	4	34	3	37
1981	14	2	16	2	2	4	16	4	20
1982	13	6	19	6	–	6	19	6	25
1983	28	3	31	1	2	3	29	5	34
1984	22	5	27	4	–	4	26	5	31
1985	24	7	31	1	–	1	25	7	32
Skupaj	315	90	405	95	39	134	410	129	539

NAGRAJEVANJE

Oblikovanje sredstev za osebne dohodke in njihova delitev predstavlja stalno in povsod zelo pomembno ter aktualno problematiko, tako z gospodarskega kot socialnega vidika. Zato je razumljivo, da posvečajo tej problematiki tudi v Predilnici dosti pozornosti, kar je razvidno iz pogostih sprememb in dopolnitev pravilnikov, ki urejajo področje osebnih dohodkov in sprejemanje novih aktov s področja nagrajevanja.

Temu področju je dan tudi v širši družbeni skupnosti vseskozi velik poudarek. Že pred izidom nove ustave zasledimo družbeno dogovarjanje in sporazumevanje o delitvi dohodka in osebnih dohodkov. Tako je bil že leta 1971 v okviru republike sprejet splošni družbeni dogovor o načelih in merilih za prenos skladnosti samoupravnih sporazumov o delitvi dohodka in osebnih dohodkov v gospodarskih organizacijah z določili zakona, prav tako je bil tak dogovor v organizacijah družbenih dejavnosti; v letu 1973 je izšel tudi zakon o samoupravnem sporazumevanju in družbenem dogovarjanju o merilih za razporejanje dohodka in za delitev sredstev za osebne dohodke.

Po izidu prej omenjenega zakona so bili sprejeti samoupravi sporazumi o osnovah in merilih za razporejanje dohodka in za delitev sredstev za osebne dohodke, ki so jih sklepali delavci v delovnih organizacijah tekstilne industrije. V to skupino sodijo: predilnice, tkalnice in plemenitilnice. Delavci v teh delovnih organizacijah usklajujejo medsebojna razmerja in svoje posebne interese na področju razporejanja dohodka in delitve sredstev za osebne dohodke. Z njimi si zagotavljajo delitev, ki uresničuje enakopravno delo pri uporabi načela delitve po delu in načela, da pripada za enako delo in za enak delovni prispevek sorazmerno enak osebni dohodek.

Organizacije podpisnice so se sporazumele, da s tem sporazumom določijo:

- osnove in merila za razporejanje dohodka na sredstva za razširitev materialne osnove združenega dela, za rezerve, za dvig delovne storilnosti ter za osebno in skupno porabo;

- osnove in delitev sredstev za osebne dohodke po načelih delitve po delu tako, da so osebni dohodki delavcev sorazmerni z uspešnostjo njihovega dela in z njihovimi prispevki k uspehu in razvoju delovnih organizacij;

- osnove in merila za delitev in uporabo sredstev skupne porabe v skladu z načeli vzajemnosti in solidarnosti za namene, za katere se lahko ta sredstva uporabljajo in višino zneskov za posamezne namene;

- vrste in višino osebnih dohodkov in drugih izdatkov, ki pomenijo nadomestitev poslovnih stroškov in se poravnajo iz celotnega dohodka;

- ukrepe za zagotovitev takšne uporabe osnov in meril za razporejanje dohodka, da bodo dosežena splošna razmerja delitve družbenega proizvoda, ki so predvidena v družbenem planu SRS in določena v vsakoletni resoluciji o družbenoekonomski politiki in o razvoju SRS;

- ukrepe, s katerimi bo zagotovljeno načelo javnosti zlasti pri izvajanju tega samoupravnega sporazuma;

- kaj se šteje za kršitev tega sporazuma, postopek, po katerem se kršitev ugotavlja, ukrepi za uveljavljanje materialne in družbene odgovornosti za kršitve, ter organe, ki vodijo postopek.

Samoupravno sporazumevanje se je še bolj razvilo po sprejetju ustave 1974.

Od leta 1961, so zaradi večjih sprememb v oblikovanju in delitvi sredstev v Predilnici sprejeli nove pravilnike še leta 1971, 1974, 1978 in septembra 1984.

Pravilnik, ki je bil sprejet leta 1961 in je obravnaval delitev dohodka in osebnih dohodkov ter merila, je bil v uporabi dalj časa v nespremenjeni obliki. Medtem pa so se v znatni meri spreminjali pogoji poslovanja. Novi pogoji so zahtevali tudi drugačen pristop k gospodarjenju. V preteklosti je bil dan poudarek na količinski proizvodnji, predvsem od leta 1971 pa je stopila v ospredje kvaliteta izdelkov, pravilna izbira sortimenta in drugi elementi, ki vplivajo na uspešnost poslovanja. Uveljavljale so se tržne zakonitosti.

Vse to je terjalo spremembe do takrat veljavnega pravilnika s področja nagrajevanja, kar so v Predilnici izvedli v letu 1971. Bistvene spremembe so bile zlasti naslednje:

- spremenjen način delitve dohodka;
- opravljena je bila korektura točkovnih ocen, kar je sovpadalo tudi z modernizacijo strojnega parka;
- popravile so se nekatere točkovne ocene za dela in naloge, ki niso bila več realno ocenjena, glede na spremembe v organizaciji dela.

Opravljen je bil tudi sprememba v izračunu dodatka za delovno dobo. Po določitvi novega pravilnika so prejeli ta dodatek vsi delavci z nad 20 let delovne dobe po posebni lestvici. Pripadajoči znesek se je nato povečeval vsako nadaljnje leto. V tem obdobju se je uvedel tudi dodatek za delavce, ki so delali v štirih izmenah.

Republiški odbor sindikatov je v letu 1974 sprejel tako imenovano sindikalno listo s ciljem, da bi odpravili nekatera nesorazmerja na področju delitve osebnih dohodkov. Ta lista je med drugim prinesla dve pomembni novosti: dodatek za minulo delo in jubilejne nagrade. Dogovorili so se, naj bi delavci prejeli za minulo delo od 1 % do 12 % dodatka na osnovni osebni dohodek, odvisno od delovne dobe. To merilo naj bi veljalo, dokler se ne najdejo boljše rešitve.

12. julija 1974 je bil v Predilnici sprejet samoupravni sporazum o ugotavljanju in delitvi dohodka in osebnih dohodkov, s katerim se na novo ureja ugotavljanje in delitev dohodka delovne organizacije, ter kriteriji, osnove in merila za oblikovanje sredstev za osebne dohodke in njihova delitev na posamezne člane kolektiva. V samoupravni akt so bile vgrajene novosti, ki jih je prinesla sindikalna lista.

V letu 1976 je bil sprejet zakon o združenem delu, na osnovi katerega je bilo potrebno preiti na delitev po delu in delovnem prispevku vsakega posameznika. Ko se je govorilo o osebnih dohodkih, se je običajno mislilo na njihovo delitev, manj pa na ustvarjanje teh sredstev. Zakon o združenem delu pa je točno določil, da je osebni dohodek delavca odvisen od njegovega dela in prispevka tega dela k dohodku. Torej samo delo brez ustreznega dohodka še ne pomeni delavcu pravice do osebnega dohodka.

Komisija, ki je v letu 1977 pripravila nov samoupravni sporazum o delitvi osebnih dohodkov, je imela težavno delo. Do tedaj veljavni sistem je sicer že imel vgrajene nekatere elemente nagrajevanja po rezultatih dela, vendar jih je bilo potrebno precej dopolniti. Nov sistem je prinesel med drugim tudi izračunavanje vrednosti točke po posameznih enotah, kar je vsekakor spodbudno delovalo na delavce. Prešlo se je tudi na izračunavanje vrednosti točke ločeno za neproizvodno enoto (splošno-kadrovski sektor, komercialni sektor in finančni sektor), katere vrednost ni bila več odvisna samo od dosežene proizvodnje, temveč tudi od vsakomesečne realizacije proizvodov.

V iskanju boljših meril za nagrajevanje neposrednih proizvodnih delavcev so se odločili, da se delavcem, ki delajo po normiranem delovnem učinku obračuna osebni dohodek za čas ko delajo po 10 % višji obračunski postavki (delo po času oziroma učinku).

Dejavnosti na področju nagrajevanja so se po letu 1980 ponovno povečale. V letu 1981 je bil sprejet družbeni dogovor o skupnih osnovah za oblikovanje in delitev sredstev za osebne dohodke in skupno porabo, s katerim so udeleženci opredelili zlasti:

- skupne osnove in nekatera merila za oblikovanje sredstev za osebne dohodke in skupno porabo pri razporejanju čistega dohodka;
- skupna izhodišča za organiziranje del in nalog;

- skupne osnove in merila za ugotavljanje udeležbe delavca v sredstvih za OD.

Udeleženci tega sporazuma so bili Republiški svet Zveze sindikatov Slovenije, Gospodarska zbornica Slovenije in Izvršni svet Skupščine SR Slovenije.

V letu 1983 so bile izdelane strokovne podlage, ki so namenjene delavcem v združenem delu v pomoč pri oblikovanju sistema delitve po delu. Na osnovi omenjenih strokovnih podlag so bili sprejeti novi samoupravni sporazumi dejavnosti, v katerih je dan osnovni poudarek na obveznem primerjanju poslovnih rezultatov na temelju dogovorjenih kazalcev med sorodnimi organizacijami združenega dela.

V Predilnici so leta 1984 sprejeli nove pravilnike, ki urejajo področje nagrajevanja, in sicer:

- pravilnik o razvidu del in nalog;
- pravilnik o osnovah in merilih za razporejanje čistega dohodka ter delitev sredstev za osebne dohodke in skupno porabo;
- pravilnik o ugotavljanju zahtevnosti, delovne uspešnosti in izračunavanja minulega dela.

V prvem pravilniku so namesto nekdanjih delovnih mest razčlenjena dela in naloge, ki so potrebna za opravljanje dejavnosti. Iz teh nalog so sestavljeni delovni programi delavcev, ki se po potrebi spreminjajo. Vsa dela so opredeljena glede na podatke za identifikacijo naloge (organizacijska enota, naziv naloge, organizacijska številka naloge), organizacijsko-tehnične podatke (opis opravil, cilj naloge, delovne razmere idr.) in kadrovske podatke o nalogi (poklic, delovne izkušnje, dodatna znanja).

V drugem pravilniku je opredeljeno pridobivanje in razporejanje čistega dohodka ter osnove in merila za delitev sredstev za osebne dohodke (živo delo, minulo delo, dodatki in nadomestila). Sestavni del tega pravilnika je metodologija za ugotavljanje zahtevnosti. Namesto dosedanje izkustvene metode, po kateri so bila ocenjena delovna mesta, je uporabljena analitična točkovna metoda, na osnovi katere so posamezna dela in naloge iz pravilnika o razvidu del in nalog vrednotena po:

- strokovnosti (poklic, funkcionalno znanje, delovne izkušnje);
- odgovornosti (za lastno delo, vodenje, za predmete dela);
- naporu (umski, fizični, napor čutil);
- vplivih okolja (ropot, umazanost in prah, temperaturne razlike idr.).

V zadnjem pravilniku so konkretizirana merila za izračun osebnega dohodka delavcev iz živega in minulega dela.

Sredstva za osebne dohodke so razporejena iz čistega dohodka za celo delovno organizacijo. V okviru teh sredstev pa se določijo sredstva za osebne dohodke delavcev po organizacijskih enotah v skladu z doseženo delovno uspešnostjo. Sredstva se oblikujejo po proizvodnih obračunskih enotah (predpredilnica, predilnica, sukalnica), in neproizvodni obračunski enoti (kadrovsko-spolni sektor, komercialni sektor in finančni sektor). Tako oblikovana sredstva se delijo delavcem na osnovi njihove posamične in skupinske delovne uspešnosti. Merilo za delovno uspešnost proizvodnih obračunskih enot je količina izdelane kvalitetne preje na posamezni izmeni, za delavce v neproizvodni obračunski enoti pa fizični obseg proizvodnje in realizacija proizvodov. Sredstva na podlagi delovne uspešnosti se razdelijo po individualnih merilih (normirana dela) in skupinskih merilih (uspeh delovne enote).

Delavcem pripada del osebnega dohodka na osnovi minulega dela po prispevku, ki so ga dali z upravljanjem in gospodarjenjem z družbenimi sredstvi. Delovna doba se uporablja kot korekcijski faktor.

Nadomestila osebnih dohodkov (redni dopust, plačan praznik idr.) se obračunavajo v isti višini, kot če bi delavci delali. Osnova za nadomestilo odsotnosti zaradi bolezni pa je

povprečni osebni dohodek iz preteklega leta, ki pa se od 1. julija 1985 dalje valorizira z rastjo osebnih dohodkov v delovni organizaciji.

Glede na vplive okolja, ki izhajajo iz razporeditve delovnega časa, so delavci upravičeni še do dodatkov, kot so: nočno delo, delo v drugi izmeni, v deljenem delovnem času idr.

Osebni dohodki

V Predilnici dosegaajo vseskozi dobre poslovne rezultate, na osnovi katerih prejemajo delavci sorazmerno visoke osebne dohodke. Ker je to največja delovna organizacija v občini in zaposluje največ delavcev, zavzema pomembno mesto tako v gospodarskem razvoju občine, kot tudi v družbenem in političnem pogledu.

Osebni dohodki delavcev litijske predilnice so prikazani v dveh tabelah, iz katerih so razvidni še osebni dohodki doseženi v SR Sloveniji (v gospodarstvu, gospodarstvu in negospodarstvu, industriji preje in tkanin) in v gospodarstvu občine Litija.

Iz podatkov, ki so prikazani v prvi tabeli, ni težko razbrati, da dosegaajo v Predilnici skoraj vse prikazano obdobje najvišje osebne dohodke v gospodarstvu občine, kot tudi v panogi.

Povprečna letna stopnja rasti je bila od leta 1961–1970 20,7 %, od leta 1971–1980 19,3 %, v zadnjem obdobju pa je stopnja narasla na 42,1 %. Najvišja rast osebnih dohodkov je bila v letih 1984 in 1985, ko je znašala 68,9 % in 77 %.

V drugi tabeli so prikazani osebni dohodki za nekatera najbolj tipična dela in naloge v Predilnici. To so dela in naloge predice, mojstra, ključavničarja (v delavnici) in administratorja.

Predvsem v zadnjem obdobju je bil dan na področju nagrajevanja še večji poudarek proizvodnemu delu, kar je razvidno tudi iz podrobnejše analize rasti osebnih dohodkov predic v primerjavi z administrativnimi opravili.

Razpon med najvišjim in najnižjim osebnim odhodkom se zmanjšuje. Iz prikazanih podatkov je tudi razvidno, da dosegaajo v Predilnici v zadnjem obdobju predice osebni dohodek, ki je večji od povprečnega osebnega dohodka v delovni organizaciji.

Povprečni čisti osebni dohodki

Leto	SRS			Občina Litija	Predilnica
	gospodarstvo in negospodarstvo din	gospodar- stvo din	industrija preje in tkanine din	gospodar- stvo din	din
1961	272	257	210	–	225
1962	300	293	241	–	310
1963	357	349	282	–	335
1964	472	461	365	–	449
1965	623	611	516	530	596
1966	824	805	705	737	839
1967	910	876	746	798	963
1968	997	962	816	923	974
1969	1.148	1.104	901	1.075	1.068
1970	1.376	1.284	1.064	1.199	1.250
1971	1.643	1.538	1.317	1.388	1.423
1972	1.935	1.820	1.644	1.816	1.847
1973	2.241	2.139	1.948	2.113	2.141
1974	2.815	2.685	2.417	2.626	2.762
1975	3.521	3.290	2.912	3.074	3.264
1976	4.068	3.791	3.544	3.728	3.596
1977	4.844	4.509	4.082	4.326	4.277
1978	5.903	5.484	4.828	5.173	4.823
1979	7.393	6.815	6.130	6.548	6.299
1980	8.767	8.184	7.606	7.810	7.528
1981	11.404	11.153	10.312	10.871	10.768
1982	14.365	14.040	13.254	13.394	13.577
1983	18.259	17.957	17.385	17.773	18.983
1984	27.762	27.222	26.373	27.433	32.075
1985	54.967	53.711	48.302	50.819	56.796

Najnižji in najvišji čisti osebni dohodki in osebni dohodki za tipična dela in naloge

Leto	Najnižji OD – din	Najvišji OD – din	Predica din	Mojster din	Ključavničar din	Administrator din
1961	182	976	237	469	323	295
1962	227	945	263	589	391	317
1963	225	1.003	296	630	413	352
1964	325	1.313	367	834	565	507
1965	454	1.651	493	1.119	800	767
1966	661	2.520	742	1.766	1.204	1.080
1967	730	2.824	837	1.805	1.274	1.176
1968	737	2.896	865	1.780	1.326	1.226
1969	799	3.160	974	2.148	1.428	1.315
1970	923	3.626	1.191	2.540	1.636	1.491
1971	986	4.775	1.408	2.741	2.289	1.831
1972	1.297	6.413	2.011	3.759	2.680	2.220
1973	1.480	7.500	2.232	4.142	3.100	2.587
1974	1.878	9.031	2.772	5.321	3.550	3.188
1975	2.179	10.368	3.156	5.754	4.067	3.757
1976	2.329	11.051	3.437	6.078	4.150	3.905
1977	2.817	13.795	4.104	7.341	5.037	4.716
1978	3.137	14.405	4.840	7.838	5.781	5.231
1979	4.060	18.451	6.226	10.287	7.519	6.493
1980	4.979	22.112	7.183	12.236	8.922	7.976
1981	6.939	30.069	10.878	16.764	12.683	11.644
1982	8.776	37.398	13.846	21.121	15.658	14.340
1983	12.433	52.322	19.895	30.295	22.305	20.325
1984	21.086	89.103	33.361	51.132	38.054	34.229
1985	37.452	146.142	62.036	83.864	65.881	57.681

STANOVANJA

Predilnica Litija je imela že pred vojno razmeroma velik stanovanjski fond in leta 1927 je v tovarniških stanovanjih stanovalo 62 % zaposlenih delavcev. Veliko je bilo samskih sob in dobra četrtina stanovanjskih kapacitet je odpadla na dekliški dom, kjer so delavke prebivale v skupnih sobah. Neustrezna so postajala tudi družinska stanovanja v delavski koloniji in na Stavbah. Danes velikih skupnih sob v dekliškem domu ni več, preuredili pa so tudi družinska stanovanja. Od starega stanovanjskega fonda ima današnja Predilnica še 164 stanovanjskih enot s skupno stanovanjsko površino 6967,81 m². Večinoma so to enosobna stanovanja, ki jih je 81, dvosobnih stanovanj je 59, trisobno stanovanje je 1, 3 stanovanja pa so štirisobna; v tem fondu je še 20 samostojnih sob.

Ker obstoječa stanovanja niso zadoščala potrebam zaposlenih delavcev, je podjetje v letu 1953 začelo z gradnjo novih stanovanj. Tega leta sta bila zgrajena prva četvorčka.

Od leta 1953 do leta 1960 je bilo zgrajenih 27 novih stanovanj in sicer 14 trisobnih stanovanj, 2 dvosobni, 3 enosobna, 3 garsonjere in 5 sob v skupni kvadraturi 1251,5 m².

Od leta 1961 dalje so bila stanovanja zgrajena takole:

1961	6 trisobnih 19 dvosobnih 11 enosobnih 3 sobe	v skupni površini 1546,3 m ²
1962	1 trisobno	v skupni površini 65,6 m ²
1963	4 trisobna 7 dvosobnih 4 enosobna 12 garsonjer	v skupni površini 1034,3 m ²
1964	20 trisobnih 1 enosobno	v skupni površini 1070,5 m ²
1965	1 trisobno	v skupni površini 55,4 m ²
1966	21 trisobnih 1 garsonjera	v skupni površini 1090,6 m ²
1967	4 trisobna 2 garsonjeri	v skupni površini 299,4 m ²
1968	10 trisobnih 12 dvosobnih 1 garsonjera	v skupni površini 1194,3 m ²
1970	2 trisobni 5 dvosobnih 1 garsonjera	v skupni površini 423,7 m ²
1971	5 trisobnih 4 dvosobna 2 enosobni 3 garsonjere	v skupni površini 671,7 m ²

1972	11 trisobnih 10 dvosobnih 5 enosobnih 4 garsonjere	v skupni površini 1499,0 m ²
1974	4 trisobna 15 dvosobnih 14 enosobnih 2 sobi	v skupni površini 1811,2 m ²
1976	9 trisobnih 11 dvosobnih 2 enosobni 2 sobi	v skupni površini 1716,0 m ²
1977	2 trisobni 4 dvosobna 2 enosobna 3 garsonjere	v skupni površini 519,08 m ²
1978	3 dvosobna	v skupni površini 179,58 m ²
1979	1 trisobno 2 dvosobni 2 enosobni	v skupni površini 275,67 m ²
1980	3 dvosobna 4 enosobna	v skupni površini 389,88 m ²
1981	2 trisobni 3 dvosobna 1 enosobno	v skupni površini 367,18 m ²
1982	2 dvosobni 4 enosobna	v skupni površini 258,34 m ²
1983	3 dvosobna 2 enosobna	v skupni površini 267,48 m ²
1984	3 dvosobna	v skupni površini 182,49 m ²
1985	1 dvosobno 2 enoinpolsobno	v skupni površini 172,10 m ²

V letih 1972, 1974 in 1976 je bilo zgrajenih tudi 16 garaž. V zadnjih 25 letih je bilo za delavce Predilnice zgrajeno naslednje število stanovanj:

103 trisobnih stanovanj
107 dvosobnih stanovanj
54 enosobnih stanovanj
2 enoinpolsobni stanovanji
27 garsonjer
7 sob
v skupni površini 15.089,78 m ²

Stari in novi stanovanjski fond je leta 1985 obsegal 491 stanovanjskih enot. Za 9 stanovanj je Predilnica dobila razpolagalno pravico; ta stanovanja so bila kupljena iz sredstev amortizacije in so naslednja: 1 petsobno stanovanje, 4 trisobna stanovanja, 2 dvosobni stanovanji in 2 garsonjeri.

Kljub temu, da je podjetje gradilo in kupovalo v preteklih letih cele stanovanjske bloke ali posamezna stanovanja, potrebe po stanovanjih še zdaleč niso bile pokrite.

Samoupravni organi so se zato v letu 1966 odločili za kreditiranje individualne gradnje.

Tega leta je bil sprejet pravilnik o dodeljevanju stanovanj in dajanju kreditov za gradnjo. Samoupravni organi so v letih 1967 do 1985 razdelili posameznim prosilcem sredstva takole:

		din
1967	32 prosilcem	414.000,
1968	45 prosilcem	740.000,
1969	36 prosilcem	696.243,
1970	40 prosilcem	613.040,
1971	39 prosilcem	505.064,
1972	21 prosilcem	220.570,
1973	28 prosilcem	453.560,
1974	47 prosilcem	185.450,
1975	33 prosilcem	600.000,
1977	39 prosilcem	1.050.000
1979	9 prosilcem	500.000,
1980	29 prosilcem	1.800.000
1981	37 prosilcem	3.200.000,
1983	3 prosilcem	300.000,
1984	34 prosilcem	9.500.000,
1985	37 prosilcem	10.500.000,

Skupno je prejelo kredite za novogradnje oziroma nakupe stanovanj, za adaptacije, razširitve in popravila že obstoječih hiš 236 članov kolektiva in upokojencev (nekateri so v posameznih letih dobili kredit večkrat).

Po ustavi iz leta 1974 so morali delavci v temeljnih in drugih delovnih organizacijah združenega dela in delovni ljudje v krajevnih skupnostih, samoupravnih interesnih skupnostih in drugih samoupravnih organizacijah in skupnostih v mejah svojih samoupravnih pravic uskladiti svoje interese v družbeni delitvi dela, združevanju dela in sredstev ter urediti medsebojna razmerja v zvezi z združevanjem dela in sredstev. Zato je bil 29. aprila 1975 sprejet samoupravni sporazum o dodeljevanju stanovanj in kreditov za nakup in gradnjo stanovanj. Ta sporazum še vedno ureja način in pogoje razdeljevanja stanovanj članom kolektiva in upokojemcem, kreditiranje individualne stanovanjske gradnje, nakupe stanovanj in adaptacije že obstoječih stanovanjskih hiš. Ta sporazum je bil v poznejših letih večkrat spremenjen in dopolnjen, vse spremembe in dopolnitve pa so bile sprejete z referendumom.

V letu 1977 je bil v občini Litija sprejet samoupravni sporazum o merilih za pridobitev stanovanjske pravice v družbenih stanovanjih v občini Litija. Na podlagi družbenih usmeritev je bila bistvena novost omenjenega sporazuma plačilo lastne udeležbe ob pridobitvi družbenega stanovanja. Občani, ki so pridobili družbeno stanovanje, so morali gle-

de na osebni dohodek na družinskega člana ob pridobitvi stanovanja plačati lastno udeležbo v višini od 1–17 % vrednosti stanovanja. K temu samoupravnemu sporazumu je pristopila tudi naša delovna organizacija in ta novost je bila vnešena tudi v samoupravni sporazum o urejanju stanovanj. Na podlagi novosti, ki jih je prinesel nov zakon o stanovanjskem gospodarstvu januarja 1981, so bile sprejete spremembe minimalne lestvice o izračunu finančne sodeležbe. Na podlagi teh določil naj bi delavci oziroma občani, ki so pridobili družbeno stanovanje, glede na skupni povprečni mesečni dohodek na družinskega člana izražen v odstotku na povprečni mesečni osebni dohodek v SRS v preteklem letu, prispevati lastno udeležbo od 0 do 20 % glede na vrednost pridobljenega stanovanja.

Na podlagi teh sprejetih aktov je bil z referendumom dne 16. 6. 1982 sprejet samoupravni sporazum o urejanju stanovanjskih vprašanj. Delež lastne udeležbe ob pridobitvi družbenega stanovanja je bil po posameznih letih naslednji:

Leto	Število prosilcev	Skupaj din
1978	8	33.121,30
1979	8	52.978,50
1980	23	419.487,15
1981	22	533.518,20
1982	14	573.983,10
1983	22	1.286.626,50
1984	35	2.239.220,50
1985	24	3.151.110,00

V letih od 1978 do 1982 so morali nosilci stanovanjskih pravic plačati polovico izračunane lastne udeležbe takoj, ostalo polovico pa v največ 24 mesečnih obrokih. Od leta 1982 dalje pa je potrebno lastno udeležbo plačati v celoti pred izdajo odločbe, izjema so le delavci, ki se trenutno nahajajo v težkem položaju, o čemer odloča odbor za stanovanjska vprašanja. Člani odbora za stanovanjska vprašanja pa za lažje plačilo lastne udeležbe spodbujajo namensko varčevanje delavcev v vseh primerih, naj si bo za pridobitev družbenega stanovanja ali pri gradnjah zasebnih hiš. Za lažje reševanje stanovanjskih vprašanj občanov daje banka na podlagi namenskega varčevanja ugodna stanovanjska posojila.

Na podlagi zakona o stanovanjskih razmerjih iz leta 1974 in takrat veljavnega pravilnika o pogojih za dodeljevanje stanovanj zgrajenih ali kupljenih s sredstvi solidarnost-

nega stanovanjskega sklada občine Litija so se na poseben način reševali stanovanjski problemi mladih družin (zakonca nista bila starejša od 30 let in sta imela vsaj 1 otroka).

Tako imenovane mlade družine so na podlagi jamstvenih pogodb pridobile stanovanjsko pravico na solidarnostnem stanovanju za dobo 7 let. Ves čas pa so bile zavezane namensko varčevati in si s tem zagotoviti svoj prispevek k reševanju svojega stanovanjskega problema. Na tak način je Predilnica prevzela obveznost reševanja stanovanjskih vprašanj 23 svojih delavcev. Zadnjo jamstveno pogodbo je prevzela v letu 1984. Določila oziroma obveznosti iz jamstvenih pogodb so se tekoče izpolnjevale. Tako je bilo v teh letih rešenih 13 stanovanjskih problemov »mladih družin« tako, da jih je 5 dobilo posojilo za gradnjo stanovanjske hiše, 8 delavcev je dobilo družbeno stanovanje. 7 delavcem je pred potekom jamstvene pogodbe prenehalo delovno razmerje in so bile obveznosti iz jamstvenih pogodb preklicane, 1 delavka je umrla, 2 delavki sta si sami rešili stanovanjski problem.

S sprejetjem novega zakona o stanovanjskih razmerjih je bilo reševanje stanovanjskih vprašanj »mladih družin« na podlagi jamstvenih pogodb ukinjeno.

Do leta 1976 so kupovali predvsem večje stanovanjske enote, kar precej trisobnih stanovanj, medtem ko ugotavljamo, da je od tega leta dalje manj želja po večjih stanovanjih, predvsem zaradi prevelikih stroškov bivanja (stroški stanarine in ogrevanja). Vsa nova stanovanja so bila zgrajena v soseski Rozmanov trg in so priključena na skupno centralno ogrevanje na kurilno olje. Šele v zadnjih letih se razpravlja o gradnji blokovne gradnje z ogrevanjem na trda goriva, ker je ta energetski vir v primerjavi s kurilnim oljem, bistveno cenejši.

Zaradi padanja osebne standarda, kajti inflacijski vplivi puščajo kar precejšnje posledice na osebni in družbeni standardu občanov, se delavci niti ne želijo vseliti v stanovanja na centralno ogrevanje, predvsem želijo stanovanja s samostojnimi kurišči in seveda urejenimi sanitarijami (stanovanje s kopalnico). Žal teh želja ni moč izpolniti, ker pač razpoložljivi in že obstoječi stanovanjski fond tega ne omogoča. Zaradi hitrega naraščanja cen stanovanj Predilnica kupuje tudi manj stanovanj, kot v preteklih letih. Malo delavcev paje pripravljeno, da bi z lastnimi sredstvi izboljšali že obstoječe druž-

beno stanovanje (npr. stanovanja, ki so bila zgrajena že pred vojno) s tem, da si uredijo primerne sanitarne pogoje. V vseh stanovanjih to sicer ni mogoče, v marsikaterem stanovanju pa bi si stanovalci lahko bistveno izboljšali stanovanjske razmere.

Zaradi sprejetja urbanističnega načrta, so bile v letu 1978 porušene stanovanjske hiše na Ljubljanski cesti, ker je bilo to področje predvideno za gradnjo industrijske cone. V omenjenih hišah je bilo 31 stanovanjskih enot. Stanovalcem v teh hišah je bilo dodeljeno nadomestno stanovanje pri Samouprani stanovanjski skupnosti.

Iz leta v leto opazamo, da je manj prošenj za rešitev stanovanjskega vprašanja, še vedno pa je nerešenih 70 prošenj za dodelitev družbenega stanovanja, vedno večje so tudi potrebe po dodelitvi posojila za gradnjo stanovanjske hiše, v zadnjem času pa rastejo tudi potrebe po kreditu za adaptiranje stanovanjskih hiš (pridobitev dodatnih prostorov in izboljšanje že obstoječega stanovanjskega standarda). Zaradi padanja kupne moči denarja, delavci z dodeljenimi krediti ne morejo uspešno reševati stanovanjskih vprašanj.

V zadnjem času delavci oziroma upokojenici stanovanja tudi zamenjujejo za manjša ali večja stanovanja – glede na potrebe. Kolikor upokojenici zamenjajo svoje stanovanje z manjšim stanovanjem, katerega imetnik stanovanjske pravice ni delavec Predilnice oziroma stanovanje ni predilniško, prihaja do siromašenja stanovanjskega fonda. Danes je odtujenih že 58 predilniških stanovanj. V teh stanovanjih torej ne živijo niti delavci niti upokojenici Predilnice.

Posebno skrb stalnemu reševanju stanovanjskih vprašanj kaže tudi podatek, da danes živi v tovarniških stanovanjih 194 upoko-jencev.

V predilniških stanovanjih živi danes 351 zaposlenih, od tega je 292 delavcev tudi nosilcev stanovanjskih pravic. Torej danes živi glede na število vseh zaposlenih v tovarniških stanovanjih 34 % delavcev. Sicer je ta podatek glede na stanje iz leta 1927 precej skromnejši, toda danes precej delavcev reši svoje stanovanjsko vprašanje tudi z dodelitvijo solidarnostnega stanovanja pri Samoupravi stanovanjski skupnosti občine Litija, nekaj pa seveda tudi z dodelitvijo posojila. Tudi med zaposlenimi delavci, ki stanujejo v tovarniških stanovanjih, je skoraj ena petina takih primerov družin, ko v Predilnici delata po dva družinska člana.

POSVETOVALNICA, ZDRAVSTVENA OKREVANJA

Z organizacijo socialne službe in zaposlitvijo socialnega delavca v letu 1975 se prične urejanje življenjskih in delovnih razmer delavcev v sami strokovni službi, medtem ko so pred tem obravnavali to problematiko različni delavci na različnih mestih. V okviru socialne službe so tako pričeli s svetovalnim delom pri razreševanju socialnih problemov ter spremljati socialno stanje zaposlenih, skupno z zdravstveno službo pa zdravstveno stanje zaposlenih ter zdravljenje delavcev vključeni v program zdravljenja alkoholizma.

Z letom 1978 so v strokovni službi pričeli tudi z analiziranjem bolniških izostankov po posameznih vzrokih odsotnosti in sicer zaradi bolezni, nesreč na delu (ob prihodu na delo ter z dela), nesreč izven dela, porodniškega dopusta ter nege in spremljanja družinskega člana. Namen teh analiz je bil med drugim odkrivanje vzrokov odsotnosti in s tem števila odsotnih delavcev, zamujenih dni, gibanje bolniškega staleža v posameznih oddelkih, mesecih in podobno.

Bolniški izostanki v letih 1975 do 1985

Leto	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
Odstotek bolniških izostankov	9,8	12,1	10,9	11,3	11,7	11,5	9,8	10,7	9,6	8,7	9,0

V odstotek so zajeti vsi vzroki odsotnosti: bolezen, nesreče, nega in spremljanje družinskega člana, porodniški dopust.

Za čim hitrejšo izboljšanje zdravstvenega stanja delavcev je bil velik poudarek tudi na premeščanju delavcev z zmanjšano delovno zmožnostjo na opravljanje lažjih oziroma drugih del in nalog. Premestitve na ta dela in naloge so izvedli na podlagi zdravniških potrdil.

Poleg tega so premeščali na druga dela in naloge tudi delavce na podlagi sklepov Skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja, v primerih, ko je bila delavcu priznana kategorija invalidnosti ali spremenjena delovna zmožnost.

Zaradi narave dela oziroma samega delovnega procesa je bilo zaposlovanje teh delavcev izredno težavno. V delovni organizaciji je v proizvodnih oddelkih le malo takih del in nalog kjer bi lahko zaposlovali delovne invalide oziroma delavce z zmanjšano delovno zmožnostjo. Sprva so večino teh delavcev zaposlili v zbiralnici cevov, v zadnjih nekaj letih pa se zaposlovanje teh delavcev rešuje v okviru oddelkov, kjer je delavec opravljal dela pred nastankom invalidnosti oziroma bolezni.

Vsa premeščanja na opravljanje lažjih del in nalog se rešujejo sproti v sodelovanju s proizvodnim sektorjem, kadrovske socialne službe ter obratni zdravnikom.

Zaradi obsežne problematike zaposlovanja delavcev z zmanjšano ali spremenjeno delovno zmožnostjo, so v letu 1985 ustanovili tudi komisijo za razporejanje teh delavcev.

Število zaposlenih delovnih invalidov od leta 1975 do 1985 v Predilnici Litija

Leto	Kategorija invalidnosti II	III	Skupaj	Odstotek invalidov v Predilnici
1975	4	33	37	3,2
1976	6	40	46	3,9
1977	7	38	45	3,8
1978	8	51	59	5,0
1979	11	45	57	5,1
1980	14	45	59	5,5
1981	12	47	59	5,7
1982	11	47	58	5,7
1983	7	43	50	5,0
1984	8	43	51	5,0
1985	10	41	51	5,0

V obdobju od leta 1975 do 1985 je bilo invalidsko ocenjenih za invalide II. ali III. kategorije 64 delavcev, od tega 48 žensk in 16 moških; na poklicno rehabilitacijo so bili napoteni trije delavci.

Leta 1983 je bil v Predilnici Litija sprejet pravilnik o termalnem zdravljenju. Ta pravilnik določa, da se vsem delavcem, ki so takega zdravljenja nujno potrebni, pa jim to ni bilo omogočeno v okviru zdravstvene skupnosti, to omogoči v delovni organizaciji. Večino predlogov za zdravljenje poda obratni zdravnik, ki je tudi član komisije za termalna zdravljenja.

V obdobju od leta 1983 do 1985 je bilo odobreno termalno zdravljenje 22 delavcem Predilnice Litija.

OBRAT DRUŽBENE PREHRANE

Predilnica Litija je vedno skrbela za življenjski standard svojih delavcev. Zato je imela v okviru tovarne različne obrate za opravljanje stranskih dejavnosti s področja zadovoljevanja potreb življenjskega standarda. Take stranske dejavnosti so bile: gostinstvo, kmetijstvo, otroško varstvo, trgovina, stanovanjska kolonija in podobno. Lahko bi rekli, da je Predilnica oskrbovala družine svojih delavcev z vsem, kar je potrebno za življenje od prehrane, obleke, obutve do stanovanja. Nad vso to dejavnostjo je imel posebno skrb in nadzor sindikat.

Najpomembnejšo osnovo za zadovoljevanje potreb življenjskega standarda delavcev litijske predilnice so nudili tovarniška ekonomija, trgovina oziroma konzum, tovarniška menza in stanovanjska kolonija. Delavci so lahko kupovali živila (mleko, jajca, meso, zelenjavo, sadike) na tovarniški ekonomiji. Kdor je želel sam kaj pridelati, je lahko dobil v najem košček zemlje. Živila in druge življenjske potrebščine so delavci lahko kupovali tudi v tovarniškem konzumu. Obrat stanovanjske kolonije je skrbel za stanovanja delavskih družin na Stavbah in za Savo ter za stanovanja samskih delavcev v bivšem dekliskem domu.

Z leti so posamezne dejavnosti odpadle in se osamosvojile v samostojne delovne organizacije ali pa so se priključile k drugim podjetjem. Ostal je le obrat družbene prehrane. Obsežno predilniško posestvo z nad 45 ha zemlje se je postopoma krčilo in opuščati so začeli posamezne dejavnosti. Najprej so opustili živinorejo (prej so gojili krave, prašiče in perutnino). Po odvzemu poljedelskih površin, je predilniškemu posestvu ostala le še vrtnarija. Tovarniški konzum je odpadel kot neprimerna oblika preskrbe, ki se je izoblikovala v razmerah kapitalistične proizvodnje. Za vso raznoliko stransko dejavnost so bili 1. septembra 1952 ustanovljeni izvenindustrijski obrati. Leta 1954 sta se stara stanovanjska kolonija in na novo zgrajeni stanovanjski bloki združili v stanovanjsko skupnost. Stanovanjska kolonija je prenehala delovati 1. julija 1960.

Tovarniška menza je ostala v okviru podjetja in je bila leta 1959 prenovljena in modernizirana, naslednje leto pa je dobila novo opremo. V okviru menze je bila urejena klub-

ska soba za potrebe družbenih organizacij. Osebe menze se je strokovno izpopolnjevalo. Menzo je vodila stalna komisija, ki je bila sestavljena iz predstavnikov delavskega sveta in abonentov. Uvedena je bila malica za dopoldansko izmeno. Drugi delavci so lahko dobili toplo mleko in sendviče po zmerni ceni. Abonentom je nudila tudi kosilo in večerjo. Menza je poslovala z lastnimi sredstvi in z dotacijo podjetja. Večino zelenjave je menza dobivala v lastni vrtnariji, z odpadki hrane pa je v lastni režiji vzredila po 17 do 25 prašičev.

Od leta 1962 menza ni smela več opravljati gostinskih storitev zunanjim strankam in je postala obrat zaprtega tipa.

Leta 1964 je bila ustanovljena delovna skupnost obrata družbene prehrane. Poslovanje je bilo sicer evidentirano samostojno, podjetje pa je sodelovalo s svojimi finančnimi sredstvi pri investicijah in pri subvencioniranju stroškov. Leta 1965 je bilo uvedeno regresiranje toplih obrokov in sendvičev. Kapaciteta kuhinje je znašala 200 obrokov v eni izmeni.

Leta 1968 je bila izvedena obsežna rekonstrukcija menze (prizidek, kuhinja, jedilnica, sanitarije, centralna kurjava, nova butan postaja). Povečale so se kapacitete na 300 obrokov v eni izmeni in izboljšala se je postrežba.

Obrat družbene prehrane je opravil v svoji dolgi dobi poslovanja veliko koristnega dela. S tem da nudi delavcem malico in tople obroke med delom, se obrat družbene prehrane vključuje v prizadevanje za večjo storilnost, za boljše zdravje in boljše počutje delavcev. V letu 1975 so ukinili večerje, še vedno pa je v menzi kosilo ca. 160 oseb dnevno. Danes je v menzi aboniranih na kosilu še približno 40 oseb, kosila pa niso regresirana.

V letu 1976 so uvedli brezplačni topli obrok. Delavci so dobili bloke za malico glede na število opravljenih delovnih dni.

Stroške prehrane med delom krijejo iz materialnih stroškov. Višino sredstev, ki se lahko v te namene porabijo, določa Družbeni dogovor o izdatkih za prehrano delavcev in sodijo med poslovne stroške.

Od leta 1981 dalje v menzi tudi redno pogostijo poslovne stranke. V ta namen so opremili tudi posebno poslovno jedilnico. Gostje in vodilni delavci so z uslugami obrata družbene prehrane zadovoljni.

POČITNIŠKI DOM IN LETOVANJE DELAVCEV

Leta 1959 je Predilnica Litija zgradila svoj prvi počitniški dom v Novigradu. Želja delovnega kolektiva po lastnem počitniškem domu je bila uresničena. Predilnica Litija je bila med prvimi slovenskimi podjetji, ki so za potrebe svojih delavcev in njihovih družinskih članov, začeli graditi počitniški dom sredi kamnite in puste obale v Pineti rta Kastanije v Novigradu.

Delavski svet je imenoval prvi upravni odbor počitniškega doma 2. junija 1959 in prvih 80 delavcev je odšlo na letovanje že to poletje. Z njimi je letovalo še 154 njihovih družinskih članov in ožjih svojcev.

Leta 1960 se je okvir počitniškega doma razširil in se preosnoval v počitniško skupnost Predilnice Litija. Na osnovi sklenjene pogodbe o koriščenju počitniškega doma so k počitniški skupnosti pristopili še: Gradbenik Litija, Slovenijales Ljubljana, Tekstilna industrija Otiški vrh, Tovarna sanitetnega materiala Domžale in leta 1962 še Tekstil Ljubljana. 31. decembra 1969 je iz počitniške skupnosti izstopila Tekstilna industrija Otiški vrh. Njene hišice je z vso opremo odkupila Predilnica Litija. Še prej je izstopil iz počitniške skupnosti Gradbenik.

Počitniški dom v Novigradu so leta 1961 razširili, predvsem jedilnico, tako da je na terasi prostora za 100 sedežev. Zgradili so tudi otroško igrišče, balinišče, igrišče za tenis, odbojko, namestili prhe in uredili plažo. Poti do posameznih hišic so tlakovali z betonskimi ploščami. Naslednje leto so dela še nadaljevali; predvsem pa urejali plažo, kanalizacijo in sanitarije. Stroške za ta dela so pokrivali vsi člani počitniške skupnosti. Med kooperante so se stroški porazdelili glede na število ležišč, ki so jih imeli. Tudi v letu 1963 so opravljali še velika ureditvena dela.

V letih 1961 in 1962 je imela Predilnica najete prostore tudi v planinskem domu na Jančah, kjer so delavci lahko letovali pod enakimi pogoji kot v Novigradu. Leta 1964 je sklenila pogodbo o letovanju svojih delavcev v Gozd Martuljku v počitniškem domu Slovenijalesa. Leta 1969 je kolektiv litijske Predilnice pridobil za letovanje in oddih še počitniško kočjo na Veliki planini.

Člani kolektiva in njihovi najožji svojci imajo pravico letovanja v počitniškem domu do največ 14 dni v enem letu. Za daljše letovanje morajo plačati polno ceno. V vseh počitniških

domovih lahko letujejo tudi predilniški upokojenci, ki se svojih pravic tudi poslužujejo. Sindikalna organizacija Predilnice pa pošlje v počitniške domove tudi delavce na preventivno okrevanje.

Vsi lastniki počitniških domov v Pineti so združeni v Počitniško skupnost Pineta. Sedež te skupnosti je bil do leta 1966 v Tekstilindusu Kranj, leta 1966 pa v Predilnici Litija in predsednik skupnosti je bil Jože Mirtič, glavni direktor Predilnice Litija. Iz Litije se je naslednje leto sedež skupnosti prenesel v Maribor, v podjetje Svila, sedaj pa je na občinski skupnosti društva prijateljev mladine na Jesenicah.

Predilnica Litija se zaveda koristi, ki jih imajo člani delovnega kolektiva med letovanjem v počitniških domovih, zato vlaga svoja sredstva v razširitev in izboljšanje svojih počitniških domov, zlasti pa počitniškega doma v Novigradu. Velika sredstva daje tudi za regresiranje stroškov letovanj svojih članov.

Ponudbo za rekreacijo in oddih so popestrili z nakupom počitniških prikolic. V letu 1976 so nabavili 3 prikolic, 3 pa leto dni kasneje. Delavci so se odločali za tak način letovanja predvsem zaradi nekoliko cenejšega letovanja in oblikovanja prostega časa po svojih željah.

Do letošnjega leta so imeli prikolicе postavljene v avtokampu Fažana in Runkah pri Puli, v letošnjem letu pa so 2 prikolici prestavili iz Runk v avtokamp Stupice pri Puli. Tako imajo 3 prikolic v Fažani, 1 v Runkah in 2 v Stupicah. Ker so bile prikolicе polno zasedene, veliko delavcev pa zaradi omejenih kapacitet ni moglo koristiti letovanja, so se v letu 1984 odločili za nakup dveh počitniških mobilarnih enot (»kontejnerjev«), ki so ju postavili v avtokamp Pila v Punatu na otoku Krku. V prihodnjih letih bodo v kontejnerja napeljali vodo in s tem izboljšali počitniški dopust delavcem, ki bodo tu letovali.

Še vedno delavci radi letni dopust preživijo v Gozd Martuljku, kjer imajo že od leta 1964 letovanje pogodbeno urejeno s Slovenijalesom. V letu 1984 se prvič letovali v Gozd Martuljku tudi v zimskem času in s tem popestrili ponudbo zimskega oddiha.

V letu 1981 so v hotelu Terme v Čateških Toplicah zakupili eno dvoposteljno sobo. Zakup sob pa so zaradi želja delavcev v naslednjem letu povečali na dve dvoposteljni sobi.

Delavci radi letujejo v termalnih toplicah tudi zaradi zdraviliškega značaja omenjenih toplic. Toplice so vedno polno zasedene.

Od skromnih začetkov letovanja v Novigradu leta 1959, ko je odšlo na morje prvih 80 delavcev, se je počitniška dejavnost Predilnice Litija precej razvila z možnostjo letovanja ob morju, v gorskem svetu, v planinah in v toplicah. Število uporabnikov se je hitro povečalo in je že leta 1965 doseglo 324 delavcev in 247 njihovih svojcev. Leta 1975 pa je letovalo 372 članov kolektiva in 444 njihovih

svojcev, medtem ko je leta 1984 v domovih Predilnice Litija letovalo kar 449 članov kolektiva in 729 njihovih svojcev. Povprečno letuje vsako leto nekaj več kot ena tretjina delovnega kolektiva s svojimi družinskimi člani in ožjimi svojci. Počitniški dom v Novigradu, koča na Veliki planini, dom v Gozd Martuljku, prikolice v Fažani, Runkah in Stupicah, kontejnerja na otoku Krku in dve sobi v Termah Čatež nudijo članom kolektiva možnost oddiha, rekreacije in letovanja.

VARSTVO PRI DELU

Zaradi nezadostnega razumevanja potreb stalnega reševanja problemov varstva pri delu in tehničnih možnosti v preteklosti, so bile v stari tovarni neprimerne delovne razmere. V vseh obratih so bili prenosniki moči, transmisije in jermenja nezavarovani. V delovnih prostorih je bil betonski pod. Posebnih garderobnih prostorov ni bilo; delavci so malicali kar za stroji. V delovnih prostorih čistilnice in predpredilnice je bila prekomerna zaprašenost. Izmenjava zraka je potekala skozi zidne ventilatorje. Svež zrak je prihajal v posamezne oddelke skozi okna in pri glavnih vhidih, zato je prekomerni prepih, ki so mu bili izpostavljeni zaposleni, povzročil prehladna in revmatična obolenja delavcev. Med okupacijo se delovne razmere v predilnici niso bistveno spremenile.

Družbeno prizadevanje za večjo varnost pri delu se je pokazalo takoj po osvoboditvi in izšli so predpisi za varstvo pri delu; svoje naloge je začela opravljati inšpekcija dela, hkati pa so za varno delo skrbeli tudi sindikati. Sindikat je v podjetju ustanovil komisijo za tehnično in higiensko varnost. Komisija je obravnavala stanje v podjetju in dajala predloge za odpravo pomanjkljivosti.

V povojnih letih je bila predilnica v stalni rekonstrukciji. Vsaka rekonstrukcija je pomenila tudi napredek varstva pri delu. Leta 1946 se je začela montaža klimatskih naprav v predilnici in je bila v obeh oddelkih uspešno izvršena. Urejeni so bili tudi pomožni prostori v teh oddelkih. Leta 1947 se je pričela gradnja nove predpredilnice, leta 1954 je bilo zgrajeno novo skladišče in podaljšan je bil industrijski tir, leta 1956 so bili rekonstruirani

predpredilni stroji. Odstranjeni so bili transmisijski pogoni, leta 1958 se je začela rekonstrukcija predilnih strojev. Leta 1946 je bila v predilnici I in predilnici II instalirana nova razsvetljava. S tem so se delovni pogoji bistveno izboljšali. Osvetljenost prostorov je bila povečana od 60 luxov na 250 do 300 luxov. Leta 1967 je bila obnovljena čistilnica in zgrajeno je bilo novo dvigalo.

Leta 1970 so bile v novem prizidku predpredilnice in predilnice sintetike montirane nove klimatske naprave. Leta 1971 je bila zaključena montaža klimatskih in odsesovalnih naprav v bombažni čistilnici in predpredilnici. Leta 1974 je bila montirana nova klimatska naprava v sukalnici in urejeni so bili novi sanitarni prostori. Te rekonstrukcije so bile izvršene kot sestavni del modernizacije proizvodnje in preorientacije na predelavo bombažnih, celuloznih in kemičnih vlaken. V delovni organizaciji ni oddelka, kjer ne bi bili urejeni delovni pogoji.

Tretjina vseh vloženih finančnih sredstev je bila vložena v izboljšanje varstva pri delu. V letih 1982–1985 je bila rekonstruirana tudi klima v predpredilnici sintetike (oddelek mikalnikov Hergeth) ter v predilnici bombaža I in II. Zgrajen je bil tudi nov oddelek brezvretenske predilnice s pripadajočo klima napravo.

Klimatske razmere so prilagojene specifičnim tehnološkemu procesu predenja bombažnih in sintetičnih vlaken, zato v posameznih primerih ne dosegajo normativov varstva pri delu. Zaradi tega so tudi pogoji dela težavnejši. Tudi ropot v predilnicah in sukalnici presega predpisane vrednosti.

Delavke morajo zaradi tega uporabljati osebna zaščitna sredstva. V predilnicah ropot povzročajo visoke hitrosti vreten. V sukalnici namestitvev mehanske zaščite na sukalno previjalnem stroju ni zmanjšala ropota na dovoljeno mejo. V novem prizidku se klima projektira skladno z normativi varstva pri delu, načrtuje se tudi dopolnilna klima za sukalnico.

Periodične meritve ekoloških pogojev izvaja Zavod SRS za varstvo pri delu iz Ljubljane.

Na področju ureditve notranjega transporta je bil dosežen velik napredek.

Celoten transport surovin je potekal v preteklem obdobju z ročnimi mehanskimi sredstvi in težkim delom transportnih delavcev. Bale bombaža so delavci zlagali v višino skladov s pomočjo škripca in ročnega premetavanja bal. Surovine so bile dostavljene k skladišču po železniškem industrijskem tiru, premogove ugaske so iz kotlarne odvažali po ozkotračnem tiru v vozičkih, ki so jih vlekli konji. Premog so morali delavci premetavati iz železniških vozil na odlagalni prostor ročno. Težaško delo je bilo v vlagalnici, kjer so vlagalke morale dvigati do 30 kg težke košare s prejo. V stročnarni so brusilke in izdelovalke cevčic dvigale 25 do 30 kg težke zvitke papirja. Transportni delavci v predilnici so morali vse košare s prejo zvleči od strojev do tovarnega dvigala s pomočjo kovinske kljuke. Vsa transportna pota so bila neprimerna. Danes imajo vsi transportni delavci osebna zaščitna sredstva. Izboljšalo se je tudi stanje transporta in je po modernizaciji naslednje.

Transportne poti okoli tovarniških zgradb so asfaltirane. Prevoz surovin, polproizvodov in gotovih izdelkov se opravlja s pomočjo traktorja, viličarjev, avtokare in drugih transportnih sredstev. Skladiščenje surovin se opravlja s pomočjo viličarjev in traktorja, uveden je paletni sistem skladiščenja in prevoza materialov s pomočjo ročnih viličarjev in viličarjev na baterijski pogon. Z nabavo trdih cevčic je odpadlo dviganje zvitkov papirja. Ukinjeno je težaško delo vlagalk. Prejo zlagajo vlagalke v kartone ali lesene zaboje iz avtomatskih stresalnikov. Transport z vozili poteka po označenih transportnih poteh, navpični transport med posameznimi nadstropji pa se opravlja s pomočjo 4 mehanskih in enega hidravličnega dvigala.

Z modernizacijo transporta je zagotovljena večja varnost pri delu, prihranek na času in stroških. Ukinjeno je ročno dviganje bremen, ki je v preteklosti, zlasti pri ženskah, povzro-

čalo obolenja hrbtenice in prebavil. V preteklosti so se morale posluževalke strojev prilagajati konstrukciji strojev, ti pa so se razvijali tako, da so omogočali večje in težje izdelke; skratka stroji so bili vedno višji in širši. Zaradi visokih strojev so morale biti predice velike. Če so morale posluževalke pristančnih strojev odvezovati s strojev predprejo, so se morale stezati ali stopati na podnožje strojev. Zaradi takih pogojev dela so naraščale poškodbe in obolenja kolkov in hrbtenice posluževalk. Zato je v tekstilni industriji velik problem, na katera delovna mesta zaposliti osebe z zmanjšano delovno sposobnostjo, nosečnice in invalidne osebe.

Pri izdelovanju delovnih priprav in naprav v zadnjih letih proizvajalci strojev upoštevajo tudi dosežke ergonomije, to je posebne vede, ki pri konstruiranju strojev obravnava fiziološke posebnosti in sposobnosti delavcev. Tako so lonci na mikalnikih prevoznici, urejeni je dostop do posameznih delov strojev s pomočjo podestov, stopnic ali nožnih podstavkov.

Leta 1983 je začela z delom komisija za preglede in preizkuse delovnih naprav in priprav s stališča varstva pri delu. Komisijo sestavljajo strokovni delavci. Preglede opravlja po metodologiji, ki jo je potrdil Republiški inšpektorat za delo. O pregledih se izdajajo zapisniki, ki veljajo kot delovni nalogi za odpravo pomanjkljivosti.

S prehodom ogrevanja delovnih prostorov na olje, z nabavo nove kotlovne naprave, je odpadlo ročno delo kurjačev v kotlarni. Ni več plinov, ki so nastajali ob izgorevanju premoga.

Zdravstveno varstvo

Dve tretjini zaposlenih delavcev so ženske. Za preprečevanje telesnih okvar se po obstoječih predpisih zahtevajo dodatni preventivni ukrepi. Zbori delovnih ljudi so sprejeli večletni program ukinitve nočnega dela žensk. Leta 1984 je na nočnem delu delalo 477 žensk. Delovna organizacija izpolnjuje predpisane pogoje za delo žensk na nočni izmeni.

Bolniški stalež je razmeroma visok, saj se giblje med 8,7 % (1984) ter 11,5 % (1980). Povprečje zadnjih 5 let je 9,8 %.

Leta 1969 je bila opravljena analiza zdravstvenega stanja zaposlenih v čistilnici in mikalnici. Iz analize je bil podan sum na poklicno obolenje dihal – bisinozo. Pri ponovnih zdravstvenih pregledih je bila ugotovljena

močnejša oblika bronhitisa. Z ureditvijo od-sesovanja delavci niso več izpostavljeni drobnim prašnim delcem, ki povzročajo ta obolenja.

Leta 1981 je bila izvršena raziskava delov-nih pogojev in posledic na zdravstveno sta-nje pri delavkah in delavcih v predilnicah in sukalnici. Ker je raziskava pokazala veliko primerov krčnih žil, je bilo za delavke v proiz-vodnji uvedeno novo zaščitno sredstvo – or-topedski čevlji.

V letu 1984 je bila opravljena raziskava de-lovanja pljučne funkcije za delavke in delav-ce v predpredilnici in PB.

Periodične preventivne poglede delavcev opravljajo na Zavodu za varstvo pri delu v Ljubljani oziroma na dispanzerju za medicino dela ZD Litija.

Obratni zdravnik poleg zdravljenja sodelu-je pri razporejanju manj zmožnih oseb na pri-merna delovna mesta ter sodeluje s kadrov-sko socialno službo in službo varstva pri delu.

Ustanovitev in razvoj službe za varstvo pri delu

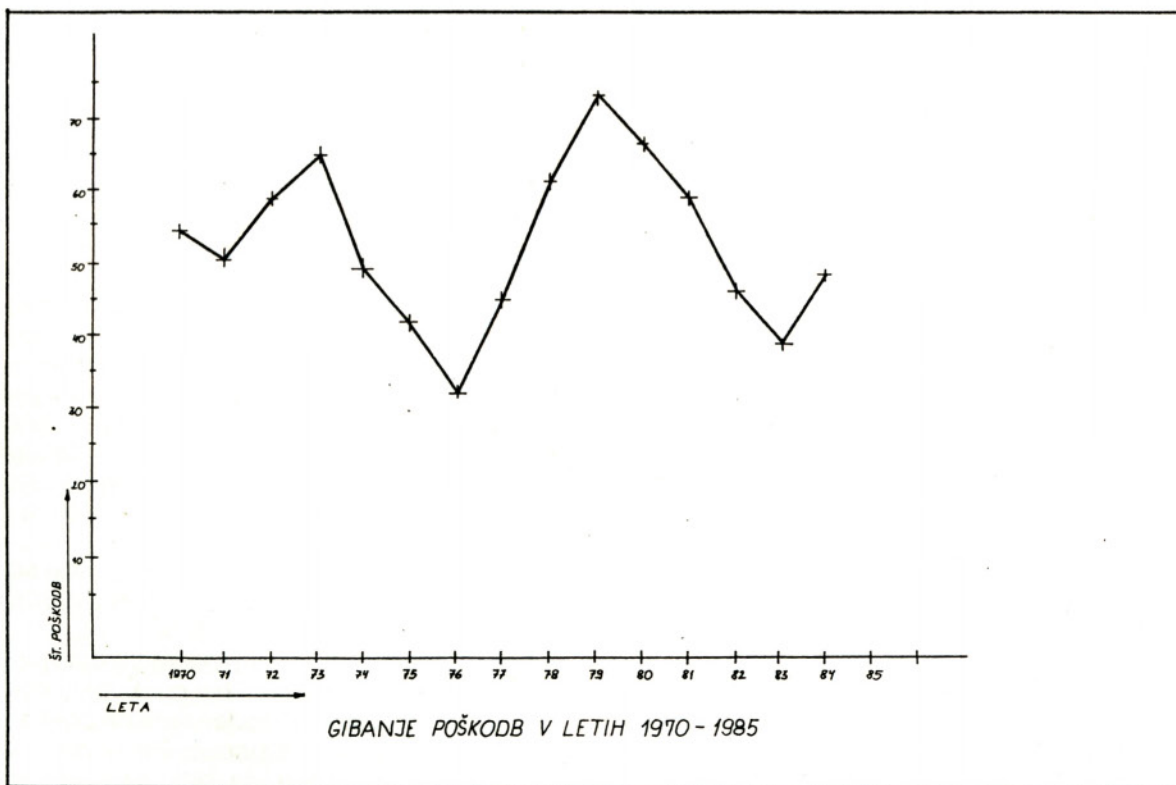
Delovna organizacija je že leta 1956 usta-novila posebno službo za varstvo pri delu.

Delo varnostnega tehnika je opravljal do leta 1958 Niko Stamatovski, od leta 1958 dalje pa Franc Lesjak, ki je 17 let opravljal naloge iz varstva pri delu. Od leta 1977 opravlja naloge referenta za varstvo pri delu tudi Andrej Krhli-
kar, eno leto pa je delo referenta za požarno varnost opravljal tudi Stane Črne.

Večji poudarek za varstvo pri delu je bil podan s sprejetjem zakona o delovnih raz-merjih in temeljnega zakona o varstvu pri de-lu. Leta 1984 je bil ustanovljen v okviru kad-rovsko-spolšnega sektorja oddelek za var-nost, ki je združil službo za varstvo pri delu in požarno varnost, dežurno gasilsko službo in dela ter naloge s področja splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite. Vodja oddelka je postal Franc Lesjak. Naloga služ-be je zagotovitev varnih delovnih pogojev, preprečevanje delovnih poškodb in zdrav-stvenih okvar delavcev. Pri delu tesno sode-luje z ostalimi strokovnimi službami. Aktiven je tudi odbor (komisija) za varstvo pri delu, v kateri so delavci iz vseh proizvodnih oddel-kov in strokovni delavci.

Poškodbe pri delu

Eno izmed meril varstva pri delu je tudi res-nost in pogostost poškodb pri delu. V tovarni

je bilo že več poškodb s težjimi posledicami. Na poti na delo in z dela je bilo 9 smrtnih poškodb, od tega 7 na železniških prehodih. V tovarni je do poškodb prihajalo predvsem zaradi pomanjkljive zaščite delovnih naprav in priprav, saj so nezavarovana transmisijska jermenja in pomanjkljivo zaščiteni stroji predstavljali nevarnost za nastanek poškodb.

V kasnejšem obdobju se je varstvu pri delu posvečalo več pozornosti. Delavci Predilnice so sprejeli samoupravne akte s področja varstva pri delu, ki zagotavljajo varstvo na delovnem mestu. Izvedeni so bili tehnični ukrepi za preprečitev poškodb, poleg tega je bil dan velik poudarek teoretičnemu in praktičnemu izobraževanju iz varstva pri delu.

Leta 1983 je bilo pri Zavarovalni skupnosti Triglav sklenjeno kolektivno zavarovanje za vse zaposlene za primer nesreče pri delu, na poti na delo in z dela ter izven dela. Pri poškodbah dobijo delavci odškodnino za poškodbo in dnevno odškodnino za čas, ko so v bolniškem staležu.

V tem času je tudi Občinska zdravstvena skupnost prenesla izplačevanje nadomestil za poškodbe na delu na delovne organizaci-

je, kar vključuje stroške za prevoze, zdravljenje, rehabilitacijo itd. Sredstva, ki jih DO dobi od občinske zdravstvene skupnosti pa ne doščejo za pokrivanje teh stroškov.

V razdobju zadnjih 15 let (1970–1985) je bilo letno povprečje po 52 poškodb. Gibanje števila poškodb je razvidno iz diagrama. Nekatere poškodbe v tem časovnem obdobju so bile težje. Tako je bil po resnejši poškodbi (izguba dveh prstov) v predilnici izdelan po lastni zamisli nov tip čistilne kljukice, ki je bistveno varnejši kot dosedanje čistilne kljukice.

V letih od 1979 dalje se število poškodb na delu ne povečuje, zelo zaskrbljujoče pa je zelo veliko poškodb izven dela, predvsem pri kmetijskih opravilih in prometnih nesrečah.

Prizadevanja za zagotovitev varnih delovnih razmer in izboljšanje delovnega okolja bodo v nadaljnjem razvoju delovne organizacije še prisotna.

Služba za varstvo pri delu redno seznanja vse delavce v proizvodnih enotah o problematiki varstva pri delu preko tovarniškega časopisa s poročili in analizami in strokovnimi članki.

VARSTVO PRED POŽAROM

Zavarovanje premoženja pred požarom je ena izmed najosnovnejših nalog samoupravnih organov in vseh delovnih ljudi organizacije združenega dela. V predilnici je nevarnost za nastanek požara večja, ker lahko že manjše pomanjkljivosti na električnih ali strojnih napravah povzročijo vžig lahkovnetljivega bombaža. Vnetljiva so tudi umetna vlakna in vlakna iz mešanice bombaža in sintetičke.

Največjo nevarnost za nastanek požara so v preteklosti predstavljale mešalne celice, saj je lahko že majhen kovinski predmet, ki je zašel v rahljalnik bal, povzročil iskro in požar v mešalnih celicah. Zato so v tovarni že prejšnji lastniki montirali »sprinkler« naprave, ki še danes služijo svojemu namenu.

V stari Jugoslaviji je bila kljub pomanjkljivi gasilski opremlitvi tovarniška gasilska desetina zelo delavna. Imela je večkrat gasilske vaje tudi zunaj tovarniških objektov v tovarniški koloniji, kjer so bili montirani nadzemni vodni hidranti. Najprizadevnejši gasilci so bili:

Franc Peterca, Jože Boštjančič, Karel Brežnik in Andrej Brajnik.

Dobro organizirana je bila tudi čuvajska služba, ki so jo dolga leta opravljali Jože Belc, Ivan Kos in Benedikt Savšek.

Med okupacijo je vsa gasilska dejavnost članov prenehala. Mlajši delavci so bili prisiljeni, da so obiskovali gasilske vaje.

Po osvoboditvi je bilo potrebno gasilsko službo popolnoma na novo organizirati. 3. marca 1946 je delegat ministrstva za industrijo in rudarstvo v podjetju Jože Logar uvedel delovno mesto dežurnega gasilca in na to mesto določil Andreja Brajnika in Jožeta Avseca. 10. maja 1946 je že obstajala gasilska desetina, ki je štela 12 članov: Organizacijsko je bila desetina vključena v Gasilsko društvo Litija. Desetina je bila pomanjkljivo opremljena, saj je vsa gasilna oprema obstajala iz konopljenih cevi in ročnikov. Po oddelkih so bili nameščeni ročni gasilni aparati na vodo. Strokovno pomoč gasilski službi so nu-

dili Ministrstvo za industrijo, Glavna direkcija tekstilne industrije Ljudske republike Slovenije in organi za notranje zadeve. Uprava podjetja se je trudila, da bi bila gasilska četa čimbolj usposobljena. Težave so bile, ker domača industrija še ni izdelovala kvalitetne gasilne opreme in orodja. Tudi gasilska dežurna služba po posameznih izmenah je bila slabo organizirana. 9. junija 1947 je bilo nastavljenih 11 dežurnih gasilcev. Od uprave podjetja pa je bilo imenovanih še 49 pomožnih gasilcev, ki so po delu obiskovali gasilske vaje. Ker je bilo 11 poklicnih gasilcev preveliko breme za podjetje, je bila izvedena reorganizacija gasilske dežurne službe. Od 11 gasilcev je ostal na delovnem mestu le Jože Avsec, leta 1954 je bil nastavljen še poklicni gasilec Rudi Kaplja. Dežurni gasilci so dobili osnovno gasilsko usposobljenost v podčastniški šoli v Medvodah, ki je delovala pod okriljem Gasilske zveze Slovenije. Leta 1957 je bil nameščen tretji dežurni gasilec Rudi Zupan, ki se je dopolnilno strokovno usposobil v poklicni gasilski brigadi v Ljubljani in kasneje še pri Državnem sekretariatu za notranje zadeve Ljudske republike Slovenije. Leta 1961 sta bila nameščena še dežurna gasilca Jernej Gril in Jože Borštnar, leta 1967 pa Karel Podkrajšek. Leta 1958 je delavski svet podjetja sprejel prvi pravilnik požarnovarnostne službe, katerega je 18. maja 1971 zamenjal pravilnik o požarnem redu, tega pa 1976. leta pravilnik o varstvu pred požarom, ki je bil z določbami o požarnem varstvu v počitniških domovih dopolnjen leta 1982. V letu 1985 so bili izdelani tudi požarnovarnostni načrti.

Leta 1976 je kot dežurni gasilec pričel delati Rudi Štrus, leta 1979 Hinko Celestina, 5 let kasneje pa Avgust Cirar. Kljub popolni zasedbi službe pa so težave, ker vsi gasilci zaradi zdravstvenih težav ne morejo v celoti opravljati svojega dela. Gasilska služba je strokovno in organizacijsko del oddelka za varnost v kadrovsko-spološnem sektorju.

Delovanje Industrijskega gasilskega društva Predilnice Litija

Gasilska četa Predilnice Litija se je oddvojila od Gasilskega društva Litija 21. aprila 1956, ko je bilo ustanovljeno Industrijsko gasilsko društvo Predilnice Litija. Prvi predsednik društva je bil Jože Boštjančič. 16. avgusta 1956 je bil na občnem zboru izvoljen za predsednika Emil Koprivnikar, za tajnika pa Franc

Lesjak. Društvo je imelo 54 članov. Poleg predsednika društva je bil zelo agilen takratni poveljnik Franc Dagarin. Ustanovljena je bila prva ženska desetina, ki je tudi sodelovala na gasilskih tekmovanjih. Leta 1959 je bil po odhodu Emila Koprivnikarja iz podjetja izvoljen za predsednika društva Maks Senica, takratni tehnični vodja podjetja. Zvesto mu je stal ob strani tajnik društva Aco Bajec.

Ob 75-letnici obstoja podjetja je društvo razvilo lastni prapor. 70 članov društva je darovalo denar za srebrne ali zlate žebličke. Vsa imena darovalcev so vtisnjena na drogu prapora. Leta 1963, po odhodu Maksa Senice iz podjetja, je bil izvoljen za predsednika društva Lojze Pavliha, obratovodja, za tajnika pa Franc Lesjak. Od leta 1958 je bil član nadzornega odbora društva Albin Ankon, takratni direktor kadrovsko-spološnega sektorja. Vinko Keržan, vodja oddelka za analize in planiranje je bil od leta 1969 tajnik društva, leta 1973 je bil izvoljen za predsednika. Tako je bil Lojze Pavliha predsednik društva polnih 10 let. Za Vinkom Keržanom je postal leta 1979 predsednik društva obratovodja Martin Strašek, ki pa je to funkcijo zaradi odhoda iz DO leta 1980 prepustil Francu Maliju, referentu za SLO in DS. Ta je bil predsednik društva do 1984, takrat je bil izvoljen za predsednika UO pomočnik direktorja proizvodnje Vojko Bizjak.

Leta 1985 je Industrijsko gasilsko društvo Predilnice Litija štelo 204 člane, ki so tudi naročeni na Gasilski vestnik.

V podjetju je 11 gasilskih desetih. Redne gasilske vaje so obvezne in čas gasilskih vaj je plačan. Sodelovanje na tekmovanjih je prostovoljno. 35 dipom in pokalov dokazuje, da je društvo v svojem 30-letnem razvoju doseglo velike uspehe. Leta 1964 je dosegla gasilska desetina Predilnice Litija svoj največji uspeh, ko je osvojila prvo mesto v državi na tekmovanju industrijskih gasilskih društev v Varaždinu.

V letu 1982 je prišlo do reorganizacije gasilskih desetih.

Industrijsko gasilsko društvo Predilnice Litija je v organizacijskem okviru Občinske gasilske zveze Litija. Posamezni člani društva že dolga leta sodelujejo v upravnem in nadzornem odboru občinske gasilske zveze.

Večji požari v tovarni

Že v stari Jugoslaviji je bil leta 1934 večji požar v mešalnici II, ki je povzročil veliko ma-

terialno škodo. Pri nepopolnem izgorevanju bombaža se je pričel razvijati plin ogljikov monoksid, s katerim se je zastrupilo 20 delavcev. Več delavcev se je zdravilo v bolnici, vendar ni bilo smrtnih primerov. Pri gašenju požara so sodelovali Pavel Zupančič, Ignac Okorn, Avgust Cvetežar, Lojze Pavliha in drugi delavci. Po osvoboditvi je bil 15. decembra 1947 požar v mešalnici II. Škoda je bila ocenjena po takratnih cenah na 444.370 din. Pri gašenju je bilo uporabljenih 19 ročnih gasilnih aparatov na vodo. Požar so pomagali pogasiti prostovoljni gasilci iz Litije in poklicni gasilci iz Ljubljane. 14. novembra 1959 je bil ponovno požar v mešalnih celicah, 16. januarja 1961 je bil večji požar v predilnici II, ki bi lahko uničil celotne delovne priprave in naprave in to zaradi majhne napake in nezadostne izključitve elektromotorja na pristančnem stroju. Z uvajanjem sodobne tehnike in neprekinjenih delovnih postopkov tudi v sedanjí fazi proizvodnje niso izključene možnosti nastankov zanetkov požarov. Letno je evidentiranih okrog 30 zanetkov, ki povzročajo zastoje v proizvodnji in tudi materialno škodo.

Večji požar je bil še leta 1976 na konzumu obrata družbene prehrane, kjer so sodelovali tudi gasilci gasilskih društev iz okolice.

V letu 1984 sta bila večja požara v predmešalnici vlaken in na mikalniku Hergeth za sintetiko, v letu 1985 pa na elektroinstalacijah v sukalnici in kompenzacijski postaji trafopostaje. Vsi ti požari kot ostali zanetki so bili pogaseni z lastnimi močmi in tehniko. Ob tem je treba pohvaliti delavce – gasilce, ki pri požarih ne štedijo moči, tako da so praviloma požari pogaseni že v fazi zanetkov. Z rekonstrukcijo podjetja se odstranjujejo tudi žarišča nastankov požarov. Vse električne instalacije so varovane po sistemu ničenja in položene v prahotesni izvedbi. Na posameznih delovnih pripravah in napravah bombažne čistilnice so montirane stabilne CO₂ naprave.

Po posameznih oddelkih je nameščenih 300 ročnih gasilnih aparatov na vodo, kemično peno, prah ali na CO₂. Več aparatov na prah ali CO₂ je tudi prevoznih. V gasilskem domu je shranjena sodobna gasilna oprema za dve gasilski desetini. Tudi pod okriljem civilne zaščite je organizirana protipožarna enota.

Velik napredek na področju varstva pred požarom pomeni namestitev ionskih dimnih javljalnikov požarov v predmešalnici vlaken in skladiščih ter infrardečih javljalnikov isker,

ki so bili leta 1984 montirani v transportne cevovode bombažne čistilnice.

Tudi hidrantni sistem je bil izboljšán, ker je bil priključen na sistem mestnega vodovoda tako, da v primeru uporabe več hidrantov ne prihaja do pomanjkanja vode.

Vseskozi se je tudi oprema izpopolnjevala, gasilci med drugim razpolagajo z več izolirnimi dihalnimi aparati, azbestnimi oblekami, svetilkami in ostalo potrebno opremo. Umiikanje iz oddelkov v primeru večjega požara je omogočeno preko zasilnih izhodov. Novi zasilni izhodi iz predilnic in prizidka so varnejši.

Leta 1982 je Predilnica Litija prejela posebno priznanje SIS za varstvo pred požarom SRS za dosežke na področju požarne varnosti.

Za uspešno gašenje in za požarno preventivo se izvaja program izobraževanja, ki zajema slehernega člana delovne organizacije.

Tako je npr. leta 1981 600 zaposlenih opravljalo test iz požarne varnosti, v letih 1983/84 se je 480 delavk seznanilo z delovanjem gasilnih ročnih aparatov in s postopki v primeru zanetka požara. Tudi pri preizkusih znanja iz varstva pri delu odgovarjajo na vprašanja o požarni varnosti.

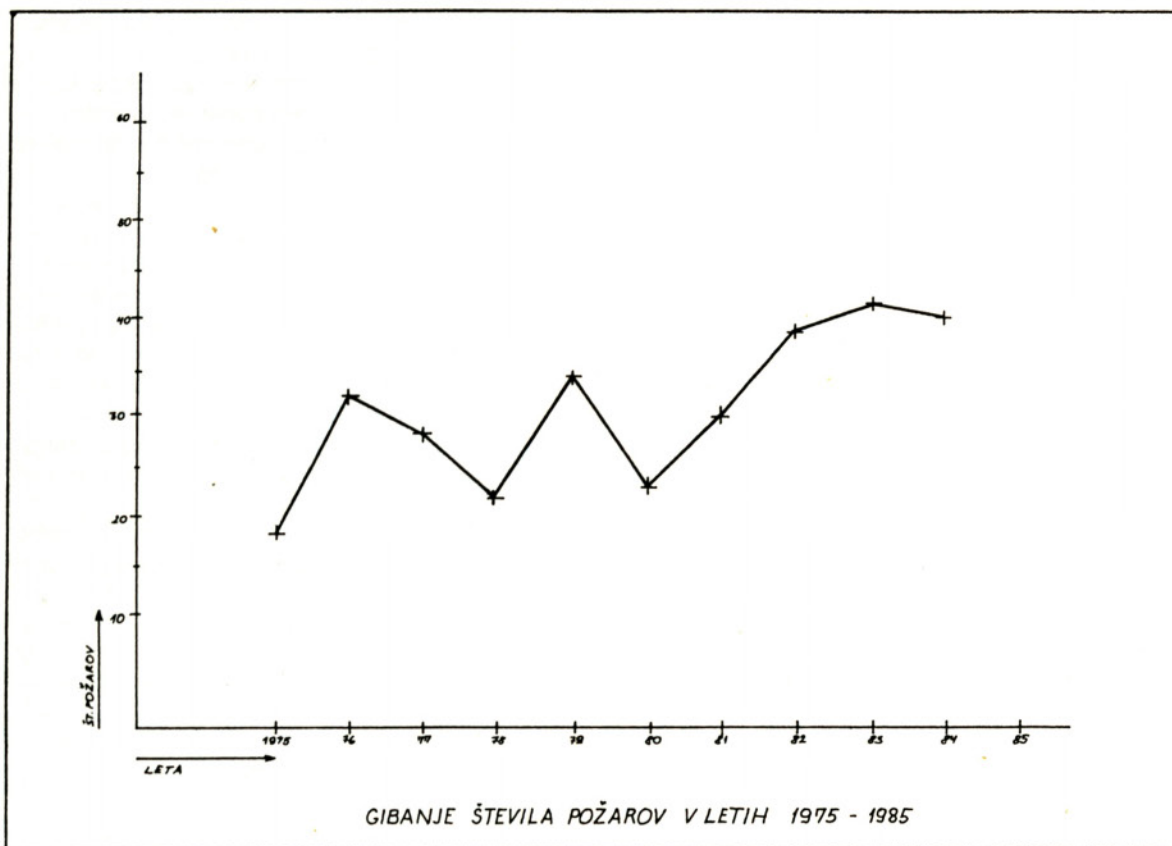
Delavski svet je uvedel tudi dežurno službo vodilnih in vodstvenih delavcev, ki na nočnih obhodih nadzorujejo redno dežurno gasilsko službo in ugotavljajo pomanjkljivosti. Zapažanja vpisujejo v posebno dežurno knjigo. Uvedba te dežurne službe je dala ugodne rezultate.

Samoupravni ogani dajejo velik poudarek uspešnemu požarnemu varstvu. Pri delavskem svetu deluje požarnovarnostna komisija, ki izvaja preglede posameznih obratov in gasilnih naprav in programe izobraževanja v sodelovanju z drugimi strokovnimi organi.

Samoupravni organi zagotavljajo za razvoj požarne službe potrebna materialna sredstva. Ta prizadevanja samoupravnih organov imajo polno podporo družbenopolitičnih organizacij, saj so največji poborniki za zagotovitev uspešnega požarnega varstva prav člani industrijskega gasilskega društva.

Grafikon na naslednji strani kaže povečanje števila požarov v zadnjih letih, kar pa je posledica večjega števila proizvodnih oddelkov ter instaliranih strojev. Dosledno izvajajo tudi evidentiranje vseh zanetkov, kar v prejšnjih letih niso.

Največ požarov nastaja v čistilnici in mikalnici, kar je objektivno pogojeno.

IZOBRAŽEVANJE IN USPOSABLJANJE ZA DELO

Dvig izobrazbene ravni delavcev je bila vsa leta po osvoboditvi ena zahtevnih nalog podjetja. Novi, mladi delavci, ki so prihajali v podjetje, so imeli zelo različno osnovno izobrazbo, kar je bila pač razumljiva posledica vojnih razmer. Velik del mojstrskih delovnih mest je bil izprazen. Že prva leta so v podjetju začeli z organiziranjem šestmesečnih predilskih tečajev, tečajev za kvalifikacijo predilcev, normirskih tečajev in nekaj let kasneje tudi tečajev za doseganje visoke kvalifikacije. Splošne predmete so predavali profesorji tukajšnje nižje gimnazije, strokovne pa maloštevilni tekstilni strokovnjaki, ki so takrat delali v podjetju. Vse te tečaje je financiralo podjetje, potekali so po delu v večernih urah. Delo na področju izobraževanja je doseglo takšen razmah, da je bilo treba v podjetju določiti referenta za strokovno izobraževanje. Večini kasnejših mojstrov so bili prav ti tečaji stro-

kovna osnova za bodoče delo in podlaga za širjenje njihovega strokovnega znanja.

Poleg skrbi za dvig strokovnega znanja svojega kadra so več let po osvoboditvi sprejemali v tovarno na prakso mlad kader bodočih predic iz drugih republik, za tamkaj nastajajočo tekstilno industrijo.

Rekonstrukcije in modernizacije proizvodnje so terjale od srednjega in vodilnega kadra nenehno strokovno izobraževanje in izpopolnjevanje. Kot že rečeno, se je ta kader takrat šolal predvsem na tečajih za kvalificirane in visokokvalificirane delavce predilske stroke, veliko znanja pa si je pridobil z individualnim študijem. Žal pa so ti tečaji z letom 1962 prenehali. Po tem letu je bilo tovrstno izobraževanje v celoti preneseno na izobraževalne zavode. Spričevalo za naziv kvalificiran ali visokokvalificiran delavec se od takrat dalje lahko dobi le v rednih ali večernih šolah za

odrasle. Ta vrzel v razvoju kvalifikacijske strukture delavstva obstaja že polnih 24 let in zadeva predvsem tekstilno industrijo.

Za boljše in hitrejšo uvajanje novih delavcev v proizvodnjo je podjetje uvedlo uvajalne seminarje. Zavedalo se je naloge, da mora vsakega novega člana kolektiva čimprej vključiti v tovarniško vzdušje. Sprejemanje novih delavcev je permanentno delo in mora biti zato skrbno pripravljeno.

Ob nastopu dela si na novo sprejeti delavci najprej ogledajo vse obrate in se tako okvirno seznani s tehnološkim procesom. Temu sledi predavanje o tekstilnih surovinah s poudarkom na surovine, ki jih predeluje Predilnica in še teoretična razlaga tehnološkega postopka. Na novo sprejete delavce seznani z zgodovino podjetja, njegovo organizacijo, delom in razvojem organov delavskega samoupravljanja in medsebojnimi odnosi v kolektivu. Poučijo jih o varstvu pri delu in delovnih pogojih, o požarnem varstvu, zdravstvenem in socialnem varstvu in jih seznani o družbeni prehrani, letovanju, družbeni samozáščiti in podobnem.

V zadnjih petindvajsetih letih so skoraj vsi novi člani kolektiva obiskovali uvajalni seminar. Da bi bilo usposabljanje delavcev za delo na določenem delovnem mestu uspešnejše, je bilo treba usposobiti ustrezne inštruktorice. Ta kader so sestavljale brigadirke in dobre predice. Vsi naporji so bili usmerjeni v izboljšanje kvalitete in povečanje proizvodnje. Treba je bilo izdelati učne programe za delovna mesta predice, sukalke in podobno.

Inštruktorice so dobile minimalno znanje, ki je občasnemu inštruktorju v Predilnici potrebno, in se lahko posreduje v enem tednu. To izobraževanje inštruktorja usposobi za prenašanje njegovega praktičnega znanja za določeno delovno mesto. Tako je bilo v letu 1966 usposobljenih 22 občnih inštruktoric – priučevalk za predilnico in sukalnico.

V tem obdobju pa nikakor niso pozabili, da je izobraževanje potrebno prav vsem kadrom, tistim, ki prvič vstopajo v podjetje, onim, ki pridejo iz raznih šol in vsem, ki so premeščeni in napredujejo. Člani kolektiva, ki pri svojem delu potrebujejo znanje tujih jezikov, so obiskovali tečaje tujih jezikov, kurjači parnih kotlov so polagali strokovne izpite, prav tako transportno-ranžirni delavci. Organizirali so tudi tečaj za organe delavskega samoupravljanja. Administrativni uslužbenci so se dopolnilno izobraževali na administrativni šoli, obiskovali nadaljevalne višje stenografske

tečaje, študirali na ekonomski fakulteti, večerni ekonomski šoli pri Delavski univerzi, dopisnih tečajih slovenskega jezika in drugod. Za oddelkovodje in uslužbence so pripravili dva tečaja organizacije priprave dela po REFA metodi. Na obeh tečajih je bilo 40 udeležencev.

Do leta 1967 je urejeval vse delo povezano z izobraževanjem poslovnih, ki pa je bil nato kot pravilnik centra dopolnjen in razširjen, istočasno pa je bil dopolnjen tudi pravilnik o štipendiranju. Z novim pravilnikom je bila še bolj poudarjena strokovna vloga sveta centra za strokovno izobraževanje pri vodenju in usmerjanju izobraževalne dejavnosti. Svet centra za strokovno izobraževanje skrbi, da se v podjetju izvaja politika izobraževanja, ki jo potrde samoupravni organi. Tako sprejema predloge izobraževalnih planov ter eventualne spremembe plana v teku leta, sodeluje in obravnava vsa vprašanja povezana s štipendiranjem, obravnava poročilo o izobraževalnem delu, postavlja komisije za ocenjevanje preizkusov znanja na delovnih mestih ter rešuje vse druge probleme v zvezi z izobraževanjem.

Za to obdobje je še posebej značilno, da so organizirali veliko seminarjev v neposredni proizvodnji. Vsi ti seminarji so imeli za cilj dopolnitev strokovnega znanja in na drugi strani odpravljanje napak v kvaliteti dela. Tekoče so ugotavljali rezultate pouka (gibanje proizvodnje, vezanje pravilnih vozlov, prisukovanje in podobno). Istočasno so inštruktorji poučevali praktično delo na delovnih mestih ter priučevali že zaposlene za posluževanje novih strojev. Vse večjo pozornost so posvečali tudi usposabljanju vodilnih in srednjih vodstvenih kadrov, zavedajoč se, da z večjo izobrazbo dosegajo večjo uspešnost dela ter s tem prispevajo k boljšemu in bolj organiziranemu delu, večji produktivnosti in tudi k razvijanju socialističnih odnosov v delovnem kolektivu. Na Višjo šolo za organizacijo dela so se vpisali 4 slušatelji in eden na Višjo ekonomsko komercialno šolo.

V letu 1971 so planirali sprejem 120 novih delavcev v neposredno proizvodnjo. Hitro in učinkovito uvajanje in priučevanje teh delavcev je narekovalo še posebno pozornost in vsestransko pripravo. Na posebnem seminarju je bilo usposobljenih 10 novih inštruktorjev-priučevalcev. Izobraževanje le-teh in izvedba organiziranega priučevanja novih delavcev je bilo izvedeno v sodelovanju s Tekstilnim centrom iz Kranja. Novousposob-

ljeni so bili inštruktorji za bateur, mikalnik, raztezalnik, sukalni, dvojlilni in previjalni stroj po eden ter za flyerje in predilne stroje po dva.

Vzporedno s poučevanjem praktičnega dela na delovnih mestih so v sodelovanju s centrom pospešeno izdelovali programe za priučevanje na novih strojih. Kljub težavam, saj zaradi tehnološkega procesa lahko le določene operacije poučujejo v posebnem kotičku, vse ostalo priučevanje pa se odvija med rednim delovnim postopkom, je uspelo v planiranih rokih priučiti nove delavke. Tekoče so spremljali napredovanje priučevanja, ugotavljali napredovanje produktivnosti in opravili preizkus praktičnega znanja vsakega posameznika pred posebno strokovno komisijo.

Konec maja 1971 so s Komunalnim zavodom za zaposlovanje v Ljubljani sklenili pogodbo o strokovnem usposabljanju in sofinanciranju, s katero je bilo določeno, da Zavod krije stroške za usposobitev 119 brezposelnih delavcev za delo v Predilnici; ti stroški so znašali okrog 250.000 din.

Da bi kar najbolje uresničili določila Resolucije o osnovah kadrovske politike v Socialistični republiki Sloveniji ter zagotovili dosledno uveljavitev kadrovske politike kot neločljivega sestavnega dela samoupravne, razvojne in poslovne politike, so tako družbenopolitične organizacije, samoupravne skupnosti kot delovne organizacije pristopile k sklepanju družbenega dogovora o temeljnih kadrovske politike.

V Predilnici je o dogovoru najprej razpravljala posebna komisija ter dala nanj določene pripombe, delavski svet pa je aprila 1975 dogovor tudi podpisal. Tako je bil ta dogovor v litijski občini po daljših razpravah podpisan šele 28. avgusta 1975.

S tem družbenim dogovorom določajo delavci v združenem delu enotna stališča do bistvenih vprašanj kadrovske politike, določajo pa tudi metode za njihovo reševanje. Vsebina dogovora teži k oblikovanju dolgoročne in bolj načrtne kadrovske politike na podlagi medsebojnega sodelovanja vseh nosilcev kadrovske politike.

Kadrovska politika v Predilnici se je izboljšala. Vodiilni in strokovni delavci so pridobivali dodatna funkcionalna znanja tudi z obiskovanjem raznih strokovnih seminarjev, tečajev, predavanj, posvetovanj in simpozijev iz finančne, komercialne, kadrovske, pravne in tekstilne stroke.

Z usmerjenim izobraževanjem je postalo izobraževanje po osnovni šoli sestavni del združenega dela, delavci v združenem delu pa so prevzeli vso odgovornost za nadaljnji razvoj tega izobraževanja in za njegovo skladnost s potrebami tehnološkega in družbenega razvoja.

Prvi korak pri usmerjenem izobraževanju so v Predilnici storili v šolskem letu 1983/84 s pričetkom šolanja kadrov za dela zahtevnosti II. stopnje. Na podlagi potreb po kadrih se je vodstvo proizvodnje odločilo razpisati 15 kadrovskih štipendij za izobraževanje na Srednji tekstilni in obutveni šoli v Kranju in sicer po skrajšanem programu usmerjenega izobraževanja. Učenci so se tako po 18-mesečnem šolanju usposobili za pomočnika tekstilnega mehanika, tj. strojnega predilca oziroma previjalca. Dve bistveni prednosti takega načina šolanja sta vodili vodstvo do sklepa za razpis štipendij, in sicer: v delovno organizacijo bodo prišli učenci stari 16 do 17 let, ne pa okoli 15 let kot doslej in imeli bodo znatno več splošnega in strokovnega znanja potrebnega prav našemu delavcu – samoupravljalcu. Na razpis, o katerem so bile obveščene vse tri matične šole v litijski občini, se je prijavilo le 9 kandidatov. Tako skromno zanimanje za tak način usposabljanja je bilo po svoje razumljivo, saj je šola precej oddaljena od Litije, bivanje v internatu pa tudi ni poceni. Na osnovi teh ugotovitev je bil oblikovan predlog: kolikor bi bile v prihodnosti letne potrebe delovne organizacije po vsaj 24 delavcih te stopnje zahtevnosti dela, obstaja možnost, da tak oddelek odpre tukajšnja Delavska univerza. To bi šolo znatno približalo učencem, na drugi strani pa tudi zmanjšalo stroške šolanja.

Tudi v šolskem letu 1984/85 je bilo razpisanih prav tako 15 kadrovskih štipendij za šolanje po skrajšanem programu usmerjenega izobraževanja. Tudi na ta razpis se je prijavilo le 9 kandidatov.

Na razpis 15 kadrovskih štipendij za šolanje po skrajšanem programu v šolskem letu 1985/86 se ni prijavil niti en kandidat. Vse manjši interes učencev za tovrstno obliko izobraževanja in nepodeljene štipendije je spodbudilo Predilnico, da so v okviru lastne delovne organizacije septembra 1985 organizirali usposabljanje za naziv pomožni tekstilec.

Ta trimesečni program usposabljanja za pomožnega tekstilca je verificiran in ga je sprejela skupščina uporabnikov in izvajalcev

v posebni izobraževalni skupnosti za tekstilne usmeritve SRS junija 1984.

Program usposabljanja je namenjen delavcem, ki se usposabljaajo za dela in naloge I. stopnje zahtevnosti in tistim osebam, ki jih na usposabljanje napoti skupnost za zaposlovanje. Udeleženci izobraževanja po programu usposabljanja so torej osebe, ki so zaključile osnovnošolsko obveznost in se niso vključile v programe srednjega izobraževanja, ali pa v teh programih niso bile uspešne. V ta program se lahko vključi tako mladina kot odrasli brez strokovne izobrazbe, ki se na novo zaposlijo ali pa preusmerijo v tekstilno stroko, kjer se bodo želeli usposobiti za enostavna dela in naloge.

Program usposabljanja temelji predvsem na pridobivanju posebnih ozko strokovnih znanj, delovnih spretnosti in navad, ki jih zahtevajo dela in naloge pomožnega tekstilca. Ta dela pa so v predilnici: snemalci, čistilci strojev, notranji transport, upravljanje dvigal in vlagalci.

V prvo skupino, ki je pričela s tovrstnim usposabljanjem, so vključili 24 bodočih sodelavcev. Proizvodno delo se izvaja v neposredni proizvodnji in ga vodijo 3 inštruktorji. Udeležence v večji meri usmerjajo v tista dela in naloge, ki jih bodo kot delavci opravljali po končanem programu usposabljanja.

Teoretični del se podaja v učilnici in obsega 114 ur. Vsi predavatelji, teh je osem, imajo višjo oziroma visoko izobrazbo in so odgovorni za posamezna področja, iz katerih predavajo. Ob zaključku trimesečnega usposabljanja udeleženci s preizkusom znanja pred komisijo dokazujejo, da so osvojili vsebino programa. Od takrat naprej tudi postanejo zaposleni za nedoločen čas.

V drugo skupino so vključili 22 na novo sprejetih. Z usposabljanjem so pričeli februarja, zaključili pa ob koncu aprila 1986. Tovrstno usposabljanje se bo izvajalo vsaj dvakrat letno.

Proizvodno delo oziroma delovna praksa

Zakon o usmerjenem izobraževanju določa, da mora vsak vzgojnoizobraževalni program za pridobitev izobrazbe vključevati tudi usposabljanje z delom in na delu, ki se izvaja kot proizvodno delo oziroma delovna praksa. Spememba, ki je pomenila konkretno povezanost izobraževanja z delom in uveljavljanje načela, da je usmerjeno izobraževanje izobraževanje za delo in samoupravljanje, je uva-

janje usposabljanja z delom in na delu kot obvezna sestavina vzgojnoizobraževalnega dela po vseh programih za pridobitev in izpopolnjevanje strokovne izobrazbe. Usposabljanje z delom in na delu pa se izvaja kot proizvodno delo oziroma delovna praksa.

Izkušnje z dosedanja počitniško prakso in zagotovljeni prostorski, materialni, kadrovski, varnostni in drugi pogoji so jim znatno pripomogli k uspešnemu izvajanju te vzgojnoizobraževalne naloge. Tako je v letu 1985 v Predilnici opravilo proizvodno delo oziroma delovno prakso 70 učencev srednjega usmerjenega izobraževanja.

Dodatno funkcionalno izobraževanje

Vse večji poudarek so dali v zadnjem obdobju dodatnemu funkcionalnemu izobraževanju mojstrov in ostalih vodij.

Tako so za vodje samoupravnih delovnih skupin ter druge mojstre in vodje pripravili v sodelovanju z Visoko šolo za organizacijo dela predavanja na teme: delo z ljudmi – medsebojni odnosi, tehnika vođenja sestankov in tehnika diskusije – komuniciranja. Udeležencev na teh predavanjih je bilo prek 50. Tečaj za izpopolnjevanje strokovnega znanja mojstrov, vodij in ključavničarjev v proizvodnji je obiskovalo prav tako prek 50 udeležencev. Tečajniki so bili seznanjeni s splošno gospodarsko situacijo in položajem delovne organizacije, enciklopedično – splošno o tekstilu, o tekstilnih surovinah, tehnologiji pređenja, številčenju prej in sukancev, o planiranju in o alkoholizmu.

Varstvo pred požarom

Zakon o varstvu pred požarom daje delavcem in delovnim organizacijam pravico in dolžnost, da varujejo družbeno premoženje. V Predilnici pa je permanentno izobraževanje iz požarnega varstva še toliko bolj potrebno zaradi predelave lahko vnetljivih materialov.

V sodelovanju z Inštitutom za varstvo pri delu in varstvo okolja, Maribor in poklicno gasilsko brigado iz Ljubljane so organizirali 12-urni seminar iz požarnega varstva za vse vodstvene delavce. Podane so bile teme: nositelji požarnega varstva v delovni organizaciji, tekstilni obrati z vidika požarnega varstva, najbolj nevarni prostori v proizvodnji tekstilne industrije, povzročitelji požarov v tekstilni industriji, gasilsko orodje in oprema ter taktika gašenja.

Seminar je obiskovalo 64 vodstvenih delavcev, ki so na svojem delovnem področju odgovorni za izvajanje požarnovarnostnih ukrepov in so prvi pri ukrepanju ob požaru.

Njihov cilj bo vseskozi, da še povečajo oziroma vsaj obdržijo usposobljenost za gašenje požarov na sedanji ravni. Mirno lahko trdimo, da so bili doslej vsi zanetki požarov dokaj hitro odkriti. Zato menimo, da bo potrebno nenehno polagati pozornost preventivnim ukrepom in usposabljanju za gašenje požarov.

Izobraževanje z dela in ob delu

Podatki o tovrstnem izobraževanju kažejo zadnja leta tudi v Predilnici nadaljnje upadanje zanimanja za to obliko izpopolnjevanja.

Pogosto se ob potrebah po določenih strokovnjakih računa le na nove zaposlitve, premalokrat pa na možnosti, da bi za taka dela z dodatnim izobraževanjem usposobili že zaposlene delavce.

Naj ta sestavek o izobraževanju končamo z znano mislijo, da se mora naš delovni človek nenehno izpopolnjevati, saj to od njega zahteva hiter tehnološki in družbeni razvoj.

RAZVOJ SPLOŠNE LJUDSKE OBRAMBE, DRUŽBENE SAMOZAŠČITE, CIVILNE ZAŠČITE IN VAROVANJE DRUŽBENEGA PREMOŽENJA

Sestavni in neločljivi del samoupravnega položaja delovnega človeka in občana je njegova neodtujljiva pravica in dolžnost, da pri odločanju o pogojih in rezultatih svojega dela odloča tudi o obrambi, varnosti in zaščiti. In kolikor bolj se krepi odločujoči družbenoekonomski in politični položaj delovnega človeka, toliko bolj se povečuje njegovo spoznanje, zavest in pripravljenost, da samo skupaj z drugimi načrtno skrbi za obrambno-samozaščitno delovanje.

Za prvega vodjo obrambnih priprav v delovni organizaciji je bil imenovan tov. Tone Koprivnikar, za namestnika pa Anton Jelnikar-Hari. Imenovan je bil tudi upravitelj mobilizacijskega elaborata narodne obrambe v delovni organizaciji.

Z odločbo občinskega odbora Litija, odseka za narodno obrambo okraja Ljubljana, je bil leta 1962 imenovan za vodjo izvajanja vojnih priprav civilnega sektorja glavni direktor Jože Mirtič in dva namestnika, ki sta vodila in organizirala področje narodne obrambe v delovni organizaciji. Delovna organizacija je leta 1969 prejela navodilo na podlagi Zakona o narodni obrambi, da je potrebno v statut vnesti odločbe za urejanje organizacijske sestave narodne obrambe. S tem navodilom je bilo določeno, da se imenuje štab za narodno obrambo, ki bo skrbel za obrambne priprave. V tem času je tudi civilna zaščita postala sestavni del vojnega in razvojnega plana delovne organizacije. Po tem navodilu je delavski svet sprejel dopolnitev statuta in

imenoval ustrezne organe. S temi določbami je bila narodna obramba podružbljena, saj je delavski svet dobil pravico, da določa organizacijo in izvedbo priprav za narodno obrambo ter sprejema razvoj in načrt, financiranje obrambnih priprav, odloča o združevanju finančnih sredstev za izvršitev nalog, ki so skupnega pomena, ima pristojnosti imenovanja štaba za narodno obrambo, imenuje in razrešuje štabe in komisije ter imenuje upravitelja obrambnega načrta. Ustanavlja tudi enote teritorialne obrambe, štab in enote civilne zaščite, skrbi za njihovo opremljanje, oborožitev, strokovno usposabljanje, imenuje in razrešuje poveljnike teh enot. Svet sprejema organizacijske rešitve za izvajanje tehničnih in strokovnih opravil na področju narodne obrambe, sprejema pravilnik o zaščiti tajnosti in druge splošne akte s področja narodne obrambe ter družbene samozaščite.

S temi pristojnostmi delavskega sveta in štaba za narodno obrambo se je resnično pričel proces podružbljanja narodne obrambe, varnosti in zaščite z vsemi pravicami in dolžnostmi.

Prvi štab za narodno obrambo v delovni organizaciji je bil imenovan 18. novembra 1969, za predsednika pa je bil imenovan Gojko Vidovič.

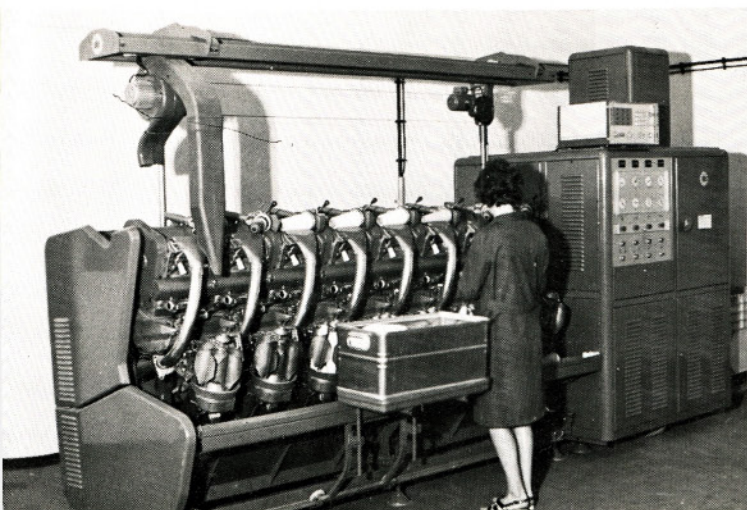
Delovna organizacija je dne 23. junija 1971 prejela navodilo o izdelavi vojno proizvodnega načrta. Skupščina občine Litija – oddelek za gospodarstvo, je Predilnico zadolžila, da izdela vse načrte s področja narodne obram-

Delo ob flyerjih

Delo v sukalnici

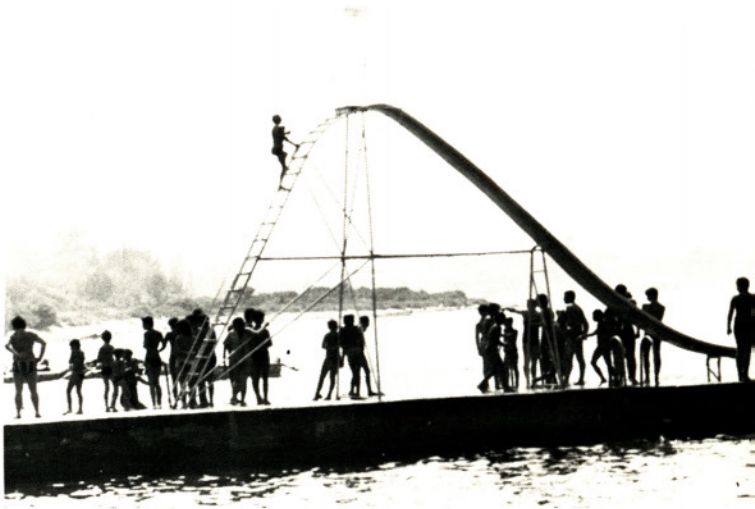

Prva leta v Novigradu in danes

Jedilnica, kuhinja in počitniška hišica v Novigradu

Plaža v Fažani

Udeleženci proslave ob 25-letnici počitniškega doma v Novigradu junija 1984

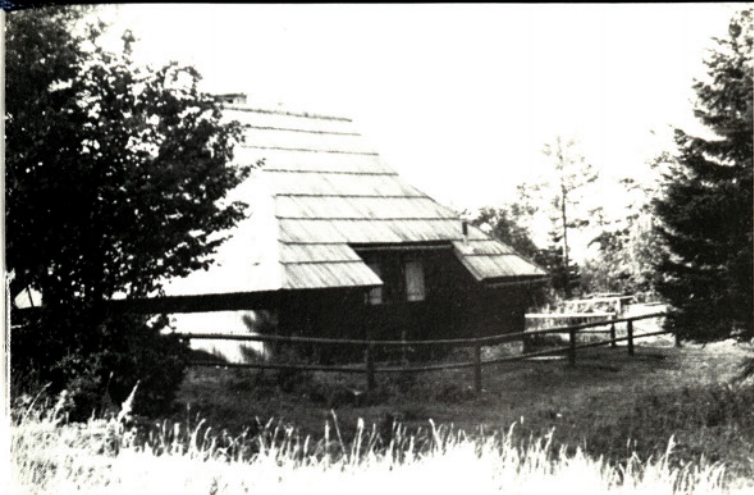

Počitniške prikolice v Runkah. Leta 1986 so dve preselili v Stupice pri Pulju

V Punatu na Krku sta dva bivalnika za letovanje
Plaža v Punatu

Na Veliki planini

Gozd Martuljek

Kopališče Jasna

Hotel Terme v Čateških Toplicah

Komisija za šport in rekreacijo vsako leto organizira za delavce vrsto športnih tekmovalj

Prenosna smučarska vlečnica, ki so jo izdelali v predilniški mehanični delavnici

be. Na osnovi določil statuta je štab za narodno obrambo pripravil razvojni in obrambni načrt priprav za dobo 1971–1975, prav tako pa tudi finančni program za financiranje obrambnih priprav. Na podlagi navodil je bila leta 1970 ustanovljena enota teritorialne obrambe za zaščito delovne organizacije ob neposredni vojni nevarnosti in v vojni. V naslednjem letu je nabavila tudi vso potrebno vojaško opremo za to enoto.

Štab za narodno obrambo delovne organizacije je 2. aprila 1973 obnovil organizacijsko obliko civilne zaščite in predlagal delavskemu svetu imenovanje novega vodstva. Od leta 1973 dalje sta delavski svet in štab civilne zaščite organizacijsko in tehnično opremljala enote civilne zaščite, dopolnjevala in spreminjala naloge razvojnih programov in finančnih načrtov. Pripadniki civilne zaščite so se usposabljali za njihovo delovanje ob naravnih in drugih hudih nesrečah ali v vojni.

V letu 1974 je delovna organizacija zaposlila za področje splošne ljudske obrambe in civilne zaščite referenta, ki ga je delavski svet imenoval tudi za upravitelja obrambnega načrta delovne organizacije.

Na podlagi zakona o ljudski obrambi je delavski svet 19. novembra 1976 razrešil štab za splošno ljudsko obrambo in namesto njega imenoval odbor za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito. Istega leta je delavski svet delovne organizacije imenoval tudi jedro narodne zaščite in načelnika narodne zaščite. Na osnovi družbenega dogovora o družbeni samozaščiti na območju občine Litija z dne 12. januarja 1976 in 159. člena statuta, je po opravljeni javni razpravi in obravnavi na zboru delovnih ljudi 19. maja 1976 delavski svet sprejel pravilnik o uresničevanju družbene samozaščite in varnosti ter pravic in dolžnosti, ki jih uresničujejo delavci na tem področju. Pravilnik opredeljuje tudi naloge odbora za družbeno samozaščito, ureja varovanje družbenega premoženja, izobraževanje delovnih ljudi, vratarsko varnostno službo in hranjenje zaupnih podatkov in drugih ukrepov s tega področja.

Odbor za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito je v letu 1977 izdelal oceno, kako potekajo v delovni organizaciji obrambne, varnostne in družbeno-samozaščitne nalo-

ge, posredoval jo je v obravnavo in sprejem delavskemu svetu.

V letu 1978 je delavski svet sprejel nov pravilnik o zaščiti tajnosti, v katerega je bilo vnešeno še področje poslovne tajnosti. Vsa leta so bile organizirane vaje za vse strukture splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite, v kateri so preizkušali znanje posameznikov, ki so ga pridobili na tečajih. Analiza vaje je pokazala, da so pripadniki posameznih struktur splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite dobro pripravljeni, vendar da je potrebno v bodoče še nadalje skrbeti za njihovo usposobljenost ob naravnih in drugih hudih nesrečah.

Na osnovi novih smernic za izdelavo posameznih delov obrambnega in proizvodnega načrta so bili v letu 1979 dopolnjeni obrambni in proizvodni načrt, načrt civilne zaščite, načrt narodne zaščite in bili usklajeni z obrambnimi načrti krajevne skupnosti in občine.

V letu 1980 so bili ažurirani vsi načrti s področja splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite, izdelan je bil razvojni načrt ljudske obrambe in sprejet srednjeročni plan za obdobje 1981–1985. V tem letu je delavski svet preimenoval odbor za splošno ljudsko obrambo in družbeno samozaščito v komite za splošno ljudsko obrambo in družbeno samozaščito.

V letu 1981 je bil na podlagi smernic in navodil ažuriran in usklajen obrambni načrt. Praktične vaje NNNP so usposabljale obrambo in preizkušale znanje pripadnikov enot ter organov ljudske obrambe in družbene samozaščite. Varnostno čuvajsko službo je s posebnim dogovorom prevzela delovna organizacija Varnost TOZD Moste-Polje Ljubljana. Prej je bila v Predilnici organizirana lastna čuvajska služba.

Na podlagi zakona o splošni ljudski obrambi in družbeni samozaščiti iz leta 1984 je bilo treba vse interne samoupravne akte uskladiti z določili, ki še bolj podružbljajo splošno ljudsko obrambo in družbeno samozaščito. Konec leta 1985 je bilo treba pripraviti razvojni in finančni plan za obdobje 1986–1990 za nadaljnji razvoj in opremljenost vseh struktur splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite.

DRUŽBENOPOLITIČNE ORGANIZACIJE V PREDILNICI LITIJA

Decembra 1978 v Predilnici Litija iz ene osnovne organizacije zveze komunistov oblikujejo tri osnovne organizacije. Prvo sestavljajo člani, zaposleni v proizvodnih obratih, drugo v službi vzdrževanja in tretjo v skupnih službah. Ta reorganizacija naj bi omogočila reševanje tipičnih problemov, ki se pojavljajo v posameznih službah in so za njih specifični, česar z dosedanjo razdrobljenostjo ni bilo moč doseči. Pomembno mesto v akcijskem programu idejno politično usposabljanje članstva, da lažje sodeluje pri organiziranju in usmerjanju delovnih ljudi za revolucionarno socialistično preobrazbo družbenih odnosov. Člani zveze komunistov se vključujejo v tedne komunista, npr. akcija »ČLOVEK – DELO – KULTURA.« V predkongresnih aktivnostih OOKZ ocenijo družbene in ekonomske razmere v delovni organizaciji ter z mobilizacijo vseh delovnih ljudi za spreminjanje odnosov krepijo vlogo organizacije zveze komunistov.

Zaradi številčnosti in zato, da bi posamezni komunisti še bolje delovali, je bilo decembra 1979 formiranih pet osnovnih organizacij Zveze komunistov: predpredilnica, predilnica, sukalnica, vzdrževanje in skupne službe. Tako je član zveze komunistov v središču vsakodnevnega delovanja in boja za poglobljanje socialistične samoupravne demokracije. Pomembno je biti neposredno povezan s problemi in interesi delovnih ljudi v okolju, kjer član dela in živi. Usklajenost članov Zveze komunistov se mora potrditi tudi s sprotnim dajanjem pobud ter predlogov za demokratično in učinkovito reševanje problemov. Osnovne organizacije zveze komunistov v Predilnici Litija štejejo skupaj 127 članov in so povezani z Občinskim komitejem Zveze komunistov Litija, ki med drugim tudi seznanja člane z aktualno gospodarsko-politično situacijo v državi in v svetu.

Mladinska organizacija ZSM v Predilnici Litija se je v letu 1976 reorganizirala in preimenovala v Zvezo socialistične mladine Slovenije. Ustanovljeni so bili trije aktivni po izmenah, imenovan je bil tudi aktiv mladih delavcev. Aktivnost v letu 1977 je najbolje ilustrirali

rati z naslednjimi akcijami: trim akcija »na Bogenšperk«, sodelovanje za dedka Mraza, karnevalska točka, delovna akcija za čiščenje okolja tovarne, problemska konferenca z dijaki tekstilne šole, pohod po poteh okupirane Ljubljane, delo oziroma pomoč v sukalnici, številne proslave. Seveda je bila vsa aktivnost prisotna vedno, ko se člani mladinske organizacije vključujejo v tokove življenja, v bitko za stabilizacijo in sodelujejo v vseh organih samoupravljanja in ostalih DPO. Mladinska organizacija je 29. maja 1985 prejela za svoje uspešno aktivno in vsestransko delo mladih plaketo republiške konference ZSMS. Plaketo je na svečani podelitvi prevzela v imenu osnovne organizacije predsednica Lidija Skubic.

Mladi so dobro zastopani tudi v mladinski delovni brigadi Franc Rozman-Stane, vključeni so v enote teritorialne obrambe, vključujejo pa se tudi v športne in kulturne prireditve v občini. Na programsko-volilni konferenci decembra 1985 je bil za predsednika mladine izvoljen Stane Črne. V letu 1986 ZSMS v Predilnici Litija šteje 260 članov, ki so organizirani v štiri aktivne in jih povezuje 11-člansko predsedstvo. Za svoje delovanje ima naslednje komisije: Komisija za kulturo, šport in informiranje, komisija za kadrovska vprašanja in izobraževanje ter komisija za mladinske delovne akcije. Plaketa kot priznanje za vzorno delo bo v bodoče še bolj spodbudila aktivnost mladih v Predilnici Litija.

Društvo inženirjev in tehnikov tekstilcev je bilo ustanovljeno leta 1959 in šteje v letu 1986 96 članov, ki so inženirji, tehniki in tudi mojstri. Društvo ima 9-članski izvršilni odbor in 3-članski nadzorni odbor. Predsednik Društva je Anton Požek. Delovanje društva se odraža predvsem v organiziranju strokovnih ekskurzij v tekstilne tovarne, ogled sejmov, razstav. V programu so tudi seminarji in strokovna predavanja. Aktivno sodeluje z drugimi društvi in organizira srečanja, na katerih si člani izmenjujejo izkušnje in pogovorijo o težavah, ki tarejo tekstilce in tekstilno industrijo, ki ji čas nikoli ni bil posebno naklonjen.

DELO SINDIKALNE ORGANIZACIJE OD LETA 1976 DO 1986

Leto 1976 je bilo izredno pomembno na področju spreminjanja samoupravnih odnosov. Sindikat je skupaj z drugimi družbeno-političnimi organizacijami obravnaval osnutek zakona o združenem delu, ki je bil konec leta sprejet. Njegova določila so začela veljati 11. decembra. V tem letu se je sindikat udeležil tudi protestnih zborovanj proti zatiranju Slovencev v Avstriji. Aktivno se je vključeval v priprave na referendumu za izgradnjo zdravstvenega doma, za povečanje prispevka iz osebnega dohodka za šolstvo in izobraževanje, za posojilo za ceste in pri drugih akcijah. Vsi zaposleni v Predilnici Litija so prispevali za prizadete po potresu v Posočju.

Ob 90-letnici obstoja Predilnice je bila z ukazom predsednika SFRJ Josipa Broza Tita odlikovana z Redom dela z rdečo zastavo. To visoko odlikovanje je bilo podeljeno za posebne zasluge in dosežene uspehe pri delu, ki so pomembni za gospodarski napredek države.

Leto 1977 je bilo zelo razgibano predvsem v smislu izpolnjevanja določb Zakona o združenem delu. Na zborih delavcev je bilo po temeljitih predhodnih analizah odločeno, da Predilnica Litija ostane enovita delovna organizacija. Nadaljuje se prizadevanje za boljše gospodarjenje. Celokupna proizvodnja je bila povečana za 3 %. Delovna organizacija se je vključila tudi v odločanje o programih in sredstvih za stanovanjsko, komunalno in elektro dejavnost, železniški in luški promet. V tem dveletnem mandatu je bil predsednik konference osnovnih organizacij Pavel Koprivnikar.

Leto 1978 je bilo kongresno leto. Delegatka iz naše delovne organizacije na 9. kongresu ZSS v Mariboru je bila predica Silva Arsev, delegat na 8. kongresu ZSJ v Beogradu pa obratovodja Vojko Bizjak. Silva Arsev se je med pripravami na slovenski kongres posvetila predvsem vprašanju nočnega dela žensk in možnostim njegove ukinitve. »Spoznala sem, da bo to zelo trd oreh in da še ne bomo tako kmalu uspeli. Pri tem koraku nam bo morala pomagati tudi širša družbena skupnost. Ko sem poslušala problematiko o invalidnosti in lažjih delovnih mestih drugod, sem ugotovila, da v naši delovni organizaciji to vprašanje ni tako pereče. Drugod je odstotek delavcev premeščenih na lažje delovno mesto mnogo večji. Zapomnila sem si, da imajo nek-

je od 800 zaposlenih 220 takih invalidov. Pri tem je 70 delavk in delavcev, ki opravljajo lažje delo. Sindikat si je še nadalje zadal nalogo čimbolj ščititi delavce. Ta pomoč naj se odraža v skrbi za zdravje delavcev, za zdravo okolje, za čimboljše delovne pogoje, zdravo prehrano itd. Na kongresu sem se dobro počutila, vsi so nas delegate lepo sprejeli – vsi smo bili enaki med enakimi,« je povedala Silva Arsev.

Delegat Vojko Bizjak je povedal: »Prve plenarne seje 8. kongresa ZSJ se je udeležil tudi tovariš Tito. Ena izmed temeljnih usmeritev nadaljnjega delovanja sindikata je razvijanje proizvodnih sil, krepitev materialne podlage dela in stabilizacija. Zagotoviti moramo tudi, da se bosta povečali vloga in odgovornost delavcev za smotrno upravljanje družbenih sredstev. Enotnost, ki je bila izpričana na kongresu, je dobra podlaga za doslednejše uresničevanje ustave in zakona o združenem delu.«

V letu 1979 se je bilo treba soočati z nekaterimi težavami. Problemi delovne discipline, produktivnosti dela, uresničevanja planiranih nalog in izkoriščanja delovnega časa so bili posebno poudarjeni na sestankih posameznih odborov OOZS, ki so bili organizirani po izmenah septembra 1979. Na teh sestankih so se delavci aktivno vključevali v razpravo s pripombami o pomanjkljivostih, ki jih je bilo treba odpraviti in o problemih, ki jih je bilo treba rešiti. Večina pripomb je bila tehtnih in so služile OOZS kot vodilo za nadaljnje delo. V tem letu je petdeset delavcev obiskalo delovni kolektiv tovarne Krušik v Valjevu, ki je praznovala 40-letnico delovanja. Ob tem so bile tudi priprave na pobratenje. O občinskem referendumu so razpravljali tudi v Predilnici Litija. Na glasovanju novembra 1979 so se odločili za 3. samoprispevek za šolstvo, otroško varstvo, kulturo, telesno kulturo in zdravstvo. Kljub neugodnim družbenoekonomskim gibanjem v Jugoslaviji in v svetu v letu 1979 je sindikat ocenil dosežke v vsej celovitosti poslovanja in gospodarjenja za dobre. Predsednik konference sindikata v tem dveletnem obdobju je bil Lojze Pavliha.

V nedeljo 4. maja 1980 je umrl predsednik Josip Broz-Tito. Ob nenadomestljivi izgubi so delavci Predilnice Litija poslali sožalno brzojavko centralnemu komiteju Zveze komunistov Slovenije, v kateri se med drugim zavezu-

jejo za še nadaljnjo krepitev bratstva in enotnosti jugoslovanskih narodov in narodnosti ter samoupravno socialistično ureditev, katerim je postavil čvrste temelje. Naporji so bili usmerjeni v prizadevanje za večjo produktivnost in boljšo gospodarnost ter boljšo izrabo delovnega časa. V drugi polovici leta se prične z novo izrabo delovnega časa. 4. zvezno tekmovanje predic v hitrem povezovanju niti je to leto uspešno organizirala Predilnica Litija. Predilnica je med 17 ekipami zasedla 3. mesto, ekipo so sestavljale: Joža Balant, Fani Vidmar, Danica Tomažič in Marija Bračič. Vodja ekipe je bil Adolf Pajtlar. Poleg tekmovalnega uspeha je pomembno predvsem to, da si ob takem srečanju predice izmenjajo izkušnje in sklenejo nova prijateljstva.

V začetku leta 1981 so zaživele samoupravne delovne skupine, ki se sestajajo v vlogi zbora delavcev, sindikalnega sestanka in v vlogi delovnega sestanka. Na vprašanja, ki ostanejo na sestanku odprta, dajejo odgovore strokovne službe v dnevnikih informacijah in Litijskem predilcu. 12. maja 1981 je Predilnica Litija prejela visoko priznanje – Prvomajsko listino Zveze sindikatov Jugoslavije. Ta listina, ki jo je na posebni svečanosti v Beogradu prevzela predsednica konference osnovnih organizacij sindikata Ani Povše, je bila znak posebnega priznanja za aktivnost organizacije sindikata v razvoju samoupravljanja, skrbi za življenjski standard delavca, skrbi za varstvo pri delu. Ob praznovanju 95-letnice obstoja Predilnice Litija, septembra 1981, je bila podpisana listina o pobratenju Krušika in Predilnice.

Leto 1982 je bilo volilno leto. Izvoljena je bila delegacija za zbor združenega dela občinske skupščine in devet posebnih delegacij v skupščine SIS. Predilnico je obiskal predsednik slovenskih sindikatov Vinko Hafner. Za predsednika konference je bil izvoljen Anton Požek. Na proslavi dneva samoupravljalcev v Litiji, junija 1982, je konferenca sindikata prejela priznanje srebrni znak sindikata. V predkongresni dejavnosti so bile obravnavane naslednje teme:

- organizacijska vloga, krepitev sindikata, predvsem osnovnih organizacij,
- delegatski sistem, vloga zbora združenega dela,
- informiranje,
- nagrajevanje in delitev po delu.

Delegatka na 10. kongresu ZSS je bila Martina Kralj, referentka samoupravnih organov iz splošnega sektorja. Kritično je izpo-

stavila dosedanje premajhno aktivnost sindikata na dveh področjih: pri delovanju delegatskega sistema in pri uveljavljanju pobud in predlogov delavcev v delegatskih skupščinah. Tu bi bilo potrebno več zavzetega in doslednega dela. Na proslavi občinskega praznika decembra 1982 so sprejele občinsko priznanje za lep uspeh na zveznem tekmovanju predic naslednje delavke: Emilija Erjavec, Marija Bračič, Jožefa Balant in Fani Vidmar. Zasedle so 3. mesto med 24 ekipami in bile prve med slovenskimi predstavnicami.

V letu 1983 je sindikat začel s pripravami za izdelavo razvida del in nalog, pomembnega akta s področja nagrajevanja. Glavni direktor Jože Mirtič je prejel srebrni znak sindikata. Iz pobratenega Krušika pride na obisk petdeset njihovih delavcev. Na občnem zboru je bil za predsednika sindikalne konference izvoljen Stane Sevljak, ker pa je aprila 1984 odšel iz delovne organizacije, je bil na mesto njega izvoljen Ivan Markelc. V tem letu potekajo nadaljnje razprave o pravilniku o razvidu del in nalog, ki je bil temelj za sprejem pravilnika o osnovah in merilih za razporejanje čistega dohodka ter delitev sredstev za osebne dohodke in skupno porabo. Razpravo o osnutkih teh dokumentov in pripravo na referendum je vodil sindikat. Pravilnik je bil sprejet na referendumu oktobra 1984. V Tetovu v Makedoniji je bilo 8. zvezno tekmovanje predic. Naša ekipa (Dragica Črček, Joža Balant in Emilija Erjavec) je zasedla odlično drugo mesto. Ker je bil sistem tekmovanja spremenjen, so obenem zastopale tudi vse slovenske tekstilne tovarne.

Pogoji gospodarjenja se v letu 1984 v primerjavi z letom 1983 niso bistveno spremenili. Gospodarska kriza se je iz preteklih let v vsej ostrini nadaljevala tudi v tem letu. Doseženi rezultati so bili spodbudni, saj se je fizični obseg proizvodnje povečal za 8 % in je bil znatno večji od dosežene rasti proizvodnje v republiki.

Zadnja seja sindikalne konference v letu 1984 je bila posvečena tudi delovnim invalidom in obračunu razlike invalidskega nadomestila. Sklepe in stališča so posredovali Skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja, ki je v letu 1985 pripravljala spremembe in dopolnitve statuta. Spremembe so predlagale tudi drugi ozdi.

Leto 1985 se je pričelo z obravnavo zaključnega računa in pravilnika o sindikalnem letovanju. V pripravah na volitve so predlagali spremembe v delegatskem organiziranju.

Združili so tri posebne delegacije in je bilo po novem predlogu 6 posebnih delegacij. Tudi to leto je sindikat sodeloval v litijemskem karnevalu s temo: »Ogrevanje stanovanj na Rozmanovem trgu«.

O pobudi sindikata o skrajševanju delovnega časa oziroma podaljševanju obratovalnega časa je bilo več razpravljanja v delovni organizaciji. Analize so pokazale, da še ni pripravljenih pogojev za takšno spremembo. V teku so velika investicijska dela. V prihodnjem razvoju pa gotovo obstajajo takšne možnosti, vse pa bo odvisno od drugih gospodarskih gibanj. Maja 1985 je obiskal Predilnico predsednik republiškega sveta Zveze sindikatov Slovenije Marjan Orožen s sodelavci. Pogovor je tekel predvsem o stabilizaciji, o inflaciji, ki ne le da sproti razkroja materialni efekt dela, ampak načenja moralo ter načelo za katerega se borimo – delitev po rezultatih dela. Poudarjen je bil tudi pomen lastne moči na poti k večjemu napredku. Ani Povše, analitik dela in nagrajevanja je prejela srebrni znak sindikata na občinski proslavi ob 35-letnici samoupravljanja. V drugi polovici leta 1985 je bila pospešena akcija za doseganje nadplanskih rezultatov. Tri nedelje v decembru je sodelovalo z delom na avtomatih tudi del delavcev iz skupnih služb – za skupne cilje. Na občnem zboru sindikata je bilo izvoljeno novo vodstvo in novi organi sindikata. Občni zbor je potekal v duhu predkongresnih aktivnosti za 11. kongres ZSS marca 1986. Naslov resolucije za kongres je bil: Socialistično samoupravljanje in ustvarjalno delo – najvišji vrednoti življenja in temelj našega napredka. To na kratko pomeni krepitev položaja in neposrednega interesa vseh delavcev pri odločanju v samoupravnih organih in preko delegacij. Ustvarjalno delo pa je področje, kjer se lahko angažirajo in izkažejo prav vsi.

Delegatka na 10. kongresu Zveze sindikatov Jugoslavije, ki je bil v Beogradu od 29. maja do 31. maja 1986, je bila predica Emilija Erjavec. Na kongresu je spregovorila o perečih problemih tekstilnih delavk, o beneficirani dobi in materinstvu.

Izkušnje iz prejšnjih let so bile vodilo za odgovorno, resno in odločno delo tudi v letu 1986, ko se praznuje 100-letnica Predilnice. Tudi od vseh sindikalnih aktivistov se pričakuje vsestransko aktivno delo v sindikatih. V tem letu vsi člani sindikata prejmejo nove članske izkaznice, uredi se kartoteka. Spomladi 1986 izpeljejo volitve delegatov v SIS in

DPS. Kot običajno sindikat tudi letos pogosti upokoјence ob tovarniškem prazniku in tudi sicer sodelujejo pri proslavi 100-letnice predilnice.

Oblike in delovanje sindikalne organizacije

Vsi zaposleni v Predilnici Litija so člani Zveze sindikatov Slovenije. Svoje delovanje uresničujejo v štirih osnovnih organizacijah, ki jih predstavljajo izvršilni odbori predpredilnice, predilnice, sukalnice in skupnih služb. Osnovne organizacije so povezane v 15-člansko sindikalno konferenco, tako da lahko v konferenci usklajujejo svoje delovanje in organizirano sodelujejo pri sprejemanju samoupravnih odločitev na ravni delovne organizacije. Glede na organiziranost Zveze sindikatov Slovenije se osnovne organizacije povezujejo v občinsko organizacijo ZS, v sindikat dejavnosti in v krajevno konferenco SZDL. Naloge osnovnih organizacij ZS so številne in so opredeljene v statutu ZSS in v Pravilih o organiziranosti in delovanju osnovnih organizacij sindikata v Predilnici Litija. V današnjih razmerah je zveza sindikatov dejavnik razvoja socialističnih samoupravnih odnosov in stalne krepitve vloge delavskega razreda v združenem delu in političnem sistemu socialističnega samoupravljanja.

Pomembna oblika delovanja je samoupravna delovna skupina, v kateri član izvršnega odbora osnovne organizacije skrbi za sindikalno aktivnost. V dogovoru z vodjo SDS sklicuje sindikalni sestanek, obvešča člane SDS o delovanju, predlogih in stališčih izvršnega odbora in drugih organov sindikata ter samoupravnih organov. Član izvršnega odbora skrbi in razvija tudi dobre tovariške odnose, medsebojno zaupanje in delovno vzdušje med delavci.

Na letnih članskih sestankih in občnih zbori na vsaki dve leti osnovna organizacija sindikata pregleda delo v preteklem obdobju in sprejme smernice za delovanje v naprej. Občni zbor je tudi organ osnovne organizacije zveze sindikatov, kjer lahko člani odprto, kritično in samokritično razpravljajo, ugotavljajo razmere v lastnih okoljih in vzroke za slabosti, ki se pojavljajo pri uveljavljanju njegove družbene vloge in funkcije. V letih 1985 in 1986 je tudi na delo sindikata vplivala težka gospodarska situacija, ki se je še posebno odražala na pogoje gospodarjenja v združenem delu, kjer je glavno torišče aktivnosti sindikata. Zato je sindikat največjo pozor-

nost posvečal obvladovanju pogojev za ustvarjanje dohodka, predvsem spodbujanje delavcev za večjo produktivnost in aktivnost, za boljše gospodarjenje in na tej osnovi rasti osebnih dohodkov ter njihove pravilne razdelitve.

Večja odzivnost sindikata naj bi bila pri obravnavi planskih dokumentov in ukrepov za njihovo izvajanje ter pri sprotni obravnavi rezultatov gospodarjenja in delitve. Z javnimi obravnavami pri oblikovanju stališč do konkretnih predlogov za odločanje v samoupravnih organih in skupščinah, bodisi z razpravo po SDS, izvršnih odborih sindikata ali na skupnih sejah sindikalne konference z delegacijami se je spodbujalo, da bi formalno samoupravljanje preraslo v dejansko odločanje delavcev. Čeprav je osebni dohodek najpomembnejši dejavnik materialne in socialne varnosti in je v kolektivu uspelo vzpostaviti miselnost, da je ta odvisen od boljšega dela, manjših stroškov in smotrnejše organizacije dela, v sindikatu nikoli ne zanemarijo nenehne skrbi, ki je v delovni organizaciji prisotna za reševanje stanovanjskih vprašanj delavcev, za urejeno in kvalitetno družbeno prehrano, za raznovrstne in cenovno sprejemljive možnosti letovanja delavcev in njihovih družin. Odprti ostajajo še nekateri pereči problemi kot je nočno delo žensk in ureditev klimatskih naprav za boljše delovne pogoje, pri čemer lahko sindikat s svojo aktivnostjo prispeva svoj delež. Sindikat ima pri svojem delu ustrezno podporo strokovnih služb in vodij samoupravnih delovnih skupin, tako da vse naloge lažje uresničuje.

Komisije pri sindikalni konferenci

Ob intenzivnem družbenopolitičnem delovanju in prizadevanjih za boljši materialni položaj zaposlenih sindikat skrbi tudi za večjo kakovost življenja delavcev. Na to kažejo obdaritve otrok ob Novem letu, obeležitev dneva žena, sprejemi in obiski upokojencev, pomoč bolnim sodelavcem idr. Komisij je pet in vsako leto predlagajo tudi svoje programe delovanja, ki jih obravnavajo na letnih sestankih oziroma občnih zborih osnovnih organizacij sindikata.

Komisija za šport in rekreacijo

Komisija deluje aktivno pri organiziranju tekmovanj v osmih športnih panogah. Skozi vse leto se rekreacije udeležuje okrog 100 ljudi, pri čemer posebno spodbujajo ženske.

Komisija si želi čim večjo udeležbo pri enodnevni rekreaciji na teden. V načrtu je razširitev smučišča na Vintarjevcu in izgradnja stalne smučarske vlečnice, kar bi popestrilo zimsko rekreacijo. V občinskih sindikalnih tekmovanjih športniki dosegajo odlične rezultate. Komisija razmišlja tudi o uvedbi koristnih aktivnih odmorov med delovnim časom v nekaterih oddelkih. Predsednik komisije je Janko Hauptman.

Komisija za pomoč članom delovne organizacije

Komisija ima poslovnik za svoje delo. Člani komisije obiskujejo upokoјence v domovih za ostarele občane in sicer ob 8. marcu, septembra ob tovarniškem prazniku in ob novem letu, ko obiščejo tudi osamele upokoјence. Obiskujejo tudi sodelavce, ki so več kot štiri mesece v bolniški, prav tako izplačajo denarno pomoč vsakemu delavcu, ki je več kot 60 koledarskih dni odsoten zaradi bolezni. Ob koncu leta skromno obdarijo tudi otroke umrlih aktivnih delavcev in delavce na odslužnjo vojaškega roka. Komisija si je za leto 1986 in v bodoče zadala nalogo organiziranja nabave ozimnice in drugih sezonskih trgovskih akcij, ki jih ponujajo trgovine. Velik pomen pri tem je, da delovnega človeka, ki dela v treh izmenah, razbremeni skrbi za nakup določenih dobrin.

Pri ugotavljanju socialnega stanja komisija sodeluje s socialno službo. Predsednica komisije je Vlasta Grom.

Komisija za pogrebne svečanosti

Komisija organizira nabavo venca, izobešanje žalne zastave, interno osmrtnico in praporaša za pogrebni obred. Na željo sodelavcev organizira tudi godbo. Tu prihaja včasih do objektivnih težav, kot so nepravočasno sporočilo o datumu pogrebnega obreda, vremenske razmere, letni dopusti in delo godbenikov v popoldanskih urah. Na predlog komisije je bil na občnem zboru sprejet sklep, da za umrle upokoјence pripravi poslovilni govor krajevna skupnost, v kateri je živel upokoјenec, ker ga je njegovo neposredno okolje najboljše poznalo.

Predsednik komisije je Franc Mali.

Komisija za kulturo in izobraževanje

Komisija sodeluje z Delavsko univerzo pri družbenopolitičnem usposabljanju vodstev

in članov osnovnih organizacij ter samoupravnih organov. Tesno sodeluje tudi s komisijo za strokovno izobraževanje v delovni organizaciji.

Na področju kulture pripravlja praznovanje 8. februarja – slovenskega kulturnega praznika. Ob dnevu žena pritegnejo k sodelovanju učence osnovne šole, ob tovarniškem prazniku pripravljajo kulturno-zabavni program za upokoјence. S sofinanciranjem vstopnic poskrbijo za večji obisk pevskih prireditev, kakor tudi abonmajskih gledaliških in kino predstav. V delovni organizaciji želijo ustanoviti mešani pevski zbor in plesno folklorno skupino. Zdi pa se, da je izmensko delo tista največja ovira, ki preprečuje uresničitev kulturnih želja v delovni organizaciji. Predsednik komisije je Branko Bizjak.

Komisija za oddih

Komisija je v letu 1985 že lahko delovala po sprejetem pravilniku o sindikalnem letovanju. V njem so določeni pogoji, ki jih morajo izpolnjevati delavci, da lahko brezplačno letujejo in kriterije, na podlagi katerih se razporejajo. Običajno se največ delavcev odloči za letovanje v Novigradu, ostali pa v Čateških toplicah in Gozd Martuljku. Kandidate za letovanje predlagajo samoupravne delovne skupine. Predsednik komisije je Branko Poljšak.

Socialni fond – samopomoč

Socialni fond deluje v okviru sindikalne organizacije od leta 1953. Takrat so se člani sindikata odločili, da bodo pri izplačilih osebnih dohodkov vplačevali v svoj fond določena sredstva, iz katerih bi si izposojali denar v primeru nesreče, smrti svojcev ali sorodnikov, za ozimnico, letni dopust itd. V letu 1984 so člani sindikata obravnavali predlog za organiziranje novega socialnega fonda, ki je v drugih organizacijah že dlje časa v uporabi. Po razpravah po samoupravnih delovnih skupinah so se delavci odločili za svoj dobri stari fond. Tako lahko posameznik v letu 1986 vzame posojilo do 15.000 din, medtem ko je najmanjše vplačilo 300 din na mesec. Rok vračila brezobrestnega posojila je največ 5 mesecev. V zadnjih desetih letih so se gibale vloge in posojila v tem skladu takole:

Leto	Število vlagateljcev	Vplačane vloge v din	Posojena sredstva din
1976	500	209.913	162.100
1977	491	247.661	170.120
1978	581	264.918	173.650
1979	514	307.701	156.500
1980	554	312.715	168.000
1981	515	407.595	185.600
1982	513	500.122	270.470
1983	491	683.865	288.150
1984	499	1,351.250	408.950
1985	487	3,038.915	1,360.200

Predsedniki sindikata v Predilnici Litija 1945–1986

Jernej Kaplja-Berti
Franc Maver
Franc Šular
Lojze Šušteršič
Viktor Semec
Vida Lotrič
Franci Borišek
Aco Bajec
Franc Lesjak

Niko Stamatovski
Gojko Vidovič
Vojko Bizjak
Pavel Koprivnikar
Alojz Pavliha
Ani Povše
Anton Požek
Stane Sevljak
Ivan Markelc

OPOMBE

¹ Arhiv Okrajnega sodišča v Ljubljani. Trgovski register.

² Arhiv Predilnice – Journal nr. 7.

³ Arhiv Okrajnega sodišča v Ljubljani – trgovski register

⁴ Razvoj predilnice Litija 1961, str. 17.

⁵ Arhiv Okrajnega sodišča v Ljubljani. Trgovski register.

⁶ Mohorič, str. 28.

⁷ Arhiv Predilnice – načrti fasc. 9.

⁸ Arhiv Predilnice – načrti fasc. 7, 9, 10.

⁹ Arhiv Predilnice – načrti fasc. 11.

¹⁰ Arhiv Predilnice – načrti fasc. 7, 9, 10. Jože Šorn: Velika industrija, Moščanska kronika.

¹¹ Arhiv Okrajnega sodišča v Ljubljani. Trgovski register.

¹² Arhiv Predilnice: Journal Nm 7.

¹³ Arhiv Predilnice – fakturne knjige Nm. 32 od leta 1901–1906.

¹⁴ Arhiv Predilnice – načrti fasc. 10.

¹⁵ Razvoj predilnice Litija 1961, str. 19.

¹⁶ Ibidem

¹⁷ Razvoj predilnice Litija 1961, str. 23.

¹⁸ AS, arhiv zbornice TOI – fasc. 151 (vprašalne pole).

¹⁹ Razvoj predilnice Litija 1961, str. 24

²⁰ AS, arhiv zbornice TOI – fasc. 151. AS, arhiv zbornice TOI – fasc. 151.

²¹ Arhiv Predilnice – Journal NM. 7.

²² Ibidem.

²³ Ibidem.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Katarina Kobe-Arzenšek, Prvi tekstilni industrijski obrati na Slovenskem, Ljubljana 1986, str. 10–21; Jože Šorn, Začetki suknarne kranjskih deželnih stanov, Zgodovinski časopis VI–VII, Ljubljana, 1952 do 1953, str. 663–685; isti, Ljubljanska suknarna, Zgodovinski časopis IX, Ljubljana 1955, str. 62–87; za tovarno Krenner v Škofji Loki tudi Okrožno gospodarsko sodišče v Ljubljani, trgovski register druž. I., 63.

²⁶ Okrožno gospodarsko sodišče v Ljubljani, trgovski register, druž. I, 32.

²⁷ Ferdo Gestrin-Vasilij Melik, Slovenska zgodovina od konca osemnajstega stoletja do 1918, Ljubljana 1966, str. 60.

²⁸ Josip Žontar, Svilogojstvo in svilarstvo na Slovenskem od 16. do 20. stoletja, Ljubljana 1957, str. 107–111.

²⁹ AS (Arhiv SR Slovenije, Ljubljana), zbirka zemljevidov, Karte der Baumwoll-Industrie in Österreich unter der Aegide des Verbandes der Baumwoll-Industrie Österreichs, verfasst von prof. A. L. Hickmann, Wien 1901; Bericht über die allgemeine Agricultur – und Industrie – Ausstellung zu Pariz im Jahre 1855, Wien 1857, 14. zvezek, str. 1–5.

³⁰ Compass, finanzeles Jahrbuch für Österreich-Ungarn, Bd. II, str. 746, Wien 1915.

³¹ Okrožno gospodarsko sodišče v Ljubljani, trgovski register, druž. I, 12; AS, arhiv zbornice za trgovino, obrt in industrijo (arhiv zbornice TOI), fasc. 311/1; Compass Bd. II, str. 746, Wien 1915; arhiv predilnice v Litiji, poročilo o nastanku in razvoju tekstilnega koncerna Mautner iz leta 1927. prim. Vlado Valenčič, Sladkorna industrija v Ljubljani, Ljubljana 1957, str. 51.

³² Okrožno gospodarsko sodišče v Celju, trgovski register, reg. I, 130, B-5; Compass 1915, Bd. II, str. 740; prim. Med Mrzlico in Dobravljami, Celje 1955, str. 17–47; Katarina Kobe-Arzenšek, 125 let tekstilne tovarne Prebold, Prebold 1967.

³³ Muzej v Trzinu, poročilo firme Getzner, Mutter & Co., Bludenz iz leta 1898.

³⁴ Ivan Mohorič, Bombažna predilnica in tkalnica v Trzinu, Ljubljana 1960, str. 56–57.

³⁵ Gezner Mutter & Co. und Getzner & Co., Bludenz, Nenzig Feldkirch und Wien, Die Grossindustrie Österreichs Festgabe zum glorreichen fünfzigjährigen Regierungs-Jubiläum seiner Majestät des Kaisers Franz Josef I., Wien 1898.

³⁶ Ivan Mohorič, Bombažna predilnica in tkalnica v Trzinu, Ljubljana 1960, str. 57–60.

³⁷ Okrožno gospodarsko sodišče v Ljubljani, trgovski register druž. I, 106, A II, 110; AS, arhiv zbornice TOI, fasc. 311/1; prim. Viktor Kragl, Zgodovinski drobci župnije Trzin, Ljubljana 1935, str. 311.

³⁸ Trgovski register v Ljubljani, druž. I, 112; AS, arhiv zbornice TOI, fasc. 311/1; arhiv tekstilne tovarne v Litiji; prim. France Kresal, Razvoj predilnice Litije, Litija 1961, str. 15–36.

³⁹ Arhiv tekstilne tovarne v Litiji, blagajniške knjige.

⁴⁰ Arhiv tekstilne tovarne v Litiji, načrti.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Ibidem, situacijsko poročilo.

⁴³ Ibidem, Compass 1915, Bd. II, str. 740.

⁴⁴ Compass, 1915, Bd. II, str. 740, Bd. III – Personen-verzeichnis.

⁴⁵ Compass, 1915, Bd. II, str. 441.

⁴⁶ Compass, 1915, Bd. II, str. 424–425.

⁴⁷ Bogo Grafenauer, Slovenija, Enciklopedija Jugoslavije, zv. 7, Zagreb 1968, str. 358.

⁴⁸ Milko Brezigar, Osnutek slovenskega narodnega gospodarstva, izdala Omladina v Ljubljani, Celje 1981.

⁴⁹ Compass, 1915, Bd. II, str. 240–241. Tabela je sestavljena iz podatkov dveh tabel na teh straneh.

⁵⁰ Vlado Valenčič, Sladkorna industrija v Ljubljani, Ljubljana 1957, str. 51–53.

⁵¹ Journal des Österreichischen Lloyd št. 49, z dne 24. maja 1845.

⁵² Katarina Kobe-Arzenšek, Prvi tekstilni industrijski obrati na Slovenskem, Ljubljana 1968, str. 10–21.

- ⁵³ Ivan Mohorič, Bombažna predilnica in tkalnica v Tržiču, Tržič 1960, str. 78.
- ⁵⁴ Ibidem, str. 112.
- ⁵⁵ Arhiv tekstilne tovarne v Litiji, situacijsko poročilo; France Kresal, Razvoj predilnice Litija, Litija 1961, str. 36; Ivan Mohorič, Bombažna predilnica in tkalnica Tržič, str. 112.
- ⁵⁶ Ivan Mohorič, Bombažna predilnica in tkalnica v Tržiču, Tržič 1960, str. 45–47.
- ⁵⁷ Arhiv tekstilne tovarne v Litiji, plačilni listi.
- ⁵⁸ Ibidem, načrti.
- ⁵⁹ Ivan Mohorič, Bombažna predilnica in tkalnica v Tržiču, Tržič 1960, str. 105.
- ⁶⁰ Rdeči prapor, leto XII, št. 8, Ljubljana 5. setembra 1909, poročilo o stavki v tekstilni tovarni v Ajdovščini.
- ⁶¹ Alois Brusatti, Österreichische Wirtschaftspolitik vom Josephinismus zum Ständestaat, izdal Institut für angewandte Sozial- und Wirtschaftsforschung, Wien 1965, zbirke avstrijskih zakonov za gospodarsko in socialno politiko na straneh 141–161.
- ⁶² Ferdo Gestrin-Vasilij Melik, Slovenska zgodovina od konca osemnajstega stoletja do 1918, Ljubljana 1966, str. 67.
- ⁶³ Obrtni red z dne 20. decembra 1859, ki je začel veljati 1. maja 1860, oddelek VI. – pomožno osebje, čl. 86 in 87; Reichsgesetzblatt 1859, str. 227; prim. Die Gewerbeordnung vom 20. Dezember 1859 mit allen nachträglichen Verordnungen bis Ende September 1875, Wien 1875; dr. Leo Geller, Die Gewerbeordnung, Wien 1884; dr. Stefan Licht, Der gewerbliche Arbeitsvertrag, Brünn 1898; Anton Kralj, Obrtni red, izdala knjižnica Slovenske krščansko-socialne zveze, Ljubljana, 1903; dr. Bogomil Seneković, Obrtno pravo in delavsko zavarovanje. Izdal in založil zavod za pospeševanje obrti v Ljubljani, Ljubljana 1919.
- ⁶⁴ AS, Deželna vlada, fasc. 21 (1–4) za leto 1973/74, 1875/76, 1877 (te podatke mi je dal dr. Jože Šorn in se mu zahvaljujem zanje).
- ⁶⁵ RGBI. 22/1885.
- ⁶⁶ Obrtni red, § 72–105.
- ⁶⁷ AS, arhiv zbornice TOI, fasc. 311/1.
- ⁶⁸ Lastni izračuni po gradivu v arhivu tekstilne tovarne v Litiji. Uporabljal sem podatke iz izplačilnih listov.
- ⁶⁹ Ibidem.
- ⁷⁰ Ibidem.
- ⁷¹ AS, arhiv zbornice TOI, fasc. 311/1–5.
- ⁷² Jože Šorn, Razvoj papirnice Vevče, Ljubljana 1956, str. 114; Miroslav Kokalj, Vevški papirničarji v boju za svoje pravice, Ljubljana 1970, str. 51, 61, 97, 99, 102 in 113.
- ⁷³ Gewerkschaft, leto I, št. 3, Wien, 1899, str. 66–81; leto X, št. 3, Wien 1908.
- ⁷⁴ Gewerkschaft, leto I, št. 3, Wien 1899, št. 68.
- ⁷⁵ Obrtni red, št. 77 in 78.
- ⁷⁶ Podatki v izplačilnih listih, arhiv v Litiji.
- ⁷⁷ Čl. 87 obrtnega reda.
- ⁷⁸ Ministrska uredba z dne 27. maja 1885, RGBI. 85/1885.
- ⁷⁹ Čl. 74 obrtnega reda. Zakon z dne 16. januarja 1885. (RGBI. 21/1895) je določal, da je moralo ob nedeljah in praznikih vse delo počivati najmanj 24 ur. Nedeljski počitek se je moral začeti najpozneje ob 6. uri zjutraj in hkrati za vse delavce (§ 75). Izjeme so veljale samo za nujna vzdrževalna dela in za take obrate, kjer je proizvodni proces zahteval neprekinjeno delo in so jih posebej naštevale ministrske uredbe z dne 24. aprila 1895 (RGBI. 58/1895), 11. avgusta 1895 (RGBI. 125/1895), 10. aprila 1897 (RGBI. 97/1897) in 4. maja 1898 (RGBI. 76/1898). Našteti so bili 99 obrti, s področja tekstilne industrije so bile belilnice, barvarne in tiskarne tkanin.
- ⁸⁰ RGBI. 39/1883.
- ⁸¹ RGBI. 119/1911.
- ⁸² Obrtni red z dne 20. decembra 1859, št. 85.
- ⁸³ Vlado Valenčič, Sladkorna industrija v Ljubljani, Ljubljana 1957, str. 55 (MALJ, reg. I, fasc. 754, akt 3858, pravila bolniškega sklada z dne 1. maja 1860).
- ⁸⁴ Katarina Kobe-Arzenšek, Prvi tekstilni industrijski obrati na Slovenskem, Ljubljana 1968, str. 30.
- ⁸⁵ Ivan Mohorič, Bombažna predilnica in tkalnica v Tržiču, Tržič 1960, str. 202–207; arhiv tekstilne tovarne v Tržiču, zapisniki podpornega društva od 26. novembra 1927 do 30. decembra 1940.
- ⁸⁶ Arhiv tekstilne tovarne v Litiji. Dotacije podpornemu fondu so izkazali tudi v letnih bilancah.
- ⁸⁷ RGBI. 1/1888.
- ⁸⁸ RGBI. 33/1888.
- ⁸⁹ Filip Uratnik, Položaj naših starih nezgodnih rentnikov in upokoјencev. Poročilo delavske zbornice za Slovenijo, Ljubljana 1928, str. 70–75.
- ⁹⁰ Dr. Joža Bohinjec, Pol stoletja delavskega zavarovanja, Spominski zbornik okrožnega urada za zavarovanje delavcev, Ljubljana 1938, str. 22–23.
- ⁹¹ Ibidem, str. 22, 31.
- ⁹² Dr. Nikola Tintić, Socijalno osiguranje, Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb 1968, zv. 7, str. 419.
- ⁹³ Dr. Joža Bohinjec, Pol stoletja delavskega zavarovanja, Spominski zbornik okrožnega urada za zavarovanje delavcev, Ljubljana 1938, str. 22.
- ⁹⁴ Lastni izračuni po podatkih izplačilnih listov tovarne v Litiji.
- ⁹⁵ Fran Erjavec, Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem, Ljubljana 1928, str. 249.
- ⁹⁶ Anton Kristan, Delavsko združeno gibanje v Sloveniji, Ljubljana 1924, str. 3.
- ⁹⁷ Rdeči prapor, leto XII, št. 80, Ljubljana, 5. avgusta 1909.
- ⁹⁸ Naši zapiski, leto VI, št. 90, Ljubljana 1908; Med Mrzlico in Dobravljami, Celje 1955, str. 17–47.
- ⁹⁹ Naši zapiski, leto III, št. 4, Ljubljana, marca 1905.
- ¹⁰⁰ Compass 1917, Bd II, str. 773.
- ¹⁰¹ Compass 1917, Bd II, str. 773.
- ¹⁰² Razvoj predilnice Litija 1961, str. 35.
- ¹⁰³ AS arhiv Zbornice TOI fasc. 311/3.
- ¹⁰⁴ AS arhiv Zbornice TOI fasc. 311/3.
- ¹⁰⁵ Arhiv predilnice – seznam delavcev.
- ¹⁰⁶ Arhiv predilnice.
- ¹⁰⁷ Analiza bilansa št. 39, leto I, str. 639, Beograd 1929. Leto V, str. 11, Beograd 1933.
- ¹⁰⁸ AJ, Beograd, ministrstvo trgovine in industrije, fasc. 58, dopis predsedništva deželne vlade ministrstvu trgovine in industrije v Beogradu z dne 15. februarja 1920, št. 2059.
- ¹⁰⁹ Ibidem. V dosjeju o tem problemu ni nobenega akta, ki bi ta predlog podprl ali zavrnil. Pač pa je skoraj sočasno ministrstvo za prehrano in obnovo zagotovilo denar za odkup volne v Srbiji in 15. maja 1920 skupaj z ministrstvom za trgovino in industrijo sklicalo konferenco o obnovi tekstilne industrije in o oskrbovanju jugoslovanskega tržišča s tekstilom; na to konferenco so bili povabljeni samo srbski tekstilni podjetniki in predstavnik industrijske zbornice v Beogradu.
- ¹¹⁰ Jugoslovanski tekstilni vjesnik, Zagreb, 30. junija 1940.
- ¹¹¹ Arhiv grada Zagreba, arhiv Jugoslovenskih tekstilnih tvornic Mautner (neurejen) – poročilo z dne 17. februarja 1933, poročilo o produkciji koncernovih tovarn v

169

- ¹⁷⁶ NUK, društveni spis Kreditnega zavoda za trgovino in industrijo, Ljubljana;
 Rosenberg Vladimir, J. Kostić: Ko finansira jugoslavensku privredu, Beograd 1940;
 Sergije Dimitrijević: Strani kapital u privredi bivše Jugoslavije, Beograd 1958;
 Dr. Stanko Deželić: Banke i bankarstvo, Zagreb 1921.
¹⁷⁷ Isto kot zgoraj citirano Rosenberg, Dimitrijević, Deželić: AS, Arhiv Zbornice TOI, fasc. 311.
¹⁷⁸ Arhiv Tekstilne tovarne v Preboldu, korespondenca.
¹⁷⁹ Arhiv Tekstilne tovarne v Preboldu, korespondenca.
¹⁸⁰ Arhiv tekstilne tovarne v Preboldu, korespondenca, zapisniki sej upravnega odbora in občnih zborov delniške družbe.
¹⁸¹ Arhiv tekstilne tovarne v Preboldu, poslovna poročila d. d. za leta: 1940, 1941, 1942, 1943. Zapisniki sej upravnega odbora in občnih zborov d. d. poročila ravnatelja, korespondenca d. d. s Creditanstaltom.
¹⁸² Arhiv CK ZKS, Celica, leto 1934, št. 2.
¹⁸³ Delavec, 25. marca 1925.
¹⁸⁴ Istorijski arhiv KPJ, tom II, Beograd 1950, str. 238–243; arhiv CK ZKS, fotokopije arhiva kominterne, akt z dne 16. januarja 1935.
¹⁸⁵ Poročilo delavske zbornice v Ljubljani za leto 1930, Ljubljana 1930, str. 145.
¹⁸⁶ Poročilo inšpekcije dela. Godišnjak o radu Ministrstva socijalne politike u god. 1918–21, Beograd 1922, str. 217.
¹⁸⁷ Poročilo delavske zbornice v Ljubljani za leto 1930, Ljubljana 1930, str. 145; Kolektivna pogodba za tekstilno stroko v dravski banovini, sklenjena 23. septembra 1936, Ljubljana 1936.
¹⁸⁸ Arhiv IZDG, arhiv delavske zbornice v Ljubljani, fasc. 16.
¹⁸⁹ Arhiv IZDG, arhiv inšpekcije dela, fasc. 1.
¹⁹⁰ AS, Ljubljana, poverjenišтво za notranje zadeve, fasc. 20, št. 10278–1921, poročilo z dne 4. junija 1921.
¹⁹¹ Arhiv IZDG, arhiv inšpekcije dela, fasc. 1.
¹⁹² Arhiv IZDG, arhiv inšpekcije dela, fasc. 1.
¹⁹³ Arhiv CK, kartoteka sodnih procesov.
¹⁹⁴ Arhiv inštituta za narodnostna vprašanja.
¹⁹⁵ Franjo Baš: Slovenski Nemci 1918–1945. Arhiv Inštituta za narodnostna vprašanja.
 Metod Mikuš: Pregled razvoja NOB, str. 56, Ljubljana 1960.
¹⁹⁶ Arhiv sekretariata za notranje zadeve v Ljubljani.
¹⁹⁷ Delavec, leto XXII, št. 12, Ljubljana, 15. julija 1935.
¹⁹⁸ Arhiv tekstilne tovarne v Litiji, kolektivna pogodba z dne 26. junija 1935, arhiv IZDG, arhiv delavske zbornice, fasc. 42, (kolektivne pogodbe).
¹⁹⁹ Arhiv tekstilne tovarne v Litiji – Lohnstatistik.
²⁰⁰ Ibidem.
²⁰¹ Ibidem.
²⁰² Arhiv predilnice v Litiji.
²⁰³ Delavec, leto XXI, št. 10, Ljubljana, 15. oktobra 1938.
²⁰⁴ Isto.
²⁰⁵ Delavec, leto XXV, št. 11, Ljubljana, 15. novembra 1938.
²⁰⁶ Delavec, leto XXV, št. 12, Ljubljana, 15. decembra 1938, leto XXVI, št. 1, Ljubljana, 25. januarja 1939; Ljudski glas V, 10. februarja 1939; Delavska pravica, 3. novembra 1938.
²⁰⁷ Delavec, leto XXVII, št. 3, Ljubljana, 25. marca 1940.
²⁰⁸ Arhiv IZDG, arhiv DZ, fasc. 26.

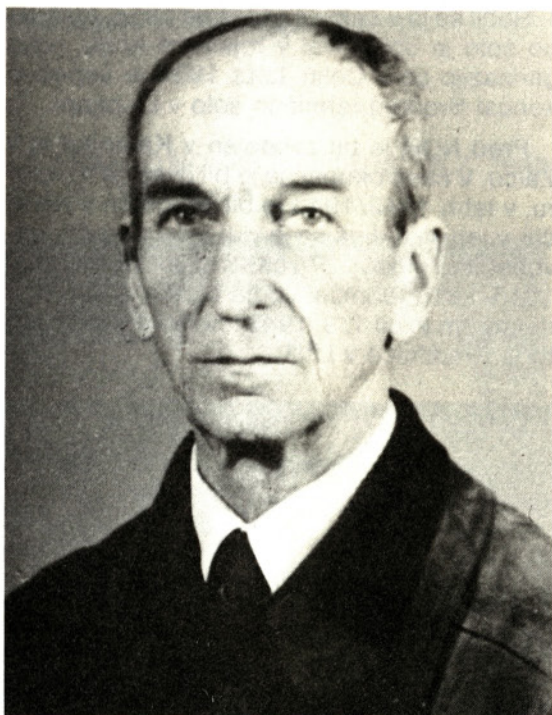
- ²⁰⁹ Ibidem.
²¹⁰ AS, arhiv zbornice TOI, fasc. 222.
²¹¹ Razvoj predilnice Litija, 1961, str. 69.
²¹² Arhiv CK ZKS v Ljubljani, dokument inv. št. 2642.
²¹³ Zgodovinski arhiv CK ZKS v Ljubljani, dok. št. 2641, 2642, 4261, 2649, 4263, 4123, 4102.
²¹⁴ Arhiv tekstilne tovarne v Preboldu, poslovna poročila upravnega sveta delniške družbe, korespondenca podjetja s Creditanstaltom.
²¹⁵ Slovenija 1945–1975, Zavod SR Slovenije za statistiko Ljubljana 1975, str. 19, Dalje citiram: Slovenija 1945–1975.
²¹⁶ Slovenija 1945–1975, str. 21.
²¹⁷ Slovenija 1945–1975, str. 36.
²¹⁸ France Kresal, Razvoj predilnice Litija, Litija 1961, str. 112–113. Dalje citiram: Razvoj predilnice Litija.
²¹⁹ Slovenija 1945–1975, str. 27, 28.
²²⁰ Razvoj predilnice Litija, str. 107–108.
²²¹ Slovenija 1945–1975, str. 28–30, 36–37.
²²² Slovenija 1945–1975, str. 33.
²²³ Razvoj predilnice Litija, str. 118.
²²⁴ Slovenija 1945–1975, str. 34.
²²⁵ Slovenija 1945–1975, str. 32.
²²⁶ Razvoj predilnice Litija, str. 188.
²²⁷ Razvoj predilnice Litija, str. 117.
²²⁸ Razvoj predilnice Litija, str. 113–117.
²²⁹ Slovenija 1945–1975, str. 43.
²³⁰ Slovenija 1945–1975, str. 45–46.
²³¹ Ibidem.
²³² Slovenija 1945–1975, str. 46–49.
²³³ Ibidem.

Za razvoj delovne organizacije v zadnjih petindvajsetih letih, od poglavja »Razvoj delavskega samoupravljanja v Predilnici Litija« dalje, so gradivo zbrali sodelavci Predilnice pod vodstvom avtorja in se hrani v podjetju. Tam je tudi vse izvorno gradivo o razvoju delovne organizacije od leta 1960 do 1985. Delo je bilo organizirano tako, da so na osnovi avtorjeve dispozicije zbirali in obdelovali gradivo po posameznih zaokroženih področjih. Ti sodelavci so bili: **Martina Kralj** – Razvoj delavskega samoupravljanja, dograjevanje samoupravljanja, Delavci PL, Sodelovanje pri upravljanju družbenopolitične skupnosti in samoupravnih interesnih skupnosti; **Matic Malenšek** – Obveščanje; **Stane Črne** – Tehnični razvoj Predilnice Litija 1960–1985, Razvoj posameznih oddelkov od leta 1960, Proizvodnja od leta 1960; **Andrej Kralj**, **Darko Primožič** – Investicijske naložbe v osnovna sredstva; **Andrej Kralj** – Poslovna sredstva, Dinamika proizvodnje, Poslovni uspeh; **Meta Mlakar**, **Mirko Dolinšek**, **Viktor Semec** – Preskrba s surovinami, Svetovna situacija bombaža v zadnjih 20 letih, Prodaja preje; **Vera Bric** – Delavci in njihove socialne razmere, Razvoj zaposlovanja, Upokoenci, Direktorji PL 1945–1986; **Ani Povše** – Nagrajevanje; **Jolanda Jakič** – Posvetovalnica, Zdravstvena obolenja; **Vlasta Grom** – Stanovanja, Obrat družbene prehrane, Počitniški dom in letovanje delavcev; **Andrej Krhlikar**, **Franc Lesjak** – Varstvo pri delu, Varstvo pred požarom, **Branko Bizjak** – Izobraževanje in usposabljanje za delo, **Franc Mali** – Razvoj SLO in **Ivan Markelc** – Delo sindikata, Družbenopolitične organizacije v Predilnici Litija.

PRILOGE

DIREKTORJI PREDILNICE LITIJA 1945–1986

1. Inž. BORIS VALENČIČ zaposlen v Predilnici od 1. oktobra 1937 do 19. 12. 1945 direktor – po osvoboditvi do 19. 12. 1945

Živi v Kranju. Tu se je rodil 30. marca 1905. Osnovno šolo in gimnazijo je obiskoval v rojstnem kraju. Leta 1930 je diplomiral na Strojni fakulteti v Ljubljani.

1. oktobra 1937 se je kot pooblaščen elektroinženir zaposlil pri podjetju Mautner, s sedežem v Zagrebu in dvema obratoma – v Litiji in Preboldu. Službo je opravljal v Litiji, enkrat do dvakrat tedensko pa v Preboldu.

Leta 1945 ga je ministrstvo za industrijo in rudarstvo imenovalo za delegata – direktorja obeh obratov. V istem letu je bil v decembru z dekretom razporejen v Predilnico v Škofjo Loko. V letih 1946 do 1948 je služboval na Tekstilni direkciji v Ljubljani, kjer je opravljal odgovorne delovne dolžnosti. Od sredine leta 1950 do spomladi 1953 je kot tehnični vodja vodil izgradnjo in montažo predilnice Djuro Salaj v Mostarju. V nadaljnjih letih je opravljal elektrotehnične posle v upravni službi in v gospodarstvu. Upokojen je od leta 1974.

2. JOŽE LOGAR-SLOVAN, direktor – od 8. 1. 1946 do 10. 8. 1946

Rodil se je v Zagrebu 9. decembra 1921. Osnovno šolo je obiskoval v Litiji. 1. 4. 1941 je končal Pilotsko šolo v Kraljevu. Po enoletni izselitvi v Nemčijo, se je leta 1942 vrnil v domovino in se priključil narodnoosvobodilnem gibanju. Julija leta 1944 je z odličnim uspehom končal višjo oficirsko šolo. Opravljal je odgovorne dolžnosti. Bil je prvi pomočnik načelnika VII. korpusa. Za aktivno delovanje je prejel partizansko zvezdo in orden za hrabrost.

Po osvoboditvi je bil komandant oblasti za aviacijo za Slovenijo in Hrvatsko. Z dekretom je bil 8. 1. 1946 imenovan za delegata – direktorja naše delovne organizacije. Upostošen strojni park in izredne težave v oskrbi s surovino, bombažem, so ovirale uspešnejše delovne organizacije. Delo direktorja je opravljal do 10. 8. 1946.

V nadaljnjih letih je bil zaposlen v Tubi Ljubljana, pri Šolskem filmu v Ljubljani in pri Utensilia na Rudniku. Upokojen je od leta 1959. Živi v Ljubljani.

3. JAKOB VRHOVEC direktor – od 10. 10. 1946 do 31. 7. 1948

Rodil se je 28. aprila 1913 v kmečki družini v Kozarjah v Ljubljani. Po uspešno končani osnovni šoli, gimnaziji in srednji strojni šoli, se je leta 1938 zaposlil v Smodnišnici v Kamniku. Od začetka leta 1939 do razpada stare Jugoslavije je delal v tovarni avionov v Kraljevu.

Že od maja 1941 se je priključil narodnoosvobodilnem gibanju. Aktivno je deloval na Dolomitskem področju. Ob ofenzivi marca 1943 je bil po izdaji bunkerja v Kozarjah ranjen in Italijani so ga ujeli ter odpeljali v ljubljanske zapore, nato pa Nemci v koncentracijsko taborišče v Dachau, od koder se je vrnil po osvoboditvi.

Z dekretom je bil dne 10. 10. 1946 imenovan za direktorja Predilnice v Litiji. To delo je opravljal do 31. 7. 1948.

V tem obdobju so se začela v tovarni prva večja načrtovana in organizirana adaptacijska dela v oddelku predpredilnice in izgradnja novega oddelka predpredilnice. Prav tako so začeli preurejati centralni trakt, klimatske naprave in izgrajevati pomožne prostore.

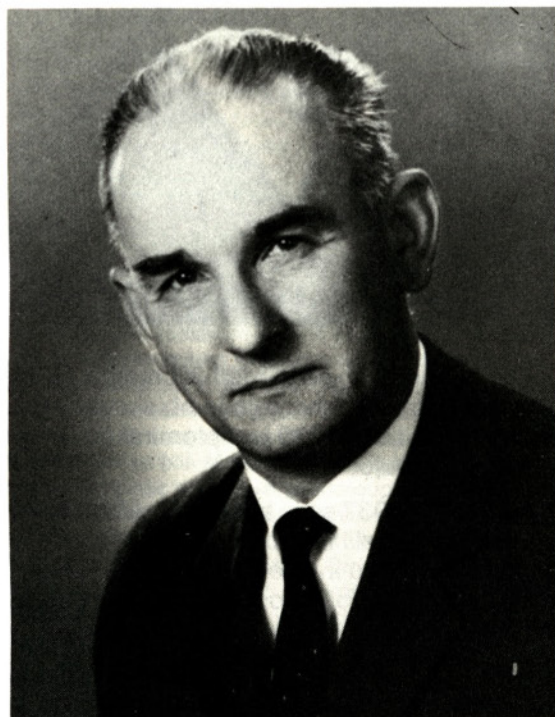
V nadaljnjih letih je opravljal odgovorne delovne dolžnosti v tkalnici jute v Žalcu, v tovarni koles Rog in v Kartonažni tovarni v Ljubljani. Upokojen je od leta 1971. Živi v Ljubljani.

Prejel je pomembna državna odlikovanja ter priznanje in je nosilec Spomenice 41.

4. ALOJZ HERMAN direktor od 1. 9. 1948 do 1. 2. 1950.

Rodil se je v Žalcu 4. januarja 1915. Osnovno šolo je obiskoval v rojstnem kraju, nižjo gimnazijo pa v Celju. Leta 1934 je uspešno končal Srednjo tehnično šolo v Ljubljani.

Pred NOB je bil zaposlen v Kamniku in v Žalcu. V času okupacije je bil dvakrat v zaporu, v letih 1942/1943 je bil zaposlen v Nemčiji, v letu 1944 pa se je vključil v narodnoosvobodilno gibanje. Po osvoboditvi je bil v letih 1945-1948 tehnični vodja Metke iz Celja. Z dekretom je bil 1. 9. 1948 imenovan za direktorja Predilnice v Litiji.

V času vodenja naše delovne organizacije se je srečeval z velikimi težavami. Vse bolj je bila prisotna težnja po uvedbi štiriizmenskega dela, čemur se je upiral zaradi zastarelega in istrošenega strojnega parka. Primanjkovalo je električne energije in delavcev. V času njegovega vodenja je bil dokončan daljnovod od elektrarne iz Trbovelj in zgrajena je bila trafo postaja v delovni organizaciji. S tem so

bili dani boljši pogoji za nemoten proizvodni proces.

1. 2. 1950 se je zaposlil v Bombažni predilnici in tkalnici v Trziču. V kasnejših letih je opravljal odgovorne dolžnosti v tovarni organskih barvil v Celju in v Aeru v Celju. Upokojen je od leta 1977. Živi v Žalcu.

Za svoje uspešno delo je prejel državno odlikovanje in več drugih priznanj.

5. FRANJO NOVAK direktor od 18. 7. 1949 do 1. 9. 1950 – umrl

Rodil se je 6. marca 1892 v Črnomlju. Osnovno šolo je obiskoval v Podzemlju, od tretjega razreda dalje pa v Črnomlju. Za trgovca se je izučil v Novem mestu, nato je odšel v Ljubljano. Ob začetku prve svetovne vojne je bil mobiliziran in je leta 1914 prostovoljno prešel v rusko ujetništvo. Član ruske komunistične partije je postal leta 1918. Leta 1921 se je vrnil v Ljubljano in dve leti kasneje ustanovil v mestu trgovino.

V času druge svetovne vojne je bil na podlagi ovadbe bele garde avgusta 1942 aretiran in zaprt v vojašnici na Taboru. Kasneje je bil po raznih taboriščih, nazadnje junija 1943 na

otoku Rabu. Tu je sodeloval pri izdaji ilegalnega taboriščnega časopisa, povezan je bil v partijski organizaciji. Ob kapitulaciji Italije se je vključil v novoformirano Rabsko brigado, ki je odšla v partizane. Do konca druge svetovne vojne je opravljal odgovorne dolžnosti.

Z dekretom je bil 18. 7. 1949 imenovan za direktorja naše delovne organizacije. To dolžnost je opravljal do 1. 9. 1950.

Umrl je v Ljubljani, 30. 7. 1977.

6. VLADIMIR GERBEC direktor – od 1. 9. 1950 do 31. 10. 1952

Rojen je bil v Bitnjah pri Premu, 24. marca 1917. Osnovno šolo in gimnazijo je končal v Mariboru, tekstilno srednjo šolo pa v Kranju.

Zaposlil se je v Mariboru, v tovarni Svila.

V letih 1941 do 1945 se je aktivno vključil v narodnoosvobodilno gibanje in je nosilec Spomenice 41.

Z dekretom je bil 1. septembra 1950 imenovan za direktorja Predilnice v Litiji. Kot direktor se je poleg delovnih dolžnosti zavzel za dvig kulturnega, društvenega in športnega življenja krajanov. V tistih letih se je pri-

čela dograjevati in adaptirati dvorana na Stavbah, ki še danes predstavlja središče kulturnega življenja Litijanov.

Novembra 1952 se je ponovno zaposlil v tekstilni tovarni v Mariboru. V kasnejših letih je bil direktor Predilnice in tkalnice v Škofji Loki do upokojitve. Upokojen je od leta 1969. Živi v Škofji Loki.

Za svoje uspešno delo je prejel več državnih odlikovanj in drugih priznanj.

7. JANEZ BENEDIK direktor – od 1. 5. 1952 do 30. 11. 1955

Rojen je v Selci, 23. decembra 1918. Osnovno šolo je obiskoval v rojstnem kraju, meščansko šolo pa v Trziču. V letu 1951 je končal enoletno partijsko šolo pri CK ZKJ.

Med narodnoosvobodilno borbo je bil v Gorenjskem odredu, kasneje v Prešernovi in Borovski brigadi, pred osvoboditvijo pa je bil komisar Kosovelove brigade.

Prva leta po osvoboditvi je opravljal vojaške službene dolžnosti.

1. maja 1952 je bil imenovan za direktorja Predilnice Litija. To dolžnost je opravljal do 30. 11. 1955.

V tem času so se v delovni organizaciji opravila pomembna investicijska dela. Zgrajeno

je bilo skladišče za bombaž, modernizirala se je predpredilnica z visoko razteznimi flyerji, končala se je gradnja dvorane na Stavbah.

Po letu 1956 je obiskoval in uspešno končal Ekonomsko srednjo šolo v Ljubljani. V nadaljnjih letih je opravljal odgovorne delovne dolžnosti v Zavodu za rehabilitacijo invalidov v Ljubljani, v trgovskem podjetju Nanos v Postojni in v Kartonažni tovarni v Ljubljani. Pred 14 leti se je upokojil. Živi v Ljubljani.

8. TONE KOPRIVNIKAR direktor – od 1. 8. 1955 do 31. 7. 1962 – umrl 9. 8. 1974.

Rodil se je na Bregu pri Litiji 15. junija 1923 v številni delavski družini. Mladost je preživel v domačem kraju. Kmalu po okupaciji se je vključil v osvobodilno fronto in kasneje v NOV, kjer je opravljal odgovornejši dolžnosti. Bil je sekretar okraja za Šmartno pri Litiji, bil je tudi politični komisar I. bataljona Šlandrove brigade.

Po osvoboditvi je do leta 1955 opravljal razne dolžnosti v organih za notranje zadeve v Sloveniji. Avgusta 1955 je bil imenovan za direktorja Predilnice v Litiji. To delovno dolžnost je opravljal sedem let, do 31. 7. 1962.

V času njegovega vodenja se je pričela večja rekonstrukcija predilnih strojev, velike so bile njegove zasluge pri ustanovitvi počitniškega doma v Novigradu, ki še danes predstavlja osrednji letoviški kraj litijskih predilničarjev. V času njegovega vodenja je pričel izhajati tovarniški časopis in izdan je bil prvi almanah o razvoju Predilnice Litija ob 75 letnici tovarne.

Leta 1962 se je zaposlil v Ljubljani. Bil je izvoljen za podpredsednika okraja Ljubljana okolica. Po ukinitvi okrajev je bil imenovan za glavnega direktorja Jugobanke v Ljubljani in uspešno deloval na tem odgovornem mestu, kjer se je srečeval s problematiko celotnega slovenskega gospodarstva.

Za svoje delo je prejel več državnih odlikovanj in drugih priznanj.

Umrli je v Gozd Martuljku 9. 8. 1974.

9. JOŽE MIRTič direktor od 1. 11. 1962 dalje

Rodil se je 14. aprila 1932 v Cegelnici pri Novem mestu. Osnovno šolo je obiskoval v Novem mestu, prav tako tudi gimnazijo. Leta 1955 je končal Srednjo tekstilno šolo v Kranju in se po odsluževanju vojaškega roka v letu 1956 zaposlil v tovarni Motvoz in platno v Grosupljem kot vodja izmene v predilnici. V letu 1958 se je zaposlil v tovarni konfekcije Sava v Zagorju ob Savi, najprej kot tehnični vodja in nato kot direktor.

V Predilnici Litija se je zaposlil 1. 11. 1962 kot direktor in to delo opravlja še danes. Pod njegovim vodstvom, vztrajnim in zavzetim delom, se je delovna organizacija razvila in poprečne v eno največjih predilnic v Jugoslaviji. To delo se izraža v razvoju delovne organizacije, ki ga je mogoče razdeliti v štiri obdobja.

- V letih 1968 do 1970 je bila opravljena modernizacija proizvodnega procesa in razširitev predpredilnice, ki je predstavljala ozko grlo v proizvodnem procesu.

- Od 1969 do 1971 je prišlo do razširitve predilnih kapacitet, ki so omogočale povečano proizvodnjo.

- 1972 do 1974 je bil zaradi povečanega povpraševanja po sukani in previti preji zgrajen nov objekt, v katerem so montirani previjalni avtomati.

- 1977 do 1980, ko se je dokončno modernizirala predpredilnica in predilnica, za kar so bila porabljena pretežno lastna sredstva.

Proces modernizacije se je uresničeval tudi v letih 1981 do 1985, ko se je izvajala tekoča zamenjava izstrošenih predilnih strojev in nova investicija v letu 1986, z izgradnjo nove predilnice.

Njegova družbenopolitična aktivnost sega že v leto 1952, ko je stopil v vrste ZKJ. Aktivno delo na samoupravnem in družbenopolitičnem področju je nadaljeval skozi vsa delovna leta. Še danes opravlja vrsto pomembnih samoupravnih in družbenopolitičnih funkcij na nivoju občine, republike in federacije.

Za svoje delo je prejel številna priznanja in odlikovanja, tako spomenico za udeležbo na petih zveznih delovnih akcijah, srebrni znak Zveze sindikatov Slovenije, zlato Bloudkovo značko, občinsko priznanje in v letu 1984 državno odlikovanje red dela z zlatim vencem.

Delavski svet in družbenopolitične organizacije Predilnice Litija v Litiji so tovariša Jožeta Mirtiča predlagale za nagrado Borisa Kraihgerja, ki jo je v jubilejnem letu delovne organizacije leta 1986 prejel kot priznanje za izjemne dosežke trajnejšega pomena v gospodarstvu v letih 1962 do 1985. Pomembno je vplival na modernizacijo litijske predilnice in s strokovnimi rešitvami uveljavil delovno organizacijo v širšem slovenskem in jugoslovanskem prostoru na tekstilnem področju.

Seznam odlikovancev, ki so bili konec leta 1985 še zaposleni

Zap. št.	Ime in priimek	Vrsta odlikovanja	Datum prejema
1.	Dolinšek Miroslav	red dela s srebrnim vencem	9. 9. 1984
2.	Elzner Zvonimir	medalja dela	9. 9. 1960
3.	Hribar Angela	red dela s srebrnim vencem	9. 9. 1984
4.	Ilnikar Jožefa	red dela s srebrnim vencem	9. 9. 1981
5.	Kres Olga	medalja dela	9. 9. 1966
6.	Koprivnikar Alojz	red dela s srebrnim vencem	9. 9. 1984
7.	Lesjak Franc	red dela s srebrnim vencem	9. 9. 1984
8.	Mele Rafaela	medalja dela	9. 9. 1966
9.	Mirtič Jože	red dela z zlatim vencem	9. 9. 1984
10.	Rink Hedvika	red dela s srebrnim vencem	9. 9. 1984
11.	Zore Marija	red dela s srebrnim vencem	9. 9. 1981

Odlikovanci, ki so že upokojeni

Ime in priimek	Odlikovanje	Leto prejema
1. Arsev Silva	medalja dela	1960
2. Adler Franc	medalja dela	1951
3. Ajdišek Rozalija	orden dela III. stopnje	1960
4. Alif Ljudmila	medalja dela	1966
5. Ankon Albin	red dela s srebrnim vencem	1981
6. Anžur Angela	medalja dela	1959
7. Avbelj Antonija	red dela s srebrnim vencem	1984
8. Avsec Jože	medalja dela	1949
9. Babnik Marija	medalja dela	1961
10. Bajc Marija	medalja dela	1951
11. Bajde Ljudmila	medalja dela	1960
12. Belec Krista	medalja dela	1976
13. Berlot Štefka	orden dela s srebrnim vencem	1961
14. Bizjak Konrad	red dela s srebrnim vencem	1981
15. Božjak Franciška	medalja dela	1960
16. Bric Marija	medalja dela	1959
17. Brinovec Franciška	medalja dela	1962
18. Brovč Anton	orden dela s srebrnim vencem	1966
19. Bučar Ivanka	orden zasluge za narod s srebrno zvezdo	1966
20. Ceglar Alojz	medalja dela	1960
21. Ceglar Cecilija	red dela s srebrnim vencem	1984
22. Cirar Štefka	medalja dela	1961
23. Cvetan Ljudmila	medalja dela	1960
24. Cvetežar Avgust	orden dela III. stopnje	1949
25. Čarman Jožica	red dela s srebrnim vencem	1984
26. Češek Fani	medalja dela	1961
27. Črnigoj Rozi	medalja dela	1960
28. Dagarin Lovro	medalja dela	1961
29. Eltrin Cecilija	orden dela III. stopnje	1951
30. Eržen Ana	medalja dela	1976

Ime in priimek	Odlikovanje	Leto prejema
31. Eržen Martina	medalja dela	1976
32. Gorogranc Stanislava	red dela s srebrnim vencem	1984
33. Habič Vida	orden zasluge za narod s srebrno zvezdo	
34. Hauptman Albin	medalja dela	1959
35. Hauptman Marija	orden dela III. stopnje	1959
36. Hribar Ivan	medalja dela	1961
37. Hribar Vera	medalja dela	1976
38. Indof Franciška	orden dela III. stopnje	1959
39. Jančar Štefka	medalja dela	1960
40. Jeltnikar Antonija	medalja dela	1958
41. Jeltnikar Anton	orden dela s srebrnim vencem	1961
42. Jeltnikar Rudolf	orden dela s srebrnim vencem	1961
43. Jeriha Avgust	red dela III. stopnje	1960
44. Juvan Vida	medalja dela	1966
45. Kaplja Berto	red zasluge za narod s srebrno zvezdo	1981
46. Kaplja Jernej	medalja dela	1976
47. Kastelic Slavka	medalja dela	1976
48. Knez Terezija	medalja dela	1976
49. Kolman Franciška	medalja dela	1960
50. Kopitar Marija	orden dela III. stopnje	1959
51. Kos Ivan	red dela s srebrnim vencem	1981
52. Kos Marija	red dela III. stopnje	1958
53. Kozlevčar Marija	medalja dela	1960
54. Krafogel Jože	orden dela s srebrnim vencem	1966
55. Krafogel Marija	medalja dela	1960
56. Krampušek Ida	red dela s srebrnim vencem	1981
57. Krhlikar Justa	medalja dela	1966
58. Krhlikar Pavla	medalja dela	1958
59. Lamberger Jože	medalja dela	1958
60. Likovič Franc	orden dela s srebrnim vencem	1966
61. Logar Franciška	red dela s srebrnim vencem	1984
62. Majcen Milan	red dela s srebrnim vencem	1976
63. Malis Marija	medalja dela	1951
64. Marinič Pavla	orden dela III. stopnje	1951
65. Marn Ana	orden dela III. stopnje	1959
66. Mazovec Pavla	medalja dela	1951
67. Mešič Julij	orden dela s srebrnim vencem	1966
68. Mlakar Marija	medalja dela	1955
69. Mlakar Marija	orden dela s srebrnim vencem	1966
70. Mrzelj Ljudmila	medalja dela	1976
71. Muljavec Ivana	orden dela III. stopnje	1959
72. Nejedly Ana	orden dela s srebrnim vencem	1966
73. Nejedly Zofija	medalja dela	1955
74. Oblak Justa	medalja dela	1960
75. Očepek Lucija	medalja dela	1976
76. Očepek Marija	medalja dela	1958
77. Orehek Cita	medalja dela	1960
78. Ostrež Pavla	medalja dela	1961
79. Pajer Pavla	medalja dela	1951
80. Pavliha Anton	medalja dela	1976
81. Peterca Brane	red dela s srebrnim vencem	1981
82. Peterca Franc	medalja dela	1955
83. Piki Franc	orden zasluge za narod s srebrno zvezdo	1966
84. Pintar Leopolda	orden dela s srebrnim vencem	1966
85. Planinšek Ljudmila	red dela s srebrnim vencem	1984
86. Planinšek Minka	medalja dela	1961
87. Podjed Franciška	medalja dela	1959
88. Poglajen Ana	orden dela III. stopnje	1959
89. Ponebšek Bernarda	medalja dela	1976
90. Potisek Pavel	red dela III. stopnje	1958

Ime in priimek	Odlikovanje	Leto prejema
91. Prašnikar Franc	red dela s srebrnim vencem	1981
92. Prašnikar Ivanka	medalja dela	1976
93. Prašnikar Jožefa	orden dela s srebrnim vencem	1966
94. Premk Barbara	orden dela III. stopnje	1959
95. Premk Katarina	orden dela s srebrnim vencem	1966
96. Primožič Ana	medalja dela	1951
97. Primožič Marija	medalja dela	1961
98. Ptičar Zora	medalja dela	1951
99. Pustinek Jože	red dela s srebrnim vencem	1984
100. Rappl Lea	red dela s srebrnim vencem	1976
101. Repovž Ljudmila	medalja dela	1951
102. Resnik Marija	orden dela III. stopnje	1959
103. Rozina Ivan	red dela s srebrnim vencem	1984
104. Savinšek Antonija	medalja dela	1976
105. Savšek Anton	orden dela s srebrnim vencem	1966
106. Semenič Edo	medalja dela	1951
107. Semenič Marija	orden dela s srebrnim vencem	1966
108. Skobe Marija	red dela s srebrnim vencem	1984
109. Slabe Alojzija	medalja dela	1966
110. Smuk Ivana	medalja dela	1960
111. Strojani Marina	orden dela III. stopnje	1959
112. Šepec Franc	red zaslug za narod s srebrno zvezdo	1981
113. Škerbina Elizabeta	medalja dela	1958
114. Škerbina Stanislav	medalja dela	1960
115. Štuhec Ana	medalja dela	1976
116. Šuler Franc	orden dela III. stopnje	1960
117. Šuler Franciška	medalja dela	1951
118. Šuštaršič Alojz	medalja dela	1961
119. Tišler Antonija	medalja dela	1951
120. Tišler Antonija	medalja dela	1976
121. Tomažič Marija	medalja dela	1961
122. Tomec Marija	medalja dela	1958
123. Tori Marija	medalja dela	1960
124. Vidic Ana	orden dela III. stopnje	1951
125. Vidmar Cenka	medalja dela	1951
126. Vidmar Fani	medalja dela	1960
127. Volk Katarina	medalja dela	1976
128. Vozel Ana	red dela s srebrnim vencem	1981
129. Wingert Elizabeta	medalja dela	1959
130. Zupančič Franc	red dela s srebrnim vencem	1976
131. Žibert Terezija	medalja dela	1960

OB OBLETNICA SO SPREGOVORILI

Govor tovariša Mitje Ribičiča, ki ga je imel v Litiji 11. 9. 1971 ob 85-letnici Predilnice Litija

Tovarišice in tovariši!

V življenju človeka pomeni 85 let častitljivo starost in izpolnjeno življenjsko poslanstvo, za litijski tekstilni delovni kolektiv pa visok jubilej ne pomeni konca snovanja in ustvarjanja, pač pa spodbudo za nadaljnji razvoj in napredek. Slišali smo tu tovariša Mirtiča, ki je dal mnogo podatkov o sedanjem trdnem gospodarskem položaju tovarne, o njenem stabilizacijskem programu in reformskih prizadevanjih, o njenih uspehih v izvozu na zahtevne trge, o rezultatih modernizacije in uvajanju sodobnejše tehnologije, o vzgajanju sposobnih domačih strokovnjakov, o skrbi za človeka in za razvoj samoupravnih odnosov, pa tudi o dovolj ambicioznih zamislih ter –

čeprav realnih korajžnih načrtih za prihodnost. Optimistično razpoloženje na današnjem slavu dokazuje, da direktorjeve besede niso samo priložnostna propaganda, pač pa stvarnost, ki daje lepe možnosti in odpira svetle perspektive litijskemu delovnemu kolektivu in s tem tudi litijski občini.

Jubilej predilnice ima svoj širši družbeni pomen. Tovarniško poslopje je bilo pred 85 leti zgrajeno z denarjem tujcev, ki so izkoristili ugodno lego Litije, tradicionalno pridnost domačinov in spretnost zasavskih vrvarjev, predvsem pa cenenost delovne sile v teh, takrat povsem nerazvitih krajih.

Ne glede na to, da je tovarna nosila nemško ime, pa je z ustanovitvijo tovarne nastalo novo pomembno slovensko delavsko središče. Tako je v osemdesetih letih prejšnjega stoletja nastajal v nedrih slovenskega ljudstva delavski razred – tista družbeno politična sila, ki ji je pripadlo zgodovinsko poslanstvo, da je postala s komunisti na čelu vodilna silnica slovenskega naroda – naroda proletarca. Zasavski rudarji, tekstilci, usnarji, lesni delavci, združeni z maloštevilno napredno inteligenco ter kmetje v okoliških revnih hribovskih zaselkih so postali zlasti med obema vojnama vse pomembnejši dejavnik slovenskega delavskega in socialističnega gibanja. Izredno težka in trpka je bila pot, ki so jo morale generacije litijskih delavcev prehoditi v tem razdobju: dve svetovni vojni sta divjali prek slovenskega narodnostnega ozemlja, velike svetovne gospodarske krize so povzročale brezposelnost in revščino, brezobzirno socialno in narodnostno zatiranje je zaviralo razvoj slovenskega gospodarstva ter preprečevalo vsako politično aktivnost in vpliv delavcev in kmetov, kaj šele, da bi delavci razpolagali z rezultati svojih žuljev. Navkljub vsemu temu pa je tudi v Zasavju dozorevalo socialistično gibanje ter bilo v najtežjih dneh za slovenski narod pripravljeno in usposobljeno za poslednji, odločilni boj. Zato praznovanje litijskih predilcev in tkalcev

upravičeno povezujemo s partizansko tradicijo in pomembnim prispevkom Litije in Zasluga narodno osvobodilnemu boju.

Mnogi člani predilniškega kolektiva so padli v boju za svobodo svojega naroda in za človeka vredno življenje. Njihova imena so vklesana v spominski kamen ob vhodu v tovarno. Kadarkoli vstopamo na delo pomislimo, da nas njihova plemenita žrtev močno obvezuje! Nenehno moramo preverjati, ali so naša današnja ravnanja v skladu s plemenitimi cilji, za katera so dali svoja življenja!

Iz zmagovite socialistične revolucije je vznikla nova Jugoslavija ter bilo v njej ustvarjeno bratstvo narodov in enotnost delovnih ljudi. Delavski razred je z vodilno vlogo Zveze komunistov zagotovil dosledno socialistično smer v jugoslovanskem demokratičnem razvoju s samoupravljanjem znotraj dežele in neodvisno ter neuvrščeno politiko v svetu. Gospodarski, kulturni, humani dosežki jugoslovanske poti v socializem so danes znani vsemu svetu, saj si oblike podobne našemu samoupravljanju danes utirajo pota po vseh kontinentih.

Samoupravljanje ni rastlo samo od sebe, ono predstavlja nadaljevanje preteklega revolucionarnega boja, razvijalo se je z izrednimi napori naprednih sil in delavske avantgarde – Zveze komunistov. To moramo danes ponavljati zaradi naše aktualne družbeno politične situacije. Kajti z gospodarskim napredkom in razvojem demokracije ne krepimo avtomatsko vodilna vloga delovnega človeka in združenega dela ter neposreden vpliv delovnih ljudi – samoupravljalcev na družbeni razvoj.

Mnogi pojavi v Jugoslaviji in v slovenskem političnem prostoru – našli bi jih tudi v vaši občini – pričajo, da obstoje še močne težnje, da bi samoupravljanje potisnili na slepi tir, ali pa da bi v imenu samoupravljalcev odločal ozek upravljalški sloj. Mnoge sfere političnega in gospodarskega ukrepanja so še vedno izven samoupravne kontrole ter odločanja. Prav tako na področju političnega sistema obstojijo težnje, ki zavirajo krepitev samoupravne integracije v socialističnih republikah in preprečujejo direkten vpliv združenega dela ali različnih, samoupravno organiziranih interesnih skupnosti na politično odločanje v komunah in republikah. Izredno težko se osvobajamo podedovanih in v sodobnem svetu prevladujočih pojmovanj o parlamentarnem predstavniškem sistemu, čeprav nas vsak dan dogodki po svetu lahko prepričajo o

neozdravljivi krizi večstrankarskega modela buržoazne politične države. Temeljni cilj in smisel ustavnih sprememb – to je poudaril zlasti kongres samoupravljalcev v Sarajevu, sedaj ponovil Tito v Zagrebu – je v krepitvi neposrednega vpliva prek instrumenta združenih samoupravljalcev tako na temeljno organizacijo združenega dela, kot na svojo komuno, republiko in federacijo. Morda vam, litijskim delavcem in občanom, ki že 85 let skupaj živite, delate in ustvarjate v svoji občini, te resnice ni treba posebej razlagati. Ali si lahko zamislite, kakšne bi bile posledice, če bi prek noči celotni gospodarski, družbeni in moralno-politični potencial tisoččlanskega kolektiva litijske predilnice prenehal delovati in vplivati v občinskem in širšem političnem prostoru? Ali pa, če bi celotno aktivnost vaših obstoječih demokratično izvoljenih organizacij in forumov z vodilno vlogo komunistov, socialistične zveze in sindikatov zamenjali z akcijami posameznikov ali skupin, ki bi uveljavljali svoje ozke interese in ambicije, ne pa interesov združenega dela in družbene skupnosti? Resničen boj za resnično demokracijo zahteva samoupravno organizirano družbeno kontrolo izvršilnih organov, zahteva javnost političnega delovanja in spoštovanje političnih dogovorov, pa tudi, da se borimo za svoja stališča s poštenimi sredstvi, da povečamo človeku svoje mišljenje v obraz, ne pa šušljamo za njegovim hrbtom.

Tovarišice in tovariši!

Stari zvezni izvršni svet je predal štafetno palico novi jugoslovanski vladi, organizirani že v skladu z ustavnimi spremembami z resorskimi člani in medrepubliškimi paritetnimi odbori. Nedvomno je pozitivno, da velike kadrovske spremembe niso povzročile velikega zastoja v aktivnosti izvršnih organov zvezne skupščine. K temu je pripomoglo dejstvo, da smo metodo sporazumevanja z republikami in pokrajinami uvedli v zvezni vladi že leto dni pred ustavnimi spremembami. Čeprav so o delu zveznega izvršnega sveta v mojem mandatsnem razdobju krožile včasih zelo enostranske in negativne ocene, zlasti kadar nismo hoteli popustiti pritiskom, pa danes tudi njegovi najbolj črnogledi kritiki priznavajo, da je v težkih pogojih uspel doseči nekaj zelo pomembnih sporazumov; tu mislim zlasti na sporazum o likvidaciji zveznega državnega kapitala ter sporazum o novih oblikah pomoči nerazvitim področjem Jugoslavije. Prav tako je razen deviznega režima v glavnem že pri-

pravljeno gradivo za vsa področja sistema ter prednačrt novega srednjeročnega plana s številnimi obsežnimi študijami, na podlagi katerega republike in pokrajini sedaj načrtujejo svoje razvojne petletne programe. Tudi ukrepi našega stabilizacijskega programa so na izteku našega mandata že začeli delovati. V zadnjih mesecih je zavel ugodnejši veter v našem gospodarstvu. Razkorak med ponudbo in povpraševanjem, ki že nekoliko let potiska cene navzgor, se je začel postopoma zoževati. Izvoz je v juliju in avgustu začel naglo rasti, a uvoz počasi padati. Vse to, kakor tudi dejstvo, da bodo julijski ukrepi disciplinirali potrošnjo ter uvoz in da bo pospeševanje izvoza šele v naslednjih mesecih začelo dajati svoje efekte, vliva pričakovanje v splošno izboljšanje gospodarske situacije do konca tega leta.

Toda, bili bi kratkovidni optimisti, če bi podcenjevali še vedno prisotno visoko inflacijo, katere koreni še niso odstranjeni iz tkiva gospodarstva.

Bila bi namreč velika iluzija, če bi od tekočih ukrepov ekonomske politike pričakovali hitre spremembe v odnosih, ki so posledica strukturne neusklajenosti med proizvodnjo, delitvijo in potrošnjo ter zaradi vpliva še vedno veljavnih institucij gospodarskega sistema. Poglejmo samo problem sredstev gospodarstva, njegovo reproduktivno in konkurenčno sposobnost. Navkljub političnim sklepom in konkretnim ukrepom za razbremenitev gospodarstva, veljavni davčni sistem deluje tako, da izčrpuje sredstva gospodarstva in odtuja od njega akumulacijo. Če k temu prištejemo sredstva, ki odteka iz gospodarstva zaradi njegove podedovane visoke odvisnosti od bank in drugih finančnih centrov, potem postanejo jasnejši nekateri od najpomembnejših vzrokov aktualne gospodarske situacije. Zaradi tega je ena od zelo pomembnih, morda v tem trenutku prioritarnih nalog vskladitev gospodarskega sistema s črko in duhom ustavnih amandmajev. Nič manj ni pomembno tudi sprejetje srednjeročnega plana. To nikakor ne pomeni, da bi smeli podcenjevati pomen ukrepov tekoče ekonomske politike, a najmanj, da bi smeli oklevati pri njihovem izvajanju. Ne glede na razne etikete, ki jih prišivajo tem ukrepom, so ekonomsko potrebni in s tem tudi družbeno opravičeni. Organi federacije bodo morali sprejeti tudi dopolnilne ukrepe, posebno da bi olajševali plačilno sposobnost gospodarstva. Pri tem bi bilo zelo nevarno, če bi ustalili

prakso, da sprejemamo nove ukrepe, a ne sprovajamo že sprejetih. Dokler ne bomo vsi na vseh ravneh in v vseh sredinah disciplinirano izvrševali obstoječih predpisov, dokler bomo dovolili razvrednotenje zakonitega poslovanja celo v utemeljitvi sodišča, dokler bomo opravičevali nezakonita ravnanja z geslom »primi tatu«, češ, saj tako počno vsi, zlasti pa oni »na jugu«, dokler bo merilo poslovne sposobnosti iznajdljivost v kršenju predpisov – toliko časa ne bo prave stabilizacije, niti zdravih stabilnih političnih razmer, in toliko časa tudi ne bomo imeli dobre zvezne vlade je odvisna od tega, koliko njeno politiko efikasno in odločno podpro in uresničujejo na vseh ravneh družbeni in oblastni dejavniki.

Še nekaj besed o nelikvidnosti, ki se je tako razrasla, da grozi danes zadušiti celo propulzivne gospodarske organizacije. Ni nobena skrivnost, da je pri nas gospodarstvo kreditor in upnik, a država dolžnik in slab plačnik. Situacija je naravnost nesmiselna. Namreč, ako hoče dolžnik, to je država, izplačati svoje obveznosti in s tem omogočiti gospodarstvu znosno poslovanje, mora z novimi davki od istega gospodarstva dobiti potrebna sredstva. Obstoji tudi druga možnost – tiskanje denarja, to je inflacija. Prvo – nove davke na vseh ravneh – poskušamo preprečiti tako, da ne dovoljujemo novega obremenjevanja gospodarstva, drugo – povečanje denarne mase – pa s tem, da limitiramo emisijo. Presekanje tega začaranega kroga pa je mogoče samo tako, da država in vsi izvengospodarski, po večini tudi izvensamoupravni, dejavniki rigoorno revidirajo svojo porabo, da jo za toliko zmanjšajo, kolikor dolgujejo gospodarstvu. To seveda velja tudi za ostale dolžnike, še posebej za gospodarske organizacije, ki poslujejo z izgubo, ki z leta v leto prenašajo negativni saldo svojega poslovanja na upnike in s tem motijo njihov razvoj in plačilni promet na sploh. Vendar v tej smeri ni prave volje, da bi nekaj napravili. Investicijska potrošnja z zelo neugodno strukturo nemoteno teče naprej, in tudi najbolj nesolidna gospodarska organizacija, ki ni sposobna z društveno pomočjo izpeljati svojega sanacijskega programa, životari dalje na škodo vseh, tudi svojih lastnih delavcev.

Tovarišice in tovariši!

Vstopili smo že v razgibano politično jesen Jugoslavije, pretežno smo se vrnili z oddiha in Titov govor v legendarni Sutjeski je že navjail smer našega delovanja. Slovenska

skupščina je odprla pomembno javno razpravo o slovenski ustavi. Naslednji teden se bo drugič sestalo Predsedstvo SFRJ na svoji prvi delovni seji. Zavzelo bo svoje stališče do izredno pomembnega mednarodnega dogodka ter določilo temeljno programsko smer ter notranjo organizacijo za svoje delo v tem letu.

Mislim, da je prav, če se dobro pripravimo za jesen in zimo. Čakajo nas pomembne naloge v Jugoslaviji in v republiki Sloveniji. Sprejetje ustavnih amandmajev zahteva široko zakonodajno aktivnost. Funkcije federacije so sedaj zelo precizno zapisane v ustavi; zakoni, ki so nastali v prejšnjih ustavnih razmerah, pretežno ne veljajo več; področja, ki jih obsegajo pa bo treba pravno urediti v socialističnih republikah in pokrajinah. Rekel bi, da smo v fazi konstituiranja slovenske državnosti na novih samoupravnih temeljih z vodilno vlogo združenega dela v republiki in z novimi oblikami dogovarjanja in sporazumevanja v federaciji. Vse bolj so za nami časi, ko smo lahko odgovornost prenašali na nekoga zgoraj in izven nas. Enostranska kritika, ki išče vzroke in odgovornost za nastale težave vedno izven sebe, se je po moje že precej izčrpala, ona danes že tepe in se bo v bodoče še bolj obrnila do njenih nosilcev samih.

Od republik so danes odvisni uspehi sporazumevanja v federaciji, od republike in občin zavisi, kako bomo programirali svoj razvoj, kako usmerjali investicijsko politiko, bolj ali manj obremenjevali gospodarske organizacije, od naše angažiranosti in vpliva so odvisni izredno pomembni sporazumi o usmerjanju in delitvi osebnih dohodkov; posebej bomo morali urediti družbeno kontrolo nad tistimi dohodki, ki ne izhajajo iz delovnega razmerja, davčni vijak je sredstvo republiških in občinskih finančnih organov, ki lahko najuspešneje preprečuje vse številnejše pojave bogatenja, ki ne izvirajo iz rezultatov znanja in dela, kaznovalna politika in zakonitost, družbena kontrola in krepitev odgovornosti je danes pomembna naloga republiške države in vlade.

Ako hočemo vse te naloge uspešno izpolniti, se moramo dobro organizirati na vseh ravneh. Predvsem pa je potreben ofenziven pristop vseh naprednih družbenih dejavnikov ter komunistov v prvi vrsti do vseh teh ključnih vprašanj.

Naslednji seji Centralnega komiteja ZKS in Predsedstva konference SZD bosta nedvomno z oceno politične situacije v Sloveniji

in svojimi sklepi spodbudili tak nadvse potreben enoten in ofenziven nastop slovenskih političnih in oblastnih dejavnikov, ki bo v ospredje potisnil najbolj pereče gospodarske, družbene, politične in sistemske probleme, tiste, ki danes tiščijo delovne ljudi v Sloveniji.

Tovarišice in tovariši!

Na pragu jesenske politične sezone nas čakajo tudi izredno pomembne zunanje politične akcije Jugoslavije.

Po naših razgovorih na ravni predsednikov vlad in zunanjih ministrov sedaj pričakujemo neuraden obisk šefa sovjetske partije Brežnjeva v Jugoslaviji. Ne glede na to, da so temeljna načela za odnose med SFRJ in SZ zapisana v dveh pomembnih dokumentih: Beograjski in Moskovski deklaraciji, in da so ta načela bila potrjena tudi v vseh poznejših naših razgovorih, bi morali sovjetsko-jugoslovanski razgovori na ravni šefov partij predstavljati pomembno spodbudo za nadaljnji razvoj odnosov zlasti na področju gospodarskega sodelovanja, večjo vključitev gospodarstva in tehnologije sovjetske države in drugih socialističnih dežel v razvojni program naše dežele ter večjo udeležbo Jugoslavije na zelo pomembnem vzhodnem trgu. Izredno bodo pomembni tudi jesenski obiski predsednika republike Tita.

Posebej moram omeniti izredne napore jugoslovanskega političnega vodstva, da bi uredili naše ekonomske odnose z inozemstvom ter da bi vključili v naš stabilizacijski program vse naše pomembnejše ekonomske partnerje. To nam sedaj pomaga, da lažje premagujemo prve posledice težke monetarne krize, ki je zajela ves svet. V tej zvezi se moramo dobro pripraviti za novo konferenco UNCTADA, na kateri se bodo srečale razvite in nerazvite dežele, da bi skupaj ocenile situacijo in posledico sedanjih svetovnih ekonomskih gibanj.

Jugoslavija se bo kot evropska dežela morala tudi vnaprej močno zanimati za probleme evropske varnosti. Rešitev Berlinskega vprašanja je pomemben prispevek k ureditvi tistih problemov, ki smo jih v Evropi podedovali iz časov hladne vojne. Jugoslavija skuša uveljaviti tezo, da evropska varnost ne obsega samo Centralne Evrope, pač pa tudi njen skandinavski Sever in pa tudi njen Jug, njeno najbolj občutljivo balkansko krilo, v zaledju katerega še vedno grozijo neurejene vojne razmere med arabskimi državami in Izraelom z vedno večjim kopičenjem vojnih sil velikih držav v sredozemskem morju in priobalju.

Svet, v katerem živimo in ustvarjamo, se zaradi razvoja znanosti izredno hitro spreminja. Prisostvujemo tako velikim političnim premikom, da jim težko sledimo. Na svetovni oder vstopa Republika Kitajska. Sporazumevanje vse bolj postaja neizbežna osnova za odnose med velikimi. Vse te spremembe ustvarjajo videz, da politika neuvrščenosti izgublja na svojem pomenu. Toda neuvrščene dežele ostajajo tudi vnaprej pomemben dejavnik mednarodne stabilnosti, miru in varnosti. Vsled tega bo sestanek ministrov neuvrščenih dežel v New Yorku pred začetkom letošnjega zasedanja Organizacije združenih narodov velikega pomena, saj bo moral spodbuditi realizacijo sklepov konference šefov držav v Lusaki.

Čeprav so se lokalne vojne že močno kompromitirale in postale povsem neuspešno sredstvo za vsiljevanje političnega vpliva velikih sil, one vendarle še vedno trajajo, obstajajo pa težnje po ustvarjanju novih žarišč. Vendar lahko male dežele uspešno varujejo svojo suverenost in neodvisnost, ako dosledno uresničujejo politiko neuvrščenosti, politiko aktivnega sožitja, ako so čim širše povezane z miroljubnimi silami v svetu, pri čemur morajo biti seveda sposobne, da se z lastnimi silami upro vsakemu poskusu pritiska ali intervencije. Jugoslovanska zamisel vseljidskega odpora kot specifična spojitev visoke tehnike profesionalne vojske z dobro

organiziranim partizanskim teritorialnim zaledjem je povzročila veliko zanimanje po svetu, zlasti vojaških krogov. Ona dokazuje, da so tudi mali narodi sposobni braniti svojo zemljo in svojo svobodo. Krepitev take vseljidske obrambne sposobnosti naše dežele je najboljši porok za mir, neodvisnost in suverenost Socialistične Jugoslavije. Veliki jesenski manevri, ki jih pripravlja JLA skupaj s teritorialno – tudi slovensko partizansko vojsko – bodo nedvomno najboljše spričevalo take pripravljenosti.

Vse to obsežno delo doma in v svetu nas čaka, tovariši in tovarišice, v bližnji prihodnosti. Prepričan sem, da bomo vse te naloge tudi izpolnili, morda pod enim samim pogojem, ako bomo kot zenico svojega očesa budno varovali temeljno pridobitev osvobodilnega boja in naše revolucije – bratstvo in enotnost narodov Socialistične Jugoslavije.

Dovolite mi, da na koncu ob visokem jubileju toplo čestitam delovnemu kolektivu, delavkam in delavcem, delavskemu svetu in vodstvu litijske predilnice z željo, da bi dosegli nove uspehe in nove delovne zmage. Prepričan sem, da boste kot doslej tudi v prihodnosti premagali vse težave, da boste držali korak s časom ter kot sposobni samoupravljalci prispevali k napredku svoje tovarne in občine ter s tem tudi Socialistične republike Slovenije in Jugoslavije.

**Govor tovariša inž. Iva Klemenčiča, republiškega sekretarja za industrijo, ki ga je imel v Litiji
11. 9. 1976 ob 90-letnici Predilnice Litija**

Tovarišice in tovariši!

Dovolite mi, da vam v imenu Izvršnega sveta Socialistične republike Slovenije in v svojem imenu čestitam k vašemu prazniku ob 90-letnici obstoja vaše organizacije združenega dela.

Ko ob tem pomembnem jubileju pregledujemo delo in življenje vašega kolektiva, predvsem v povojnem obdobju, lahko z zadovoljstvom ugotovimo, je bilo vaše poslovanje uspešno in da ste napravili velik razvoj. Pri tem je še posebno pomembno, da ste v vseh težjih trenutkih znali sami poiskati primerne rešitve. Zaradi zagotavljanja svoje materialne baze ste se znali odreči tudi delu osebnih dohodkov. Tako ste si uspešno zagotavljali

svoje mesto v razvoju naše tekstilne industrije in gospodarstva nasploh. Pri tem pa tudi niste pozabili na ustvarjanje boljših pogojev dela in družbenega standarda, kar se kaže v izgradnji stanovanj, družbeni prehrani, organiziranem letovanju in drugem. Ne bom našteval števil, ki zgovorno pričajo o vaših uspehih, ker je analizo o tem že podal tov. glavni direktor, naj dodam, da je pomemben tudi uspeh poslovanja vaše organizacije še posebno za vašo občino, saj zaposlujete preko 1000 delavcev in ustvarjate preko tretjino dohodka in osebnih dohodkov.

Dovolite pa mi, da ob današnji slavnosti spregovorim o našem perspektivnem razvoju in nalogah s katerimi bomo zagotovili kvaliteten napredek v razvoju proizvodnih sil in družbenoekonomskih odnosov naše republike in s tem tudi vašega kolektiva.

S podpisom dogovora o temeljih plana in sprejemom družbenega plana SRS za obdobje 1976–80 smo sprejeli dva planska dokumenta, s katerima smo si začrtali razvojne usmeritve naše republike v naslednjem srednjeročnem obdobju. Ugotoviti moramo, da so temeljne strateške usmeritve dobile polno podporo v javni razpravi, ki je zajela širok krog delavcev v TOZD, krajevnih skupnostih in SIS. Posebej velja poudariti, da so bile pri tem upoštevane osnovne intencije zakona o družbenem planiranju in osnutka zakona o združenem delu. Zato lahko trdimo, da družbeni plan SRS predstavlja skupaj s samoupravnimi sporazumi in družbenimi dogovori integralno celoto. To pa smo dosegli tako, da smo pripravljali planske dokumente hkrati na vseh ravneh in področjih družbene reprodukcije in da so se delavci in občani istočasno v celoti soočali s svojimi pravicami in obveznostmi in se osebno izrekli o svojih in skupnih ciljih družbenega razvoja. S tem pa smo omogočili, da so prišle do polnega izraza tudi osnovne usmeritve nove ustave in politika, ki jo odražajo dokumenti zveze komunistov, po-

sebej še 21. seja Predsedstva ZKJ in 29. seja CK ZKS.

Pri izdelavi planskih dokumentov nam je bilo tudi jasno, da moramo pri svojih razvojnih usmeritvah upoštevati dejstvo, da smo člen v verigi mednarodnih političnih in ekonomskih odnosov, ki jih danes pretresa globoka kriza, ki ima svoje korenine v neenakopravnih odnosih, predvsem pa v naraščanju razlik med razvitim in nerazvitim svetom. Tudi tega elementa nismo podcenjevali pri načrtovanju našega razvoja. Njegov vpliv pa bomo zmanjševali z našo aktivnostjo tako na političnem kot gospodarskem področju. Kot je nam vsem znano, se Jugoslavija že vseskozi bori za pravičnejše mednarodne odnose. Skupaj z ostalimi neuvrščenimi državami smo tudi na konferenci v Columbu prispevali pomemben delež za oblikovanje pravičnejših političnih in gospodarskih odnosov na svetu. Pri opredeljevanju našega srednjeročnega razvoja pa smo izhajali iz stališča, uveljaviti vse možnosti, ki nam jih daje socialistična samoupravna ureditev in naš mednarodni položaj ter politika neuvrščenosti. Zato se kljub težavam, ki so posledica sedanjih mednarodnih odnosov, ne smemo sprijazniti s stagnacijo, ampak se usmeriti v to, da na osnovi dogovorjene politike in z utrjevanjem socialističnega samoupravljanja zagotovimo čimbolj dinamičen družbeni razvoj.

Zato mi dovolite, da vas ob tej priložnosti spomnim na nekaj temeljnih nalog za katere smo se dogovorili z družbenim planom.

Na prvem mestu je vsekakor naloga polne uveljavitve ustavnega položaja delavca v združenem delu kot odločilnega dejavnika družbenoekonomskega razvoja. Dokončno je treba izoblikovati TOZD kot skupnost, v kateri delavec gospodari in ustvarja dohodke s katerim na osnovi ustave razpolaga.

Samoupravne socialistične odnose bo potrebno graditi z uveljavljanjem sistema družbenega dogovarjanja in samoupravnega sporazumevanja ter načela združevanja dela in sredstev. Te naloge bomo morali povezati tudi z izpopolnjevanjem in uveljavljanjem nagrajevanja po delu, kjer je bilo v zadnjem obdobju zaznati določeno stagnacijo, prav tu pa so temeljni vzroki za povečanje produktivnosti dela in prestrukturiranje gospodarstva nasploh. Potrebni bodo odločni napor, da bomo proizvodnim in poslovnim odnosom dodali še element dohodkovnih odnosov, kar bo omogočalo, da se bodo delavci hitreje in uspešneje vključevali v celoten sistem družbe-

ne reprodukcije. Zagotoviti pa bomo morali tudi to, da bomo v ta sistem vključili tudi izvajanje programa splošnega ljudskega odpora in družbene samozaščite.

Družbeni plan srednjeročnega razvoja nadalje predvideva stabilen gospodarski in socialni razvoj. Prihodnje obdobje ne bo na družbenoekonomskem področju brez težav, kar kažejo že gospodarska gibanja v letošnjem letu kot prvem letu izvajanja družbenega plana.

Analiza gospodarskih gibanj kaže precejšnja odstopanja od letošnje resolucije o družbenoekonomski politiki. Nesporni so sicer nekateri dosežki stabilizacijske politike, zaposlovanja in zmanjšanja zunanjetrgovinskega primanjkljaja, slabše rezultate pa dosegamo v dinamiki proizvodnje in produktivnosti, investicijski aktivnosti in ekonomskem položaju TOZD, ki lahko v prihodnjem obdobju ponovno oživijo inflacijo, oziroma poslabšajo pogoje za ustvaritev postavljenih ciljev. Pri tem gre predvsem za slabše rezultate pri uresničevanju kakovostnih dejavnikov gospodarskega razvoja. Najvažnejši med njimi je vsekakor učinkovitost gospodarjenja na podlagi povečanja deleža produktivnosti dela v rasti družbenega razvoja. Povečati moramo ekonomičnost in racionalnost dela, bolje izrabljati proizvodne zmogljivosti ter z aktiviranjem notranjih rezerv uspešneje uresničevati zastavljene naloge. Odločneje moramo zastaviti akcijo za znižanje materialnih stroškov, kjer se skrivajo notranje rezerve, pri tem pa v čim večji možni meri zagotoviti oskrbo gospodarstva z domačimi surovinami in uvajanjem domače tehnologije. To bomo lahko uspešno reševali z razreševanjem strukturnih neskladij znotraj proizvodne sfere, na ta način pa bomo tudi lažje premagovali težave v plasmanu proizvodnje na domačem trgu in v izvozu, ki so nam v zadnjem obdobju preprečevale večjo dinamiko rasti proizvodnje.

V tem smislu družbeni plan jasno opredeljuje naloge in cilje. Predvsem bo treba pospeševati razvoj tistih dejavnosti, za katere imamo večino surovin doma, razvoj ostalih pa bo odvisen od njihovega uveljavljanja na zunanjih tržiščih, kar bo mogoče uresničiti s konkurenčno sposobnostjo in inventivnostjo proizvajalcev, da se bodo pojavljali na trgu s proizvodi, ki bodo po kvaliteti in ceni odgovarjali zahtevam tržišča.

Ob vsem tem pa ne bomo smeli pozabiti tudi na druge naloge, ki bodo prav tako odločilno vplivale na boljše ali slabše rezultate na-

ših prizadevanj za stabilnejšo in dinamično gospodarsko rast. To pa je predvsem skrb za izboljšanje pogojev dela in zagotovitev stabilne rasti življenjske ravni delovnih ljudi kot tudi za razvoj družbenih dejavnosti. Vsi ti dejavniki so v soodvisnosti z rezultati dela, saj predstavljajo osnovni ekonomski motiv za ustvarjalno in produktivno delo ter za učinkovito gospodarjenje z družbenimi sredstvi. Zato je nujno, da uresničimo intencije zakona o združenem delu ter zagotovimo združenemu delu, da v okviru samoupravnih interesnih skupnosti usmerja in se samoupravno dogovarja o zagotavljanju odgovarjajočega razvoja teh dejavnikov v okviru celotnega družbenega razvoja.

V okviru družbenega plana naše republike ima svoje mesto tudi tekstilna industrija, katere pomemben del je tudi vaša OZD. Lahko rečemo, da ji gre v slovenskem gospodarstvu tradicionalno mesto, kar priča med drugim tudi vaš današnji jubilej. Slovenska tekstilna industrija je prispevala pomemben delež k gospodarskemu razvoju naše ožje domovine, tekstilni delavci pa so dali svoj velik prispevek v borbi za razpad starega izkoriščevalskega sistema in s tem ustvarjali pogoje za uresničitev naše socialistične družbe. Danes so gotovo med nami tovariši, ki se še živo spominjajo velike tekstilne stavke v Sloveniji leta 1936, ki je imela velik pomen v predvojni revolucionarni borbi slovenskega proletariata proti kapitalističnim izkoriščevalcem. Iz tekstilnih kolektivov so zrasli borci in heroji, ki so bili v naši narodni osvobodilni borbi nosilci revolucionarnih idej za socialno preobrazbo naše družbe.

Vse to pa vas zadaljuje, da še naprej z vsemi svojimi silami in sposobnostmi sodelujete tudi danes pri izgradnji naše socialistične samoupravne družbe. To pa boste v največji meri izpolnili z vašim prispevkom k izpolnjevanju nalog, ki smo jih za prihodnje srednjeročno obdobje načrtali z družbenim planom.

Pomembnost tekstilne industrije v slovenskem gospodarskem prostoru se kaže predvsem v tem, da njen delež v industrijski proizvodnji predstavlja 12 %, s čimer se uvršča za kovinsko industrijo na drugo mesto. V naši republiki je zaposlen vsak sedmi delavec v industriji odnosno dvanajsti v gospodarskih dejavnostih. Lani so delavci tekstilne industrije ustvarili 13,4 % družbenega proizvoda industrije odnosno 7 % družbenega proizvoda slovenskega gospodarstva. V zadnjih letih je

tekstilna industrija kljub težavam dosegla lepe proizvodne rezultate, saj je v zadnjih štirih letih povečala proizvodnjo za 30 % pri porastu zaposlenih za 15 %, tako da je fizična produktivnost porasla za 13 % brez upoštevanja premikov v strukturi in kvaliteti proizvodnje. Vse to je terjalo velike napore kolektivov, vendar lahko ugotovimo, da si tekstilna industrija uspešno drži korak z razvojem drugih industrijskih panog.

V tem petletnem obdobju bo moral biti v razvoju tekstilne industrije poudarek predvsem na izboljšanju strukture proizvodnje s povečanjem deleža izdelkov z višjo stopnjo predelave. Pri tem bo treba povečati kvaliteto izdelkov v vseh tehnoloških fazah in še naprej modernizirati proizvodnjo s poudarkom na avtomatizaciji in tako postopoma odpraviti nočno delo žena. Predvsem pa plan zahteva tesnejšo medsebojno povezavo za zagotavljanje surovin in pri tem poudarja razvijanje domačih virov. Predvsem na teh osnovah se bo tekstilna industrija lahko uspešno uveljavljala na domačem trgu in povečevala izvoz.

V teh okvirih se tudi pred vas postavljajo odgovorne naloge. V prvi vrsti je tudi uveljavljanje določil Ustave in zakona o združenem delu, ki zahteva večjo samoupravno organiziranost in odgovornost pri odločanju. Na tem je bilo doslej sicer že veliko napravljeno, vendar je tu potrebno stalno delo, da bo delavec samostojno odločal o sadovih svojega dela.

Kot drugo naj poudarim stalno izboljševanje gospodarjenja predvsem z boljšo kakovostjo izdelkov, večjo produktivnostjo in zmanjšanjem stroškov. To je tudi edina pot za vaš bodoči uspešen razvoj, ker se konkurenca v naši stroki veča in to tako v Jugoslaviji kot tudi pri prodaji v tujino. Da bi to dosegli, boste morali še bolj zasledovati gibanje na trgu in želje potrošnikov, kar bo omogočalo uspešno prodajo vaših izdelkov.

Tretji problem, ki se bo nedvomno zaostрил v prihodnjih letih, je vprašanje zagotovitve surovin. Bombažna grupacija, kamor spada tudi vaša organizacija, je v devizni bilanci močno negativna. Grupacija sicer v letu 1980 predvideva podvojitev deleža izvoza na 20 % celotne proizvodnje, vendar bo tudi tedaj devizna bilanca močno negativna. Za zboljšanje devizne bilance vaše grupacije in predvsem vaše organizacije bo treba delovati v dveh smereh:

- zboljšati povezavo med organizacijami grupacije in enotneje nastopati pri zagotavljanju surovin

ljanju surovin kot tudi glede nadaljnje predelave vaših izdelkov. Pri tem bo potreben predvsem enoten nastop na domačem trgu, kar bo mogoče uresničiti s samoupravnim dogovarjanjem o ukrepih in sredstvih za pospeševanje domače proizvodnje in za zgraditev objektov za proizvodnjo surovin in reprodukcijanskega materiala, s katerim bomo zmanjšali uvoz, pri čemer imam v mislih predvsem proizvodnjo sintetičnih vlaken, barv in kemikalij; – povečati bo treba izvoz, kar bo možno s trajnejšimi povezavami s tujimi partnerji in s proizvodnjo izdelkov, ki bodo po kakovosti in ceni odgovarjali. Zaradi doseganja ugodnejših cen pa se bo treba v grupaciji samoupravno dogovoriti o enotnem nastopu v tujini.

Zavedam se, da se pred vas v tem petletnem obdobju postavljajo še druge zahtevne in težke naloge. Menim pa, da je vaše dosežanje delo in uspehi predvsem zadnjih let, ki za tekstilno industrijo niso bila brez težav garant, da boste postavljene cilje dosegli in tudi presegli. Vaša zavest, da ste del samoupravne skupnosti in da prispevate k razvoju gospodarstva in družbe kot celote, ki ste jo izpričali v preteklosti, vas bo tudi v bodoče vodila k takim rešitvam, ki bodo prispevale k rasti in napredku naše socialistične samoupravne družbe. Prepričan sem, da je to moje mnenje upravičeno.

Na koncu še enkrat prejmite moje iskrene čestitke in najboljše želje v bodoče.

**Govor predsednika Gospodarske zbornice Slovenije Andreja Verbiča,
ki ga je imel v Litiji 5. 9. 1981 ob 95-letnici Predilnice Litija**

Tovarišice in tovariši!

dovolite mi, da vam v imenu Gospodarske zbornice Slovenije iskreno čestitam ob visokem jubileju, 95. obletnici, hkrati pa tudi k končani investiciji, ki bo zagotovo prispevala k še boljšim rezultatom vaše delovne organizacije.

Rezultati, ki jih dosegate zaslužijo pozornost ne samo v tekstilni industriji, ampak sploh v slovenskem gospodarstvu. So rezultat izjemnih naporov, delovne zavzetosti, znanja, dobre organizacije dela. Nenazadnje tudi dobrih in uspešnih poslovnih odločitev. S temi rezultati jih ne želim posebej poudarjati, ker so vam znani, se pridružujete drugim organizacijam združenega dela v slovenski industriji, ki prav tako uspešno poslujejo in

opozoriti hočem, da teh ni tako malo. Ob tem pa je vsekakor odveč pretirano samozadovoljstvo, saj vsi, ki delujemo v gospodarstvu vemo, da so še neizčrpane številne notranje rezerve, ki jih bo treba v praksi uveljaviti, če bomo hoteli doseči rezultate, ki smo si jih zastavili ne le v tem letu, ampak v tem srednje-ročnem obdobju.

Pomembno je, da sodite v vrsto tistih delovnih organizacij, ki so spoznale, da je njihov razvoj in da so njihovi rezultati odvisni zgolj od lastne sposobnosti in lastnih odločitev in da ne blodijo ob razmišljanjih, kaj jim bo dala družba. Rezultati vaše delovne organizacije in vseh drugih, ki uspešno poslujejo so predvsem rezultat nenehnega truda, boja, prizadevanj in dokazovanja na domačem in tujem tržišču.

Poudariti moram, da je tekstilna industrija v poslednjih letih naredila velik korak naprej, saj je še nedolgo od tega bilo mnogo dvomov ob perspektivi nadaljnjega razvoja tekstilne industrije na slovenskem. Razvoj je prav nasprotno pokazal, da je moč s pravilnimi usmeritvami napredovati in da je za prodorno tržno in izvozno orientirano tekstilno industrijo, pa tudi za vse druge proizvajalce še dovolj prostora na domačem, predvsem pa na tujih tržiščih, kamor se moramo tudi odločno usmeriti s svojo ponudbo. Gospodarsko zaostreni pogoji so pokazali, da so v težave zašle najprvo tiste organizacije združenega dela, ki so minimalno poslovale z lastnimi obratnimi sredstvi, a so bile močno oskrbovane z bančnimi krediti in brezglavo investirale, ki so oblikovale cene trajno nad svetovnimi cenami, malo izvažale in še posebej slabo izkoriščale svoje proizvodne zmogljivosti. Ob tem velja zlasti poudariti, da je izkoriščenost delovnih naprav v slovenski tekstilni industriji izredno visoka, na primer v predilnicah, kjer je vrednost delovnih sredstev najvišja, teče proizvodnja skoraj nepretrgoma in zaznamuje 94

odstotno izkoriščenost. Ogromna družbena sredstva bi v naši industriji privarčevali, če bi bolje izkoriščali zmogljivosti, namesto vedno novih vlaganj v nova delovna mesta.

Pomembno je, da kljub zmernejšemu porastu cen izdelkov tekstilne industrije, ki so pod rastjo cen industrijskih izdelkov v preteklem letu, ta dejavnost na podlagi zaključnih računov ni izkazovala izgube, kar pomeni, da lansko leto nobena organizacija tekstilne industrije Slovenije ni imela izgube.

Postopoma se proti povprečju dviga tudi delež dohodka na delavca. Ti rezultati so doseženi s polovico nižjimi vlaganji družbenih sredstev, ker ugotavljamo nasploh zelo slabe rezultate na vložena sredstva, ki nam jih spričo pomanjkanja akumulacije in nesposobnosti za dodatno najemanje tujih kreditov vedno bolj primanjkuje, postaja kriterij rasti družbenega proizvoda na vložena sredstva najpomembnejši.

Tekstilna industrija se je temeljito pripravila na svoj razvoj v tem srednjeročnem obdobju, ki smo ga komajda začeli in izpostavila predvsem tiste možnosti, ki objektivno obstoje in so družbeno sprejemljive in skladne z usmeritvami družbenega razvoja Slovenije in Jugoslavije. Gre za omejitve ekstenzivnega širjenja zmogljivosti, zmanjšanje števila zaposlenih, modernizacijo proizvodnje, prehod na tehnološko zahtevnejšo in modno proizvodnjo, povečano udeležbo končnih zahtevnejših faz proizvodnje, lastno izvozno-uvozno pokrivanje in predvsem usmeritev v izvoz.

Nekaj usmeritev, ki ste jih zapisali in o njih pred tem dogovorili v panogi, se danes že uspešno uresničujejo tako v tekstilni industriji v celoti kot tudi v vaši delovni organizaciji. Tekstilna industrija je že v preteklem letu za 81 odstotkov povečala izvoz, na konvertibilno področje je bil ta izvoz večji za 70 odstotkov, in tako pokrila svoje uvozne potrebe. Skupni izvoz tekstilnih proizvodov prvega polletja letos je za 19 odstotkov večji kot prejšnja leta, uvoz pa se je zmanjšal za 21 odstotkov. Tekstilna industrija je v preteklem letu pri pokrivanju uvoza z izvozom dosegla izjemno dober rezultat. Stopnja pokritja v celotnem uvozu in izvozu znaša 105, v uvozu in izvozu s konvertibilnega področja pa 99,6 (leta 1979 le 77 odstotkov). Delež izvoza tekstilne industrije se je v celotnem prihodku povečal z 10,5, v letu 1979 na 14 odstotkov v letu 1980. Tekstilna industrija torej ni le porabnik kot to mnogi mislijo, ampak tudi ustvarjalec prese-

ženih deviznih sredstev. Podatki, ki so mi znani povedo, da če bo do konca srednjeročnega načrta tekstilna industrija prešla od 15 odstotkov na 10 odstotkov izvoza celotne proizvodnje, bodo rešeni ne samo vsi problemi oskrbe z materialom, ampak bomo imeli v naši gospodarski strukturi pomembnega ustvarjalca deviznih presežkov. Naj ob tem navedem tudi podatek, ki vam je sicer znan, saj gre za rezultat vaše organizacije združenega dela, da se izvoz na konvertibilno področje v prvem polletju letošnjega leta nasproti istemu obdobju v preteklem letu povečal z indeksom 151.

Nekatere usmeritve, ki si jih je celotna tekstilna industrija zastavila v svojih smernicah srednjeročnega razvoja, se uveljavljajo tudi v tej delovni organizaciji, pri čemer moram še posebej izpostaviti povečano proizvodnjo za 8 odstotkov, kar pomeni, da se je ob doseženi proizvodnji izrazito povečala produktivnost, ki jo planirate do konca leta na ravni 20 odstotnega povečanja.

Na teh dejstvih in podatkih sem se zadžal nekoliko bolj in sicer iz dveh razlogov:

– prvič, ker se ta čas v slovenskem prostoru srečujemo z dokajšnjim zaostajanjem izvoza z načrtovanim in ker bomo morali vsi skupaj v naslednjih mesecih, z izrednimi napor, doseči predvidene rezultate in za dosego tega cilja mobilizirati sleherno organizacijo združenega dela, vse delovne ljudi, strokovne kadre, ki še posebej prevzemajo odgovornost za izvozne rezultate;

– drugič, zato, ker so rezultati tekstilne industrije, pa tudi vaš primer dokaz, da je z jasno začrtano politiko in usmeritvijo ter z osebnimi prizadevanji vseh dejavnikov moč doseči dobre rezultate.

Ne dvomim, da bo slovensko gospodarstvo sposobno uresničiti dogovorjene naloge, ali s trdim delom in z jasno zavestjo, da ne gre pričakovati nobene pomoči od zunaj in da je te rezultate treba doseči z lastno sposobnostjo, delom in znanjem.

Začrtana izvozna usmeritev, ki hkrati zahteva delitev dela, skupno povezovanje in skupne nastope, je edina trajna perspektiva domala sleherne panoge slovenskega gospodarstva in tudi podlaga za nadaljnjo nemoženo proizvodnjo in ustvarjanje čim boljšega dohodka.

Prepričan sem, da lahko na tem področju dosežemo več in da so organizacije združenega dela sposobne doseči večje izvozne rezultate, ki so ta trenutek resnična nuja za naš

nadaljnji gospodarski razvoj. Zavedamo se, da je treba računati tudi s težavami in teh gotovo ne bo malo. Toda rezultate na področju izvoza lahko dosežemo le z konkretno akcijo in zavzetostjo v delovnih organizacijah in z nobenimi parolami, pri tem pa je obveza družbe, da ustvarjamo pogoje za take gospodarske rezultate.

Zavedati pa se moramo tudi tega, da je pred vsemi nami izrazito ozko izpostavljena odgovornost in da vsi tisti, ki ne bodo in ki ne bomo zagotovili in sprejeli, moramo računati s svojo osebno odgovornostjo. Bitko za uresničevanje resolucije o družbenoekonomskem razvoju lahko dobimo le v organizacijah združenega dela z neposredno aktivnostjo delavcev, njihove samoupravne naravnano-

sti in poslovodnih kadrov. Zato se morajo ti dejavniki jasno usmeriti v ta prizadevanja.

Tovarišice in tovariši, dovolite mi, da ob tej vaši svečanosti zaključim svojo besedo s pozivom vsem, da uresničimo dogovorjeno politiko v tem prvem letu novega srednjeročnega obdobja, kar je sila pomembno za izvajanje dogovorjene politike vse do leta 1985, da je to obveza vseh nas in vsakega posebej na njegovem delovnem mestu, pri čemer moramo še bolj uveljaviti naš samoupravni sistem kot vzgib vseh pomembnih odločitev, dogovorov in njihovega uresničevanja.

Vsem delavcem iskreno čestitam ob jubileju in rezultatih dela z željo, da bi tako in še boljše in bolj uspešno poslovali tudi poslej.

Proslava ob 90-letnici Predilnice Litija

Udeleženci proslave ob 95-letnici

Državni odlikovanci ob 95. letu predilnice. Odlikovanja je podelil predsednik občinske skupščine Litija, Jože Dernovšek

Predsednik republiškega sveta ZS Slovenije Marjan Orožen se pogovarja s predstavniki Predilnice – junij 1985

Litijske predice so na zveznem tekmovanju predic leta 1982 dosegle 3. mesto in 1. mesto med slovenskimi tekmovalkami, zato so 24. decembra 1982 prejele občinsko listino

Na balkonu poslovne stavbe so vzgojili bombaž

Poslovna stavba Predilnice

Člani strokovnega kolegija – Andrej Kralj, Darko Primožič, Jože Mirtič, Marjeta Mlakar, Franc Lesjak (ml.) in Anton Primožič

Vodstvo proizvodnega sektorja
Laboratorij z vodstvom proizvodnje

Predpredilnica, 1. izmena

Predpredilnica, 2. izmena

Predpredilnica, 3. izmena

Predilnica, rezerva

Predilnica bombaža, 1. izmena

Predilnica sintetike, 1. izmena

Predilnica bombaža, 2. izmena

Predilnica sintetike, 2. izmena

Predilnica bombaža, 3. izmena

Predilnica sintetike, 3. izmena

Previjalnica in vlagalnica, 1. izmena

Sukalnica in dvojlilnica, 1. izmena

Previjalica in vlagalnica, 2. izmena

Sukalnica in dvojlilnica, 2. izmena

Previjalnica in vlagalnica, 3. izmena

Sukalnica in dvojljnica, 3. izmena

Efektna sukalnica, 1. izmena

Efektna sukalnica, 2. izmena

Efektna sukalnica, 3. izmena

Zbiralnica cev

Obratne delavnice, vzdrževanje klimatskih naprav
Elektro delavnica

Remonti in čistilne kolone predilnice, valjčkarna

Remonti in čistilne kolone predpredilnice

Zunanji transport

Obrat družbene prehrane

Komercialni sektor

Kadrovsko-splošni sektor

Finančni sektor

LITIJA SPINNING MILL 1886-1986

SUMMARY

Textile-mill at Litija was built by Schwarz, Zublin & Co., Limited Partnership which was founded on April 19, 1886 with seat at Litija. The official partners Julius Schwarz and Eugen Zublin did not invest their capital in the partnership. Following up the list consisting of 17 silent partners who had deposited their money in principal of Litija enterprise, we trace out a quite extensive group of undertakers, who had their factories in Salerno and Naples, merchants and rentiers from Genoa, Naples, Turin, Pordenone, Manchester, Zurich and Berlin.

Limited Partnership Schwarz, Zublin & Co. had broad plans at its foundation. They intended to build a textile-mill with 24,048 spindles and 720 weaving-machines at Litija, which would employ 1,500 workers, but this plan was not realised completely. In the year 1901 they built a new textile-mill with 160 weaving-machines at Varaždin.

In the year 1909 this Limited Partnership was disintegrated and the textile-mill at Litija became a property of the family Brunner from Trieste. They fused Litija spinning-mill with their factories to a common firm Ritter, Rittmayer & Co. That year the textile-mill at Litija was reconstructed. The cotton spinning-mill was modernized and enlarged with new machines up to 34,000 spindles, the weaving-mill moved to Gorica. In the year 1912 Litija spinning-mill was taken over by Mautner's textile concern. This Austrian concern had united all important textile-mills within Slovenian territory except textile-mill of Tržič in Gorenjska.

Textile concern Mautner was founded in 1905 by undertakers belonging to the Mautner family under the direction of Isidor Mautner and by Viennese Bodencreditanstalt. After the First World War this concern was divided into Austrian part with seat in Vienna directed by Bodencreditanstalt and into Czech part seated in Nachod and directed by Živnostenska bank of Prague; the mother

company represented the firm Vereenigde Textil Maatschappijen Mautner N. V. with seat in Rotterdam. Czech group included Mautner's textile-mills in Czecho-Slovakia and Yugoslavia until the year 1930 while Austrian involved Mautner's factories in Austria, in Hungary and Rumania and after the year 1930 in Yugoslavia too. Between the both Wars this concern fused about 40 textile-mills with 800,000 spindles and 12,000 weaving-machines and employed about 20,000 workers.

On March 28, 1923 the enterprise of Yugoslav textile-mills Mautner, Co. Ltd. was founded with seat at Ljubljana which took over the management of the textile-mills at Litija and Prebold. The capital amounted to 10 million dinars and was enlarged after the revaluation to 20 million dinars in the year 1927. The company was formally established by Bank of Credit at Ljubljana with the attribution of Mautner's textile concern, but in fact its real founders were Viennese Bodencreditanstalt, Živnostenska Bank of Prague and Mautner's concern.

The Yugoslav textile-mills Mautner, Co. Ltd. developed into one of the biggest textile companies in Yugoslavia. At the foundation in 1923 it included only the textile-mills at Litija and Prebold. In the year 1926 the company bought all the shares of Belgrade textile industry and modernized it thoroughly, enlarging it into the combine with 4,200 spindles, 650 weaving-loom and 400 knitting-machines and employing about 1,300 workers. But due to the financial crisis in the year 1930 the company was forced to sell all shares of Belgrade textile industry. In the years 1929 and 1934 the carpet-mill in Prebold was working in union with Yugoslav textile-mills Mautner, later on ceased to work and its machines were sold. In emptied spaces of the factory they settled modern textile printing-estab-

lishment in cooperation with Czech firm Cosmanoss.

After German occupation the Yugoslav textile-mills Mautner, Co. Ltd. was not liquidated, but continued to work under the new title: Littai Pragwalder Textilwerke A. G.

The firm was founded on July 22, 1941 by resolution at the general meeting of Yugoslav textile-mills Mautner, Ltd. The Creditanstalt identified it with Yugoslav Mautner and had retained its shares almost until 20th September 1943, when the shares of Yugoslav textile-mills Mautner were replaced by new ones, which brought the name of new firm.

At the foundation of Littai Pragwalder Textilwerke A.G. only a few articles of the previous company statute had been changed and conformed to German Company Law. New Board of Directors had been elected, but the old statute remained in force. The seat of the firm moved to Maribor and company entered its name into trade register of the court at Maribor; on September 2, 1943 the seat was removed to Prebold and the company was inscribed in trade register of the court at Celje.

The spinning-mill fought with the shortage of raw material and had partially passed over to the manufacturing of cotton waste material and artificial fibres. During German occupation its productivity was very low, which was also the result of successful activity of Front of Liberation local committee acting in factory and existing already from 1942, organizing actions of sabotage throughout this period. The national liberation movement was supported by the whole working-class of spinning mill at Litija. After the attack on factory in 1944 the machines were damaged to such a large extent that the factory ceased working on October 20, 1944. Prior to this, a greater number of workmen joined the partisans.

The factory resumed its activity only after the liberation. After the most urgent reconstructional works had been done, the factory began to run on June 13, 1945, first in one shift. In the meantime the repairing works continued and first of all it was necessary to get new workmen and technical experts. In May 1946 the factory began to work in three shifts with full capacity and the production exceeded the quantity attained in the pre-war period.

The spinning-mill at Litija became a state possession by confiscation on July 22, 1945,

being previously the property of Viennese Bank Creditanstalt and having served German occupiers. The Ministry of Industry led this factory until October 23, 1946 when the present enterprise Predilnica Litija (Spinning-mill Litija) at Litija was established. On September 9, 1950 the management of the factory was taken over by workmen collective-body.

In 1947 the enterprise began reconstructing the factory and building new pre-spinnery division. In order to reach more extensive and complete renewal of the factory, an investment programme for renovation and completion of machine park had been elaborated in the cooperation with Textile Institute at Maribor. The respective programme dealt with all necessary works in the factory. The reconstruction of the obsolete machines without a fixed plan was shown inadequate, as the factory had to follow the modern technological process. The programme was elaborated in 1956 and carried out until 1961.

Until the year 1968 the capacity of the factory had been enlarged by the acquisition of single machines. But only in 1968 did come to more significant investments, which decisively affected the development of the factory. Between the years 1968–1970 the modernization and the enlargement of the pre-spinnery division were finished. This modernization being still in a full swing, the factory began the building and the enlargement of the spinnery, which had been finished until 1971. From 1972 to 1974 the yarn spinnery was modernized, so that after the execution of these works the productive capacity of the spinning-mill has increased very much, but especially the production of synthetic yarn. The modernization and the enlargement of the yarn spinnery and rewinding division make possible the twisting and rewinding of the prevailing part of the produced yarn, so that the highest possible finalization of the production can be attained.

In the years 1975–1976 a fancy yarn twister began to operate.

In the years 1978–1979 new machines were installed in the cotton spinning mill I.

New OE spinning machines and pre-spinning installations for synthetic yarn began to operate during the years 1980–1981.

In the years 1983–1985 new machines were installed in the cotton spinning mill II.

Spindle capacities

Year	Installed spindles		
	spinning mill	twisting mill	rewinding mill
1960	27.496	2352	140
1965	37.000	4968	208
1970	38.116	5784	976
1975	58.021	7332	3000
1980	52.972	5768	3120
1985	50.392	5120	3532
1986	57.826	5456	3964

The number of spindles enlarged up to 57.826 in 1986; besides, there were also 1512 OE spinning places – (each corresponding to 3,5 throttle spindles) so that, all together, there were 63.118 spindles in the spinnery.

From the year 1945 up to the year 1960 there were mounted about 30.000 spindles in the spinnery. With the purchase of new machines for the spinnery, yarn spinnery and rewinding division the number of the mounted spindles had increased very much. From 1960 to 1985 the number of the spindles had been nearly doubled in the spinnery, in the yarn spinnery more than tripled and in the rewinding division had increased for 20 times. In 1985 there were fitted up 56.224 spindles in the spinnery, 5120 spindles in the yarn

spinnery and 3532 spindles in rewinding division.

The production had increased too and that is from 4.252 tons in 1960 to 11.370 tons in 1975. Still larger progress in the development of the spinning-mill in Litija is shown by the structure of finalization of the yarn. While in 1960 the single-yarn represented almost entire production of the spinning-mill, in 1985 represented only a half of the entire production, the other half having been represented by twisted and wound yarn. This development shows that the spinning-mill in Litija will soon twist and rewind all its production of yarn by itself and will so reach the greatest finalization of its products.

The share of the cotton, viscous and synthetic yarn is also changing. While the spinning-mill in Litija has produced for 80 years nearly only cotton yarn, in the last 10 years the share of the synthetic yarn has increased very much and has already reached the production of cotton yarn. The quantity of the produced cotton and viscous yarn is all the time without significant changes. In 1985 the production of the cotton yarn reached 3657 tons, viscous yarn 158 tons and synthetic yarn 3212 tons.

The single-yarn production

tons

Year	Cotton yarn	Viscose yarn	Synthetic yarn	Combed yarn	Together	Index
1960	3285	549	–	–	3834	100
1965	3503	569	325	–	4397	115
1970	2881	497	1152	260	4772	124
1975	2437	757	2512	611	6317	165
1980	3142	55	2865	464	6526	170
1985	3657	158	3212	946	7973	208

The twisted and rewound yarn production

tons

Year	Twisted yarn	Index	Rewound yarn	Index
1960	338	100	340	100
1965	1269	375	838	246
1970	1847	546	1524	448
1975	2894	856	4654	1369
1980	2351	696	5383	1583
1985	2534	750	5641	1659

Gross income		
000 din		
Year	din	Index
1960	33.079	100
1965	58.052	175
1970	107.315	324
1975	411.942	1.245
1980	706.047	2.135
1985	8,145.840	24.626

Accumulation		
000 din		
Year	din	Index
1960	1.146	100
1965	2.277	199
1970	2.620	229
1975	67.114	5.856
1980	28.215	2.462
1985	374.521	32.681

Depreciation		
000 din		
Year	din	Index
1960	555	100
1965	1.271	229
1970	6.711	1.209
1975	11.617	2.093
1980	36.287	6.538
1985	385.729	69.501

The spinning-mill at Litija is the greatest and the most important industrial enterprise in respective community regarding national income and the number of workmen that employs. In the year 1985 the factory employed 1017 workmen and that number was showing continuous increase since 1964. The wages are above average at Litija spinning-mill. The factory provides for highest possible standard of living and offers its workmen the lodgings and favourable credits for building the houses of their own. It has its own sanitary consulting-room, factory ambulance and dentist's. In case of need the factory sends the workmen to preventive health recovery and provides that the workmen get hot meals during the work. The workers and their relatives may spend their holidays in the bungalows at Novigrad on the seaside and at Gozd Martuljek and Velika planina in the mountains.

The workers self-management in the factory is well developed and the workmen decide upon all affairs. In the factory work also a considerable number of social-political organizations: trade union organization, communist union, youth organization, association of engineers and technicians, fire-brigade etc. The factory looks after the education of the workmen, offers scholarships and makes possible the education besides the work and also takes care of the health and life security of its workmen.

SPINNEREI LITIJA 1886–1986

ZUSAMMENFASSUNG

Die Textilfabrik in Litija wurde von der Kommanditgesellschaft Schwarz, Zublin & Co. aufgebaut. Die Gesellschaft wurde am 19. April 1886 gegründet und hatte ihren Sitz in Litija. Öffentliche Gesellschafter Julius Schwarz und Eugen Zublin legten ins Unternehmen das eigene Kapital nicht ein. Aus dem Verzeichnis von 17 Kommanditisten, die ihr Geld ins Grundkapital des Unternehmens einlegten, können wir eine stärkere Gruppe von Unternehmern erkennen, die Fabriken in Salerno und Neapel hatten, weiter Kaufleute und Rentiers aus Genua, Neapel, Turin, Pordenone, Manchester, Zürich und Berlin.

Die Gesellschaft Schwarz, Zublin & Co. hatte bei der Gründung sehr weitreichende Pläne. Sie hatte vor, in Litija eine Textilfabrik mit 24.048 Spindeln und 720 Webstühlen aufzubauen; diese Fabrik sollte 1.500 Arbeiter beschäftigen. Jedoch führten sie diesen Plan nicht in Gänze durch. Sie bauten aber im Jahre 1901 in Varaždin eine Weberei mit 160 Webstühlen auf.

Im Jahre 1909 löste sich die Kommanditgesellschaft auf, die Textilfabrik in Litija wurde Eigentum der Familie (Gesellschaft) Brunner aus Triest. Diese fusionierte die Spinnerei in Litija mit ihren Fabriken zur Firma Ritter, Rittmayer & Co. In diesem Jahr wurde die Fabrik in Litija umgebaut. Die Spinnerei wurde modernisiert und durch neue Maschinen bis 34.000 Spindeln vergrößert, die Weberei wurde nach Gorica verlegt. 1912 übernahm der Textilkonzern Mautner die Spinnerei in Litija. Dieser österreichische Konzern vereinigte alle wichtigeren Textilfabriken auf dem slowenischen Boden, ausser der Textilfabrik in Tržič in Gorenjsko.

Den Textilkonzern Mautner gründeten im Jahre 1905 Unternehmer aus der Familie Mautner unter der Führung von Isidor Mautner und der Wiener Bodencreditanstalt. Nach dem ersten Weltkrieg teilte sich der Konzern in den österreichischen Teil mit dem Sitz in

Wien, unter der Führung der Bodencreditanstalt und den tschechischen Teil mit dem Sitz in Nachod, unter der Führung der Živnostenská-Bank in Prag. Die Muttergesellschaft war die Firma Vereenigde Textil Maatschappijen Mautner N. V. mit dem Sitz in Rotterdam. Die tschechische Gruppe umfasste Mautner-Textilfabriken in der Tschechoslowakei und in Jugoslawien bis zum Jahre 1930, die österreichische Gruppe umfasste Mautner-Fabriken in Österreich, Ungarn, Rumänien und nach 1930 auch in Jugoslawien. Zwischen zwei Kriegen hatte der Konzern ungefähr 40 Textilfabriken mit 800.000 Spindeln und 12.000 Textilmaschinen und beschäftigte etwa 20.000 Arbeiter.

Am 28. März 1923 wurde das Unternehmen Jugoslawische Textilfabriken Mautner AG mit dem Sitz in Ljubljana gegründet; es nahm in Verwaltung Textilfabriken in Litija und Prebold. Das Grundkapital betrug 10 Millionen Dinar und wurde nach der Valorisation im Jahre 1927 auf 20 Millionen Dinar erhoben. Formell gründete das Unternehmen die Ljubljanska Kreditbank in Zusammenarbeit mit dem Mautner-Textilkonzern, tatsächlich taten dies Wiener Bodencreditanstalt, Prager Živnostenská-Bank und Mautner-Konzern.

Jugoslawische Textilfabriken Mautner AG entwickelten sich zu einem der grössten Textilunternehmen in Jugoslawien. Bei der Gründung im Jahre 1923 besass die Gesellschaft die Textilfabriken in Litija und Prebold. 1926 kaufte die Gesellschaft alle Aktien der Belgrader Textilindustrie, sie modernisierte die Belgrader Textilfabrik gründlich und erweiterte sie zu einem Kombinat mit 4.200 Spindeln, 650 Webstühlen und 400 Strickmaschinen. Das Kombinat beschäftigte etwa 1.300 Arbeiter. Wegen finanzieller Krise musste die Gesellschaft 1930 alle Aktien der Belgrader Textilindustrie verkaufen. In den Jahren 1929 bis 1934 war im Rahmen der Ju-

goslawischen Textilfabriken Mautner die Teppichfabrik in Prebold im Betrieb, danach wurde sie ausser Betrieb gesetzt und die Maschinen wurden verkauft. In den geräumten Betriebshallen wurde im Jahre 1934 die moderne Textildruckerei in Kooperation mit der tschechischen Firma Cosmanos eingerichtet.

Die Aktiengesellschaft der Jugoslawischen Textilfabriken Mautner wurde nach der okupation nicht liquidiert, sie arbeitete weiter unter dem neuen Namen Littai Pragswalder Textilwerke A. G.

Die Firma wurde am 22. Juli 1941 nach Beschluss der ausserordentlichen Hauptversammlung der Aktiengesellschaft Jugoslawischer Textilfabriken Mautner gegründet. Die Creditanstalt betrachtete sie als identisch mit dem Jugoslawischen Mautner und behielt ihre Aktien bis 20. September 1943, als die Aktien der Jugoslawischen Textilfabriken Mautner durch neue ersetzt wurden, die auf den neuen Namen der Firma lauteten.

Bei der Gründung der Firma Littai Pragswalder Textilwerke A. G. wurden nur einige Artikel der Regeln der früheren Aktiengesellschaft geändert und dem deutschen Gesetz über Aktiengesellschaften angepasst. Es wurde der neue Verwaltungsausschuss gewählt, im übrigen galt weiter die alte Gesellschaftsordnung. Zuerst wurde der Sitz der Firma nach Maribor versetzt, und die Gesellschaft wurde in das Handelsregister des Gerichts in Maribor eingetragen; am 2. September 1943 wurde der Sitz nach Prebold verlegt und die Gesellschaft ins Handelsregister des Gerichts in Celje eingetragen.

Die Spinnerei kämpfte mit dem Mangel an Rohstoffen, teilweise ging sie zur Verarbeitung von Baumwollabfällen und Kunstfasern über. Zur Zeit der Okkupation waren die Arbeitsleistungen sehr klein, was unter anderem Folge der erfolgreichen Wirkung des territorialen Ausschusses der Befreiungsfront in der Fabrik war, der schon seit 1942 bestand und Sabotageakte organisierte. Die Volksbefreiungsbewegung unterstützte die ganze Belegschaft der Spinnerei in Litija. Beim Angriff auf die Fabrik im Jahre 1944 wurden die Einrichtungen so beschädigt, dass die Fabrik am 20. Oktober 1944 ausser Betrieb gesetzt wurde. Schon vor dieser Zeit ging eine grössere Anzahl von Arbeitern zu den Partisanen.

Die Fabrik setzte die Arbeit erst nach der Befreiung fort. Nachdem die nötigsten Re-

konstruktionsarbeiten gemacht worden waren, fing am 13. Juni 1945 die Spinnerei an, zuerst in einer Schicht zu arbeiten. Inzwischen wurde der Wiederaufbau der Fabrik fortgesetzt, vor allem mussten neue Arbeiter und technische Fachleute herangezogen werden. Im Mai 1946 begann die Fabrik, in drei Schichten mit vollen Kapazitäten zu arbeiten, und die Produktion übertraf die Höhe, die vor dem Krieg erreicht wurde.

Die Spinnerei in Litija wurde durch Beschlagnahme des staatlichen Eigentums. Sie wurde am 22. Juli 1945 beschlagnahmt, weil sie Eigentum der Wiener Bank Creditanstalt war und dem deutschen Okkupanten diente. Das Ministerium für Industrie leitete das Unternehmen bis 23. Oktober 1946, als das jetzige Unternehmen Predilnica Litija (Spinnerei Litija) in Litija gegründet wurde. Am 9. September 1950 übernahm die Verwaltung der Fabrik das Arbeiterkollektiv in seine Hände.

Schon 1947 begann das Unternehmen mit der Rekonstruktion der Fabrik und mit dem Bau neuer Vorspinnerei. Um eine weitere und vollständige Rekonstruktion der Fabrik ausführen zu können, erarbeitete das Unternehmen in Zusammenarbeit mit dem Textilinstitut in Maribor das Investitionsprogramm der Rekonstruktion und der Ergänzung des Maschinenparks. Das Programm der Rekonstruktion umfasste alle nötigen Arbeiten in der Fabrik. Das Unternehmen konnte nicht mehr planlos die veralteten Maschinen erneuern, weil es auch der modernen technologischen Entwicklung Schritt halten musste. Das Programm wurde 1956 erarbeitet und bis 1961 durchgeführt.

Bis zum Jahre 1968 vergrösserten sich die Kapazitäten der Fabrik durch Anschaffung der einzelnen Maschinen. Erst 1968 kam es zu grösseren Investitionen, die entscheidenden Einfluss auf die Entwicklung des Unternehmens hatten. In den Jahren 1968–1970 wurde die Modernisation durchgeführt und die Vorspinnerei erweitert. Noch zur Zeit der Modernisation der Vorspinnerei begann man mit dem Aufbau und mit der Erweiterung der Spinnerei die 1971 beendet wurde.

In den Jahren 1972 bis 1974 wurde die Erweiterung und Modernisation der Zwirnerei vorgenommen. Nach Abschluss dieser Arbeiten vergrösserte sich wesentlich die Produktionsleistung der Spinnerei und vor allem die Herstellung von Garn aus Kunstfasern.

Die Modernisation und Erweiterung der Zwirnerie und der Spulerei ermöglichten es, den grössten Teil des hergestellten Garns auch zu zwirnen und aufzuspulen, d. h. den höchst möglichen Grad der Finalisation der Herstellung, die eine Spinnerei ermöglicht, zu erreichen.

In den Jahren 1975–1976 wurde eine Efektzwirnerie in Betrieb gestellt.

In den Jahren 1978–1979 wurde die Montage der neuen Maschinen in Baumwollspinnerei I. vollzogen.

In den Jahren 1980–1981 wurde die Montage der neuen OE Spinnenmaschinen, der Brecherei in der Synthetikspinnerei vollzogen.

In den Jahren 1983–1985 wurde die Montage der neuen Maschinen in Baumwollspinnerei II. vollzogen.

Spindelkapazitäten

Jahr	Instalierter Spindel		
	Spinnerei	Zwirnerie	Spulerei
1960	27.496	2.352	140
1965	37.000	4.968	208
1970	38.116	5.784	976
1975	58.021	7.332	3.000
1980	52.972	5.768	3.120
1985	50.392	5.120	3.532
1986	57.826	5.456	3.964

Im Jahre 1986 vergrösserte sich der Zahl der Spindeln auf 57.826, daneben gab es auch 1512 OE Spinnplätze (jeder Platz entspricht den 3,5 Spinnringe) insgesamt gab es im Jahre 1986 in der Spinnerei 63.118 Spindeln.

Von der Befreiung bis 1960 wurden in der Spinnerei etwa 30.000 Spindeln montiert. Durch die Anschaffung der neuen Maschinen in der Spinnerei, Zwirnerie und Spulerei wuchs schnell die Anzahl der montierten Spindeln. In der Spinnerei wurde zwischen 1960 und 1985 die Zahl der Spindeln fast verdoppelt, in der Zwirnerie mehr als verdreifacht und in der Spulerei wuchs diese Zahl zwanzigfach. 1985 wurden in der Spinnerei 56.224 Spindeln, in der Zwirnerie 5120 und in der Spulerei 3532 Spindeln montiert.

Die Herstellung wuchs und die ganze Herstellung der Spinnerei ausmachte, stellt es 1985 fast nur noch die Hälfte der ganzen Herstellung dar, die zweite Hälfte stellen gezwirntes und gewickeltes Garn dar. Die Entwicklung deutet an, dass die Spinnerei in Litija bald ihre ganze Produktion an Garn auch zwirnen und wickeln wird und auf diese Weise die höchste Finalisation ihres Erzeugnisses erreichen wird.

Es ändert sich auch der Anteil des Baumwollgarns, des Garns aus Viskosefasern und Kunstfasern. 80 Jahre stellte die Spinnerei in Litija fast nur Baumwollgarn her, in den letzten 20 Jahren aber vergrösserte sich der Anteil des Garns aus Kunstfasern, und nach Quantität erreicht er fast schon die Herstellung des Baumwollgarns. Die Quantität des hergestellten Baumwollgarns und des Garns aus Viskosefasern ist die ganze Zeit ohne wesentlichen Unterschied. Im Jahre 1985 betrug die Herstellung des Baumwollgarns 3657 Tonnen, das Garn aus Viskosefasern 158 Tonnen und des Garns aus Kunstfasern 3212 Tonnen.

Produktion des einfachen Garns

Tonnen

Jahr	Baumwollgarn	Viskosegarn	Synthetischesgarn	Gekämmtesgarn	Insgesamt	Index
1960	3285	549	–	–	3834	100
1965	3503	569	325	–	4397	115
1970	2881	497	1152	260	4772	124
1975	2437	757	2512	611	6317	165
1980	3142	55	2865	464	6526	170
1985	3657	158	3212	946	7973	208

Produktion gezwirnten und gewickelten Garns

Tonnen

Jahr	gezwirntes Garn	Index	gewickeltes Garn	Index
1960	338	100	340	100
1965	1269	375	838	248
1970	1847	546	1524	448
1975	2894	856	4654	1369
1980	2351	696	5383	1583
1985	2534	750	5641	1659

Gesamteinkommen

000 Din

Jahr	Din	Index
1960	33.079	100
1965	58.052	175
1970	107.315	324
1975	411.942	1.245
1980	706.047	2.135
1985	8,145.840	24.626

Akumulation

000 Din

Jahr	Din	Index
1960	1.146	100
1965	2.277	199
1970	2.620	229
1975	67.114	5.856
1980	28.215	2.462
1985	374.521	32.681

Amortisation

000 Din

Jahr	Din	Index
1960	555	100
1965	1.271	229
1970	6.711	1.209
1975	11.617	2.093
1980	36.287	6.538
1985	385.729	69.501

Die Spinnerei in Litija ist das grösste und wichtigste Unternehmen in der Gemeinde Litija, sowohl hinsichtlich des Nationaleinkommens, das es realisiert, als auch der Zahl der

Arbeiter, die es beschäftigt. Im Jahre 1985 beschäftigte die Fabrik 1.017 Arbeiter, und diese Zahl wächst schon seit 1964. Die Gehälter der Arbeiter in der Spinnerei in Litija liegen über dem Durchschnitt. Das Unternehmen sorgt für den möglichst hohen Lebensstandard der Arbeiter. Seinen Arbeitern bietet es Wohnungen und angenehme Kredite für den Bau der Eigentumshäuser. Das Unternehmen hat seine eigene Gesundheitsberatungsstelle, den Betriebsarzt und zahnärztliche Praxis. Es schickt seine Arbeiter nach Bedarf auch zur präventiven Erholung. Im Rahmen des Unternehmens wirkt auch die Kantine, die den Arbeitern warme Mahlzeiten bietet. Arbeiter und ihre Angehörigen können in Erholungsheimen am Meer (in Novigrad) und im Gebirge (in Gozd Martuljk und auf der Velika planina) ihren Urlaub verbringen.

Im Unternehmen ist die Arbeiterselbstverwaltung sehr gut entwickelt. Die Arbeiter entscheiden über alle Fragen. Dort wirken auch mehrere gesellschaftspolitische Organisationen: Gewerkschaft, Verband der Kommunisten, Jugendorganisation, Verband der Ingenieure und Techniker, Feuerwehr und andere. Das Unternehmen sorgt für die Bildung der Arbeiter, erteilt Stipendien und ermöglicht auch die Weiterbildung der Arbeiter. Für den Schutz der Gesundheit und des Lebens der Arbeiter wird in der Fabrik sehr viel gesorgt.

FILATÓIO DI LITJA 1886-1986

RIASSUNTO

La fabbrica tessile in Litija era costruita dalla società in accomandita semplice Schwarz, Zublin & Co., che era fondata il 19 aprile 1886 ed aveva la sua sede in Litija. I due soci pubblici Julius Schwarz ed Eugen Zublin non hanno depositato il proprio capitale nella ditta. Dall'elenco dei 17 accomandanti, che hanno depositato il loro denaro nel fondo iniziale dell'impresa litijana, notiamo un numeroso gruppo d'impresari che avevano degli stabilimenti a Salerno e Napoli; mercanti ed investitori da Genova, Napoli, Torino, Pordenone, Manchester, Zurigo e Berlino.

La società Schwarz, Zublin & Co. al momento della fondazione aveva grandissimi progetti. Avevano l'intenzione di costruire a Litija un grande stabilimento tessile con 24.048 fusi e 720 macchine tessili, il quale dovrebbe impiegare 1500 operai, però questo progetto non si è avverato completamente. Nel 1901 hanno però costruito a Vraždin una tessitura con 160 macchine tessili.

Nell'anno 1909 la società in accomandita semplice si è disciolta e la fabbrica tessile di Litija è passata alla società Brunner di Trieste. Quest'ultima ha fuso il cotonificio con le proprie fabbriche sotto la firma Ritter, Rittmayer & Co. Nello stesso anno hanno modificato lo stabilimento di Litija. Cotonificio era modernizzato ed ingrandito con le macchine nuove sul numero di 34.000 fusi; la tessitura era trasferita a Gorizia. Nell'anno 1912 il cotonificio di Litija è passato nelle mani di consorzio tessile Mautner. Questo grande Consorzio austriaco riuniva allora tutte le principali fabbriche tessili sul territorio sloveno, tranne la fabbrica tessile di Tržič.

L'impresari della famiglia Mautner sotto la guida di Isidor Mautner e la Boden-Creditanstalt di Vienna avevano fondato nel 1905 il consorzio tessile Mautner. Dopo la prima Guerra mondiale il consorzio si è diviso in due parti; in parte austriaca sotto la guida di

Bodencreditanstalt con la sede a Vienna ed in parte ceca con la sede a Nachod e sotto la guida della banca Živnostenska di Praga; la società madre però era rappresentata dalla firma Vereenigde Textil Maatschappijen Mautner N. V. con la sede in Rotterdam. Il gruppo ceco aggruppava le fabbriche tessili Mautner in Cecoslovacchia ed in Jugoslavia però soltanto fino l'anno 1930; il gruppo austriaco aggruppava le fabbriche Mautner in Austria, Ungheria, Romania e dopo il 1930 anche in Jugoslavia. Fra le due guerre questo consorzio possedeva circa 40 fabbriche tessili con 800.000 fusi e 12.000 macchine di tessitura ed impiegava circa 20.000 operai.

Il giorno 28 marzo 1923 era fondata la impresa Fabbriche tessili jugoslave Mautner S. p. a. con la sede a Ljubljana, che ha preso in gestione le due fabbriche tessili di Litija e Prebold. Il capitale principale ammontava 10 milioni di dinari ed era dopo la valorizzazione del 1927 sollevato a 20 milioni di dinari. L'impresa era formalmente fondata dalla Banca di Credito di Ljubljana con la cooperazione del consorzio tessile Mautner; effettivamente però dalla Bodencreditanstalt di Vienna, dalla Banca Živnostenska di Praga e di Consorzio Mautner.

La società Fabbriche tessili jugoslave S. p. A. si è sviluppata in una delle più grandi imprese tessili jugoslave. Alla fondazione nell'anno 1923 aveva soltanto le fabbriche tessili a Litija ed a Prebold. Nell'anno 1926 ha comprato tutte le azioni della società Industria tessile di Belgrado, modernizzando radicalmente lo stabilimento ed ingrandendolo in stabilimento tessile di 4200 fusi, 655 telai e 400 macchine per maglieria, e dava lavoro a 1300 operai circa. Però a causa della crisi finanziaria doveva nell'anno 1930 vendere tutte le azioni della Industria tessile di Belgrado. Negli anni 1929-1934 la fabbrica tappeti a Prebold lavorava in connessione

con le Fabbriche tessili jugoslave Mautner S. p. A., poi è stata liquidata ed il macchinario venduto. Nei posti della fabbrica abbandonata hanno arredato nel 1934 una moderna stamperia tessile in cooperazione con la ditta ceca Cosmanoss.

Dopo la occupazione germanica nel 1941 le Fabbriche tessili jugoslave Mautner, S. p. A. non sono state liquidate, ma continuavano ad esistere sotto il nuovo nome Littai Praggwalder Textilwerke A. G.

Questa ditta era fondata il 22. luglio 1941 con la risoluzione della straordinaria assemblea generale della società Fabbriche tessili jugoslave Mautner. La Creditanstalt la trattava indentica con la Mautner jugoslava e teneva le azioni delle Fabbriche tessili jugoslave fino il 20 settembre 1943, quando le ha cambiate con nuove, intitolate in nome della nuova ditta.

Alla fondazione della ditta Littai Praggwalder Textilwerke A. G. sono stati cambiati soltanto alcuni articoli del regolamento della precedente società e sono stati adattati alla legge tedesca delle società per azioni. È stato anche eletto un nuovo consiglio d'amministrazione. Da prima la sede della società è stata trasferita a Maribor e la ditta si è iscritta nel registro commerciale del tribunale di Maribor; il 2 settembre 1943 la sede è stata trasferita a Prebold e la società si è iscritta nel registro commerciale del tribunale di Celje.

Il cotonificio aveva grandi problemi per via della (scarsità) delle materie prime ed era costretto ad adattarsi alla trasformazione dei rifiuti di cotone e di fibre sintetiche. Durante l'occupazione tedesca la produttività del lavoro era bassissima, specialmente a causa dell'efficace attività del comitato locale del Fronte di liberazione, che esisteva già dal 1942 ed organizzava azioni di sabotaggio. Il Fronte di liberazione era appoggiato da tutti i operai del cotonificio di Litija. Durante l'assalto allo stabilimento nel 1944 i mezzi dalla produzione erano tanto danneggiati da causare la chiusura dello stabilimento il 20 ottobre 1944, però già prima un grande numero di operai ha preso parte a movimento partigiano.

La fabbrica ha ripreso: lavori dopo la liberazione. Appena fatti i più necessari lavori di riparazione, il 13 giugno 1945 il cotonificio inizia con: lavori, da prima soltanto in un turno. Nel frattempo i lavori di rinnovamento continuavano e anzitutto era indispensabile ot-

tenere i nuovi operai e periti tecnici. Nel maggio 1946 lo stabilimento inizia a funzionare in tre turni con le piene capacità e la produzione ha superato la quantità raggiunta prima del conflitto mondiale.

Il cotonificio di Litija era venuto sotto il possesso statale per via della confiscazione il 22 luglio 1945, siccome era la proprietà di Creditanstalt Banca di Vienna e serviva all'occupatore tedesco. Il Ministero dell'industria gestiva l'impresa fino il 23 ottobre 1946; a questa data fu fondata l'attuale ditta: Predilnica Litija (Cotonificio Litija) in Litija. Il 9 settembre 1950 la fabbrica fu assunta in gestione dal collettivo operaio.

L'impresa iniziò già nel 1947 con la ricostruzione della fabbrica e con la costruzione di un nuovo cotonificio. Per ottenere una perfetta ricostruzione ed allargamento della fabbrica, l'impresa aveva elaborato in collaborazione con l'Istituto tessile di Maribor un programma di investimenti per rinnovare e completare il parco macchine. Il programma della ricostruzione ha tenuto in considerazione tutti i lavori necessari nella fabbrica. La ricostruzione delle macchine invecchiate senza un programma preciso si è mostrato inadeguata, siccome l'impresa doveva adattarsi ad un sviluppo tecnico moderno. Il programma era elaborato nell'anno 1956 ed compiuto fino l'anno 1961.

La capacità produttiva della fabbrica aumentava fino l'anno 1968 con l'acquisto dei singoli pezzi di macchinario. Soltanto nell'anno 1968 si è arrivato agli investimenti più grandi, i quali hanno maggiormente influito lo sviluppo dell'impresa. Negli anni 1968-1970 gli stiratoi sono stati rinnovati ed aumentati di numero. Con questa modernizzazione ancora in pieno corso e iniziata, la costruzione ed allargamento del cotonificio, che fu terminato nel 1971. Negli anni 1972-1974 era eseguito allargamento e modernizzazione del torcitolo. Finiti questi lavori, la capacità produttiva del cotonificio è aumentata notevolmente e specialmente la produzione del filato sintetico. La modernizzazione ed allargamento del torcitoio e della rocchettiera rende possibile, che la maggior parte del filato prodotto viene anche ritorto e roccato, e così si raggiunge la più grande finalizzazione del prodotto.

Negli anni 1975-1976 inizio a funzionare l'effettivo del filo.

Negli anni 1978-1979 estato esegnito il montaggio delle nuove machine nel filatóio di cotone I.

Negli anni 1980-1981 estato esegnito il montaggio delle nuove OE machine filatóie, della rilassatrice e del filatóio per i fili sintetici.

Negli anni 1983-1985 estato esegnito il montaggio delle nuove machine nel filatóio di cotone II.

Capacità del filatore

Anno	Filatore instalato		
	filatóio	torsione dei filati	la machina di avvolgimento
1960	27.496	2.352	140
1965	37.000	4.968	208
1970	38.116	5.784	976
1975	58.021	7.332	3.000
1980	52.972	5.768	3.120
1985	50.392	5.120	3.532
1986	57.826	5.456	3.964

Nel 1986 il numero fusi aumentò a 57.826; c'erano anche 1512 OE posti filatoi – così il filatóio contava 63.118 fusi.

Dalla liberazione fino l'anno 1960 erano montati in cotonificio circa 30.000 fusi. Con gli acquisti delle macchine nuove per cotonificio, torcitoio e reparto rocchettiera era aumentato velocemente il numero di fusi montati. Negli anni 1960 fino 1985 il numero di fusi era raddoppiato in cotonificio, in torcitoio triplicato ed in reparto rocchettiera il numero

di fusi era moltiplicato per venti volte. Nell'anno 1985 erano montati nel cotonificio 56.224 fusi, in torcitoio 5120 ed in reparto rocchettiera 3532 fusi.

In aumento era anche la produzione, e cioè da 4252 tonellate nell'anno 1960 a 11.370 tonellate nell'anno 1975. Un grande progresso nel sviluppo del cotonificio di Litija dimostra la struttura della finalizzazione del filato. Mentre nell'anno 1960 il filato unico rappresentava quasi tutta la produzione, nell'anno 1975 rappresentava soltanto la metà della intera produzione del cotonificio, l'altra metà essendo rappresentata dal filato ritorto e filato roccato. Il sviluppo del cotonificio di Litija dimostra, che prossimamente tutta la produzione del filato sarà ritorta e roccata e che così si raggiungerà la più grande finalizzazione del proprio prodotto.

Si sta cambiando anche il rapporto fra filato di cotone, filato di viscosa e filato di sintetica. Mentre per 80 anni in cotonificio di Litija produceva soltanto filato di cotone, negli ultimi dieci anni è stata aumentata la produzione del filato sintetico, così ché per la quantità sta già raggiungendo la produzione del filato di cotone. La quantità della produzione del filato di cotone e filato di viscosa è rimasta senza cambiamenti significanti durante tutto il periodo. Nell'anno 1985 la produzione del filato di cotone ammontava a 3657 tonellate, filato di viscosa 158 tonellate e filato sintetico 3212 tonellate.

Produzione del filo unico

Anno	Filato cotone	Filato di viscosa	Filato di sintetico	Filato pettinato	Tonellate	
					In tutto	Indice
1960	3285	549	–	–	3834	100
1965	3503	569	325	–	4397	115
1970	2881	497	1152	260	4772	124
1975	2437	757	2512	611	6317	165
1980	3142	55	2865	464	6526	170
1985	3657	158	3212	946	7973	208

Produzione del filo torciato

Anno	Il filo torciato	Indice	Il filo avvolgitato	Tonellate	
				Indice	
1960	338	100	340	100	
1965	1269	375	838	246	
1970	1847	546	1524	448	
1975	2894	856	4654	1369	
1980	2351	696	5383	1583	
1985	2534	750	5641	1659	

Reddito totale		
000 din		
Anno	Din	Indice
1960	33.079	100
1965	58.052	175
1970	107.315	324
1975	411.942	1245
1980	706.047	2135
1985	8.145.840	24626

Accumulazione		
000 din		
Anno	Din	Indice
1960	1.146	100
1965	2.277	199
1970	2.620	229
1975	67.114	5.856
1980	28.215	2.462
1985	374.521	32.681

Ammortizzamento		
000 din		
Anno	Din	Indice
1960	555	100
1965	1.271	229
1970	6.711	1.209
1975	11.617	2.093
1980	36.287	6.538
1985	385.729	69.501

Il cotonificio è la più grande e la più importante impresa industriale del comune, sia per

quanto riguarda il reddito nazionale, sia per il numero degli operai che occupa. Nell'anno 1985 lo stabilimento dava lavoro a 1017 operai, e questo numero è in continuo aumento già dal 1964. Gli stipendi degli operai del cotonificio di Litija, sono al di sopra il livello medio. L'impresa si curra di raggiungere per i propri operai un livello di vita più alto possibile. Ai propri operai offre le abitazioni e crediti favorevoli per la costruzione delle case individuali. L'impresa possiede la propria sala del consiglio medico, ambulatorio medico e ambulatorio dentista. Se è necessario, offre ai propri operai la convalescenza medica preventiva. Lo stabilimento possiede anche la mensa che offre ai operai un piatto caldo ogni giorno. Gli operai e loro famigliari hanno la possibilità di passare le vacanze in case di riposo, al mare in Novigrad ed in montagna, in Gozd Martuljek e Velika planina.

La autogestione operaia nella impresa ha un sviluppo notevole e gli operai decidono in tutte le facende. Nell'impresa sono attive anche molte organizzazioni politicosociali: organizzazione sindacale, lega dei comunisti, organizzazione giovanile, associazione ingegneri e tecnici, società pompieri ecc. L'impresa provvede all'istruzione di operai, offre le borse di studio e rende possibile l'educazione al lavoro. Per la protezione della salute e delle vite degli operai è provveduto nella fabbrica con molta cura.

KAZALO

Nekaj misli ob 100-letnici ustanovitve litijske predilnice	3
Bombažna predilnica in tkalnica Schwarz Zublin & CO. v Litiji 1886	7
Gradnja druge največje tekstilne tovarne na Slovenskem	8
Komanditna družba litijske predilnice ustanovi tekstilno tovarno v Varaždinu	10
Poslovne in trgovske zveze podjetja Schwarz Zublin & Co.	11
Nastanek in razvoj tekstilne industrije na Slovenskem do leta 1918 in tekstilnega podjetja v Litiji	12
Delavstvo in njegov socialnopolitični položaj pred prvo svetovno vojno	16
Delavsko gibanje	21
Finančna struktura firme Vereinigte Österreichische Textilindustrie A. G. in tovarna v Litiji	22
Litijska predilnica v okviru tekstilnega koncerna Mautner	23
Jugoslovanske tekstilne tvornice Mautner in razvoj tekstilne industrije v Sloveniji med obema vojnama	24
Jugoslovanske tekstilne tvornice Mautner	25
Delnice Jugoslovanskih tekstilnih tvornic Mautner	28
Ustanovitev Beograjske tekstilne industrije 1924 in razvoj tovarne	29
Vodna črpalka ob Savi	31
Delavska kolonija	31
Razvoj podjetja 1920–1930	32
Jugoslovanske tekstilne tvornice Mautner v dobi svetovne gospodarske krize	34
Od konjunktura 1935/36 do druge svetovne vojne	37
Pomanjkanje surovin ob začetku druge svetovne vojne	38
Druga svetovna vojna	39
Konec delniške družbe Jugoslovanske tekstilne tvornice Mautner	40
Dunajski Creditanstalt je bil lastnik litijske predilnice in vsega Mautnerja	41
Littai – Pragwalder Textilwerke Aktiengesellschaft	45
Delavske sindikalne organizacije	46
Mezde in mezdni sistemi	47
Materialni položaj tekstilnega delavstva	48
Mezdna in stavkovna gibanja ter položaj tekstilnih delavcev od leta 1919 do kolektivne pogodbe leta 1935	48
Poskus stavke leta 1923 in zatiranje naprednega delavskega gibanja v Litiji	49
Tudi s pomočjo litijskega kulturbunda so zavirali razvoj delavskega gibanja v predilnici	51
Sindikalne organizacije in delavski zaupniki	52
Boj za kolektivno pogodbo	53
Kolektivna pogodba 26. junija 1935	56
Struktura mezd v litijski predilnici leta 1936	60
Velika tekstilna stavka v Sloveniji 1936	64
Sindikati in delavski zaupniki vseh tekstilnih podjetij se dve leti borijo za izboljšanje kolektivne pogodbe	64
Tekstilno delavstvo zahteva reševanje težkega položaja zaradi redukcij in druginje po izbruhu druge svetovne vojne	65
Predilnica med okupacijo in NOB	67
Obnova	69
Obdobje administrativnega upravljanja	70
Rekonstrukcija tovarne 1947–1960	72
Samoupravljanje in novi gospodarski sistem	76
Razvoj delavskega samoupravljanja v Predilnici Litija	79
Dograjevanje samoupravljanja	85

Delavci Predilnice Litija	91
Sodelovanje pri upravljanju družbenopolitične skupnosti in samoupravnih interesnih skupnosti	92
Obveščanje	94
Tehnični razvoj Predilnice Litija 1960–1985	97
Razvoj posameznih oddelkov od leta 1960	97
Proizvodnja od leta 1960	104
Investicijske naložbe v osnovna sredstva	108
Poslovna sredstva	115
Preskrba s surovinami	117
Svetovna situacija bombaža v zadnjih 20 letih	118
Dinamika proizvodnje	120
Prodaja preje	121
Poslovni uspeh	127
Delavci in njihove socialne razmere	131
Razvoj zaposlovanja	132
Upokojenci	136
Nagrajevanje	138
Stanovanja	142
Posvetovalnica, zdravstvena okrevanja	145
Obrat družbene prehrane	146
Počitniški dom in letovanje delavcev	147
Varstvo pri delu	148
Varstvo pred požarom	151
Izobraževanje in usposabljanje za delo	154
Razvoj splošne ljudske obrambe, družbene samozaščite, civilne zaščite in varovanje družbenega premoženja ..	158
Družbenopolitične organizacije v Predilnici Litija	160
Delo sindikalne organizacije od leta 1976 do 1986	161
Opombe	167
Priloge	171
Direktorji Predilnice Litija 1945–1986	171
Seznam odlikovancev	177
Ob obletnicah so spregovorili	181
Summary	195
Zusammenfassung	199
Riassunto	203

Dr. Franc Kresal

ZGODOVINA PREDILNICE LITIJA

Izdala in založila Predilnica Litija v Litiji, odbor za izdajo Almanaha ob 100-letnici delovne organizacije

Tehnični urednik in fotografije: Matic Malenšek

Fotografirali so tudi: Branko Bizjak, Zofka Hauptman, Marjan Šušteršič in Lado Čuk. Uporabljene so še fotografije iz arhiva Predilnice Litija

Oprema: Marjan Sonc

Diagrami: Andrej Krhlikar in Franc Drnovšek

Tiskala: tiskarna Tone Tomšič v Ljubljani

Naklada: 2100 izvodov

Po mnenju Republiškega komiteja za kulturo SR Slovenije (št. 4210-293/86 z dne 5. 6. 1986) je ta knjiga oproščena temeljnega prometnega davka od prometa proizvodov

Litija

od 67/68

KRESAL F.

Zgodovina Predilni

677.022(497.12 Litija)

0022873

COBISS

RECULT LIT LIT

